НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

165
23

DIGESTORVM
SEV
PANDECTA-
RVM LIBRI
quinquaginta,

Ex Florentinis hac manuali forma fidelissimè repræsentati,

Cum locorum aliquot in archetypo Pisano, mancorum & vacuorum repletione, mul ísque aliis ab antè in lucem nũquam editis, quæ præfatione ad Lectorem huic Tomo præfixa enumerantur.

LVGDVN
Apud Gulielmũ R[illegible]
1581

165
~~N 82~~
K.
165.
23.
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Extraict du priuilege du Roy.

PAR grace & priuilege du Roy eſt permis à Guillaume Rouille libraire de Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer vne fois ou pluſieurs, *Le Cours de droict ciuil de nouueau reueu corrigé & ſommariſé, par Antoine le Cõte Docteur regent en l'vniuerſité de Bourges, & enrichy de pluſieurs annotations, loix, inſcriptiõs, conſtitutions, & nouuelles Grecques, auec leurs verſiõs Latines nõ encor imprimees.* Et eſt faict defence à tous autres Libraires, Imprimeurs, & perſonnes quelconques, de non imprimer, vendre, ny diſtribuer en ſes pays, terres & ſeigneuries, ledict liure imprimé par ledict Rouille, ſi ce n'eſt par ſon conſentement: & ce iuſques au temps & terme de dix ans, à compter du iour & datte que ſera paracheuee la premiere impreſſion, ſur peine d'amende arbitraire & de confiſcation des liures qu'ils auroyent imprimez: voulant en outre, ledict Seigneur que l'extraict d'iceluy priuilege mis au commencement, ou à la fin dudict liure, ſerue pour toute notification, comme ſi la ſignification eſtoit faicte ſur l'original. Car tel eſt ſon plaiſir, comme plus à plein eſt contenu & declaré par les lettres de priuilege, ſur ce donnees au chaſteau de Bologne le 27. de Ianuier, L'an de grace, mil cinq cens ſoixante vnze, & de ſon regne l'vnzieſme.

Par le Roy en ſon Conſeil.

Signé, de Lamonere.

Et ſeellé du grand ſeau en cire iaune à ſimple queuë.

CHRISTOPHORO THVANO VIRO EMINENTISSIMO magni Senatus Galliarũ ſummo præſidi, atque cæteris præſidibus, conſiliariis, patribus conſcriptis, paribus, procuratori & aduocatis in eadem curia catholicis & generalibus,

Ant. Contius Iuris anteceſſor S.

PERACTO in hac manuali & exactiſſima Iuris ciuilis editione, quinquẽnali prope labore, & libro iam vt ſe manumitterem, fla-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І.МЕЧНИКОВА

gitãte, cum patrem illi fiduciarium quærerẽ, idem mihi prope venit in mẽtem quod doctiſsimo nuper collegæ, offerre nos poſthac debere vel Germanis principibus vel aliis hominibus literaria noſtra munera, diis etiam ipſis, vt ferũt, amica, potius quàm noſtris, qui vix ea cum ſuis auctoribus hoſpitio excipiũt. Sed mihi in hanc moleſtiſsimam recordationem incumbenti, tu occurriſti vnus, cum tuo illo ſacroſancto conſeſſu, dignus cui munus hoc potiſſimum dicarem, quóque velut tutiſsimo patre fiduciario vterer. Nam tametſi nondum id felicitatis attigi, vt te facie

facie noſſe poſſem, tamen ſapientiæ tuæ cum ſumma Iuris & humanioris doctrinæ eruditione coniunctæ fama, cum ſæpe antea me in tui admirationem traxit, tum nuper ex ſermonibus Reuerendiſsimi noſtri Nouiomenſiũ epiſcopi, totum me tibi addixit. Hoc ergo quaſi propriũ & ſanctiſsimum TEMPLVM, IVSTITIÆ quondã à Iuſtiniano conſecratum, à nobis autem, multis quibus pollutũ erat, ſordibus & ſacrilegiis expiatum & expurgatũ, tanquã ſummus eiuſdẽ IVSTITIÆ ſacerdos & ædituus, tuẽdum, tu, vóſque patres conſcripti, quique in Senatu ſen-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

tentiam dicitis, vel pro Rege interceditis, suscipite, & id munus veterum strenarum vice à nobis accipite, nósque vicissim benevolentia vestra ad molestissimum hoc assiduæ professionis munus, in quo iam vigesimum annum desudamus, alacriores, & adferẽdam temporum nostrorum ingratitudinem, constantiores, efficite. Datum Aurelijs, Idibus Ianuarij. Anno Christi M. D. LXXI. à creatione mundi secundum Latinos, VI. DCC. LXXI. secundum Græcos, VII. LXXIX.

ANTON

ANTONIVS CONTIVS OMNIBVS IVRIS studiosis Lectoribus Salutem.

CVm id primum nobis propositum fuerit, quàm maximè seruire publicis commodis, idq; operæ nostræ satis magnum pretium fore arbitrati fuerimus, æquum est vos boni & æqui studiosos, vestra quoque intelligentia nostram adiuuare industriam, beneq; initio de ea omnari, atque sic in animũ inducere, nullius reprehendendi, aut nostri iactandi causa, quæ sequuntur præmonuisse: sed quò securiores vos aduersus omnem lectionis diffidẽtiam omniáque scripturæ menda, atq; luxata hactenus & amputata corporis huius mẽbra redderemus. Primum igitur magna cum adseueratione testamur, nos Digestæ Florentiæ anno 1553. excusa, non quoad fieri potuit, aut sub aliæ huiusmodi conditione, qua cæteri editores hactenus vsi sunt, vobis nunc edere: sed ad amussim, & eodem prorsus exemplo, ne vno quidem iota dempto, addito vel mutato, sola

duntaxat libri statura contracta in hanc pusillam formã. Quod quidem vt sine vllo errore procederet, literarum stannearum compositores nullam aliud scriptum in ordinandis typis intueri permisimus, quàm ipsum Florentinum, quod etiam pro operis commodiore cõstructione, in frusta dissecari permisimus. Summæ quoque & vltimæ emendationi præli nõ est dedignatus vir cum doctissimus, tum in libris emendandis sortissimus & diligentissimus Ant. Chapuysius Iuris doctor, hanc suam operam, quamuis sibi molestissimam, partim bono publico, partim nostræ Roudliique nostri totius operis magistri & institoris gratiæ impertitus, qui & pleraque à nobis ad marginem prolixius notata, in re præsenti positis, aut in breuius contraxit, aut maioris staturæ editioni reseruauit. Si nihil aliud hæc editio vobis exhiberet, quàm isotypum Florentinæ exemplum, totidem non modo literis, sed & apicibus constans, non in minima lucri parte deputandum esset, illam quæ vix magno ære parari aut alio quàm spatioso & fixo loco haberi poterat, nunc pretio multo viliore, vsúque longè commodiore posse haberi, manibus assiduè gestari, in sinu, Zona, cinctu, loculis, lateralibus condi, vnde mox ad vnam iuris vocem edendam possit depromi.

Verùm

Verùm accessere tamen ea, ob quæ (dicam absq; deridiculo) iustè quis vadimoniũ deserat. Duas imprimis lacunas insignes, quæ hactenus Florentinum archetypum mancum & mutilum, Taurellio Antoniõque Augustino testib. arguebant, ope libr. 60. βασιλικῶν repleuimus, quem vir doctiss. & Iurisconsultorum temporis nostri princeps Iacob. Cuiacius maximo bono publico Latina toga donauit. Ex cuius etiam ditissimis thesauris multas Codicis constitutiones Græcas earúmue epitomas, ac præsertim ad tres posteriores libros, quas præter conscientiam nostram quidam in classes digesserant, mutuati sumus. Reliquam copiosissimam syluam ex vberrima collectione Græcarum Codicis Constitutionum ab Anto. Augustino his superioribus annis edita, in illam editionem nostram trasplantantes, additis etiam ex aridioribus nostris fundis, quas neuter adhuc ediderat, nonnullis. Locos præterea multos in exẽplari Florentino partim superfluos, partim suspectos & incertos, & aratione Latini sermonis alienos, aut posteriore manu depraua-tos esse Taurellius monuit. Eos vt erant in suo aluo atque sinu reliquimus, nolentes ne latum quidem vnguem ab editione Florentina aberrare: sed in ripis, seu marginibus

Sub titu. De bon. damnat. vbi desunt quatuor leges, & dimidia, & sub titu. De interdict. & relega. vbi desunt decem leges.

quicquid medelæ corradere potuimus, aut ex Basilicis, Nomocanone, Harmenopulo, Græco Indice, Thephilo & Græcis interpretibus, aut etiam Vaticani exemplaris collatione, quam Roma sibi missum communicauit noster Rouillius, atque insuper ex antiquissimis nostris manuscriptis codicibus, quos ex Pisano archetypo eo tempore quo nondum violentas, stultas, falsas multorum manus pertulerat, descriptos fuisse multis argumentis comperimus, ibi bona fide deposuimus.

Adnotata Taurellij fronti editionis Florentinæ præposita, suis quæque locis distribuimus, additis simul & nostris & Antonij Augustini plerumque contrariis coniecturis. Quis enim cum eò venerat, tam felicis erat memoriæ, vt quicquam ad eum locum adnotatum esse recordaretur? Ea ratione inducti, Græcorum interpretationem continenter ipsis Græcis mutatis characteribus subiecimus, eámque non Haloandri & Anto. Augustini, sed veteris interpretis Pisani, quem vulgus hactenus Burgarum, qui & in manuscriptis notatur, Augustinus autem Bergūtionem Pisanum appellat. Nam vt ea interpretatio inelegantior est, ita plerumque fidelior, sane olim in scholis & iudiciis receptior. Istud semel in vniuersum velim

velim prædictum, ita nos primis studiorum annis Anto. Augustini eruditionem, prudentiam, candorem in purgādo & enucleando iure esse exosculatos, nihil vt in eius emendationum libris à nobis intactum aut illibatum relictum sit, cuius non aliquem succum in hac nostra alueuria contulerimus.

Locos Ciceronis, Titi Liuij, Suetonij, Cornelij Taciti, Strabonis, Plutarchi, Agellij, Quintiliani, Demosthenis, Platonis, Aristotelis, Theophrasti, Dionysij, Castiodori, & vtriusque linguæ auctorum, qui varias iuris partes illustrare videbantur, longa obseruatione à nobis notatos, quoad voluminis angustiæ passæ sunt, breuiter indicauimus, vt his velut stellulis nostrum hoc iustitiæ firmamentum & templum splendescret, aliis inferioris notæ allegationibus, vt Alexand. ab Alexandro, Fenestellæ pseudepigraphi, & aliis huius farinæ exulare iussis, cum nec vt eorum libros in bibliotheca nostra esse patiamur. Titulorum seu Rubricarum diuersam scripturam, quæ ex Indicis titulorum comparatione nascitur, suis vtrisque locis adnotauimus. Vbi in vulgata hactenus editione lex incipiebat, quæ nunc in hoc Florentino exemplo est paragraphus, vel contra diligenter admonuimus, ne hac occasione lectorem falli sæpe contingeret. Quæcunque in insti

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ім. І. І. МЕЧНИКОВА

in institutionibus posita, iterum hic recita-
ta sunt, aut quæ hîc aut in Codice semel
aut bis posita aut iterum aut tertio aut cre-
brius in eodem opere repetuntur, quæ Iu-
stinianus vtcunque excusata esse voluit, ea
nos duplici Antisigma,, notauimus, pluráque
huius generis obseruauimus quàm vel Au-
gustinus vel cæteri qui id ex professo demon-
strandum receperant. Veterum authorum vel
principum verba à posteritatibus citata, diple
siue Antilambda vsi sumus. huius figuræ
›. cuius hunc vsum esse demonstrat Isidorus.
manuscriptum intelligo. Notas siue singulas
quibus consentientes aut discrepantes eiusdem
tituli loci breuissimo apice innuebantur, ex
manuscriptis transcripseramus, sed cum ad
opus ventum est, mihi rescriptum est, præ-
terioris marginis angustia locum tueri suum
non posse, ac proinde in maioris staturæ edi-
tionem reseruatum iri. Quando autem hu-
iusmodi omnes notæ de quibus agimus, sen-
tentiarum sunt non verborum, atque idcirco
à Iustiniano non prohibitæ, paragraphi no-
tam in omnibus antiquis libris inuentam ac
nescio quo neotericorum fastidio ferè iam
exulantem in suis locis restituimus, cuius vsum
esse ait Isidorus in separandis rebus quæ in
conexu concurrũt, & singulis factis quæ Græci
dicunt thematia. Contrariam illi figuram quæ

positura

positura dicebatur eodem Isidoro teste, hoc mo-
do figurata: ¶ quia nullum eius vestigiũ in li-
bris iuris deprehendimus, nunquam vel raro
adscripsimus. Contraria quoque, non quidem,
si Iustiniano credimus, subsistentia, sed nobis
tamen & Græcis apparentia, quæ idcirco.
ἐναντιοφανῆ vocant, hac nota significauimus
cc. i. contra. tit. illo, lege illa. Sũmaria, præter
pauca quæ ad connexionem & diuisionum
explicationem signaueram, abucere initio sta-
tueram: sed Ergolabi nostri vicli desiderio,
qui & bonis & plurimis cupit prodesse, præ-
cipua Bartholi seligi curauimus, Chapuysii
nostri in eo delectu vsi opera & diligentia.
Nã quæ ex Duareno addidisse iactabat Rus-
sardus, ea ita erant concisa & rara, vt mihi
necquiquam ad coniiciendam sententiam vi-
derentur addita, tam denique erant leuia, vt
vel puero talia confingere plurima, res minì-
me operosa videretur. Quod Bartholi sum-
maria Duarenus dicebat esse aut falsa aut
inepta, comperi nec nihil, neque omnia hæc
esse quæ ita dictitabat, & si conferendum est
exẽplum, quidam Ciceroniani, dum Bartholo
politiores videri volunt, suam imperitiam de-
tegunt, quos nolim inuidiosius traducere: sed
si cautior lector quid ad l. 1. & 20. de Dona-
tionibus præscripserint, aduertere voluerit,
mihi assentietur, perperã hîc fingi patronum

errare

errare iuris ac non certa scientia, id quod ex libertibonis cepisset, donādi animo promisisse: perperam etiam illic resolutoriā donationem cum conditionali confundi. Breues nostras ad omnes ferè iuris partes obseruationes, lector sedulus reperiet nec admonitus, & si qua verè Duareni & veras esse cognoui (nō enim Russardo per omnia fidem habeo) sed & Baronis plerasque suppressas aut ab illis prædamnatas (æmuli enim fuerunt) candidè & veritati plus tribuens quàm personis adnotaui. Orthographiam quæ librario Florētino placita est, & literarū reciprocationes religiose retinuimus, & plurima vti erant in archetypo scripta, non vti à Taurellio vel Augustino fuere mutata, edidimus: monito tamen lectore, cum tota scribendi ratio varia & haud satis sibi constans semper fuerit, & varie pro temporibus fuerit mutata, sitq; in ea re quousque librariorum licentiæ concedendum sit. Quare æquidē optassem cum in ea re, tum in aliis plerisque mutandis & aliter quàm in archetypo inuenerant edendis, non tam audaces fuissent Florētini, quorum audaciam plerique graues viri atque in his Ant. quoque Augustinus non vno in loco moleste ferre, tametsi verecūde visus est, vti suis locis a nobis adnotatum reperietur. Atque vt ad Florentinæ auctoritatis assertionē tandem veniamus, multa colligit

ligit Augustinus argumenta, multa Taurellius, plura ante eos Politianus & Bologninus, quibus summam eius exemplaris antiquitatem, ac proinde summam authoritatem demonstrant. Quod in eo latent infinita veteris elegantiæ vestigia, quæ postea barbaro seculo in manifestam barbariem breuissima & plerunq; vnius literæ mutatione sunt detorta. Quod maioribus literis, quas capitales vocāt, perpetua literarum serie absque verborum aut clausularum distinctione, absque colis & commatibus & vllis prosodiæ notis exaratum sit, more veterum librorum. Nam Cassiodorus libro de diuinis lectionibus ait primum D. Hieronymum propter simplicitatem fratrum, colis & cōmatibus ordinauisse translationē suam, cum id nōdum in vllis libris præterquam Demosthenis & Tullij obseruari solere idē Hieronymus astruat. Maximo denique & quod dissolui nullo modo posse videatur, argumēto probare vidētur omnia quotquot vbique extant Digestorum exempla ab illo velut fonte manasse, quod cum tituli De coniungend. cum emancip. li. & De ventre in possess. mitt. sint in illo præposterè scripti, atque quatuor insuper paginæ tituli De reg. iur. transpositæ, idem error in omnes inde codices penetrauit. Sola Græcorum exemplaria, cata-podas, platos, metaphrases excipio, (quod illi nondum animadu-

ma duerterant.) Nam Græcos libros ab huiusmodi transpositione & inuersione esse immunes multis argumentis ostendi lib. 1. disputat. iuris ciuilis. Verùm omnia ex illo exemplari Latina exemplia profecta esse, tota inquam & integra à principio ad finem nequaquam mihi inde confici videtur. Equidem nunquam frustra aut temere nunc postos tres illos Digestorum tomos ratus sum, Vetus, Infortiatum, Digestum nouum, sed Vetus dictum, quia ab omni vetustate haberetur, Infortiatum, quia veteri adcrescendo, totum opus amplius & fortius reddidisset, vt ipse barbaræ appellationis sonus indicat: nouum verò, quod nouissimè Pisis descriptum esset. Hanc coniecturam tuam quod à plerisque viris fide dignis audiuimus Romæ in Vaticana bibliotheca extare duo tantum illa volumina, Vetus & Infortiatum. Quod de Infortiato diximus, idd antiquo Infortiato accipi velim quod in l. 82. vsque ad illa verba TRES PARTES. infra ad leg. Falcid. terminabatur, vt in veteribus manuscriptis etiam hodie deprehenditur, in quibus ab illis verbis separata membrana & diuersa manu sequentia scripta cognoscuntur, quod & Accursius ibidem obseruauit. Si quis relinquitur coniecturis locus, crediderim reliquam & sequentem tantum Digestorum partem ab illo loco ex archetypo Florentino esse descriptam

descriptam. Huc accedat quòd in Digestis veteribus & Infortiatis manuscriptis quædã extent pleniora & perfectiora quàm Florentia, vt in l. 40. Si duobus. de lega. 2. ipse quoque Taurellius fatetur, & verum est. Hæc vos de Digestorum editione admonuisse sufficiat. Nam quæ in Codicis, Nouellarum, Institutionum, Feudorum, Fastorum, indicum editione noua præstiterimus, suis locis innuentur. Codicem sane plusquam centũ quinquaginta Græcis constitutionibus suppleuimus. Valete & fruimini. In schola Aurelianensium Kalend. Ian. 1571.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

LECTORIBVS ITERVM.

EMergente iam & procedente in apertum opere, accepimus ex Hispania beneficio præstantißimi, nec unquàm satis laudati uiri Antonij Augustini reconditos alios thesauros, quibus hanc nostram editionem locupletassemus si fuisset integrum. Nam & formas præfectorum prætorio integras, non quomodo ex doctiß. Cuiacio edidimus epitomatas, nunc habemus manu descriptas, & pleraque ad consummatißimam editionem Iuris pertinentia post emissas iam superiores epistolas, partim comparauimus, partim ex nostra libraria supellectile eruimus, ac præter hæc nonnulla obseruauimus aut nostra aut librariorum festinatione aliter quàm uolueramus edita, quæ proxima editione partim exsoluentur, partim sarcientur omnia. Et iuuabit cætero quin aliquid nos secundæ editioni reseruasse atque utinam nobis eo pacto caueamus aduersus nostrorum laborum inuolatores, qui in specubus, lacubus & montium radicibus dispositi, nihil non suo contactu fœdant, ceu harpyiæ impurißimæ.

Tristius haud illis monstrum, nec sæuior vlla
Pestis & ira Deûm Stygiis sese extulit vndis.
Virginei volucrum vultus, fœdißima ventris
Proluuies, vncæq; manus & pallida semper
Ora fame:
Diripiúntque dapes, contactúque omnia fœdant Immundo.

Verendum enim nobis est, cum iam totiens nostras epulas abliguerint, ne si iterum

Instruimus mensas, arísque reponimus ignem:
impura huiusmodi
Rursum ex diuerso cœli cæcísque latebris
Turba sonãs prædã pedibus circumuolet vncis,
& polluat ore dapes.

Sed de his hactenus. Promissa igitur nostra, (si æquioribus, & gratioribus in meritis professorum æstimandis, nostris utemur hominibus, & si Galatea relicta, felicem experiemur Amaryllida, quàm diuinus olim Tityrus) in secundum annum, & ut Attici dicunt, εἰς νέωτα expectate. Data ex schola iuris antiqua Aurelianensium, Idibus Ianuariis,

M. D. LXXI.

ILLVSTRISSIMO OPTIMOQVE PRINCIPI COSMO MEDICI, FLORENtinorum Duci, domino suo Franciscus Taurellius Salutem.

INter varias multiplicesque honestarum actionũ tuarum rationes, quas admirans Europa fere tota veneratur & colit: in postremis illa habẽda non est, qua vniuersum litteratorum cœtum tibi artissime deuinxisti, mittamus enim ampla præmia per te cottidie congesta in huiusmodi viros cum in luce aulæ tuæ vitam degẽtes, tum Florentiæ Pisisque gymnasia quouis doctrinarum genere illustrantes. Istud quidem vt per quam magnificum, veráque liberalitate tua dignum, sic tibi cum magnanimis maioribus tuis commune, gẽtilicium enim vobis id, ac prope natura insitũ: virtutes præmiis excitare & prosequi. Quòd verò selectorum librorum thesaurũ vsque à magno illo Cosmo seniore in hæc tua tempora summa diligentia, maximo sumptu, è diuersis orbis partibus in

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

vestram Mediceam bibliothecam connecti, tuo munere nunc edantur: hoc proprium tuum agnoscimus, hoc tibi vni acceptum ferimus. tu relictas à maioribus tuis opes non sinis despectas atque inutiles armariis cancellisque conclusas delitescere, aut vix paucorum non dicam vsui, sed aspectibus patere expositas: verùm illas, & quidem maximas, sinu effundis. Itaque quod ij cœperunt, tu perfeciſti: quod mente agitarunt, re confirmaſti. in eo pariter laudandi, quòd eorum virtute paratum est, vt præsenti beneficio potiemur: hoc tu magis, quòd cupientibus, gratias habituris, atq; adeo non indignis, consultò ac liberaliter elargiris, non tibi tueris res innumeris commodo futuras iam iam tineis cariéque consumendas. Tu profectò vt optimi libri in manus peritorum perueniant, nulli sumptui parcis, consilio, voluntatéque tua effectum, vt imprimendorum librorum nō ignobiles artifices præmiis à te propositis allecti huc se contulerint, pulcherrimos typos aduexerint, plures omnium linguarum libros prælis subiecerint, plures in dies subiecturi. sic æquè doctis viris, bonis libris, per te optimè consultum: his illorum editione beneficio summo adficiendis, illis in lucem perpetuam à parietum claustris & secuturo interitu vindicandis. Hanc tuam propensam in publica commoda voluntatem perspiciens

Lælius

Lælius pater, cupiénsque principi ac domino suo etiam extra auditorium & secreta consilia, quibus muneribus tuo concessu fungitur, assiduéque tibi præsto est, honestam aliquam, téque summo duce non indignam operam ponere: iampridem animo conceperat, vt præ cæteris egregius vnus & venerandus liber, simul & omniū votis expetitus auspiciis tuis emitteretur. Pandectarum id seu digestorum est antiquum volumen, Florentiæ nunc, olim Pisis adseruatum, cum Amalphi prius omnem supra memoriam fuisset. Inde acceptum Pisani, quòd Innocentium secundum pontificem maximum, & Lotarium Cæsarem item secundum classe aduersus Normanum Rogerium iuuissent, egregiè nauatæ operæ monumentum rettulerunt, diúque penes se habuerunt: donec per Ginum Caponium æquè nobilem ac strenuum virum Florentini anno salutis sexto & quadringentesimo supra millesimum Pisis in potestatem redactis subiectionis symbolum transtulere. Liber itaque Florentiæ illo ex tempore summa cum cura ac religione, tanquam de cælo delapsus, meritò est custoditus. Atque hæc ex antiquis Pisanorum annalibus apud Plotium Gryphium eorum ciuem accepimus, quibus & Raphael Volaterranus per omnia fere adstipulatur: & illo multo antiquior Rainerius Grachia Pi-

sanus his libris quos ante ducentos ferme annos de bello Thusco conscripsit: quod opus inter cubiculares tuos libellos aliquando vidimus. Sed & Plotius idem adfirmat, antiquum instrumentum domi se habuisse donationis eius in Pisanos per Lotarium collatæ, quod postea contagiosæ pestis periculo vitando inter alia scripta igne consumptum sit. Hunc optimum librum iam quadringentos amplius annos in Etruria habitum nemo satis vnquam laudauerit, siue antiquitatem spectemus, siue sinceritatem ac fidem. Quis verò dubitet iam tum Lotarij sæculo permagni eundem fuisse pretij? Neque enim maximus princeps grandi accepto beneficio leue quoddam ac vulgare munus in amicum atque potentem populum contulisse. Hunc ipsum toto ferme decennio cum mea, tum Lælij patris manu summa diligentia tractatum, quoad per occupationes innumeras effici potuit, liberalitatis tuæ munus emittimus, omnibus vel minutissimis exemplaris eius figuris bona fide repræsentatis, præter quàm sicubi pauca quædam manifesto calami aut dormitatis, aut græcanico ritu latina parum cognita describentis librarij lapsu perperam excidissent. Græcè verò tradita, quæ frequentia sunt, vt quam emendatissima prodirent, vir, vt scis, omni doctrina præditus, gloriæq; tuæ imprimis

stud

studiosus Petrus Victorius operam dedit. Hic liber quantum reliquis præstet, qui hactenus inter manus hominum versentur, ipse aperies: ipse cum cæteris collatus laudes suas secum feret, opésque ingentes explicabit. Hic denique vetustatem atq; adeo auctoritatem plurimam vel vno argumento commendare potest, quòd postremi digestorum tituli paginis carie disiectis, & ab imperito vel indiligenti quopiam homine præposterè concinnatis atque compositis penultima antepenultimæ prælata, est hæc posterioris in sedem reiecta, quod cum pater quodam suo libello, tum prolixius disertissimus iurisconsultus atque omni virtutum genere illustris Antonius Augustinus edocuit. Hic error à nobis primum animaduersus, in omnes quos vidimus vel calamo vel typis descriptos libros irrepserat. Cum igitur nullum digestorum volumen præposteri huius ordinis expers in manibus habeatur: fatendum est & ex hoc cætera fluxisse, errorisq; originem esse vetustissimam, quantam autem credemus huius venerandi voluminis esse vetustatem, quod iam illo ipso tempore situ ac senio corrosum, glutino & membrana fuerit sarciendum? Suscipiant igitur hæc, & fruantur studiosi omnes tanto præclaro bono: inclytoq; nomini tuo gratias agant: in primis autem legum professores, quorum præcipuè interest instrumenti atq; supellectilis huius copia locupletari: expe-

cléntque propediem Deo auctore téque propitio, si quid fortè in præsens desiderio ipsorũ est reliquum, quod vel ad Pãdectarum vel ad alios iuris ciuilis libros illustrãdos per nos præstari possit. Vniuersos enim cum Accursianis, aliísque, vt vocãt, glossematis multo meliores quàm vnquam antea sint editi, breui edere cogitamus: vt hoc quoq; nomine sese tibi obstrictos obnoxiósque adgnoscant, cuius ope atque auspiciis non cõtemnẽdo beneficij cumulo augeantur. Dignum quidem opus tua magnitudine, vt Iustinianus Imperator non minus religione ac prudẽtia, quàm fortuna Augustus, te hisdem item nominibus clarum atque insignem, eius monumenti quod maximum orbis terrarũ commodo meditatus est, vindicem nactus sit, atque adsertorem. Tu verò laboris & officij nostri qualescumq; hos fructus boni consule. Siquid autẽ operis dignitati ac maiestati deerit, id nostræ imbecillitati rerum ipsarum difficultate circumuentæ adscribendum, & qua emines clementia, condonandum puta. Atque vt quæcumque in tui nominis gloriam publicæ vtilitati molimur, maturare ac perficere poßimus, nobis vt cœpisti fauere perge.

Florentiæ nonis quintilibus.

LECT

LECTORIBVS.

CVM vetustissimo Florẽtinarũ Pandectarum codice nullum omnino alium integritate ac fide comparandum esse, iam omnibus est persuasissimum: proptereáque potissimam ei fidem iure ac merito habitam in quæstionibus disputationibúsque finiendis, quotiens controuersia aliqua superioribus temporibus inter legũ professores orta fuerit. [*] Eius ordinis hominibus valde nos gratificatum iri putantes, consilium dudum cepimus libri illius ex vmbra in lucem proferendi. Quæ res cũ denique euentum nũc acceperit, haud scimus quàm feliciter, optamus quidem certè, operæ pretium fore putauimus, omnem rationem atque ordinem quem in eo libro vobis peruulgando secuti sumus, explicare. [*] Primũ igitur omniũ sciendum, in nullo nos quod quicquam momenti haberet, ne latum quidem vnguem ab eius fide discessisse: vt quo ad fieri posset, eiusdem vera species repręsentaretur, atque inde factum est, vt interdum quædam, pauca profecto, incerta, tum errata quodammodo in gram

[*] Saly. l. j. De reb. cred. Alb. post Accurs. in l. quærebatur §. tres ad l. Falc. Barth. in Rub. Soluto matrimo. & in l. si creditor. §. vlt. de distracti. pigno. & aliis locis. vide Ant. Aug. lib. 1. ca. j.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ Ф. СКОРИНИ МОЛОДІЙ МИКОВА

grammaticis, externi librarij inſcitia ſiue neglegẽtia ea fuerit, aut ſimpliciter aut certis notis aduertenda vobis proponeremus, potius quàm ea vel mutaremus noſtro iudicio, vel omitteremus: vt ita vobis res integra relinqueretur. ¶ Ad hæc orthographiam vocum perpetua cõſtantíque ratione ſcriptarum omnino obſeruauimus: ſiquidem non modò non veremur illam doctis viris ſordere, quin etiam iucundam fore confidimus, accedit, quòd non ita facilè à tam antiqua támque accurata obſeruatione recedendum eſſe cenſuimus: præſertim cum in multis reſpondeat ea, quam vetuſtis litteris conſcriptam videmus in Medicea bibliotheca, indéque olim editam, in primis quinque iis Cornelij Taciti libris quos ſcripſit ab exceſſu Diui Auguſti: tum quæ ex antiquis diuerſis marmoribus ac tabulis nobis fuit ſæpius oblata: quo magis mirati ſumus Gregorium Haloandrum virum doctiſsimum, déque digeſtis alioqui benemeritum, prægnas prægnatis, & vrgueo, taliáque quamplurima conſulto reieciſſe: contra verò nonnulla tanquam ex Pandectis accepta rettuliſſe, quæ aliter in eis habeantur. ¶ Quæ variè in eo volumine ſcripta ſunt, ſiquidem ſine vitio, pariter variè reddidimus: vnde Compræhendere & Comprehendere, extare & Exſtare, Plebiſcitum & Plebis ſcitum inuenietis. Si quando autem, vt nobis videbatur, vitioſè, non admiſimus, propterea non Interprætationem & Prætium & Præcarium, ſed Interpretationem & Pretium & Precarium dumtaxat appoſuimus. ¶ Quod ad reliquum libri ordinem attinet, ſingulas in columnas noueritis, & abſque vlla vel clauſularum vel vocum diſtinctione, ſine aliquo præterquam capitum interuallo, ſine punctis, aut quàm rariſsimis, & his plurimum in capitum ſeu legum fine, exſcriptum eſſe, quapropter quilibet ſuo ipſius arbitrio his aliter atque in hoc noſtro inueniet, vti poſſit. Nos quidem veſtris omnium commodis conſulentes, & vt ne res omnino inſueta, & confuſionẽ quãdam in ſe continens oculis veſtris obiceretur, ea poſuimus: multitudinem tamen punctorum vitauimus, & his quattuor tantùm contenti fuimus: quæ ipſa rariùs quàm communis fert conſuetudo, ſunt inſerta. ¶ Rari ſumus & in accenti

*Hoc ſummum eſt indicium antiquitatis ſcripturæ. Nam primus D. Hieronymus (teſte Caſſiodoro in libr. de diuinis lectionibus) propter ſimplicitatem fratrũ collis & commatibus ordinauit tranſlationem ſuam Cont.

centibus, quorum æque nullus est vsus in eo volumine ¶ Quemadmodum nec 6
vlia scripturæ compendia recepta sunt, ne in numero quidem librorum significando, aut rarissimò alibi quàm in titulo de legibus senatúsque consultis: & præterquam quod sæpe vsus est is librarius in versuum fine titulo eo, seu linea, quæ loco n aut m super imponitur: & bis térue tum num diphthongis coniunctis. Vnde satis appareat librum illum non ita multum post Iustiniani super huiusmodi scripturæ compendiis iussa exaratũ: ideóque ea scriptorem pæne obseruasse: hæc nos iussa nõ negleximus. ¶ Et ne in Græcis, quæ 7
hic frequentius copiosiúsque quàm in ceteris antea editis inuenietis, accentus, item nexus, compendiosæque litterarum comprehensiones, quibus in ea lingua hodie impressores vtuntur, essent impedimento quo minus ea explicitè traderentur: græca fere omnia maiusculis litteris expressimus. ¶ Ma 8
iusculis præterea vsi sumus in titulorum & legum, principaliúmque clausularum initiis, tum nominibus Iurisconsultorũ librorúmque ex quibus leges ipsæ seu capita referuntur: tũ in Dei ac Im

ac Imperatoris & Diui, propriisque aut gentium nominibus: tum in antiquis legibus, senatusconsultis, edictis, actionum, exceptionũ, formulis referendis: item iis quæ materialiter, quod aiunt, & demonstrandi docendíque causa po-
9 nuntur. ¶ Præter hæc si quas vnas vel plures maiusculas minoribus litteris admixtas extra consuetum scribendi morem inuenietis, vel si quas ipsis maiusculis insertas minores, scietis non temere, sed dedita opera positas: quo significaretur vel vnã litterã poni pro duabus, vt celerimo, Corneli, adicere pro adiicere, Cornelij, celerrimo: vel alteram pro altera, Favius, popOlus, pro Fabius, populus, præfuit pro præbuit, Fi pro vi, quod esse videtur simile Digamma Æolico antiquis grammaticis [y] dicto: Vervtieses pro Berytienses, Qui pro cui, dreisio pro decisio, BOBIS pro vobis, scribsit, quir, inquid, pro scripsit, quid, inquit: vel vnam syllabam pro pluribus, vt SENTIA pro sententia, NECESSET, FOIEC RPERINT, pro necesse esset, fore receperint, quæ cum infinitis similibus ne vos fallant, diligentius animaduertetis, quàm nobis quicquam detrahatis.

illud

[y] vt Prisciano in cuius libr. 1. Digamma Aeolicum Flatinorũ prorsus simile est.

illud enim in primis egimus, vt libri veritatem antiquitatísque vestigia vobis exprimeremus : ídque ipsum per hæc indicia potisimùm, vt vos hac de re insolica admoneremini, simul & ipsi commisi erroris calumniam suspicionémque effugeremus. Illud plane non inficiabimur, opinati nos in quibusdam Græci illius scriptoris natiuam prolationem, quãdoque etiam negligentiam aut imperitiã potius reputandã, quàm antiquum scribendi morem: qui tamen ipse in plurimis rectè per eum seruatus est perpetuo quodam certóque ordine. Notas præterea nonnullas adhibuimus, diuersa vobis significaturi, aliqua enim in contextum pandectarum non inserta, verùm postea addita per antiquum librarium, tali signo notauimus, ** & hoc quidem plurimum, si & absque iis rectus sensus constabat. nam quæ defectu certo supplendo addita rebamur, ea non curauimus demonstrare. Quæ verò superflua visa sunt, his notis concluimus. {}
Quæ parenthesi sunt comprehensa, non habentur pandectis : nos autem perfecto rectóque sensu reddendo ea tali nota apposita adhibuimus ( ).

Paren

Parenthesin aliàs omnino reiecimus, quòd nũquam in saxis aut manu scriptis codicibus, eo quo in præsens vsu recepta sit, inueniatur. Locos suspectos atque incertos, vel à regulis Latini sermonis alienos hoc signo demonstrauimus. *) Duas diuersas lectiones ita recepimus, si ambæ congruæ sunt visæ. tum quæ primo loco scripta erat, in contextum inserendam curauimus: alteram interiori margini adponendam cum huiusmodi signo †. Præterea vt vestræ, quantum in nobis esset, commoditati seruiremus, addidimus septem partium distinctiones suis locis inscriptas ; paragraphorum, legum, paginarũ numeros ; librorúmque ac titulorum in superiore paginarum margine indicium. quarum rerum nulla in exemplari est obseruatio. Optamus itaque vobis hæc omnia grata fore, certò quidem scimus neminem antehac tanta cura in rem istam incubuisse, neminem tali fide rettulisse. Politiani libros, quos vir ille doctissimus sua manu ex horum ipsorum euolutione recõcinnauerat, totos contulimus. Haloandrini & Heruagiani, & quos Hugo à Porta proximo bien-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

nio edidit, inter omnes versantur. hic quidem puram putam quam prætendit Florentinarum Pandectarũ lectionem, nũquam vidit: accepit autem multa ex quodam bono viro, cui familiariter suorum priuatorum librorũ Lælius pater non adeò tunc emendatorũ copiá fecerat, ex quibus tum alia tum adnotatiunculas nonnullas desumpsit, Hugoníq; exhibuit nobis ignaris. hæc ille omnia pro suis edidit. plurima tamẽ omisit, plurima secus quàm in Florentino exemplari habeãtur, tradidit: vt clarè vobis legentibus apparebit. neque id mirum: cũ difficile fuerit nobis ipsis optata perficere, qui venerandum illum librum amplius decẽnium domi habuimus, atque versauimus in hunc vsum. Quòd si otium in præsentia suppeteret, quædam prẽterea vobis non ingrata præberemus, quæ tamen ipsa libri absolutionem perfectionémque non imminuũt, quæque haud multo temporis interuallo in edendis vniuersis Iustiniani Augusti ciuilis sapientiæ libris prẽstare speramus.

Valete.

Ant.

ANTONIVS CONTIVS LECTORIBVS.

Præter notas Taurellianas addidimus & sequentes partim à librario Florentino vetere, partímque ab aliis antiquis librariis & auctoribus vsurpatas, magna Lectorum vtilitate.

¶ *Paragraphus cuius antiquissimus vsus est (vt ex Isidoro constat) in separandis diuersis rebus aut factis aut responsis. vnde & ipsa facta aut responsa ita separata & distincta, vulgò obtinuit, paragraphos appellari, quod hac paragraphi nota distinguerentur. cui contraria erat alia nota quæ positura appellabatur, & quasi inuersus paragraphus figurabatur, sic* ⊃ *vel* ¶. *sed priorem, quia in manuscriptis omnibus reperimus, duntaxat retinendam duximus, cum oculos & intentionẽ legentis & aliquid reperire festinantis multũ adiuuare & accelerare videatur.*

▷ *Diple siue Antilambda (his enim duobus nominibus appellatur in Isidoro manusc.) nota est à vetere librario Tusco vsurpata ad distinguenda Prætorũ principum, aut principalium quorumcunque auctorum verba, quam nescio quo casu à Taurello plerisque in locis omissam, reposuimus, atque his præsertim locis quibus fuisse adpositam ex Ant. Augustino didi-*

cimus, qui multis locis eam adpositam esse monuit, verbi gratia, ad l. Plautius. ad leg Falcid. Et sanè in tota prima parte tit de verbo. obligationib. quæ ex vno Sabino tota constat, hoc est ex solis Vlpiani, Pauli, Pomponij ad Sabinum libris confecta est, vtilissimum fuerit verba Sabini semper hac nota discerni, quæ res ad intelligenda singula capita, multum adferet adiumenti, ac præsertim ad difficilem illum locum l. 4. illo tit. Diple vocatur hæc nota, quia ex duabus quasi concurrentibus in angulum lineis figuratur. Antilambda quoque appellatur, quia est Græca Lambda Δ contrapositum, & quasi ad latus versum.

,, Antisigma duplex (quo nunc librarij vice veteris diples abutuntur) in his notandis vsurpauimus, quæ in Digestis, vel Institutionibus vel Nouellis ad verbum, aut eadem penè sententia repetita atque geminata sunt.

ꝯ Contrarietatis seu antinomiæ apparentis, & vt Græci vocant ἐναντιοφανίας nota, quam his locis adposuimus, quibus alij loci repugnare videntur.

Adnotata nonnulla quæ lucem contextui nonnunquam afferrent his notis designari curauimus.

CONTIVS

CONTIVS LECTORIBVS.

VISVM est & nobis, eundem seruare ordinem, quem magis hîc probauit Taurellus. sed & Ant. Augustin. in suis emendationum libris. nec satis esse putauimus id admoneri, verũ præstare maluimus. Quamquam de constitutionibus TANTA. ΔΕΔΩΚΕΝ. & OMNEM. dubitari poterat vtra earum præcedere debeat, propterea quòd omnes eadem die sunt scriptæ, & singulæ singularum mentionem faciunt tamquam præcedentium, quod miror ab illis non esse animaduersum. Quinimo & Græca metaphrasis constitutionis OMNEM desiderari videtur in archetypo Florentino. Nam & eam in Græcam linguã fuisse transformatam diserte expressum est in constitutione TANTA. Verùm in illa hæsitatione, vt postremo loco constitutionem OMNEM ederemus, mouit nos librarij Florentini nota hæc Δ. illius capiti adscripta, quæ indicat quarto loco debere collocari. Itemque nota B. capite constitutionis TANTA adscripta, quę monet scribendam secundo loco. Mouit etiam mos atque auctoritas libro-

rum manuſcriptorum & ſcholarum, vbi ſemper proximo loco ante titulum De iuſtitia & iure, fuit locata, & pro Digeſtorum proœmio proprio habita. Conſtitutioni autem ΔΕΔΩΚΕΝ licet nulla adſcripta ſit nota ordinis, & ſit alioquin ſecundo tomo Florentino (qui à titulo De legatis incipit) præfixa tamen cum ſit metaphraſis conſtitutionis TANTA, nemini debet eſſe dubium quin ſuam principalem & authenticam proximè ſequi debeat. Itaque verum ordinem vt præfatus ſum, ſequi certum & conſtitutum eſt.

*

DE CONCEPTIONE DIGESTORVM.

Quæ ſequuntur vſque ad tit. de iuſtitia & iure, ea cum Iuſtinia. primordia totius operis ſeu Digeſtor. appellari poſſunt.

IMPERATOR CAESAR FLAVIVS IVSTINIANVS PIVS FELIX INCLVTVS VICTOR AC TRIVMFATOR SEMPER AVGVSTVS TRIBONIANO QVAESTORI SVO SALVTEM.

Digeſtorum ex omni vetere iure colligendorum ſpem & curam ſe animo concepiſſe exponit, elegiſſe quoque Triboniani miniſterium, cui ideirco totum opus mandat, eique poteſtatem dat ſociandi ſibi ad laborem quos ipſe probauerit.

DEO auctore noſtrum gubernante Imperium, quod nobis à cæleſti maieſtate traditum eſt, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & ſtatũ reipublicæ ſuſtentamus: & ira noſtros animos ad Dei omnipotentis eregimus adiutorium, vt

scripturæ nullis auctoribus receptæ nec vsitatæ sunt: neque nos eorum volumina nostram inquietare dignamur sanctionem.

Diuisio operis.

3 ¶ *Cumque hæc materia summa nostri numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere, & quasi proprium & sanctissimum templum iustitiæ consecrare, & in libros quinquaginta & certos titulos totum * ius * digerere, sicuti secundum nostri constitutionem codicis, quàm edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodius esse patuerit, vt nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum, sed his quinquaginta libris totum ius antiquum per millesimum & quadringentesimum pæne annum confusum, & à nobis purgatum, quasi quodam muro vallatum, nihil extra se habeat: omnibus auctoribus iuris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogatiua seruanda: quia non omnes in omnia, sed certi per certa vel meliores vel deteriores inueniuntur.*

Forma & lex operis.

4 ¶ *Sed neque ex multitudine auctorum quod melius & æquius est, iudicatote: cum possit * forsitan * & deterioris sententia & multas & maiores in aliqua parte superare. Et ideo ea quæ antea in notis Æmilij Papiniani ex Vlpiano & Paulo, necnon Marciano adscripta*

*adscripta sunt, quæ antea nullam vim optinebant propter honorem splendidissimi Papiniani, non statim respuere, sed si quid ex his ad repletionem summi ingenij Papiniani laborum, vel interpretationem necessarium esse perspexeritis, & hoc ponere legis vicem optinens non moremini: vt omnes qui relati fuerint in hunc codicem prudentissimi viri, habeant auctoritatem, tamquam si eorum studia ex principalibus constitutionibus profecta, & nostro diuino fuerant ore perfusa. omnia enim meritò nostra facimus, quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas. nam qui * non * suptiliter " factum emendat, laudabilior est eo qui primus inuenit.*

Potestatem dat adimendi, addendi, supplendi, reformandi.

5 ¶ *Sed & hoc studiosum " Bobis esse volumus, vt si quid in veteribus non bene positum libris inueniatis, vel aliquod superfluum, vel minus perfectum: * superuacua longitudine semota & quod imperfectum * est, repleatis: & omne opus moderatum & quàm pulcherrimum ostendatis. hoc etiam nihilo minus obseruando, vt si aliquid in veteribus legibus vel constitutionibus, quas antiqui in suis libris imposuerunt, non recte scriptum inueniatis, & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis. vt hoc videatur esse verum & optimum, & quasi*

* id est nõ exactè. Baro noster interpret. Cont.
" Græca phras. vt ſ.

& quasi ab initio scriptum, quod à Bobis electum, & ibi positum fuerit. & nemo ex comparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturam arguere audeat. cum enim lege antiqua, quæ regia" nuncupabatur, omne ius omnisque potestas populi Romani in Imperatoriam translata sunt potestatem: nos verò sanctionem omnem non diuidimus in alias & alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus: quid possit antiquitas nostris legibus abrogare? Et in tantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt, optinere: vt etsi aliter fuerant apud veteres conscripta, in contrarium autem in " positione inueniantur, nullum crimen scripturæ imputetur: sed nostræ electioni hoc adscribatur.

" l. 1. j. de constit. princ.

" compositione

Antinomiam & similitudinem exulare iubet.

¶ Nulla itaque in omnibus prædicti codicis & codicis membris " antinomia, sic enim à vetustate græco Bocabulo nuncupatur, aliquē sibi vindicet locum, sed sit vna concordia, vna consequentia, aduersario nemine constituto. Sed & similitudinem, secundum quod dictum est, ab huiusmodi consummatione volomus exulare: & ea quæ sacratissimis constitutionibus, quas in codicem nostrum redegimus, cauta sunt, iterum poni ex vetere iure non concedimus: cum Diualium constitutionū sanctio sufficit ad eorum auctoritatem: nisi forte vel propter

" Id est cōtrariæ leges, vel contrarietas legū.

pter diuisionem, vel propter repletionē, vel propter plenioré indaginem hoc contigerit. & hoc tamen perraro, ne ex continuatione huiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum.

Vt ea tantum iura recitentur quæ sunt in vsu in vtraque Roma.

7 ¶ Sed & si quæ leges in veteribus libris positæ iam in desuetudinem abierunt, nullo modo vobis easdem ponere permittimus: cum hæc tantummodo optinere volumus, quæ vel iudiciorū frequentissimus ordo exercuit, vel longa consuetudo huius almæ vrbis comprobauit, secundum Saluij Iuliani scripturam, quæ indicat
" debere omnes ciuitates consuetudinē Romæ sequi, quæ caput est orbis terrarum, non ipsam
" alias ciuitates. Romam autem intellegendum est, non solùm veterem, sed etiam regiam nostram, quæ Deo propitio cum melioribus condita est auguriis.

l. de quibus. j. de legib.

Futuri libri auctoritas, item Codicis & Institutionum.

8 ¶ Ideo iubemus duobus istis codicibus omnia gubernari: vno constitutionum, altero iuris enucleati, & in futurum codicem compositi: vel si quid aliud à nobis fuerit promulgatum institutionum vicem optinens, vt rudis animus studiosi simplicibus edoctus, facilius ad altiora prudentiæ redigatur scientiam.

Nomen futuri libri.

9 ¶ Nostram autem cōsummationem, quæ vobis Deo

Deo adnuente cõponetur, Digestorũ vel Pandectarum nomen habere sancimus.

Ne futuro libro commentarij adplicentur, sed tantum indices & paratitla.

¶ Nullis iuris peritis in posterum audentibus cõmentarios illi applicare, & verbositate sua supradicti codicis cõpendium cõfundere: quemadmodum in antiquioribus factũ est, cum per contrarias interpretantium sententias totũ ius pæne conturbatum est: sed sufficiat per indices tantũmodo & titulorum subtilitatem, * quæ παράτιτλα, i. collationes titulorũ ex indicibus sumptę, quas vulgo cõcordantias vocant, nuncupantur, * quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo. 10

Vt literis non autem notis futurus liber scribatur.

* singulorum. ¶ Ne autem per scripturã aliqua fiat in posterum dubitatio: iubemus non per * singulorum captiones & compendiosa ænigmata, quæ multas per se & per suum vitium antinomias induxerunt, eiusdem codicis textum conscribi: etiam si numerus librorum significatur, aut aliud quicquam. nec etenim per specialia sigla numerorum manifestari, sed per litterarũ consequentiam explanari concedimus. 11

EPILOGVS.

¶ Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia vnà cum aliis facũdissimis viris studeat, 12

deat, & tam suptili, quàm celerimo fini tradere, vt codex consummatus, & in quinquaginta libros digestus, nobis offeratur in maximam & æternam rei memoriam, Deiq; omnitentis * prudentiæ argumentum, nostriq; Imperij vestriq; ministerij gloriam. Data octauodecimo Calendis Ianuarijs Lampadio & Oreste viris clarissimis consulibus. * prouidentiæ

DE CONFIRMATIONE DIGESTORVM.

IN NOMINE DOMINI DEI NOSTRI IHESV CHRISTI

Imperator Cæsar Flauius Iustinianus Alamãnicus Gothicus Francicus Germanicus Anticus Alanicus Vãdalicus Africanus Pius Felix Inclutus Victor ac triũphator semper Aug. ad Senatũ & omnes populos.

Continet totius operis consummati lętã nunciationem, confirmationem, diuisionem in partes, singularum partium argumenta.

ANTA circa nos diuinæ humanitatis est prouidentia, vt semper æternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. post vella enim Parthica æterna pace sopita, postquã Vandalicam gentem

gentem ereptam,& Carthaginem, imo magis omnẽ Libyam Romano imperio iterum sociatam,& leges antiquas iam senio prægrauatas per nostram vigilantiam præbuit in [a] nouam pulchritudinẽ & moderatum peruenire cõpendium.quod nemo ante nostrum imperium vmquam speranit, neq; humano ingenio possibile esse penitus existimauit.erat enim mirabile Romanam sanctionẽ ab vrbe condita vsq; ad nostri imperij tẽpora,quæ pene in mille & quadringentos [b] annos cõcurrunt, intestinis præliis vacillantẽ,hocq; & in Imperiales cõstitutiones extẽdentem,in vnam reducere consonantiã,vt nihil neq; contrariũ neq; idem neq; simile in ea inueniatur,& ne geminæ leges pro rebus singulis positæ vsque appareãt.namq; hoc cælestis quidẽ prouidentiæ peculiare fuit, humanæ verò inuecillitati nullo modo possibile. Nos itaq; more solito ad immortalitatis respeximus præsidium, & summo numine inuocato Deũ auctorem & totius operis præsulem fieri optauimus, & omne studium Triboniano viro excelso,magistro officiorum,& exquæstore sacri nostri palatij & excõsule credidimus,eique omne ministerium huiuscemodi ordinationis imposuimus,vt ipse vnà cum aliis (viris) illustribus & prudentissimis viris nostrũ desiderium adimpleret.nostra quoq; maiestas semper inuestigando & perscrutando ea quæ ab his cõponebantur,

[a] nouam.

[b] al.trecẽtos in quibusdam libris. recte.nam alioquin error erit calculi plus quã centũ annorum. Cont.

nebantur, quidquid dubium & incertum inueniebatur,hoc nomine cælesti erecta emendabat,& in competentem formam redigebat.

¶ Omnia igitur confecta sunt,domino & Deo nostro Iesu Christo possibilitatem tam nobis quàm nostris in hoc satellitibus præstante. Et principales quidem constitutiones [a] duodecim libris digestas,iam ante in codicem nostro nomine præfulgentem contulimus. postea verò maximum opus adgredientes, ipsa vetustatis studiosissima opera iam pænè confusa & dissoluta,eidem viro excelso permisimus tam colligere quàm certo moderamine tradere. Sed cum omnia percontabamur,à præfato viro excelso suggestum & duo pænè milia librorum esse conscripta,& plus quàm trecentiens decem milia versvm à veteribus effusa,quæ necesse * esset * omnia & legere & perscrutare, & ex his si quid optimum fuisset, eligere. Quod cælesti fulgore & summæ trinitatis fauore confectum est secundum nostra mandata quæ ab initio ad memoratum virum excelsum fecimus: & in quinquaginta libros omne quod vtilissimum erat, collectum est: & omnes ambiguitates diciſæ, nullo seditioso relicto. nonénque libris inposuimus digestorum seu pandectarum: [b] qui omnes disputationes & decisiones in se habent legitimas,& quod vndiq; fuit collectum,hoc in sinus receperunt, in centũ quinquaginta pænè

[a] ad similitudinẽ 12.tabularum,vt putat Harmenop. lib.1. in princ.

[b] quia.

milia versum totum opus consummantes. & in septem partes eos digeßimus non perperam, neque sine ratione: sed in numerorum naturam & artem respicientes, & consentaneam eis diuisionem partium conficientes.

* De vi septenarij, vide Gel. lib. 3. cap. 10. Philonem de opif. dei. Alciat. li. 11. parergon, c. 11.

Argumenta singularum partium.

IGitur prima quidem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo πρώτα, id est primordia. sic enim ipse vocat Latinè, nuncupatur, in quattuor libros seposita est. ¶ Secundus autem articulus septem libros habet, qui de iudiciis appellantur. ¶ In tertia verò cõgregatione omnia quæ de rebus nominantur, cõtulimus, octo libris eis deputatis. ¶ Quartus autem locus, qui & totius compositionis quasi quoddam inuenitur vmbilicum, octo libros suscepit: in quibus omnia quæ ad hypothecã pertinent, reposita sunt, vt non pigneraticia actione in libris de rebus posita multum distarent. Alio libro eodem inserto volumine, qui ædilicium edictum, & redhibitoriam actionem, & duplæ stipulationem, quæ de euictionibus proposita est, continet: quia hæc omnia titulis emptionum & venditionum consentanea sunt: & prædictæ actiones quasi pedisequæ illarum ab initio processerunt, in vetustioris quidem edicti ordinatione in loca deuia & multo distantia deuagantes: per nostram autem prouidentiam his

ei.

his congregatæ: cum oportuerat ea quæ de eodem pænè loquuntur, in confinio ponere. Alius itaque liber post duo primos nobis excogitatus est de vsuris, & traiecticiis pecuniis, & de instrumentis, & testibus, & probationibus, * nec non præsumptionibus. * & memorati tres singulares libri iuxta compositionem de rebus positi sunt. Post hos si qua de sponsalibus vel nuptiis vel dotibus legibus dicta sunt, reposuimus, tribus librorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem & curationibus geminos libros conscripsimus. Et memoratam ordinationem octo librorum mediam totius operis reposuimus, omnia vndique tam vtilißima quàm pulcherrima iura continentem. ¶ Quintus autem exoritur nobis digestorũ articulus, in quem de testamentis * & * codicillis tam priuatorum quàm militum, omne quidquid antiquis dictum, inueniat quis depositum, qui de testamentis appellatur. De legatis autem & fideicommißis quinque librorum numerus adgregatus est. Cúmque nihil tam peculiare fuerat, quàm (vt) legatis quidem legis Falcidiæ narratio, fideicommißis autem senatusconsulti Trebelliani: singulis libris vtrique eorum applicatis, tota pars quinta in nouem libros coadunata est. Solum autem senatusconsultum Trebellianum ponendum esse existimauimus:

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

captiosas etenim & ipsis veteribus odiosas Pegasiani senatusconsulti ambages, & vtriusq; senatusconsulti ad se tam superuacuas quàm scrupulosas diuersitates respuentes, totum ius super his positum Trebelliano senatusconsulto adiudicauimus. Sed in his nihil de caducis à nobis memoratum est: ne causa, quæ in rebus non prospere gestis, & tristis temporibus Romanis increbruit calamitatibus, vello coalescens ciuili, nostris maneat temporibus, quæ fauor cælestis & pacis vigore firmauit, & * super * omnes gentes in vellicis * victori * per-
[a] posuit. iculis [a] superposuit: ne luctuosum monumentum læta sæcula inumbrare concedatur.

¶ Sexta deinde pars digestorum exoritur, in quibus omnes bonorum possessiones positæ sunt, quæ ad ingenuos, quæ ad libertinos respiciunt vt & ius omne, quod de gradibus & adfinitatibus descendit, legitimæq; hereditates, & omnis ab intestato successio, & Tertullianum, & Orphitianum senatusconsultum, ex quibus mater & filij inuicem sibi heredes existunt, in geminos libros contulimus, bonorum possessionum multitudinem in compendiosum & manifestissimum ordinem concludentes. Post hæc ea quæ de operis noui nuntiationibus, damnique infecti, & pro ædificiis dirutis, & eorum insidiis [b], & quæ de aqua pluuia

[b] Quomodo hoc verbum accipi debeat in hoc argumento vid. l. 13. C. de operib. publ.

arcenda veteribus auctoribus placita sunt: nec non de publicanis, & donationibus tam inter viuos quàm mortis causa conficiendis cautæ legibus inuenimus, in librum singularem deduximus. De manumissionibus autem & de liberali causa, alius liber respondit: quemadmodum & de adquisitione tam dominij quàm possessionis, & titulis qui eam inducunt, multæ & variæ lectiones vni sunt insertæ volumini. alio libro deputato his qui iudicati, vel in iure confessi sunt, & de bonorum detentionibus * & venditionibus *, & vt ne quid in fraudem creditorum fiat. Postque hæc omnia interdicta glomerata sunt: & deinceps exceptiones, & de temporum prolixitatibus: & de obligationibus & actionibus liber iterum singularis extenditur: vt præfata sexta pars totius digestorum voluminis octo librij definiatur.

¶ Septimus autem & nouissimus articulus digestorum sex libris formatus est, quos de stipulationibus * seu verborum obligationibus *, & fideiussoribus & mandatoribus, necnon nobationibus, & solutionibus, & acceptilationibus, & de prætoriis stipulationibus, omne quod ius inuenitur gemino volumine inscriptum est, quod in libris antiquis nec numerari possibile fuit. Et post hoc duo terribiles libri positi sunt pro delictis priuatis,

& extraordinariis necnon publicis criminibus, qui omnem continent seueritatem pœnarúmque atrocit item. Quibus permixta sunt & ea quæ de audacibus hominibus cauta sunt, qui se celare conantur, & contumaces existunt: & de pœnis quæ condemnatis infliguntur, vel conceduntur, nec non de eorum substantiis. Liber autem singularis pro appellationibus nobis excogitatus est contra sententias tam ciuiles quàm criminales causas finientes. Cetera autem omnia quæ ad municipales, vel de decurionibus, & muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, & pollicitationibus, & diuersis cognitionibus, & censibus,* vel significatione verborum veteribus inuenta sunt, quæq; regulariter definita, in sese recepit quinquagensimus, totius consummationis perfectus.*

Laus sedecim virorum adiutorum & compositorum: sic enim eos vocat Taurel. ad Catonem eleganter.

¶ *Quæ omnia confecta sunt per virum excel-* 6.
sum, nec non prudentissimum magistrum, exquæstore & exconsule Tribonianum, qui similiter eloquentiæ, & legitimæ scientiæ artibus decoratus, & in ipsis rerum experimentis emicuit, nihilque maius nec carius nostris vnquam iussionibus duxit. nec non per alios viros magnificos & studiosissimos perfecta sunt, id est Constantinũ virum illustrem, comitẽ sacrarum largit

largitionum, & magistrum scrinij libellorum sacrarúmque cognitionum, qui semper nobis ex bona opinione & gloria sese commendabit: nec non Theophilum virum illustrem, magistrum iurisque peritum in hac splendidissima ciuitate laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem: & Dorotheum virum* illustrem, & facundissimum quæstorium, quem in verutiensium splendidissima ciuitate leges discipulis tradentem propter eius vptimam opinionem & gloriam ad nos deduximus, participémque huius operis fecimus. sed & Anatolium virum illustrem magistrum, qui & ipse apud verutienses iuris interpres constitutus ad hoc opus allectus est, virch antiqua stirpe legitima procedens, cum & pater eius Leontius, & auus Eudoxius* qui post Patricium inclytæ recordationis quæstorium & antecessorem, & Leontium virum glorioſissimum præfectorem, " consularem, atque Patricium filium eius *, optimam sui memoriam in legibus reliquerunt. necnon Cratinum virum illustrem, & comitem sacrarum largitionum, & optimum antecessorem huius almæ vrbis constitutum. qui omnes ad prædictum opus electi sunt vna cum Stephano, Mena, Prosdocio, Eutolmio,* Timotheo,* Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Constantino, Io-*

" Sic in Pand. sed videtur legendũ Prefectorium. & propinquitate dictionis, consularem, errat um in Præfectorem. Taurel. in adnota. 7.

hanne, viris prudentißimis, qui patroni quidem sunt causarum apud maximam sedem præfecturæ quæ orientalibus prætoriis præsidet. Omne autem suæ virtutis testimonium vndique accipientes, & à nobis ad tanti operis consummationem electi sunt, & cum omnes in vnum conuenerunt gubernatione Tribuniani viri excelsi, vt tantum opus nobis auctoribus possint conficere, Deo propitio in prædictos quinquaginta libros opus consummatum est.

Nomina veterum Iurisconsultorum fuisse retenta, quamuis plerique fuerint in eorum scriptis addita vel deminuta vel reformata.

¶ Tanta autem * à * nobis antiquitati habita est reuerentia, vt nomina prudentium taciturnitati tradere nullo patiamur modo: sed vnusquisque eorum qui auctor legis fuit, nostris digestis inscriptus est: hoc tantummodo à nobis effecto, vt si quid in legibus eorum vel superuacuum vel imperfectum vel minus idoneum visum est: vel adiectionem, vel deminutionem necessariam accipiat, & rectißimis tradatur regulis, & in multis similibus vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus positum est. vnáque omnibus auctoritate indulta, vt quidquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat, & ex

ex nostra voluntate compositum: nemine audente comparare ea quæ antiquitas habebat, & quæ nostra auctoritas introduxit. quia multa & maxima sunt, quæ propter vtilitatem rerum transformata sunt. adeo vt etsi principalis constitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus, sed & hoc corrigendum esse putauimus, & in melius restaurandum. nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum & necessarium fuerat, hoc nostris emendationibus seruauimus. & propter hanc causam & si quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutißimam peruenit quietem, nullo titubante relicto.

Præter hunc librum, compositas etiam fuisse institutiones, quibus rudes homines primitus imbui debent.

¶ Sed cum prospeximus quòd ad portandam tantæ sapientiæ molem non sunt idonei homines rudes, & qui in primis legum vestibulis stantes introire ad arcana eorum properant: & aliam mediocrem emẽdationem præparandam esse censuimus, vt sub ea colorati, & quasi primitiis omnium imbuti, possint ad penetralia eorum intrare, & formam legum pulcherrimam non conniuentibus oculis accipere. Et ideo Triboniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationem electus est, nec nõ Theophilo

& Dorotheo viris illustribus & facundissimis anteceſſoribus accerſitis, mãdauimus quaternis libris, quos veteres compoſuerunt, qui prima legum argumenta continebant, & inſtitutiones vocabantur, ſeparatim collectis, quidquid ex his vtile & aptiſſimum & vndique ſit elimatum, & rebus quæ in præſenti æuo in vſu verſantur, conſentaneum inuenitur, hoc & capere ſtudeant, & quattuor libris reponere, & totius eruditionis prima fundamenta atque elementa ponere: quibus iuBenes ſuffulti poſſint grauiora & perfectiora legum ſcita ſuſtentare. Admonitum autem eos, vt memores etiam noſtrarum fiant conſtitutionum, quas pro emendatione iuris promulgauimus, & in cõfectione inſtitutionum etiam eadem emendatione ponere non morentur: vt ſit manifeſtum & quid antea Bacillabat, & quid poſtea in ſtabilitatem redactum eſt. Quod opus ab his perfectum, vt nobis oblatum & relectum eſt, & prono ſuſcepimus animo, & noſtris ſenſibus nõ indignũ eſſe iudicaBimus, & prædictos libros cõſtitutionũ vicem habere iuſſimus: quod & in oratione noſtra, quam eiſdem libris præpoſuimus, apertius declaratur.

Lætitia & gratiarum actio, trium iuris voluminum nomine, & eorum commendatio.

9 ¶ Omni igitur Romani iuris diſpoſitione compoſita, & in tribus voluminibus, id eſt inſtitutionum,

tionum, & digeſtorum ſeu pandectarum, nec non conſtitutionum, perfecta, & in tribus annis conſummata, quæ vt primùm ſeparari cœpit, neque in totum decennium compleri ſperabatur: omnipotenti Deo & hanc operam ad hominum ſuſtentationem piis optulimus animis, vberéſque gratias maximæ Deitati reddidimus, quæ nobis præſtitit & bella feliciter agere, & honeſta pace perpotiri, & non tantum noſtro, ſed etiam omni æuo tam inſtanti quàm poſteriori leges optimas ponere. Omnibus itaque hominibus eandem ſanctionem manifeſtam facere, neceſſarium * eſſe * perſpeximus: vt ſit eis cognitum, quanta confuſione & infinitate abſoluti, in quam moderationem & legitimam veritatem peruenerunt: legéſque in poſterum habeant tã directas quàm coNpendioſas, omnibúſque in promptu poſitas, & ad poſſidendi libros earum facilitatem idoneas: vt non mole diuitiarum expenſa poſſint homines ſuperuacuæ legum multitudinis adipiſci volumina, ſed viliſſima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus quàm tenuioribus, minimo pretio magna prudentia reparanda.

Excuſatio ſimilium & contrariorum ſi quæ humana imbecillitate relicta ſunt.

10 ¶ Si quid autem in tanta legum compoſitione quæ ab immenſo librorum numero collecta eſt, ſimile

* ex Græca metaphraſi liquet hîc legẽdum eſſe ſperari.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОДЕСЬКОГО МЕДИЧНОГО ІНСТИТУТУ

*simile forsitan rarò inueniatur, nemo hoc vituperandum existimet: sed primùm quidem inbecillitati humanæ, quæ naturaliter inest, hoc inscribat: quia omnium habere memoriam, & penitus inullo peccare, diuinitatis magis quàm mortalitatis est: quod & à maioribus dictum est. deinde sciat quòd similitudo in quibusdam & his breuissimis adsumpta non inutilis est: & nec citra nostrum propositum hoc subsecutum. aut enim ita lex necessaria erat, vt diuersis titulis propter rerum cognationem applicari eam oporteat: aut cum fuerat aliis diuersis permixta, impossibile erat * eam * per partes detrahi, ne totum confundatur. & in his partibus in quibus perfectissimæ visiones expositæ veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc diuidere ac separare, penitus erat inciuile: ne tam sensus quàm aures legentium ex hoc perturbentur. Similíque modo si quid principalibus constitutionibus cautum est, hoc in digestorum volumine poni nullo concessimus modo: quasi constitutionum recitatione sufficiente: nisi & hoc rarò ex hisdem causis quibus similitudo adsumpta est.*

¶ Contrarium autem aliquid in hoc codice positum nullum sibi locum vendicabit, nec inuenitur, si quis suptili animo diuersitatis rationes excutiet. sed est aliquid nouum inuentum, vel occultè positum, quod dissonantiæ querel

querellam dissoluit, & aliam naturam inducit discordiæ fines effugientem.

12 *¶ Sed & si quid forsitan prætermissum est, quod in tantis milibus quasi in profundo positum latitabat, & cum idoneum fuerat poni, obscuritate inuolutum necessariò derelictum est: quis hoc adprehendere recto animo possit? primò quidem propter ingenij mortalis exiguitatem: deinde propter ipsius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum nullam sui ad eruendum præbuit copiam: " dein quòd multo vtilius est pauca idonea effugere, quàm multis inutilibus homines prægrabare.*

" deinde.

Breuitatem huius libri opulentiorem esse antiqua multitudine, & quot libros quantis sumptibus collegerit Tribonianus.

13 *¶ Mirabile autem aliquid ex his libris emersit, quòd multitudo antiqua præsente breuitate paucior inbenitur. homines etenim qui antea lites agebant, licet multæ leges fuerant positæ, tamen ex paucis lites perferebant, vel propter inopiam librorum quos conparare eis inpossibile erat, vel propter ipsam inscientiam. & voluntate iudicum magis quàm legitima auctoritate lites dirimebantur. In præsenti autem consummatione nostrorum digestorum è tantis leges collectæ sunt voluminibus quorum*

&

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

& nomina antiquiores homines non dicimus nesciebant, sed nec vnquam audiebant. quæ omnia collecta sunt substantia amplissima congregata: vt egena quidem antiqua multitudo inueniatur, opulentissima autem breuitas nostra efficiatur. Antiquæ autem sapientiæ librorum copiam maximè Tribonianus vir excellentissimus præbuit, in quibus multi fuerant & ipsis eruditissimis hominibus incogniti, quibus omnibus perlectis, quidquid ex his pulcherrimum erat, hoc semotum in optimam nostram compositionem peruenit. Sed huius operis conditores non solùm ea volumina perlegerũt, ex quibus leges positæ sunt: sed etiam alia multa, quæ, nihil vel vtile vel nouum eis inuenientes, quod exceptum nostris digestis applicarent, optimo animo respuerunt.

Vt nouis emergentibus negociis Augustum imploretur remedium.

Nou. 2. 49. al. 50. 60. 66. 74. 84. 93. 98. 101. 111. 127. l. j. C. de emendat. Cod.

¶ Sed quia diuinæ quidem res perfectissimæ sunt, humani verò iuris condicio semper infinitum decurrit, & nihil est in ea quod stare perpetuò possit, multas " *etenim formas edere natura nouas deproperat, non desperamus quædam postea emergi negotia, quæ adhuc legum laqueis non sunt innouata. si quid igitur tale contigerit, Augustum imploretur remedium: quia*

quia ideo Imperialem fortunam rebus humanis Deus præposuit, vt possit omnia quæ nouiter contingunt, & emendare, & componere, & modis & regulis competentibus tradere. & hoc non primùm à nobis dictum est, sed ab antiqua descendit prosapia: cum & ipse Iulianus legum & edicti perpetui suptilissimus conditor, in suis libris hoc retulit: vt si quid imperfectum inueniatur, ab Imperiali sanctione hoc repleatur. & non ipse solus, sed & Diuus Hadrianus " *in compositione edicti, & senatusconsulto quod eam secutum est, hoc apertissimè definiuit, vt si quid in edicto positum non inuenitur, hoc ad eius regulas eiúsque coniecturas & imitationes possit noua instruere auctoritas.*

vide l. de quibus j. de legib.

" Nõ extat alibi hæc Hadriani definitio.

Sanctio horum librorum.

¶ Hæc igitur omnia scientes, patres conscripti, & omnes orbis terrarum homines gratias quidem amplissimas agite summæ Diuinitati, quæ vestris temporibus tam saluberrimum opus seruauit. quo enim antiquitas digna diuino non est visa iudicio, hoc vestris temporibus indultum est. Hasce itaque leges & adorate & obseruate omnibus antiquioribus quiescentibus. nemóque vestrum audeat vel comparare eas prioribus, vel si quid dissonans in vtroque est, requirere. quia omne quod hîc positum est, hoc vnicum & solum obseruari censemus. Nec

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

in iudicio, nec in alio certamine, vbi leges necessariæ sunt, ex aliis libris, nisi ab iisdem institutionibus, nostrísque digestis, & constitutionibus à nobis compositis vel promulgatis, aliquid vel recitare vel ostendere conetur: nisi temerator veteris falsitatis crimine subiectus, vnà cum iudice qui eorum audientiam patiatur, pœnis grauissimis laborare.

* eis.
" accommodauit.

Indicem iurisconsultorum & librorum ex quibus compositi sint hi libri, esse in primordiis eorum inscriptum, scilicet post sequentem metaphrasin.

¶ *Ne autem incognitum vobis fiat, ex quibus veterum libris hæc consummatio ordinata est, iussimus & hoc in primordiis digestorũ nostrorum inscribi: vt manifestissimum sit, ex quibus legislatoribus, quibúsq; libris eorum, & quo dmilibus hoc iustitiæ Romanæ templum ædificatum est. Legislatores autem vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto "operi Rant, & quos & anteriores piissimi principes admittere non sunt indignati: omnibus vno dignitatis apice inpertito, nec sibi cuidam aliquam prærogatiuã vindicante. cum enim constitutionum vicem & has leges optinere censuimus, quasi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdam esse intellegatur, cum vna dignitas, vna potestas omnibus est indulta?*

" opere fuerant.

16

Hoc

Ne commentarij huic libro adnectantur. κατα ποδια tamen & paratitla permittit, item ne notis scribantur. contra facientibus pœna falsi & dupli.

17 ¶ *Hoc autem, quod & ab initio nobis visum est, cum hoc opus fieri Deo adnuente mãdabamus, tempestiB um nobis videtur & in præsenti sancire: vt nemo neque eorum qui in præsenti iuris peritiam habent, neque (qui) postea fierent, audeat commentarios hisdem legibus adnectere: nisi tantùm, si velit eas in græcam vocem transformare sub eodem ordine, eáque consequentia, sub qua & voce Romanæ positæ sunt: hoc Græci κατὰ πόδα dicunt. & si qui forsitan per titulorum subtilitatem adnotare maluerint, & ea quæ paratitla nuncupantur, componere. alias autem legum interpretationes, immo magis peruersiones, eos iactare non concedimus: ne Berbositas eorum aliquid legibus nostris adferat ex confusione dedecus. quod & in antiquis edicti perpetui commentatoribus factum est, qui opus moderatè confectum huc atque illuc in diuersas sententias producentes, * contrahentes,) in infinitum detraxerunt, vt pene omnem Romanam sanctionem esse confusam. Quos si passi non sumus, quemadmodum posteritati admittatur vana discordia? Si quid autem male facere*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

causi fuerint, ipsi quidem falsitatis rei constituantur, volumina autem eorum omnimodo corrumpentur. Si quid verò, vt supra dictum est, ambiguum fuerit visum: hoc ad Imperiale culmen per iudices referatur, & ex auctoritate Augusta manifestetur, cui soli concessum est leges & condere & interpretari.

¶ Eandem autem pœnam falsitatis constituimus & aduersus eos qui in posterum leges nostras per siglorum obscuritates causi fuerint conscribere. Omnia enim, id est & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros, per consequentias litterarum volumus, non per sigla manifestari: ita vt qui talem librum sibi parauerit, in quo sigla posita sunt in qualemcumque locum libri vel voluminis, sciat inutilis se esse codicis dominum. neque enim licentiam aperimus ex tali codice [a] in iudicium aliquid recitare, qui in quacumque sua parte siglorum habet malitias.

¶ Ipse autem librarius qui eas inscribere causus fuerit, non solùm criminali pœna, secundum quod dictum est, plectetur: sed etiam libri æstimationem in duplum domino reddat, si & ipse dominus ignorans talem librum vel comparauerit, vel confici curauerit. quod & antea à nobis dispositum est & in Latina constitutione & in Græca quam ad legum professores dimisimus.

Ex quo

De siglis vide quæ notaui. ſ. conſtit. prox. ſ. pen.

[a] Non sequitur ex eo totum fore falsum ratione partis, vt gl. videtur perperã colligere.

Ex quo tempore & in quibus causis ius Digestorum valere debeat.

20 *¶ Leges autem nostras, quæ in his codicibus, id est institutionum seu elementorum, & digestorum vel pandectarum posuimus, suum obtinere robur ex tertio nostro felicissimo sancimus consulatu præsentis duodecimæ indictionis, tertio calendas Ianuarias, in omne æuum valituras, & vnà cum nostris constitutionibus pollentes, & suum vigorem in iudiciis ostendentes in omnibus causis, siue quæ postea emerserint, siue quæ in iudiciis adhuc pendent, nec eas iudicialis vel amicalis formæ compescuit. quæ enim iam vel iudiciali sententia finita sunt, vel amicali pacto sopita, hæc resuscitari nullo volumus modo.*

Cur ex illa die valere debeat.

21 *¶ Bene autem properauimus in tertium nostrum consulatum & has leges edere: quia maximus Dei & Domini nostri Iheſu Christi auxilium felicissimum eum nostræ reipublicæ donauit. cum in hunc & bella Parthica abolita sunt, & quieti perpetuæ tradita, & tertia pars mundi nobis adcrebit. post Europam enim & Asiam & tota Libya nostro imperio adiuncta est, & tanto opere legum caput impositum est: omnia cælestia dona nostro tertio consolatu indulta.*

*suscipiãt. ¶ Omnes itaque iudices nostri pro sua iurisdictione easdem leges *suspiciant, & tam in suis iudiciis, quàm in hac regia vrbe habeant, & proponant, & præcipuè vir excelsus huius almæ vrbis præfectus, curæ autem erit tribus excelsis præfectis prætoriis, tam orientalibus quàm Illyricis necnon Libycis, per suas auctoritates omnibus qui suæ iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. Data septimodecimo Calendis Ianuariis Iustiniano domino nostro ter consule. FELICITER.

Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ Φλ. Ιουστινιανὸς, Αλαμαννικὸς, Γοτθικὸς, Φραγκικὸς, Γερμανικὸς, Αντικὸς, Αλανικὸς, Βανδαλικὸς, Αφρικανὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἔνδοξος, νικητὴς, τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος αὔγουστος, τῇ μεγάλῃ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, καὶ πάσαις ταῖς τῆς οἰκουμένης ἡμῶν πόλεσιν.

ΔΕΔΩΚΕΝ ἡμῖν ὁ θεὸς μετὰ τὴν πρὸς Πέρσας εἰρήνην μετὰ τὸ κατὰ βανδίλων τρόπαιον, καὶ τὴν ὅλην λιβύης κτῆσιν, καὶ τὴν τῆς ὀνομαστοτάτης καρχηδόνος ἐπανάληψιν, καὶ τὸ τῆς ἐπανανεώσεως τῶν παλαίων νόμων ἔργον εἰς πέρας ἀγαγεῖν, ὅπερ οὐδεὶς τῶν πρὸ ἡμῶν βεβασιλευκότων, [ἐπρ] οὐδὲ εἰς νοῦν βάλλεσθαι ἤλπισεν ἄν, οὔτε δύνατον ὅλως τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει αὐτὸ ἂν ἐνομίσθη. ἦν γὰρ θαυμαστὸν τὴν Ρωμαίων νομοθεσίαν ἀπὸ τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης κτίσματος, μέχρι τῶν τῆς ἡμετέρας βασιλείας χρόνων, οἵπερ ἀμφὶ τὰ χίλια καὶ τριακοσία ἔτη συντρέχουσιν, οὐκ ἐν τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι πρὸς ἅπασαν ἀΐειν συμφωνίαν τε καὶ διαφωνίαν, καὶ τὸ μὲν μαχόμενον αὐτοῖς ἐξελεῖν: τὸ δὲ ταυτόν τε καὶ ὅμοιον ἐξωθῆσαι. μίαν δὲ αὐτῇ κάλλους εἰδέαν παρασχεῖν, ὥστε ἕνα τὸν κείμενον ἐφ' ἑκάστῳ καθεστάναι πράγματι νόμον, τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, καὶ τῆς ἐκεῖθεν φιλανθρωπίας ἴδιον ἦν, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνης τινὸς διανοίας ἢ ἐγχειρήσεως ἢ δυνάμεως ὅλως. ἡμεῖς οὖν τοῦτο δὴ τὸ συνηθισμένον ἡμῖν, τὰς χεῖρας εἰς θεὸν ἀνατείναντες, καὶ αἰτήσαντες ἡμῖν αὐτὸν συλλαβεῖν, ἐνεχειρήσαμέν τε καὶ τὸ πᾶν ἐξειργασάμεθα: Τριβωνιανῷ ᵃ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ, καὶ ἀποκυαιστόρων τοῦ θείου ἡμῶν παλατίου, καὶ ὑπάτων πρὸς τὴν ὅλην ὑπουργείαν χρησάμενοι, καί τισιν ἄλλοις ἐνδόξοις τε καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν, ἐρωτῶντες μὲν ἀεὶ τὸ γιγνόμενον, τὸ δὲ ἀμφισβητήσιμον μανθάνοντες, πᾶσιν δὲ ἐκ τῆς ἐνδιδομένης ἡμῖν παρὰ τοῦ δεσπότου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ γνώ

Videtur superfluere hoc verbum.

ᵃ Hinc & ex hoc loco tãtum cœpit legere hãc constitutionem Ant. Aug. vt ait lib. 3 cap 3

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

σεώς τε καὶ θάλψεως ἐπιτιθέντες πέρας προσῆκον.

§. omnia igitur.

¶ Τὰς μὲν οὖν εὐσεβεῖς διατάξεις ἤδη πρότερον δώδεκα βιβλίοις περιστείλαντες, τὸ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἐπώνυμον συντεθείκαμεν βιβλίον, νῦν δὲ τὰς ἁπάντων τῶν ἔμπροσθεν νομοθετησάντων συναγάγοντες γνώμας ἐκ τοῦ πλήθους ἀπὸ τῶν βιβλίων, ἅπερ ἦν μὲν ἀμφὶ τὰ δισχίλια, ἀριθμὸν δὲ εἶχον στίχων μυριάδων [a] τριακοσίων, ἐπὶ ἔμμετρόν τε ἅμα καὶ εὐσύνοπτον συνηγάγομεν ἄθροισμα. πεντήκοντα οὖν τὰ παντὰ πεποιήμεθα βιβλία τὰ νῦν, ἄνωθεν συναγαγόντες τὸ χρήσιμον, καὶ ἁπάσας τὰς ζητήσεις τεμόντες, καὶ μηδὲν καταλίποντες ἔτι στασιαζόμενον ὅπερ βιβλίον digesta, εἴτε πανδέκτην προσηγορεύσαμεν, ἔκτε τῆς τῶν νόμων ἔχειν διαιρέσεις τε καὶ διατυπώσεις, ἔκτε τὸ πᾶν εἰς ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξασθαι ταύτην αὐτῷ θέμενοι τὴν προσηγορίαν, οὐ περαιτέρω τε πέντε καὶ δέκα μυριάδων στίχων ἀριθμὸν αὐτῷ δόντες, καὶ εἰς ἑπτὰ τοῦτο διαθέμενοι πραγματείας· καὶ τοῦτο οὐ παρέργως ἀλλὰ τῆς τῶν ἀριθμῶν φύσεώς τε καὶ ἁρμονίας στοχασάμενοι.

[a] Trecentiens decem millia. s. l. proxim.

ἐτυμολογία τῶν πανδεκτῶν.

§. igitur prima.

¶ Τάτε γὰρ καλούμενα παρὰ πᾶσι πρῶτα, ἐν τέσσαρσι ἀπεθέμεθα βιβλίοις.

¶ Εφεξεῖς τε τὰ de iudiciis ἐν ἑτέροις ἑπτά.

¶ Καὶ τὰ de rebus, οὐκ ἐν πλείοσι τῶν ὀκτώ.

¶ Τὸ δὲ ἐφεξῆς τοῦ συγγράμματος μέρος, ὅπερ δὴ τέταρτόν τε ἅμα καὶ μέσον ἐστὶ τοῦ παντὸς, ὀκτὼ βιβλίοις ἄλλοις ἐναπεθέμεθα· ἐν οἷς ἐστὶ μὲν ἡ ὑποθηκάρια, οὐ πόρρω πῶς τῆς pigneraticias ἀφεστῶσα. ἐστὶ δὲ καὶ ædilicion ἤδικτον, καὶ ἡ περὶ τῶν ἐκνικήσεων ἐπερώτησις, ἅπερ ἄμφω παρακολουθήματα μὲν καθεστῶτα τῶν πράσεων, πόρρω δὲ πῶς τῆς νομοθεσίας ἀπῳκισμένα, συνηγάγομεν ἐγγύθεν διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα συγγένειαν, ἵνα τὰ περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγόμενα μὴ πόρρω διεστήκοιεν ἀλλήλων. εἶτα ἐπηγάγομεν τούτοις τά τε περὶ τόκων ἐγγείων, καὶ θαλασσίων, καὶ τὰ περὶ συμβολαίων τε καὶ παρόδου μαρτύρων, καὶ ἀποδείξεών τε καὶ προλήψεων εἰς βιβλίον ἕν. τρία δὲ ταῦτα μονόβιβλα μετὰ τὴν τῶν de rebus πραγματείαν συνέγγυς ἀλλήλων καταθέμενοι, καὶ αὖθις τὰ περὶ μνηστρῶν, καὶ γάμων, καὶ προικὸς νενομοτεθημένα συναγάγοντες τρία δεδώκαμεν ἔχειν, καὶ ταύτῃ τῇ συντάξει βιβλία, καὶ μὴν καὶ περὶ τῶν κηδεμόνων τῆς νέας ἡλικίας δύο. ταῦτα δὴ τὰ de Tutelis παρὰ πᾶσιν ὀνομαζόμενα, κἀνταῦθα συνεκεφαλαιωσάμεθα τὴν τῶν ὀκτὼ τούτων βιβλίων πραγματείαν, καὶ μεσαίτατον, ὡς εἴρηται, τοῦτο μέρος τῆς πάσης συντάξεως τοῦ βιβλίου πεποιήμεθα, τὰ κάλλιστα δὴ καὶ χρησιμώτατα τῶν νόμων ἐν τούτοις ἀναγραψάμενοι.

§. Quintus.

6 ¶ Τὰ δὲ δὴ περὶ διαθηκῶν, καὶ πρός γε ληγάτων, καὶ φιδεϊκομμίσσων ἅπαντα συνηγάγομεν εἰς ἐννέα βιβλίων ἀριθμὸν, ὧν ἡγεῖται μὲν τὰ περὶ διαθηκῶν, καὶ κοδικίλλων τῶν τε καθόλου φαμὲν, τῶν τε, ἃς ποιοῦσιν ὡς βούλονται

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

τραλιῶται δύο καθιερῶται, καὶ de Testamentis ἐπιγεγραμμένα, φέντι δὲ ἐφεξῆς τὰ περὶ λιγάτων, καὶ φιδεικομμίσσων, καὶ πάσης τῆς ἐν αὐτοῖς διατάσεως διαλιγόμενα. καὶ ἐπειδήπερ ὁ τοῦ Falcidiu λόγος προσεχής τε καὶ ἁρμόδιος ἐῶν τῶν λιγάτων καὶ φιδεικομμίσσων ἐδιότητι, διὰ τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸν σύνδυς τῇ τῶν λιγάτων ὑποθέσει πραγματείᾳ βιβλίον ἕνον ἀναθέντες αὐτῷ μετά τινος βραχείας προαθήκης. καὶ αὖθις ἐπειδὴ πρὸς τῷ τοῦ Falcidiu μίμησιν ὅτι τῶν φιδεικομμίσσων ἐῶν τὸ καλούμενον Trebellianon δόγμα, ἐν τούτῳ τῷ τελευταίαν τῆς σωτάξεως ταύτης ἀπενέμαμεν χώραν, τὸ παῦ τῆς νομοθεσίας ταύτης εἰς τὸ Trebellianon συναγαγόντες, καὶ περιττὸν εἶναι τῷ τοῦ πάλαι Πηγασιανὸν νομοθεσίαν, δυρόντες ἐν τὰς ἀλόγους τῶν δογμάτων τούτων διαφορὰς τε καὶ ποινωνίας, ἃς δὴ καὶ οἱ πάλαι μισήσαντες, φιλανιπκμένας τε καὶ ἐπιβημίους ἐκάλουν, καὶ ἁπλαστέρῳ τινὶ λόγῳ τὸ παῦ τοῦτο σχῆμα συναθροίσαντες καὶ εἰς τὸν τοῦ Τρεβελλιανὸν μεταρμοσάμενοι τάξιν, καὶ τοῦτο δὴ τὸ πέμπτον μέρος τοῦ ὅλης σωτάξεως τοῖς ἐννέα τούτοις αὐέται βιβλίοις, ἐν οἷς ἅπερ ὑπὲρ τῶν πάλαι καθόλου ἡμῖν ἔρηται, λίστι καὶ ταῦτα κατά τινα χρείαν ἂν δυτυχῇ τῇ ῥωμαίων ὑπιπολάσαι πολιτείᾳ, καὶ ὑπόμνημα δεινὸν τῶν ἐμφυλίων καθιερῶται πολέμων, ἂν ἐχρῶ ἐν καιροῖς πολιτεύεσθαι, καθ' ὃς ὁ Θεὸς ἐρλίνλω τι δίδωσιν ἡμῖν ἄγαν, ἐκτὸς τῶν ἐνόλου, ἐκτὸς τῶν ἐξόδων, καὶ ὅταν δίνοι πολεμᾶν ῥᾴστα μετὰ τῆς αὐτοῦ ῥοπῆς τῶν ἐναντίων κρατεῖν.

7 ¶ Ἔκτον δὲ ἡμῖν καὶ ἕκτη τὶς μοῖρα τόδε δὴ τὸ πᾶντὶς συγήμαλος, ὁντῶ περικεκλεισμένη βιβλίοις, ἄρχεται δὲ καλῶς ἐκ τῶ ὀνομαζομένων διανατόκων, ἃς ἡμᾶς ὁμοίως τοῖς ἄλλοις κατασκιψάμενοι, τάς τε εἰς τὰς σῦ γιγνόντας, τάς τε εἰς τὰς ἀπελευθέρας φερομένας, ἐκ πολλῆς τῆς ἐμπροσθεν συγχύσεως τε καὶ ἀσαφείας, εἰς παθαρὰν ἠγάγομεν σωτομίαν, δύο βιβλίοις αὐτὰς ἀριθμὸν ἀρκεῖν νενομικότες. Sexta.

8 ¶ Προσαναπλέξαμεν δὲ αὐτοῖς καὶ τὰς ἐξ ἀδιαθέτου καλουμένας ἀπάσας διαδοχὰς, καὶ αὐτὰς τὰς τῶν γενῶν τάξεις, ἐν τοῖς ὅπι τούτοις βαθμοῖς ἐγγράψαντες τῷ βιβλίῳ, καὶ ὅπι τῆς ἐσχατίας αὐτῶν, τὰ περὶ τὸ Τερτυλλιανεῖον τε καὶ Orficianiu σωτεθέντα δόγματος, ἐξ ὧν μητέρες τε καὶ παῖδες ἀλλήλων διάδοχοι γίνονται. πρόεσι δὲ ἐφεξῆς βιβλίον ἄλλο, τά τε περὶ τῶν ἐν οἰκοδομήμασιν ἔργων, καὶ τὰ περὶ τῆς τῶν ὁλοδαυόντων τε καὶ καταφερομένων οἰκημάτων ἀσφαλείας, καὶ τῶν ἐν τούτοις τε καὶ ἐργάδνων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ὑδάτων φορᾶς ἀδικουμένων τὰς οἰκίας, καὶ τὰ περὶ τῶν ἀδροϊζόντων τὰ δημόσια τέλη, καὶ πρόσετ ἀφορισμῶν, τῶν τε ἀπροσδιορίστων, τῶν τε εἰς ἔννοιαν τελούσης ἀναφερομένων νομοθεσιῶν. καὶ αὖθις ἄλλο τι περὶ τῆς οἱοίας δῆμ ἐλευθερίας ἔχειν. καὶ τὸ

καθ᾽ ὑτὸς, πνεῦμα πρὸς τὸν ὅλον τῆς σωτηρίας ἁρμονίαν.

§. quæ omnia.

¶ Ἃ περ ἅπαντα σωτήθειταί τε καὶ ἐκπεπόνηται καλῶς τε καὶ ἢ τ᾽ παρ᾽ ἡμῶν πελούσεως ἀξίως παρά τε Γερβιανοῦ τοῦ ἐνδοξοτάτου, καὶ σοφωτάτου μαγίστρου, καὶ ἀποκναιστόρων τῶν ἡμετέρων βασιλέων, καὶ ὑπάτων, ἀνδρὸς ἔντε τῷ πράττειν, ἔντε τῷ ῥητορεύειν, ἔντε τῷ τοὺς νόμους γράφειν συνετοιμεῖλος, τῶν δὲ ἡμετέρων ἐμπροσθεν ἁπάντων τιθεμένων προοιμίων καὶ τῶν καὶ ὑπ᾽ αὐτὸ " τὸ πρᾶγμα ἡμῖν ἐκπονησάμενων, τουτέστιν Κωνσταντίνου τε τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος τῶν θείων λαργιτιόνων, καὶ Τριβωνιανοῦ τοῦ θειοτάτου κόμητος καὶ ὑπάτου καὶ ἀντιγραφέως τοῦ θείου σεκρέτου, τῶν τε θείων λιβέλλων, καὶ τῶν βασιλικῶν διαγνώσεων, χρησίμως ἑαυτὸ δόξαν ἡμῖν ἐν ἅπασιν παρασχομένου, καὶ πρός γε Θεοφίλου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου, καὶ νόμους ὑπὲρ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως σεμνῶς τε καὶ ἀγρύπνως, καὶ τῆς διδασκαλικῆς ἐπιτηδεύσεως ἀξίως διδάσκοντος, καὶ Δωροθέου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κυαίστωρος καὶ διδασκάλου ἐν τῇ τῶν νόμων ἀναδιδειγμένῳ " πόλει, φάμεν δὲ τῶν ἀειλιμένιτι, καὶ περιφανῆ τῶν βηρυτίων μητρόπολιν, ὃν ἡ περὶ αὐτὸ χρηστὴ δόξα, καὶ εἰς ἡμᾶς ἤγαγε, καὶ τῶν παρόντων μετασχεῖν πρέτρεψατο πόνων, καὶ ἀνατολίς τε ἡ μεγαλοπρεπεστάτη μαγίστρα, ὃς δὴ καὶ αὐτὸς παρὰ βηρυτίοις τὰ ἐκ νόμων παιδεύσει καλῶς, ἀνὴρ ἐκ περιουσίας σεμνῆς τὰς παρὰ φοίνιξιν τῶν νόμων

" Videtur scribendum αὐτῷ.

" fortè legendum ἀναδεδειγμένῳ.

νόμων διδασκάλας καταβαίνων, ἀναφέρῃ γῆν εἰς Λεοντίου τε καὶ δυδόξιον, ἀνδρας ὅτι νόμοις μετὰ πατρίκιον τὸν τῆς δυκλεῦς μνήμης πυαιστώρειον, ἢ αὐτικλώσορα, καὶ Λεόντιον τὸν πανσόφημον ἀπὸ ὑπάρχων ὑπάτων, καὶ πατρίκιον τὸν αὐτοπαῖδας * ὥστε δαυμάσμην) τῶν τε μεγαλοπρεπεστάτε καὶ σοφωτάτε κόμητος τῶν θείων λαργιτιόνων, νόμων τε ἢ αὐτὸς ἀγαθὸς ἐξηγητὴς ὅτι τ᾽ βασιλίδος ταύτης ὄξιν πόλεως, ἢ πρὸς τούτοις Στεφάνε, μωῶ, προσλοπία, δυτολμίε, Τιμοθέε, Λεωνίδε, Λεοντίε, Πλάτωνος, Ιακώβε, Κωνσταντίνε, Ιωάννε, τῶν σοφοτάτων, οἵπερ πάντες ῥήτορες μὲν εἰσὶν τῶν ἐνδοξοτάτων ὑπάρχων τῶν ἱερῶν ἡμῶν πραιτωρίων, δόξαν δὲ παρὰ πᾶσιν τὸν ὅτι σοφίᾳ δικαίως ἔχοντες. εἰπότως παρ᾽ ἡμῶν ἐπρίθησαν ἄξιοι καθεστᾶναι, τοσοῦτε μετασχεῖν ἀγῶνος. Ταῦτα μὲν ὃν ἡμῖν περὶ τῶν Digestōn ἐκπεπονήται συγγραφῶν διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν ἐρημένων, ἐνδόξων τε καὶ σοφῶν ἀνδρῶν.

§. Tanta autem.

11 ¶ Τοσαύτη δὲ ἡμῖν ἀλλὰ τῆς ἀρχαιότητος γέγονεν, ὡς τε δὲ ἀμεῖψαι τὰς προσηγορίας τῶν ἐμπροσθεν νομοθετῶν ὑπομείναμεν, ἀλλὰ τῶν ἑκάστε τούτων τοῖς νόμοις ἐπεγράψαμεν προσηγορίαν, ἀμείψαντες μὲν ἑτέραν ἔχειν ἡμῖν δικαίως ἐδόκει, μίαν δὲ τὰ μὲν ἀφελόντες, τὰ δὲ προσθέντες, ἐκ πολλῶν τε τοῦ κάλλιον ἐδόμενοι, καὶ τῶν ἴσων ἅπασιν παρασχόντες τῆς ἐξουσίας ἰσχύν, ὥστε πᾶν ὅπερ ἐγγέγραπται τῷ βιβλίῳ, τοῦτο

τοῦτο ἡμετέρᾳ γενέσθαι γνώμῃ, μηδένα τε βαρβάρων παραστιθέναι τὰ γενόμενα νεῶν τοῖς ἐμπροσθεν, ἐπειδὴ πολλὰ ἢ οὐδὲ ἀριθμηθῆναι ῥᾴδια μεταστιθέκαμεν εἰς τὸ κρεῖττον, κἂν ἔτι βασιλικῇ τινι τῶν παλαιοτέρων αὐτοκρατόρων διατάξει, πρὸς ἄλλοιον ἔρηται σχῆμα. τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα τοῖς ἐμπροσθεν ἐφυλάξαμεν, τῶν δὲ τῶν νόμων ἀλήθειαν ἡμετέραν ἐποησάμεθα, ὥσπερ ἢ εἴ τι φασιαζόμενον ἐπέκειτο· ἵν᾽ ὡς πλεῖστα τοιαῦτα ἀπείκειτο, τοῦτο δὴ πρηναί τε, καὶ πειράσασθαι, καὶ εἰς σαφῆ περιέχοντα τέλος ἔχοντα νόμον.

§. sed cum prospexi-mus.

¶ Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν καί τινα μερίδα εἰσαγωγὴν ποιήσασθαι πρὸς τὸν ἀρτίνομον ἀπλουστέρους καὶ τῶν μείζω διδασκαλίαν ὁ χωροῦντας, οὐδὲ τοῦτο τῆς ἡμετέρας ἔξω κατελείπομεν πρωνοίας, ἀλλὰ Τριβωνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ, τῷ καὶ τῶν τῆς ὅλης νομοθεσίας ὑπουργίαν ὑπειληφότι, καὶ Θεοφίλῳ γε μὴν, καὶ Δωροθέῳ, τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις, καὶ σοφωτάτοις, αὐτικλήτοις ἐγκελευσάμενοι διατάξαι τὰ προσήκοντα ἐκ τῶν τοῖς ἀρχαίοις ἐν εἰσαγωγαῖς συγκειμένων τὰ καιριώτατά τε καὶ κρατοῦντα, καὶ ὑπόσα τοῖς νῦν πολιτευομένοις συμφέρειαν πράγμασιν, ταῦτα ἐξελεῖν, καὶ ἀθροῖσαι, καὶ εἰς ἡμᾶς ἀγαγεῖν, μεμνῆσθαι δὲ καὶ τῶν ἡμετέρων διατάξεων, ἃς εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἐμπροσθεν πεποιήμεθα, καὶ ὅτω σωθῆναι βίβλος τοσαράς, πρῶτα στοιχεῖα τῆς εἰσαγωγῆς ἐσομένας, ἃς δὴ καὶ λεῖν Instituta νενόμικαν. καὶ δὴ καὶ ταύτην τὴν νομοθεσίαν συνδήσαντες προσήγαγον ἡμῖν, καὶ ἡμᾶς ἅπασαν καλασκεψαμένους, καὶ διακρίναντες καλῶς τε ἔχειν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον ἐκρίναμεν νόον, καὶ ἡμέτερον εἶναι καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ἀποφηνάμεθα, καὶ τόγε τὴν τ᾽ ἡμετέρων διατάξεων ἰσχὺν ἔχειν αὐτὸ παρ᾽ αὐτῶν ὧν ἐν προοιμίοις τὸ βιβλίον διελέχθημεν ἅπασιν ἐπιπλώσαμεν.

13 ¶ Οὕτω τοίνυν τὴν ῥωμαίων νομοθεσίαν τάξαντες, καὶ ἐν τρισὶν τοῖς ὅλοις βιβλίοις τε καὶ ἐνιαυτοῖς πρᾶγμα τοσοῦτον ἐκπεπονηκότες, ὅπερ ἐν μὲν τὴν ἀρχὴν οὐκ ἄπασαν ἐλπίσαι, τὰ δὲ δὴ τελευταῖα μηδ᾽ ὅπερ ἡμᾶς βατὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἐνθυμεῖσθαι, οὐδὲ ἐς δέκατον ἔτος ὅλον συντεθεῖναι προσδοκηθέν, εἰς μίνων τριῶν ἐνιαυτῶν ἀποτελείσαντες τάχος, καὶ τῷ διστότητι καὶ τούτου αὐαδύντες τὸν ἄθλον τῷ καὶ ἀρῶν ἄγειν, καὶ πολέμους κατορθοῦν, καὶ νομοθετᾶσαι παυτί τῷ τε πρὸ ἡμῶν, τῷ τε ἐφ᾽ ἡμῶν, τῷ τε μεθ᾽ ἡμᾶς χρόνῳ λωρησαμένῳ, δίκαιον ᾠήθημεν ἅπασιν ἀνθρώποις ποιῆσαι φανερὰ τὴν ἡμετέραν περὶ αὐτῶν σπουδὴν καὶ πρόνοιαν, ὅπως ἂν τῆς ἐμπροσθεν ἀπαλλαγέντες ταραχῆς τε καὶ συγχύσεως, καὶ πείρας ἐχούσης δὴν νομοθεσίας, χρήσωνται νόμοις ὀρθοῖς τε καὶ σωτόμοις καὶ πᾶσιν περχείροις, καὶ τὴν τῶν λοιπῶν σωτομίαν ἀσπαζομένους, καὶ προπεπαιδευμένοις γε ἅπασιν τοῖς βουλομένοις ῥᾳδίως εἰς κτῆσιν ἐκ ἔτι πολλῶν διειμένους χρημάτων, ἵνα

§. Omnigitur.

ίνα τὸ τῶν ἀχρήστων ἐκείνων βιβλίων ἀθροίσαντες πλῆθος, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγῳ τιμήματι τοῖς τε πλουτοῦσιν ὁμοίως, τοῖς τε ὀβολοῦ μόνου ἐρμωμένοις κτᾶσθαι ἄλειαν τοῖς ἑαυτῶν παρεχομένοις κτήσεως.

§.Si quid aurem.

¶ Εἰ δέ τι πλῆθος ὄντος ἔτι ἐκεῖ νῦν ἠθροισμένου, ἐκεῖ ἐκ τοσούτων μυριάδων συλλεγήσεται, δόξειεν ἂν ἴσως ὁμοίως, τοῦτο δὲ οὐμενδα σωφρονοῦντος εἶναι, πλὴν ἀλλὰ τοῖς τῆς ἀνθρωπίνης ἐφαρμοσθῆναι τόποις, ἢ τῶν ἀπαντούντων, τὸ δεῖν ταυτὸ πλείοσιν ἐφαρμοσθῆναι τόποις, ἢ τὸ συναναμεμίχθαι τινὶ ξένῳ τὸ λοιπὸν ὅμοιον τῷ πρόσθεν ἐκεῖ λύσιτελοῦν αὐτῶν τὴν διαίρεσιν εἶναι, ἢ ἐκεῖ τῷ πολλάκις φυλαχθῆναι τὸ τῆς ὅλης θεωρίας συνεχὲς, καὶ μὴ διασπασθῆναι τὸν νοῦν τῇ τῶν ἤδη γεγραμμένων ἀφαιρέσει ῥημάτων. πλὴν ἐκεῖ τοῦτο εἴπερ, ἐκεῖ παρείληπται διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀνάγκην, ἀλλ' ὀλίγην βραχύ, ἐκεῖ ὀλιγίαν ἑαυτοῦ σχεδὸν παρεχόμενον ἄδηλον, ταῦτα δὲ τοῦτο ἐκεῖ τῶν ἤδη νενομοθετημένων ἐν ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσιν ἐφυλάξαμεν, τὰ γὰρ ἱκάνως εἰρημένα, κατὰ τοῦτο τεθῆναι τὸ βιβλίον ἀ σωιχωρήσαμεν, πλὴν

πλὴν ὅσον ἐκ τοῦ ἐν τινὶ σπανίως πεισθέντος τῆς ὁμοιότητος αἰτίων.

15 ¶ Ἐναντίως δὲ τοῖς ἄλλοις ἔχοντα τινὰ νόμον τῶν ἐπὶ τοῦ βιβλίου τούτου κειμένων, ὃν ἄν τις εὕροι ῥᾳδίως, ἐγὼ διὰ πάντων τῶν τῆς ἀναστάτου ὁδῶν διεξελθὼν σπουδάσας. ἀλλ' ἔστι τὸ διάφορον ὃ προσληφθὲν ἀλλοιότερον ἴσως παρὰ θάτερον ποιεῖ τὸν τοῦ νόμου δόσιν.

§. contrarium.

16 ¶ Εἰ δὲ ἐκεῖ τι τυχὸν παρῆται τῶν τεθῆναι δεόντων, εἰκὸς γὰρ ἐκεῖ τι τοιοῦτο συμβῆναι, διὰ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας φύσεως· ἀλλὰ τῷ παύτι κάλλιον ἂν εἴη, τοῖς ἡμῶν ὑπομόνοις πολλῶν ἀπηλλάχθαι κακῶν τὸ καταλιπεῖν ἴσως ὀλίγα τινὰ τῶν δοκούντων ἐπιδεόντων μυριάσιν σχεδὸν ἀναριθμήτοις ἐγκαταρρυγμένα τι ἐκεῖ ἀποκάμμα ἐκεῖ ἀλλοῖ σχεδὸν τῶν τοιούτων γνώρισμα.

§. sed & si quid.

17 ¶ Τοῦτο τι ἔνεκεν διαλαθόντα ῥᾳδίως, τοσούτων δὲ ὄντων τῶν ἐμπροσθεν γεγραμμένων βιβλίων, ὀλιγίστων νομοθετῶν τε ἐκεῖ βιβλίων ἐπιτηδείων, τὰ τῶν ἐν διπασμοῖς ἀγώνων, τῶν μὲν ἐπειδὴ βιβλίων ἀπόρων, τῶν δὲ ἐπείπερ ὀλίγοις πλείοσιν οὖσιν τὰ πολλὰ τῶν χρησίμων ἐν ἰσχυόντων, νῦν δὲ κατὰ τὴν σύνταξιν ἤθροισται τοιούτῳ πλοῦτος νόμων κρατούντων ἀριθμὸς, ἐν βιβλίοις ἐπτὰ καὶ μόλις ὠφελημένων ἐκεῖ ὧν ὀλίγοις τὰς προσηγορίας οἱ πολλοὶ, ἐκεῖ τῶν σφόδρα ὀλιγομένων ἐπὶ νόμοις ἐγίνωσκον, ὧν δὲ τὴν ὕλην ἡμῖν ἀθροίσω-

§. mirabile.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

τάτην ὁ ῥηθεὶς ἐνδοξότατος Τριβωνιανὸς παρέσχετο, πολλῶν τε βιβλίων καὶ οὐδὲ ἀριθμηθεῖναι ῥᾳδίων παρασχόμενος πλῆθος. ὧν ἁπάντων διαρκῶς ἀναγνωσθέντων ἠθροίσθη τὰ παρόντα βιβλία, καὶ τοῖς γε οἱ παρ' ἡμῶν πρὸς τοῦτο συναθροισθέντες, πολλοῖς δὴ καὶ ἑτέροις ἐνέτυχον βιβλίοις, ἐν οἷς οὐδὲν εὑρόντες σπουδαῖον, οὐδὲ καινὸν παρὰ τὰ πρόσθεν ἠθροισμένα, τὴν ἐξ αὐτῶν εἰκότως ἀπεδοκίμασαν ἐν τῷδε τῷ συγγράμματι τῶν νόμων εἰσφοράν.

§. sed quia. ¶ Εἰ δὲ καὶ τὶ τὸ λοιπὸν ἀμφισβητηθείη, καὶ 18
μὴ τοῖς νόμοις τούτοις ἐγγεγραμμένον φανείη, πολλὰ γὰρ δὴ πέφυκεν καινουργεῖν ἡ φύσις, ἀλλὰ βασιλείαν ὁ θεὸς διὰ τοῦτο καθῆκεν εἰς ἀνθρώπους, ὅπως ἂν τοῖς δεομένοις ἀεὶ τὶ διατάττουσα τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀοριστίαν ἀναπληροῖ τε, καὶ ῥητοῖς περικλείοι νόμοις τε, καὶ ὅροις: καὶ οὐχ ἡμετερόν γε τοῦτο λέγομεν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ πάντων τῶν ἐν νομοθέταις ἠυδοκιμηκότων σοφώτατος Ἰουλιανὸς αὐτὸ τοῦτο φαίνεται λέγων, καὶ τὴν ἐκ τῆς βασιλείας ἐπὶ τῆς ἀναφυομέναις ζητήσεσιν ἐπικαλούμενος ἀναπλήρωσιν, καὶ πρός γε Ἀδριανὸς ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως, ὅ, τε τὰ παρὰ τῶν πρακτώρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα ἐν βραχεῖ τινὶ συνῆγε βιβλίῳ, τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβὼν κατὰ τὸν λόγον, ὃν ἐν κοινῷ διεξῆλθεν, ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης, αὐτὸ δὲ τοῦτο φησίν, ὡς εἴ τι παρὰ τὸ διατεταγμένον ἀνακύ-

ἀνακύψειεν, προσῆκον ἐστὶν τοὺς ἐν ἀρχαῖς τοῦτο πειρᾶσθαι διαιρεῖν καὶ θεραπεύειν κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἤδη διατεταγμένων ἀκολουθείαν.

19 ¶ Ταῦτα τοίνυν ἅπαντες, φαμὲν δὲ ὑμᾶς τε ὦ μεγάλη βουλὴ καὶ ὁ λοιπὸς ἅπας τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἄνθρωπος, γινώσκοντες, χάριν μὲν ὁμολογεῖτε θεῷ, τῷ τοῖς ὑμετέροις χρόνοις ἀγαθὸν τοσοῦτον φυλάξαντι: χρῆσθε δὲ τοῖς ἡμετέροις νόμοις, τῶν τοῖς πάλαι βιβλίοις ἐγγεγραμμένων προσέχοντες οὐδενὶ, οὐδὲ αὐτεξετάζοντες αὐτὰ πρὸς τὰ νῦν κείμενα, διὰ τὸ κἂν εἰ δοκοίη τινὰ πῶς ἀλλήλοις μὴ συμφθέγγεσθαι, ἀλλ' οὖν τὸ μὲν πρότερον ἡμῖν ὡς ἀλυσιτελὲς ἀπαρέσαιτο, νῦν δὲ τοῦτο δόξαι κρατεῖν: καὶ γὰρ ἀπαγορεύομεν ἐκείνοις τὸ λοιπὸν χρῆσθαι. ταῦτα δὲ δὴ καὶ μόνα πολιτεύεσθαί τε, καὶ κρατεῖν συγχωροῦμέν τε καὶ θεσπίζομεν, ὡς ὅγε ἐπιχειρῶν ἐκ τῶν ἔμπροσθεν βιβλίων, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτων δὴ τῶν δύο βιβλίων μόνων καὶ τῶν διατάξεων, τῶν παρ' ἡμῶν συντιθεμένων ἢ γενομένων χρῆσθαι τισὶν νόμοις, ἢ τούτους ἐν δικαστηρίοις ἀναγινώσκειν ἢ εἴγε δικάζοι τούτων ὑπ' αὐτῷ δεικνυμένων, ἀνέχεσθαι παραποιήσεως ἔνοχος ἔσται καὶ δημοσίων ἀδικημάτων κριθεὶς τὰ τῆς ποινῆς, εἰ καὶ μὴ λέγοιμεν, ἀλλ' αὐτόθεν πρόδηλον ὡς ὑποστήσεται.

§. hæc igitur omnia.

20 ¶ Καὶ τοῦτο δὲ ἄριστον εἶναι κρίνοντες, τὸ προθεῖναι τὴν τῶν Digestῶν βιβλίου, καὶ τοὺς ἔμπροσθεν νομοθέτας, καὶ τὰ τούτων βιβλία καὶ ὅθεν οὐ

§. ne autem.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

συλλογὴ τῶν νῦν ἡμῖν ἀθροισθέντων ἐγένετο νόμων, τοῦτο τὲ γενέσθαι προσετάξαμεν, καὶ δὴ καὶ γέγονεν, καὶ ἅμα γε τὰ περὶ τούτων ὑποτεθῆναι τῇδε τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει παρεκελευσάμεθα, ὅπως ἂν ἅπασιν ᾖ φανερὸν, τὶ μὲν τὸ τῆς προτέρας ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας ἦν, τὶ δὲ τὸ παρ' ἡμῶν ἐξευρημένον. νομοθέτας δὲ, ἤτοι νόμων ἑρμηνεύτας, ἐκείνους ἠθροίσαμεν οἱ παρὰ πᾶσιν δεδοκιμασμένοι καθέστασιν, καὶ τοὺς ἔμπροσθεν ἀρέσαντες αὐτοκράτορας, καὶ τῆς παρ' ἐκείνων τυχόντες μνήμης. εἰ γάρ τις τῶν οὐχὶ τοῖς παλαιοῖς νομοθέταις γνωριζομένων ἐστὶν, τούτῳ δὲ τῆς πρὸς τοῦτο τὸ βιβλίον μετουσίας ἀπηγορεύσαμεν, πᾶσιν γε μὴν τοῖς ἐνταῦθα κριμένοις μίαν τάξιν τὲ, καὶ ἀξίαν δεδώκαμεν, οὐδενὶ μείζονος αὐθεντίας παρὰ τὸν ἕτερον φιλοτιμηθείσης. εἰ γὰρ τοῖς παρ' αὐτῶν γεγραμμένοις ἅπασιν βασιλικῶν διαταξέων δεδώκαμεν ἰσχὺν, τί ἂν ἐν τούτοις μεῖζον τὶς, ἢ ἔλαττον ἔχειν δοκοίη;

§. hoc autem.

¶ Ἐκεῖνο γε μὴν οὐδύς τε τὴν νομοθεσίαν ἀθροισθῆναι ταύτην ἐγκελευόμενοι, νῦν δὲ αὖθις αὐτὴν βεβαιοῦντες ἅπασιν ὁμοίως ἀπαγορεύομεν, τὸ μηδένα θαῤῥῆσαι μήτε τῶν νῦν ὄντων, μήτε τῶν ὕστερον ἐσομένων, τούτων δὴ τῶν νόμων ὑπομνήματα γράφειν, πλὴν εἰ μὴ βουλοιθεῖεν εἰς μὲν τὴν ἑλλήνων γλῶτταν αὐτὰ μεταβάλλειν, μόνῃ δὴ τῇ κατὰ πόδα καλουμένῃ χρήσασθαι τῶν νόμων ἑρμηνείᾳ, καὶ εἴτι κατὰ τὴν τῶν ὀνομα

21

ὀνομαζομένων παρατίτλων, ὡς εἰκὸς προσγράψαι βουλοιθεῖεν χρεῖαν, ἕτερον δὲ παντάπασιν μηδ' ὁτιοῦν περὶ αὐτὰ πράττειν, μηδὲ αὐτοῖς δοῦναι στάσεώς τε καὶ ἀμφισβητήσεως καὶ πλήθους τοῖς νόμοις ἀφορμὴν, τοῦτο. ὅπερ καὶ πρόσθεν ἐπὶ τῆς τοῦ ἠδίκτου γέγονεν νομοθεσίας. ὥστε καὶ τοί γε οὕτω βραχύτατον αὐτὸ καθεστὸς, ἐκ τῆς τῶν ποικίλων ὑπομνημάτων διαφορᾶς, εἰς ἀναρίθμητον ἐκταθῆναι πλῆθος, εἰ γὰρ τὶ φανείη τυχὸν ἀμφισβητούμενον ἢ τοῖς τῶν δικῶν ἀγωνισταῖς, ἢ τοῖς τοῦ κρίνειν προκαθημένοις, τοῦτο βασιλεὺς ἑρμηνεύσει καλῶς, ὅπερ αὐτῷ μόνῳ παρὰ τῶν νόμων ἐφεῖται. ὡς ὅγε θαῤῥῶν παρὰ ταύτην ἡμῶν τὴν νομοθεσίαν ὑπόμνημα τὶ καταθέσθαι, κατὰ σχῆμα τῆς ἡμετέρας κελεύσεως ἀλλοιότερον, οὗτος ἴστω τοῖς τῆς παραποιήσεως ἐνεξόμενος νόμοις τοῦ παρ' αὐτοῦ συντεθέντος ἀφαρπαζομένου, καὶ πᾶσιν διαφθειρομένου τρόποις.

22 ¶ Αὐτῆς ταύτης ἐπικειμένης τῆς ποινῆς καὶ κατὰ τῶν σημείοις τισὶν ἐν τῇ γραφῇ χρωμένων, ἅπερ σίγγλας καλοῦσιν, καὶ δι' αὐτῶν συνταράττειν τὴν γραφὴν ἐπιχειρούντων. ἀλλὰ μὴ δι' ὅλου τούς τε ἀριθμοὺς, τά τε ὀνόματα τῶν πάλαι σοφῶν, τὴν τε ὅλην νομοθεσίαν γραφόντων. ἴστωσαν δὲ καὶ οἱ βιβλίων οὕτω γεγραμμένων κτώμενοι, ὡς ἀνόνητον ἔξουσιν τὴν τούτου κτῆσιν. οὐδὲ γὰρ δίδομεν ἄδειαν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις ἐν τοῖς δικαστηρίοις πολιτεύεσθαι καὶ κρατυ , ἂν εἰ συμβαίη τὸ βιβλίον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ

§. eadem.

Singulæ seu notæ.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

μέρους ὅπερ ἀναγινώσκεται μηδὲν ἔχειν τοιοῦτο σημεῖον, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ οἱῳδήποτε ἑαυτοῦ μέρει, κἂν εἰ πρὸς ἅπαξ εἴη τοῦτο γενόμενον, ὥς τε αὐτὸς μὲν τὸ βιβλίον αὐτὶ μηδὲ γεγραμμένου παντελῶς ἕξει, ὁ δὲ τοῦτο γεγραφὼς, καὶ ἀγνοοῦντι τῷ κτησαμένῳ δοὺς, διπλασίαν καταθήσει τῆς τούτου διατιμήσεως, τῷ βεβλαμμένῳ τὴν ποσότητα, οὐδὲν ἧττον ἁρμοζούσης καὶ τῆς ἐγκληματικῆς κατ' αὐτοῦ ποινῆς. τοῦτο γὰρ δὴ καὶ ταῖς ἄλλαις διατάξεσιν ταῖς περὶ τούτων τεθείσαις, ἐνεγράψαμεν, ταῖς τε τῇ ῥωμαίων προελθούσαις φωνῇ, τῇ τε τῶν ἑλλήνων γλώττῃ, ἣν πρὸς τοὺς τῶν νόμων καθηγητὰς αὐτεγράψαμεν.

§. Leges. ¶ Ταῦτα δὲ δὴ τὰ βιβλία τά τε τῶν Instituton, τά τε τῶν Digeston φαμὲν, ἐκ τοῦ πέρατος τῆς τρίτης εὐτυχοῦς ἡμῶν ὑπατίας κρατεῖν θεσπίζομεν, τουτέστιν ἀπὸ τῆς πρὸ τριῶν καλανδῶν Ιανουαρίων τῆς παρούσης δωδεκάτης ἐπινεμήσεως εἰς τὸν λοιπὸν ἅπαντα κρατοῦντα χρόνον, καὶ ταῖς βασιλικαῖς συμπολιτευόμενα διατάξεσιν, καὶ χώραν ἔχοντα, ἐπί τε τῶν ὕστερον συμβησομένων, ἐπί τε τῶν ἐν δικαστηρίοις ἠρτημένων ἔτι, καὶ φιλίαις μὴ παραδεδομένων ἀπαλλαγαῖς. τὸ γὰρ ἔμπροσθεν ἅπαν ἢ δεδικασμένον, ἢ συμβεβασμένον ἀνακινεῖν οὐκ ἀνεχόμεθα. ἣν δὴ τρίτην ὑπατίαν ἡμῖν ὀνομαστοτάτην δέδωκεν ὁ θεὸς, εἴγε ἐπ' αὐτῆς ἥτε πρὸς πέρσας εἰρήνη τὸ βέβαιον ἔσχεν, τό, τε τοιοῦτο τῶν νόμων ἀνατέθειται βιβλίον, ὅπερ οὐδενὶ τῶν

Legendũ συμβιβασμένον. i. transactũ.

τῶν ἔμπροσθεν ἐξεύρηται, καὶ πρός γε ἡ τρίτη τῆς οἰκουμένης μοῖρα (τὴν ὅλην λιβύην φαμὲν) τοῖς ἡμετέροις προστέθειται σκήπτροις. ἅπαντα ταῦτα ἐκ τοῦ μεγάλου θεοῦ, καὶ σωτήρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ δῶρα τῆς τρίτης ὑπατίας ἡμῖν δεδομένα.

24 ¶ Ἅπαντες τοίνυν οἱ εὐκλεέστατοι τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἄρχοντες τὴν θείαν ἡμῶν ταύτην δεχόμενοι διάταξιν χρῆσθαι τοῖς προειρημένοις ἡμῶν νόμοις ἕκαστος ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν παρασκευάσει δικαστηρίῳ: προθήσει δὲ αὐτὴν ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ βασιλίδι ταύτῃ πόλει, καὶ ὁ ταύτης ἐνδοξότατος ὕπαρχος, μελήσει δὲ τῷ τε ὑπερφυεστάτῳ καὶ εὐκλεεστάτῳ ἡμῶν μαγίστρῳ, τοῖς τε ἐνδοξοτάτοις καὶ πανευφήμοις ὑπάρχοις τῶν ἱερῶν ἡμῶν πραιτωρίων, τοῖς τε πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, τοῖς τε ἐπὶ τῆς ἰλλυρίδος, τοῖς τε ἐπὶ λιβύης διὰ προστάξεων οἰκείων ἅπασιν τοῖς ὑφ' ἑαυτοὺς τεταγμένοις ταῦτα ποιῆσαι καταφανῆ, πρὸς τὴν ἁπάντων τῶν ἡμετέρων ὑπηκόων ἀπαραλόγιστον γνῶσιν. DAT. XVII. KALEN. IANVAR. DN. IVSTIN. PP. AVG. III. CONS.

ἐπίλογος.

Latina interpretatio Græcæ constitutionis superioris κατὰ πόδας per Ant. Contium.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

IN NOMINE DOMINI ET DEI NOSTRI IESV CHRISTI.

Imper. Cæſar, Fl. Iuſtinianus, Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, victor, triumphator, ſemper colendus Auguſt ad magnum Senatum & populum & omnes orbis noſtri ciuitates.

DEDIT nobis Deus poſt pacem cum Perſis initam, poſt Vandalica trophęa & totam Libyæ acquiſitionẽ póſtque nominatiſſimam Karthaginem noſtro iterum Imperio ſociatam, vt veterum legum renouationis opus, ad optatum finem perduceremus. quod nemo principum ante noſtrum Imperium aut in mentem induci poſſe aut humano ingenio poſſibile eſſe exiſtimauit. Erat enim mirabile omnem Romanam ſanctionem à condita vetere Roma vſque ad noſtri Imperij tempora quæ pene in mille & trecentos annos concurrunt, non ſolum ſecum in variis ſuis partibus, ſed in Imperialibus quoque præſertim ſanctionibus inter omnem nutare conſonantiam pariter ac diſcordiam, non tamen id ſolum quod ſecum pugnabat tollere, ſed etiam quod idem aut ſimile reperiebatur expellere, variámque ipſi pulchritudinis ideá tribuere, ita vt pro ſingulis rebus ſingulæ leges conſtitutæ viderentur. Quod proculdubio ſuperioris numinis & fluentis inde benignitatis fuit, nõ humanæ cogitationis aut incepti aut poteſtatis. Nos itaque more ſolito manibus ad Deum erectis, eóque vt nos complecti dignaretur, inuocato, & rem aggreſſi ſumus, & omnia tandem confecimus, Triboniano glorioſiſſimo magiſtro & exquæſtore ſacri noſtri palatij & exconſule ad omne miniſterium vſi: necnon aliis quibuſdam illuſtribus & prudentibus viris, inquirentes ſemper ea quæ ab eis componebantur, & id quod erat dubium perſcrutantes, omnibus quoque ſecundum datam nobis à Domino Deo & ſaluatore noſtro Ieſu Chriſto ſcientiam & intellectus vigorem imponentes competentem formam.

1 ¶ Et piiſſimas igitur conſtitutiones, iam ante in duodecim libris compræhenſas codicem noſtræ pietatis cognomine fulgentẽ compoſuimus. nunc

vero omnium veterum iuris conditorum ſententias ex multitudine quæ ad duo milia penè librorum, & trecentas myriadas verſuum pertingebat, in moderatum & perſpicuũ collegimus compendium. Quinquaginta igitur libris omnia complexi nũc ſumus cæleſti fauore, colligentes omne id quod erat vtile, & omnes ambiguitates decidentes, nullo ſeditioſo relicto. quos libros Digeſta ſeu Pandectẽ appellauimus, ex eo quòd legum habeant diuiſiones & deciſiones, itémque ex eo quòd omne in vnum congregatum receperint, hanc eis appellationem imponentes, neq; vltra quindecim myriadum verſuum numerum eis dantes, & in ſeptem eos diſponentes tractatus, ídque non perperam neque ſine ratione, ſed ad numerorum naturam & harmoniam reſpicientes.

¶Ea igitur quæ apud omnes πρῶτα id 2
eſt primordia nuncupantur, in quatuor libros ſepoſuimus.

¶Deinceps ea quę de iudiciis tractant, 3
in alios ſeptem libros.

¶Item ea quæ de rebus, non in plures 4
quàm octo libros.

¶Sequentem vero operis partem quæ 5
quarta

quarta & media eſt totius operis, in aliis octo libris depoſuimus. in quibus eſt quidem hypothecaria, non longe admodum à pignoratitia actione diſtans, eſt & Aedilitium edictum, & de euictionibus ſtipulatio, quæ duo acceſſoria & conſequentia conſtituta venditionum, longe tamen admodum in veteri iuris ordinatione ab his deuagantia, congregauimus propius, propter mutuam inter ſe cognationem, ne quæ de eodem penè loquuntur, longè à ſe diſtarent. Poſt hæc introduximus poſt duos illos libros, ea quæ ſunt ſcripta de vſuris tam terreſtribus quàm traiectitiis ſeu maritimis & de probationibus atque præſumptionibus in vnum librum. his autem tribus monobiblis, ſingularibus libris poſt tractatum de rebus ſibi inuicem proximis depoſitis, & rurſum ea quæ de ſponſalibus & nuptiis & dote legibus dicta ſunt congregantes, his etiam tria habere in hac ordinatione volumina conceſſimus. De tutoribus autem minoris ætatis geminos libros, eos inquam, qui de tutelis apud omnes nominantur, & hîc etiam in compendium concidimus, memoratã octo

libro

librorum ordinationem, & mediam vt dictum est, hanc partem totius operis confecimus, pulcherrima & vtilissima iura in his describentes.

¶ De testamentis autem & legatis & fideicommissis omnia congregauimus in nouem librorum numerum, quorum principatum obtinent ea quæ sunt de testamentis & codicillis, cum omnium, tum etiam militum, qui ea vt volunt faciunt, duobus libris ordinata & de testamentis inscripta. quinque autem sequentibus continentur ea quæ de legatis & fideicommissis & omni eorum ambiguitate disputata sunt. & quoniam Falcidiæ narratio continens & consentanea erat legatorum & fideicommissorum proprio tractatui, propterea & ipsam continuo legatorum suppositimus tractationi, libro integro ei applicato, cum breui quadam adiectione. & rursum quia ad Falcidiæ imitationem [introductum] erat Trebellianum Senatusconsultum in fideicommissis, & huic vltimum huius ordinationis tribuimus locum, totum ius super his positum, Trebelliano Senatusconsulto attribuentes, & superuacuam esse Pegasiani Senatusconsulti positionem inuenientes, & absurdas horum Senatusconsultorũ inter se differẽtias & communiones, quas sane & veteres perosi, captiosas & damnosas appellarunt, simpliciore quadam narratione, omne hoc schema congregantes, & ad vnius Senatusconsulti Trebelliani ordinationem applicantes, & hanc quintam partem totius ordinationis nouem his perfecimus libris. In quibus nouem libris nihil de quondam caducis dictum à nobis est, quia propter vsum quendam nõ prosperum cum increbuissent in republica, & luctuosum monumentum bellorum ciuilium essent, nõ oportebat in his manere tẽporibus, in quibus & Deus dedit pacem nobis agere, domi & foris, & cum oportuit bellum gerere, facile cum ipsius fauore hostes superare & capere.

7 ¶ Sequitur deinde & exoritur nobis & sexta pars totius compositionis, octo conclusa libris. Pulchre autem incipit ab his quæ possessiones nominantur, quas nos similiter vt cætera diligenter considerantes tam eas quæ ad ingenuos quàm quæ ad libertinos pertinent, ex multa anteriorum temporum

con

confusione & obscuritate in purũ deduximus compendium, geminorum illis librorum numerum sufficere arbitrantes.

8 ¶ Adplicauimus autem ipsis & omnes ab intestato appellatas successiones, & ipsos generum ordines eorum gradibus etiam libro inscriptis, & circa omnium finem Tertullianum & Orficianum composuimus senatusconsultum, ex quibus matres & liberi inuicem successores fiunt. procedit autem post hęc alius liber, qui de ædificiorum operibus, & de ea quæ ob ruinosa & diruta ædificia [datur,] satisdatione, & his qui in his aliquid insidiarum aut fraudis admiserint, & de his qui ex aquarum impetu vicinos læserint, & de publicorum vectigalium coactoribus, atque insuper de donationibus, tam indefinitis [seu simplicibus] quàm in cogitationem mortis relatis leges ac iura ordinat: rursum autem quicquid de quacumque manumissione extat, vel de his quæ super ipsa agitantur causis, & hoc vni traditum est libro. amplius autem & ea quæ de possessione & per ipsam adquisitione & de causis eam introducentibus sunt, in vnum sep

sepositimus tractatum [seu librum.] & quidquid etiam de iudiciariis extat sententiis, & his qui in his aliqua contra seipsos confessi sunt, & de bonorum cessione & creditorum detentione, & venditione & de bonorum separatione, & curatione & ne quid patiantur creditores fraudis, & id in vnum similiter collatũ est librum. sed & interdictorum modum non pluribus quàm vni dedimus libro. Inde autem & ad præscriptiones [seu exceptiones] & in his ordinata tempora, venimus. Et obligationum quidem & actionum seposuimus modos, & coëgimus omnem hanc partem cui præsunt possessiones, vt dictum est, octo librorum numero descriptam, sextam hanc partem totius voluminis seponentes.

9 ¶ Totius autem extrema pars quæ & septima est totius tractationis, sex librorum numero demandata est, incipiens quidem à stipulationibus, procedens verò ad ea quæ scripta sunt De fideiussione & debitorum numeratione, solutione, & liberatione eorum, & de introductis ex Prætorum iurisdictione stipulationibus, quæ omnia duobus à nobis contracta sunt libris. Cum apud veteres,

veteres nec dici posset quot essent libri [ea de re]. Procedit & deinceps ad delictorum narrationem & omnia recenset quæ ad minora delicta pertinēt, quæ vocant priuata, & item quæ ad ea quæ necdum ordinaria appellant, sed ipsis ordinariorum appellationē impo nunt. descēdit etiam & ad publica crimina quæ atrocissima sunt & magnam sibi aduocāt pœnam. Duo autē & hic sunt libri, qui illa quidē quæ ad delicta & crimina pertinent complectuntur: quibus permixta sunt & ea quæ de reis criminū qui se celare tamen conantur, scripta sunt, & de eorum bonis & de ea quæ infligitur condemnatis pœna vel indulgentia. Initium autem nobis alterius rursum libri fit, narratio De appellationibus, quæ cōmunis est profecto ad rescindēdas tā pecuniarias [seu ciuiles] sententias, quàm criminales. quæcumque autem de ciuibus [seu municipibus] & de decurionibus & muneribus & publicis operibus & nūdinis & reddituum pollicitationibus & variis cognitionibus [seu interrogationibus] & publica descriptione, veteribus inuenta sunt, & quæcumque de verborum extant significatione, &

ne, & de his quæ pro regulis apud veteres dicta sunt, hæc omnia in sese recipit vltimus liber. Huius igitur compositionis, cuius initium est à stipulationibus, hic liber est sextus quidem, si ad proprium principium comparetur, sed est quinquagesimus si conferatur ad totius consummationis perfectionem [seu harmoniam].

10 ¶ Quæ omnia composita sunt & elaborata peroptimè, & vt nostra iussione dignum fuit, per Tribonianum Illustrissimum necnon prudentissimum magistrum & exquæstore nostrorū palatiorum & exconsule, virum & in ipsis rerum experimentis, & in eloquentia, & in legibus scribendis satis spectatum, & qui nihil vnquam nostrarum iussionum cōtempsit, necnon per alios [viros] qui sub ipso nobis hoc opus elaborarunt, id est Constantinū magnificentissimū comitem sacratū largitionum & antigraphariū [seu magistrum] sacri scrinij & sacrorū libellorū & cognitionū imperialium qui nobis bonā de se opinionem in omnibus præbuit, necnon Theophilū magnificentissimū magistrum, & leges [seu iura] in regia hac vrbe laudabiliter & cū summa vi-

gilijs & vt magisteria sedulitate dignũ est, docentem: & Dorotheum magnificentissimũ Quęstorem & Doctorem in legum ciuitate designatũ: dicimus autem verendam & splendidam Berytiensium metropolin, quem de ipso optima opinio & gloria, & ad nos deduxit ipsum, & vt huius operis participem faceremus hortata est. sed & Anatolium magnificentissimum magistrum qui & ipse apud Berytienses, ea quæ ex legibus [proficiscuntur] pulchrè docet, vir ex tertia stirpe laudabili iuris apud Phœnices interpretũ descendens. refert enim [genus] ad Leontiũ & Eudoxiũ, homines in legibus optimæ memoriæ post patritium inclytæ recordationis Quęstorium & Anticensorem & Leontium glorioſissimum expræfecto & exconsule atque patritiũ eius filios summæ " admirationis viros, & Cratinum magnificentissimum atque prudentissimum comitem sacrarũ largitionum, & optimus quoq; est is legum enarrator in regia hac vrbe, & præter hos etiam Stephanum, Menam, Prosdocium, Eutolmium, Timotheũ, Leonidem, Leontium, Platonem, Iacobum, Constantinum, Ioannem, viros prudentissimos,

Sic puto supplẽda Græca hoc loco manca & mendosa.

mos, qui vniuersi Rhetores " quidem sunt glorioſissimorũ præfectorũ sacrorum nostrorum Prætoriorum, gloriam autem seu laudem apud omnes prudentiæ iustè habent, & à nobis meritò iudicati sunt digni vt eligerentur tanti certaminis participes. Hæc igitur nobis circa Digestorũ elaborata sunt conscriptionem per iam dictos glorioſissimos & prudentissimos viros.

" Patronos vocat in Latina constitutione.

¶ Tanta autem nobis reuerentia antiquitatis fuit, vt neque mutari nomina veterum Iurisconsultorum sustinuerimus, sed vniuscuiusque illorum appellationem legibus inscripsimus, mutantes quidem si quid iam habere visum est non rectè, partes verò illas nunc tollentes, has nunc addentes, ex multis denique optimum eligentes & vnam [atque parem] omnibus præbentes potestatis vim, [seu robur], ita vt quicquid scriptum est in eo libro, id nostra sit sententia, nemine audente cõparare ea quæ nunc facta sunt, his quæ prius erant, quia multa & numeratu non facilia transposuimus in melius, etiam si quid imperiali aliqua antiquorum imperatorum constitutione in aliam dictum fuerat formam, nam nomina qui-

" auctoritatem.

dem veteribus seruauimus, legum autem veritatem nostrã fecimus, itaque si quid erat in illis seditiosum (multa autem talia erant ibi reposita) hoc decisum est & definitũ, & in perspicuum finem deducta est quæque lex.

¶Sed cum oporteret & aliquam mediocrem isagogen facere in eorum gratiam qui recenter leges attingunt, nec maiorem doctrinam portare possunt, neque hoc extra nostram prouidẽtiam reliquimus, scilicet Triboniano gloriosissimo, qui & ad totius operis legitimi gubernationem electus est, necnon Theophilo & Dorotheo magnificentissimis & prudentissimis Anticensoribus accersitis mandauimus, vt seligerent ex his quæ apud veteres erant isagogarum modo composita, ea quæ essent aptissima & in ipsis rerum argumentis obtinentia, vtque colligerent & nobis offerrent, & vt mentionem etiam facerent nostrarum constitutionum quas pro emẽdatione veteris iuris promulgauimus, & ita componerẽt libros quatuor futuros prima elementa totius isagoges, quas vocari Institutiones visum est quam sanè legitimi operis partem compositam nobis obtulerunt, & nos eam totam consideratam à nobis & perpensam rectéque habere visam nostris sensibus non indignam esse iudicauimus, & pro nostris haberi constitutionibus & nostrarum constitutionum robur habere iussimus: quod & ex his quæ in procemiis eiusdem voluminis diximus omnibus manifestum fecimus.

13 ¶Sic itaque omni Romani iuris dispositione ordinata & in tribus integris & voluminibus, & annis, tanto opere perfecto (quod nobis ab initio omnem spem excedere, circa finem autem cum iam penetrabilem esse rem docuimus, ne in decem quidem annis totum absolui posse videbatur) tanta ergo trium annorum celeritate consummato opere, & hac opera Domino Deo oblata, qui dedit & pacem agere, & bella feliciter dirigere, & leges ponere, præterito, præsenti, & futuro tempori, iustum esse putauimus omnibus hominibus facere manifestum nostrum in his rebus studium simul & prouidentiam, quomodo nempe prius soluti perturbatione & confusione & nullum finem habente iuris positione, vsuri sint posthac legibus rectis, compendiosis &

omnibus ad manum promptis, & litium compendium adferentibus & paratis atque expositis, omnibus [hominibus] ad facilem adquisitionem, nec amplius egentibus multis pecuniis, vt illorum inutilium librorum congerant multitudinem, sed vilissima pecunia tam ditioribus quàm ex tenuiore profectis patrimonio, copiam sui comparandi præbentibus.

14 ¶ Si quid autẽ ex multitudine ea quæ nunc congesta est & ex tantis myriadibus collecta, videbitur esse simile [& geminatum] (hoc autem putamus rarum esse) attamen humanæ naturæ [imbecillitatem] considerantibus, non extra iustam apologiam ne hoc quidem videbitur esse. In nullo enim aberrare [seu in omnibus irreprehensibilem seu inemendabilem esse] Diuinæ vtique solius, non autem mortalis est constantiæ [seu roboris,] quemadmodum & à maioribus dictum est. Deinde est vbi & similium adsumpsimus positionem, vel rebus subiectis id exigentibus, vt oporteret idẽ pluribus applicari titulis, vel quia cum extraneo loco esset commixtum id quod simile superiori videbatur, impossibile fuit eam similitudinem detrahi: vel etiam quia sæpe custodienda fuit integra totius theoriæ (seu visionis) continentia, nec separanda (aut diuellenda) mens & intellectus [legentium] per eorum quæ iam scripta fuerãt ademptionem. quin & hoc sicubi adsumptum est, propter rei necessitatem, tamẽ id breue est, nec vllum fere sui sensum præbens. Hoc etiam ipsum & in cõstitutionibus iam inter imperiales cõstitutiones relatis, & iure quod ex his resultat, obseruauimus. nam quæ in illis iam cauta erant, ea nec in hoc volumine poni concessimus, nisi ob aliquam interdum circunstantiam similitudinis aliqua causa relicta est.

15 ¶ Contrariam autem aliis legibus legem ex his quæ in hoc volumine positæ sunt, non facile quis repererit, si modo ad omnes contrarietatis fines animũ intendere festinet. sed inest aliquid diuersum, quod adsumptum, alterius generis forte hanc & illam legis positionem apparere faciet.

Græca hoc loco manca sic suppleda visa sunt.

16 ¶ Sed & si quid forte prætermissum est eorum quę poni debebant, (forte enim & aliquid tale contigit) propter humanæ imbecillitatem naturæ, multo sane

melius est nostris subditis multis inutilibus liberari [legibus], dum priuantur forte paucis quibusdam quę videbãtur idonea, myriadibus prope infinitis defossa & deposita & nemini forte mortalium animaduersa.

¶Hãc enim ob causam tot libris (quos antea scribi oportebat) destituti iudices, facilius ex paucissimis iuris auctoribus & libris ad finem litium perueniebant & iudicia decidebant vel propter inopiam librorum, vel quia non sufficiebant multis laboribus ad inuenienda multa vtilia necessariis, & viribus erant impares. In præsenti autem consummatione maximus legum obtinentium congestus est numerus ex libris raris & qui vix inueniri potuerint, & quorũ nec nomina nec eruditissimi quidem in legibus cõplures homines nouerant. Quorũ sane copiam [seu materiam] nobis vberrimã dictus gloriosissimus Tribonianus præbuit, multorum librorum & qui vix numerari possunt suppeditata multitudine: quibus omnibus perfecte lectis, congesta sunt hæc volumina, sed ex horum multis & variis, hi qui à nobis ad hoc congregati erant, cum nihil inuenissent idoneum aut nouum ab his quæ iam congregata erant, illationem ex his in hoc opere faciendam optimo animo respuerunt. 17

18 ¶Si verò postea aliquid noui controuertetur quod non apparebit legibus his inscriptum (multa enim nouare nouit natura) sed Imperium Deus propter hoc imposuit hominibus, vt emergentia & legis agentia lege definiat & humanæ naturæ incertum repleat, & certis cõcludat legibus, ac regulis. neque hoc nostrum nũc dicimus, sed iam omnium iuris conditorum qui olim claruerunt, prudentissimus Iulianus hoc ipsum videtur dixisse, qui & ab imperiali auctoritate implorat fieri legũ repletionem in emergentibus ambiguitatibus & quæstionibus. sed & Diuus Adrianus piæ memorię, quando ea quæ à prætoribus quotãnis edicta fuerant, breui complexus est libello, adsumpto ad id optimo Iuliano, in oratione quam in commune habuit in seniore Roma, hoc ipsum quoque ait, vt si quid præter id quod iam ordinatum est emerserit, conueniens est, eos qui in magistratu sunt, illud conari decidere & remedium imponere secundum

eorum quæ iam ordinata sunt, consequentiam [imitationem].

¶ Hæc igitur omnes, dicimus autem vos, magnæ" Senatus, & omnes nostræ reipublicæ homines cognoscentes, gratiam quidem confitemini Deo, qui nostris temporibus tantum bonum seruauit: vtimini vero nostris legibus, nulli earum quæ veteribus libris inscriptæ sunt attendentes, neque ad ea quæ nunc posita sunt, illas comparantes, quia etsi videantur quædam inuicem non consonare, tamen prius illud & vetustius nobis vt imperfectum displicuit, nunc autem hoc visum est debere obtinere. Nam prohibemus illis in posterum vti, hæc autem sola obseruari in republica & obtinere concedimus & sancimus, ita vt qui conatus fuerit ex prioribus libris, & nõ ex his duobus solis & constitutionum [libro] à nobis compositis vel factis, vti quibusdam legibus vel eas in iudiciis legere, vel si quis iudicauerit ex his, apud se recitari eas passus, falsi reus erit & publicorum criminum iudicatus & pœnę addictus: quod, etsi non diceremus, vel ex hoc ipso manifestum esset.

¶ Sed & hoc optimum fore iudicauimus

mus, pręponere Digestorum volumini & veteres iuris conditores & illorum volumina & vnde collectio facta sit legum nunc à nobis congestarum. quod & fieri iussimus & factum est, & simul ea quæ de his rebus conscripta sunt supponi huic diuinæ nostræ constitutioni præcepimus, vt omnibus fiat manifestum & quid prioris inexperientiæ simul & incertitudinis esset, & quid à nobis sit adinuentum. Legislatores autem seu legum interpretes illos cõgessimus, qui apud omnes probati & recepti erãt, & prioribus imperatoribus placuerant, & qui ab his nominari meruerunt. Si enim aliquis nondum veteribus legislatoribus cognitus est, nos & huic interdiximus huius voluminis communicationem. omnibus sane hîc positis vnum ordinem & dignitatem parem dedimus, nulli cuipiam maiorem quàm cæteris data prærogatiua. Si enim his quę ab illis scripta sunt omnibus imperialiũ constitutionum dedimus robur, quid est quod in his amplius quódque minus haberi debeat?

¶ Illud autem quod statim cum hanc compositionem legũ congregari mandaremus, iussimus, iterum & nunc sancimus

* patres conscripti.

cimus illud confirmando, omnibus similiter interdicimus, ne quis audeat hominum qui sunt nunc, aut in posterum erunt, commentarios scribere harum legum, præterquam si velit quis in Græcam linguam hæc transferre, quem etiam volumus sola secundum pedem, seu cata poda nuncupata vti legum interpretatione. & si quid secundum nominatorum paratitlorum, vt conueniens est, adscribere voluerint vsum, aliud autem nihil omnino ne tantillum quidem circa ea facere, nec rursum dare seditionis & dubitationis, aut infinitæ multitudinis, legibus occasionem, id quod antea in antiqui edicti factum est ordinatione, ita vt illud breuissimum constitutum, ex differentium commentariorum differentia seu diuersitate in infinitam extenderetur multitudinem. Si quid enim forte ambiguum fuerit visum vel litium certatoribus vel his qui rebus iudicandis præsunt, hoc imperator interpretabitur recte. nam hæc facultas illi soli à legibus permissa est. Itaque quisquis ausus fuerit ad hanc nostram legum compositionem commentarium aliquod adiicere, aliter atque nostræ huius iussionis forma præscribit, is sciat, quod & ipsi falsi reo legibus futuro, & quod compositum fuerit eripietur, & modis omnibus corrumpetur.

22 ¶ Eadem pœna imposita & aduersus eos qui notis [seu signis] quibusdam in scriptura vtentur, (quæ signa singlas vocant) & qui per ea conturbare scripturam tentauerint, nec per totam consequentiam literarum numeros & nomina veterum prudentum, & totam legum positionem scripserint. Sciant etiam librorum ita scriptorum comparatores, se inutilis fore libri dominos. neque enim damus licentiam talibus libris in iudiciis vti & aliquid agere, etiam si contingat librum in ea ipsa parte, quæ recitatur, nullum habere tale signum, [aut notam] sed in alia quacumque sui parte, quamuis semel tantum id admissum sit. Itaque ipse quidem eum librum pro non scripto prorsus habebit. is autem qui eum scripserit & ignoranti emptori dederit, duplum soluet eius æstimationis, ei qui ira in quantitate damnum passus fuerit, nihilominus inflienda

genda criminali pœna. Hoc etenim & in aliis constitutionibus ea de re positis scripsimus, tam his quæ Latina processerunt voce, quàm ea quæ Græcorum lingua: quam quidem ad legum professores καθηγητάς rescripsimus.

¶ Hæc igitur volumina, (Institutorum & Digestorum dicimus) ex fine tertij nostri felicissimi cōsulatus suum robur obtinere sancimus, idest ante tertium Kalendarum Ianuariarum præsentis duodecimæ indictionis in omne æuum valitura, & vnà cum imperialibus constitutionibus vigorem & locū habitura tam in his quæ postea emerserint, quàm his quæ in iudiciis adhuc pendent, necdum amicalibus tradita sunt trāsactionibus. Quodcunque enim hactenus vel iudicatum vel transactum est, retractari non sustinemus. Quem quidem consulatum [a] felicissimum nobis nominatissimum [a] dedit Deus, quando & sub ipso pax cum Persis confirmata est, & hoc tantum legum volumen repositum est, quod à nemine maiorum vnquam excogitatum fuit, atque ad hæc tertia pars mundi, dicimus autē totam Libyā, nostris adiuncta est sceptris. omnia hæc à summo Deo & sotere nostro ΙΕΣΥ ΧΡΙΣΤΩ dona, tertio nostro consulatu indulta.

¶ Omnes itaque laudatissimi nostræ reipublicæ magistratus diuinam hanc nostram suscipientes constitutionem, vt vtantur prædictis nostris legibus vnusquisque in suo procurabit iudicio. proponet autem eam in maxima & regia hac vrbe, & eius gloriosissimus [a] præfectus. curæ autem erit excellentissimo & laudatissimo nostro magistro, & gloriosissimis atque beatissimis præfectis sacrorum nostrorum Prætoriorum, tam his quæ ad solem orientem, quàm his quæ in Illyride, necnon his etiam quæ in Libya sunt, per sua edicta, [a] his qui sub ipsis ordinati sunt, ista facere manifesta, ad omnium nostrorum subditorum inexcusabilem notitiam. Data XVII. Kalendas Ianuarias Domino nostro Iustiniano perpetuo Augusto III. Consule.

[a] excelsus in Latina consti.

[a] auctoritates. in Latina constitutione.

[a] felicissimum in latina const.

ΕΞ ΟΣΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠ' ΑΥΤΩΝ ΝΟΜΙΣΘΕΝΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΥΝΘΕΤΟΝ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΤΩΝ ΔΙΓΕΣΤΩΝ ἤΤΟΙ ΤΟ ΠΑΝΔΕΚΤΑΣ ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑ.

Id est, ex quot antiquis auctoribus & libris ab his factis compositum est præsens Digestorum seu Pandectarum piissimi Imperatoris Iustiniani volumen [seu opus.]

Ιουλιανός,

Digestων βιβλία ἐνενήκοντα,
Ad Minicium βιβλία ἕξ,
Ad Vrseium βιβλία τέσσαρα,
De ambiguitatibus βιβλίον ἕν.

Saluius Iulianus, auus Didij Iuliani Imper. Hadriani A. adsessor, Diuorum fratrum amicus, edicti perpetui ordinator sub Hadriano, Cassianos & Sabinianos sectatus est. l. 2. de orig. iur. in hunc notas scripsere Marcellus, Mauricianus, Scæuola, Vlpianus. Cont.

Papinianς,

Quæstionων βιβλία τεσσάρακοντα ἑπτὰ,
Responsων βιβλία δέκα ἑνδέκα,
Definitων βιβλία δύο,
De adulteriis βιβλία δύο,
De adulteriis βιβλίον ἕν,
Ἀγωνομικὸς [a] *βιβλίον ἕν.*

[a] i. de officio Aedilium.

Æmilius Papinianus iuris asylum & thesaurus Iurisprudentiæ, libellos primùm egit sub Seuero Imperatore, deinde præfectus Prætorio ab eodem factus, ab Antonino Basiano, qui & Caracalla, interfectus est, propterea quòd Getæ illius fratri quem iam interfecerat faueret. In hunc notas scripsere Paulus & Vlpianus eius in præfectura adsessores, item Martianus eius auditor. Cont.

Quintς Mucις Scæuolς,

Ὁρῶν [a] *βιβλίον ἕν.*

[a] i. definitionũ seu regularũ.

De quo vide in l. 2. de orig. iur.

Ἀλφίνς,

Digestων [a] *βιβλία τεσσαράκοντα.*

[a] hi libri per se nõ ponuntur in Digest. sed ex his tantum libri octo à Paulo epitomati.

Alphenus Varus Seruij auditor floruit sub Augusto.

Sabinς,

Iurisciuilιων βιβλία τρία.

Massurius Sabinus Capitonis successor auctor sectæ Sabinianorũ, floruit sub Tiberio. l. 2. de orig. iur. Cont.

Πρωκλς,

Ἐπιστολῶν βιβλία ἐκτώ.

Vixit sub Nerone, Othone, Vespasiano, auctor sectæ Proculianorum l. 2. de origine iuris. Contius.

[a] frequentius ex Pithanis à Paulo & posteriοribus à Iauole. epit.

Λαβεῶνος,

Πιθανῶν [a] *βιβλία ἑκτώ,*
Posteriorum βιβλία δέκα.

Hic est Antistius de quo l. 2. de origine iur. Gellius lib. 13. cap. 10 & 12. & Sueton. in Aug. cap. 54. & Dion lib. 54.

[a] leges sumuntur, quàm ex ipsis per se libris.

Νερατίς,

Regulariων βιβλία δεκαπέντε,

Μεμβρανῶν βιβλία ἑπτὰ,
Responsωn βιβλία τρία.

Neratius Priscus Proculianæ sectæ successor. l. 2. de orig. iur. hunc Traianus in animo habebat relinquere imperij successorem, sed mutato post consilio, Hadrianum adoptauit, apud quem etiam magnæ auctoritatis fuit Neratius. Contius ex variis auctor.

* Iauolenȣ,

Ex Cassio βιβλία δεκαπέντε,
Epistolωn βιβλία δεκατέσσαρα,
Ad Plautium βιβλία πέντε *.

Iauolenus Priscus Sabinianæ sectæ successor. l. 2. de orig. iur. fuit in consilio D. Pij. Capitol. in Pio. Cont.

Celsȣ,

Digestωn βιβλία τριάκοντα ἐννέα.

Intellige Iuuentium Celsum filium, non patrem. l. 2. de orig. iur. arg. l. 29. & 30. De legat. 2. hic adsedit Hadriano imper. Spart. Cont.

Πομπονίȣ,

Ad Quintum Mucium Lectionum βιβλία τριάκοντα ἐννέα,
Ad Sabinum βιβλία ** τριακονταπέντε,
Επιστολῶν βιβλία ἐίκοσι,
Variarum ** lectionum βιβλία δεκαπέντε,
Ad Plautium βιβλία ἑπτὰ,
Fideicommissωn βιβλία πέντε,
Senatusconsultûm βιβλία πέντε,
Regularium βιβλίον ἕν,
Εγχειριδίȣ βιβλία δύο.

* reperitur tamẽ ex titu. 36. l. 20. de cap.
** ad edictum subaudi. sic enim citantur. & l. 18 de recept. inscribitur ex li 37. epistol. & variar. lect. Cõt.

Sex.

Sex. Pomponius Alexandro Imperatori familiaris & pene socius. Lampr. in eod.

Βαλέντος,

Fideicommissωn βιβλία ἑπτά.

Aburnus Valens contemporaneus Iuliani, successor Iauoleni Prisci Sabinianæ sectæ. l. 2. de orig. iur.

Μαικιανȣ̃,

Fideicommissωn ** βιβλία δεκαὲξ,
Publicωn βιβλία δεκατέσσαρα.

Volusio Mæciano vsi sunt, D. Pius consiliario, D. Marcus præceptore, Diui fratres amico, Capitol. l. Diui j. de iure patron. Cont.

** seu Quæstionũ de fideicommissis. Cont.

Μαυρικιανȣ̃,

Ad leges βιβλία ἓξ,

Iunius Mauricianus vixit sub D. Marco Imp. Capitol. Cont.

Τερεντίȣ κλήμεντος,

Ad leges βιβλία ἐίκοσι.

Vixit eodem tempore quo Mauricianus. Contius.

Αφρικάνȣ,

Quæstionων βιβλία ἐννέα.

Floruit sub Alexandro, vt ait Lamprid. in eod. Sunt ex neotericis, qui Lampridium arguant mendacij, & asserant hunc fuisse sub Hadriano. Cont.

Μαρκέλλȣ,

Digestωn βιβλία τριακονταὲν,
Ad leges βιβλία ἓξ,
Responsωn βιβλίον ἕν.

Vlpius Marcellus claruit sub D. Pio quo

θ 2

НАУЧНА БИБЛИОТЕКА ОНУ ИМЕНИ І. МЕЧНИКОВА

ille nullū vsus dicitur. Capitol. in Pio. Cont.

Κερβιδίου Σκαυβόλα,

Digestων βιβλία τεσσαράκοντα,
Quæstionων βιβλία εἴκοσι,
Responsων βιβλία ἕξ,
Regularium βιβλία τέσσαρα,
De quæstione familiæ βιβλίον ἕν,
Quæstionum publicè tractatarum βιβλίον ἕν.

[a] nullæ leges ex eo sumptæ sunt. Cōt.

Qu. Seruidius Scæuola multæ auctoritatis fuit apud Marcum Imper. Capitol. in Marco. scripsit temporibus Marci & Commodi.

Φλωρεντίνου,

Institutων βιβλία ἑπτακαίδεκα.

Papiniani discipulus & Alexandri Imp. consiliarius fuit Lamprid. in Alex. Cont.

Γαΐου,

Ad edictum prouinciale βιβλία λβ.
Ad leges βιβλία ἑπτακαίδεκα,
Ad edictum vrbicum τὰ μόνα [a] ἀνεγίνωσκε, βιβλία δέκα. Hæc sunt quæ ad edictū prætoris Vrbani sub variis tit. inscribuntur. Cont.

[a] i sola inuēta vol. decem.

Aureων βιβλία ἑπτά,
Δωδεκαδέλτου [a] βιβλία ἕξ,
Institutων βιβλία τέσσαρα,
De verborum obligationibus βιβλία γ.
De manumissionibus βιβλία τρία,
Fideicommissων βιβλία δύο,
De casibus βιβλίον ἕν,
Regularium βιβλίον ἕν,
Dotalicium βιβλίον ἕν,

[a] i. ad leges xij. tabul

Υποθηκαρίας βιβλίον ἕν.

Quo tempore claruerit hic egregius auctor, nec Riuallius, nec Rutilius inuenire potuerunt. Ego Iuliani contemporaneum fuisse coniicio, primùm quia illum allegat, deinde quia se fuisse tempestate Hadriani significat l. 59. ſ. solu. matr. l vtrum ſ. de rebus dubiis. Contius.

Βενουλήϊος,

Stipulationum βιβλία δεκαεννέα,
Actionum βιβλία δέκα,
De officio proconsulis βιβλία τέσσαρα,
De pœnis paganorum βιβλίον ἕν,
Publicum βιβλία τρία,
De interdictis βιβλία ἕξ.

Claudius Venuleius Saturninus Alexandri Imper. consiliarius, & Papiniani discipulus fuit, auctore Lamprid. hunc autem cum Labittus noster non aduerteret appellari Claudium Saturninum, nullam legem ex eius libro de pœnis paganorum sumptam esse dixit, quod falsum est, & post indicem, Claudium Saturninū in indice fuisse prætermissum admonuit, vt ex cuius tit. de pœnis paganorum sumpta fuerit l. 16. de pœnis. Cont.

Τερτυλλιανοῦ,

Quæstionum βιβλία ὀκτώ,
De castrensi peculio βιβλίον ἕν.

Hic est ille Tertullianus doctissimus Christianæ religionis asserter, qui vixit sub Seuero Imperatore. Nam & in Apologetico se ex Iurisconsultis & Senatoribus fuisse dicere videtur, & eius scripta exactissimam iuris co-

gnitionem spirant, & iuris Romani peritissimum eum vocat Eusebius libro 2 Ecclesiast. histor. Cont.

Τοῦ αὐτοῦ,

Constitutionῶν βιβλία εἴκοσι.

Papirius Iustus collegit constitutiones Diuorum fratrum Antonini & Veri, vnde posteriorem fuisse manifestum est. Cont.

Οὐλπιανοῦ,

Ad edictum βιβλία ὀγδοήκοντα τρία,
Ad Sabinum βιβλία πεντήκοντα δύο,
Ad leges βιβλία εἴκοσι,
Disputationῶν βιβλία δέκα,
Protribonaliῶν βιβλία δέκα,
Hic liber idem est cum superiore. * *De officio proconsulis βιβλία δέκα* *,
Παραδόξων βιβλία δέκα,
Regulariῶν βιβλία ἑπτὰ,
Fideicommissῶν βιβλία ἕξ,
Opinionῶν βιβλία ἕξ,
De adulteriis βιβλία πέντε,
De appellationibus βιβλία τέσσαρα,
De officio consulis βιβλία τρία,
Institutῶν βιβλία δύο,
Regulariῶν βιβλίου ἕν,
De censibus βιβλία ἕξ,
Responsῶν βιβλία δύο.
i. libri singulares. Τὰ αὐτὰ μονόβιβλα ",
De sponsalibus,
De officio præfecti vrbi,
De officio præfecti vigilum,

De officio

* i. Pandectæ.

De officio curatoris reipublicæ,
De officio prætoris tutelaris,
De officio quæstoris ".

Domitius Vlpianus Papiniani discipulus & adsessor, post scrinij magister, & Alexandro Imperatori datus protutore, deinde præfectus annonæ. l. 4. C. de contrah stipulat. & postremo ad præfecturam Prætorianã ab eodem euectus, vt idem testatur l. 4. C. de locato. ad extremum coram ipso Imperatore, atque eius matre Mammæa à prætorianis militibus trucidatus est. hæc ex Lamprid. Spart. Dione colleg. Cont.

" reperiuntur & ex aliis Vlpiani libris sumptæ leges, quos libros hic prętermissos fuisse mirũ est. Cont.

Παύλου,

Ad edictum βιβλία ὀγδοήκοντα,
Quæstionῶν βιβλία εἰκοσιέξ,
Responsῶν βιβλία εἰκοσιτρία,
Breuiῶν βιβλία εἰκοσιτρία,
Ad Plautium βιβλία δεκαοκτώ,
Ad Sabinum βιβλία δεκαέξ,
Ad leges βιβλία δέκα,
Regulariῶν βιβλία ἑπτὰ,
Regulariῶν βιβλίου ἕν,
Sententiῶν, ἤτοι factῶν βιβλία ἕξ,
Sententiῶν βιβλία πέντε,
Ad Vitellium βιβλία τέσσαρα,
Ad Neratium βιβλία τέσσαρα,
Fidęicommissῶν βιβλία τρία,
Decretῶν βιβλία τρία,
De adulteriis βιβλία τρία,
Manualium βιβλία τρία,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

Institutum βιβλία δύο,
De officio proconsulis βιβλία δύο,
Ad legem Aeliam Sentiam βιβλία γ.
Iuniam Ad legem † Iuliam βιβλία δύο,
De iure fisci βιβλία δύο,
Regulariũ βιβλίου ἑν.
De censibus βιβλία δύο.
Τὸ αὐτὸ μονόβιβλα,
De pœnis paganorum,
De pœnis militum,
De pœnis omnium legum,
De vsuris,
De gradibus & adfinibus,
De iure codicillorum,
De excusationibus tutelarum,
Ad regulam Catonianam,
Ad senatusconsultum Orfitianum,
Ad senatusconsultum Tertyllianum,
Ad senatusconsultum Silanianum,
Ad senatusconsultum Belleianum,
Ad senatusconsultum Libonianum, seu Claudianum,
De officio præfecti vigilum,
De officio præfecti vrbi,
Ex his quatuor libris nullæ leges sumptæ.
De officio prætoris tutelaris,
De extraordinariis criminibus,
Ὑποθηκάρια,
Ad municipalem,
De publicis iudiciis,

De inoffi

De inofficioso testamento,
De septemuiralibus iudiciis,
De iure singulari,
De secundis tabulis,
Ad orationem Diui Seueri,
Ad orationem Diui Marci,
Ad legem Velleam,
Ad legem Cinciam,
Ad legem Falcidiam,
De tacito fideicommisso,
De portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur,
De iuris & facti ignorantia,
De adulteriis,
De instructo & instrumento,
* De appellationibus *, Ex eo nullæ leges sumptæ.
De iure libellorum,
De testamentis ", Nullæ leges sumptæ.
De iure patronatus, Nullæ leges sumptæ.
De iure patronatus quod ex lege Iulia & Papia venit ",
De actionibus, Nullæ sumptæ leges.
De concurrentibus actionibus,
De interceßionibus feminarum, Nullæ leges sumptæ.
De donationibus inter virum & vxorem ".
* De legibus * ",
De legitimis hereditatibus ", Nullæ leges sumptæ.
De libertatibus dandis,
* De senatusconsultis *.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І.МЕЧНИКОВА

Iulius Paulus,& hic Vlpiani condiſcipulus & æqualis,& vnà Papiniani diſcipulus,& aſſeſſor,ac demque ſucceſſor fuit, vt Spartianus ait.hic etiam apud Alexandrum Imp.præcipuę auctoritatis fuit cum Vlpiano, ita vt amborum conſilio omnia gereret Imper. vt docet Lamprid.in eodem. Cont.

Tryphoninus,

Diſputationum βιβλία ἕξ.

Claudius Tryphoninus cotemporaneus Papiniani.l.vlt.de iure fiſci.conſiliarius Alexandri.Lamprid in Alexand. Cont.

Καλλιστράτ.

De cognitionibus βιβλία ἕξ,
Edictῶν monitoriῶν βιβλία ἕξ,
De iure fiſci βιβλία τέσσαρα,
Inſtitutῶν βιβλία τρία,
Quæſtionῶν βιβλία δύο.

Callistratus diſcipulus Papiniani & Alexandri Imper.conſiliarius.Lamprid. Cont.

Μενάνδρ.

Militariῶν βιβλία τέσσαρα.

Arrius Menander contemporaneus Pauli. Cont. arg.l.29.de lib.cau.& aliis argumentis.

Μαρκιανὸς,

Inſtitutῶν βιβλία δεκαἕξ,
Regulariῶν βιβλία πέντε,
De appellationibus βιβλία δύο,
Publicῶν βιβλία δύο.

Τὸ αὐτὸ μονόβιβλα,

De delatoribus μονόβιβλον,
Υποθηκαρίας μονόβιβλον,

Ad ſenatuſconſul. Turpillianum μονόβιβλον.

Ælius Martianus dicitur. inſt.de [l.Aq.Papin. diſcipulus fuit,& Alex cõſiliarius. Lãpr. Cõt.

Γάλλος Ακύλας.

Reſponſa.

In D gestis ſemper appellatur Iulius Aquila. Contius.

Μοδεστῖνος,

Reſponſῶν βιβλία δεκαεννέα.
Παν δεκτῶ βιβλία δεκαδύο,
Regulariῶν βιβλία δέκα,
Differentiῶν βιβλία ἐννέα,
Excuſationum βιβλία ἕξ,
De pœnis βιβλία τέσσαρα.

Τὰ αὐτὰ μονόβιβλα,

De præſcriptionibus,
De inofficioſo teſtamento,
De manumiſſionibus, nullæ leges sumptæ sunt.
De legatis & fideicommiſſis,
De teſtamentis,
De eurematicis, id eſt,inuentoriis.
De enucleatis caſibus,
De differentia dotis,
De ritu nuptiarum.

Herennius Modestinus Papiniani diſcipulus Alexandri Imper. conſiliarius fuit. Lampridius in eo. Eo vſus eſt iunior Maximinus. Capitol.in Maxim.vſque ad Gordiani ætatem peruenit,vt colligo ex l.ad exhibendum.C.ad exhiben.vbi & eum non cõtemnendæ auctoritatis Iuriſconſultum appellat. Cont.

* Sumptæ not. leges ex aliis libris quos hic omiſimus.

Ad

Ταρρουντίου Πατέρνου,

Militariωn βιβλία τέσσαρα.

Hic fuit ex recẽtioribus Iurisconsul. hunc diligentissimum iuris militaris assertorem vocat Vegetius lib. 1. cap. 8.

Μάκρου,

Militariωn βιβλία δύο.

Publicωn βιβλια δύο,

De officio præsidis βιβλία δύο,

Εἰκοστῶν βιβλία δύο, i. de legibus vicensimę, vel de vicensimis hereditatiũ.

De appellationibus βιβλία δύο.

Hic Æmilius Macer etiã ex recent. fuit. Cõt.

Αρκαδίου,

De testibus βιβλίον ἓν,

De officio præfecti prætorio βιβλίον ἓν,

De muneribus ciuilibus βιβλίον ἕν.

Hic Aurelius Arcadius qui & Charisius & magister libellorum appellatur l. j. ĵ. de offic. præfecti præto. videtur floruisse sub Philippis Imperatoribus Christianis: nam & hunc Christianum fuisse quidam volunt, vt & sequentem Rufinum. Cont.

Ρουφίνου,

Regulariωn βιβλία δεκαδύο.

Licinnius Rufinus ex Pauli auditoribus fuisse videtur, idque suspicor ex l. Licinnius. ĵ. quib. ad lib. procl. vbi Paulũ cõsulit. Cont.

Ἄνθου, ἤτοι Φωρίου Ανθιανοῦ,

Μέρος ἐδίκτου βιβλία πέντε. i. pars edicti.

Anthus seu Furius Anthianus, & hic ex posterioribus fuit. Cont.

Μαξίμου,

Μαξίμου,

Ad legem Falcidiam.

Rutilius Maximus ex recentioribus Iurisconsultis, alius ab ant. quo & celeberrimo Rutilio Rufo, de quo in l. 2. de orig. iur. l. j. ĵ. de arbor. cæd. & aliis locis. Cont.

Ερμογενιανοῦ,

Επιτομῶν βιβλία ἕξ. i. abbreuiationum.

Hic videtur Hermogenes appellari apud Lampridium inter Papiniani auditores & Alexandri consiliarios.

Omissus est in hoc indice Ælius Gallus ex cuius lib. de verb. quæ ad ius pertinent significatione, sumpta est duntaxat l. 157. de verb. signific. Contius.

ἔχουσι στιχ. γλ.

In aliis exẽplaribus huius edit. Florentinæ excusum est σλ. non γλ. vtrumque autem in ipso Tusco Codice esse non potest: ergo si est illic scriptum γλ. significat trecenties triginta milia versuum haberi in libris superiori indice comprehensis. Atqui Iustin. trecentiens tantum decẽ milia versuũ cõtineri dixerat, si autẽ scriptũ est σλ. significat ducẽties triginta milia versuũ cõtineri. Atqui Iustin. octoginta milia amplius addiderat, cũ dixerat trecẽtiẽs decẽ milia. aut certè hic numerus σλ. significabit ducẽtos triginta versus non in libris illis cõtineri, sed indicem illum continere versus, seu lineas, seu scripturę ordines & ductus 230. hoc enim modo versus in his constitut. accipiendos esse probauisse me arbitror lib. j. subseciuarum lectionum. Contius.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

IMPERATOR CÆSAR, FLAVIVS, IVstinianus, Alamannicus, Gotthicus, Frãgicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator semper Augustus Theophilo, Dorotheo, Theodoro, Isidoro, & Anatolio, & Thalleleo, & Cratino viris illustribus antecessoribus, & Salaminio viro disertissimo antecessori Salutem.

De via & ratione docendi discendíque iuris, quid, quibus temporibus tradi studiosis oporteat, & de studij gradibus & appellationibus eorum.

OMNEM reipublicæ nostræ sanctionem iam esse purgatam & compositam tam in quatuor libris institutionum seu elementorum, quàm in quinquaginta digestorum seu pandectarũ, nec non in duodecim Imperialium constitutionum, quis amplius quàm vos cognoscit? Et omnia quidem quæ oportuerat & ab initio mandare, & post omnium consummationem, factum libenter admittentes, definire, iam per nostras orationes tam Græca lingua quàm Romanorum, quas æternas fieri optamus, explicita* sunt.* Sed cum vos * & omnes postea * professores legitimæ scientiæ constitutos etiam hoc oportuerat scire, quid & in quibus temporibus tradi necessarium studiosis credimus, vt ex hoc optimi atque eruditissimi efficiantur: ideo præsentem diuinam orationem ad vos præcipuè faciendã existimamus, quatenus tam prudentia vestra, quàm ceteri antecessores qui eandem artem in omne ævum exercere maluerint, nostris regulis obseruatis, inclutam viam eruditionis legitimæ possint ambulare. Itaque dubio procul quidem est, necesse esse institutiones in omnibus studiis primum sibi vindicare locum, vtpote prima vestigia " Quius scientiæ mediocriter tradentes. ex libris autem quinquaginta nostrorum digestorum sex & triginta tantummodo sufficere * tam * ad vestram expostionem quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus. sed ordinem eorum, & tramites per quos ambulandum est, manifestare, tempestiuum nobis esse videtur: & vos in memoriã quidem eorum quæ antea tradebatis, redigere: ostendere autem nouellæ nostræ compositionis tam vtilitatem quàm tempora, vt nihil huiusmodi artis relinquatur incognitum.

" Quiusque.

De veteri & praua docendi via.

¶ Et antea quidem, quemadmodum & ve-

ſtra ſcientia, ex tanta legum multitudine, quæ in librorum quidem duo milia, verſuum autem tricies centena extendebatur: nihil aliud niſi ſex tantummodo libros, & ipſos confuſos, & inutilia in ſe perraro habentes, à voce magiſtra ſtudioſi accipiebant, ceteris iam deſuetis, iam omnibus inuiis. In his autem ſex Gaij noſtri inſtitutiones, & libri ſingulares quattuor, primus de illa vetere re vxoriæ, ſecundus de tutelis, & tertius nec non quartus de teſtamentis & legatis connumerabantur: quos nec totos per *conſequentias accipiebant, ſed multas partes eorum quaſi ſupervacuas præterivant. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur non ſecundum edicti perpetui ordinationem, ſed paſſim, & quaſi per ſaturam *collectum, & vtile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata. In ſecundo autem anno præpoſtera ordinatione habita, * prima * pars legum eis tradebatur, quibuſdam certis titulis ab ea exceptis: cum erat enorme poſt inſtitutiones aliquod legere, quàm quod in legibus & primum poſitum eſt, & iſtam nuncupationem meruerit. Poſt eorum verò lectionem, neque illam continuam, ſed particularem, & ex magna parte inutilem conſtitutam, tituli alij eis tradebantur tam ex illa parte legum quæ de iudiciis nuncupatur, & ipſis * non * continuam, ſed raram vtilium recitationem præbentibus, quaſi cetero toto volumine inutili conſtituto: quàm ex illa quæ de rebus appellatur, ſeptem libris ſemotis, & in his multis partibus legentibus inuiis, vtpote non idoneis, neque aptiſſimis ad eruditionem conſtitutis. In tertio autem anno quod ex vtroque volumine, id eſt de rebus vel de iudiciis, in ſecundo anno non erat traditum, accipiebant ſecundum viciſſitudinem vtriuſque voluminis: & ad ſublimiſſimum Papinianum, eiúſque reſponſa iter * eis * aperiebatur. Et ex prædicta reſponſorum conſummatione, quæ decimo & nono libro concludebatur, octo tantummodo libros accipiebant: nec eorum totum corpus eis tradebatur, ſed pauca ex multis, *ea breuiſſima ex ampliſſimis: vt adhuc ſitientes ab eis recederent. His igitur ſolis à profeſſoribus traditis, Pauliana reſponſa per ſemetipſos recitabant: neque hæc in ſolidum, ſed per INperfectum, & iam quodammodo malè conſuetum inconſequentiæ curſum. Et *hinc erat in quartum annum omnis antiquæ prudentiæ finis: vt (ſi) quis ea quæ recitabant, enumerare mallet, computatione habita inueniet ex tam immenſa legum multitudine vix verſuum ſexaginta milia *eosuæ notionis perlegere: omnibus aliis deuiis & incognitis conſtitutis. & tunc tantummodo ex aliqua minima parte recitandis,

*conſequentias.

*Quid hoc ſignificet, vide Feſtum, & Iſidor. lib. 5. & I. C. de Latin. lib.

* & is.

*eos vacuè.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ ВІЗИКОВА

quotiens vel iudiciorum vsus hoc fieri coëgerit, vel ipsi magistri legum aliquid ex his perlegere festinabatis, vt sit vobis aliquid amplius discipulorum peritia. Et hæc quidem fuerant antiquæ eruditionis monumenta, secundum quod & vestro testimonio confirmatur.

De quinquennio iuris studio impertiendo, & de singulis quinquennij gradibus & eorum nominibus.

¶ Nos verò tãtam penuriam legum inuenientes, & hoc miserrimum iudicantes, legitimos thensauros volentibus aperimus, quibus per vestram prudentiam quodammodo erogatis, ditissimi legum oratores efficiantur discipuli.

¶ Et primo quidem anno nostras hauriant institutiones, ex omni penè veterum institutionum corpore elimatas, & ab omnibus turbidis fontibus in vnum liquidum stagnum conriuatas tam per Tribonianum virum magnificum magistrum & exquæstore sacri palatij nostri & exconsule, quàm duos è vobis, id est Theophilum & Dorotheum facundissimos antecessores. In reliquam verò anni partem secundum optimam consequentiam primam legum partem eis tradi sancimus, quæ græco vocabulo πρωτα * nuncupatur, qua nihil est anterius: quia quod primum est, aliud ante se habere non potest. & hæc eis exordiũ & finẽ eruditionis

* Id est primordia, vt notauit Iul. de confirm. Dig.

ditionis primi anni esse decernimus. * Cuius auditores non volumus vetere tã friuolo quàm ridiculo cognomine Dupondios appellari, sed Iustinianos nouos nuncupari, & hoc in omne futurum æuum optinere censemus: vt hi qui rudes adhuc legitimæ scientiæ adspirent, & scita prioris anni accipere maluerint, nostrum nomen mereant: quia ilico tradendum eis est primum volumen, quod nobis emanauit asctoribus: antea enim dignum antiqua confusione legum cognomen habebant. cum autem leges iam clarè & diluciTè animis eorum tradendæ erant, necesse erat eos & cognomine mutato fulgere.

Alc. lib. 4 de ver. sig. Turneb. lib. 8. c. 19. aduersar.

¶ In secundo autem anno, per quem ex edicto eis nomen antea positum, & à nobis probatur, vel de iudiciis libros septem, vel de rebus octo accipere eos sancimus, secundũ quod temporis vicissitudo indulserit, quam intactam obseruari præcipimus. sed eosdem libros de iudiciis vel de rebus totos, & per suam consequentiam accipiant, nullo penitus ex his derelicto: quia omnia noua pulchritudine sunt decorata, nullo inutile, nullo desueto in his penitus inueniendo. Alterius autem eorundem volumini, id est de iudiciis vel de rebus, adiungi in secundi anni audientiam volumus quattuor libros singulares, quos ex omni compositione quattuordecim librorũ excerpsimus.

ex collectione quidē tripertiti voluminis, quod pro dotibus composuimus, vno libro excerpto: ex duobus autem de tutelis & curationibus, "& vno:" vt ex gemino volumine de testamentis, vno: & ex septem libris de legatis & fideicommissis, & quæ circa ea sunt, simili modo vno tantùm libro. hos igitur quattuor libros, qui in primordiis singularum memoratarum compositionum positi sunt, tantummodo à vobis eis tradi sancimus, ceteris decem oportuno tempore conseruandis: quia neque possibile est, neque anni secundi tempus sufficit ad istorum quattuordecim librorum magistra voce eis tradendorum recitationem.

Tertij insuper anni doctrina talem ordinem sortiatur, vt siue libros de iudiciis, siue de rebus secundum vices legere eis sors tulerit: concurrat eis tripertita legum singularium dispositio, & in primis liber singularis ad hypothecariam formulam, quem oportuno loco, in quo de hypothecis loquimur, posuimus: vt cum æmula sit pigneraticiis actionibus quæ in libris de rebus positæ sunt, non abhorreat eorum vicinitatem: cum circa easdem res ambabus pænè idem studium est. Et post eundem librum singularem alius liber similiter eis aperiatur, "quem ad edictum ædilium, & de redhibitoria actione, & de euictionibus, nec non duplæ stipulatione composuimus. cum enim quæ pro emptionibus & venditionibus legibus cauta sunt, in libris de rebus præfulgent: hæ autem omnes quas diximus definitiones in vltima parte prioris edicti fuerant positæ: necessariò eas in anteriorem locum transtulimus, ne à venditionibus, quarum quasi ministræ sunt, vicinitate vlterius deuagentur. Et hos tres libros cum acutissimi Papiniani lectione tradendos posuimus, quorum volumina in tertio anno studiosi recitabant, non ex omni eorum corpore, sed sparsim pauca ex multis & in hac parte accipientes. Vobis autem pulcherrimus Papinianus non solùm ex responsis quæ in decem & nouem libros composita fuerant, sed etiam ex libris septem & triginta quæstionum, & gemino volumine definitionum, nec non de adulteris, & pænè omni eius expositione in omni nostrorum digestōrū ordinatione præfulgens propriis partibus præclarus sui recitationem præbebit. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianistas vocant, nomen & festiuitatem eius amittere videantur: ipse iterum in tertium annum per bellissimam machinationem introductus est. librum enim hypothecariæ ex primordiis plenum eiusdem maximi Papiniani fecimus lectione, vt & nomen "ex eo habeant, & Papinianistæ vocentur, & * eius reminiscentes & lætificentur & * festum diem, quem cum

" nimium audacter addiderat Haloand. Quem de vsuris, ité alius quē ad ed. æd. &c.

" Sed & volumen illud Tripertitum vocant Græci Α'ντιπαπιανόν, nos Antipapinianum Latinè similiter appellare possumus. Cōt. quia propter vnūquodque tale, &c.

primum leges eius accipiebant, celebrare solebant, peragant: & maneat viri sublimissimi præfectorij Papiniani & per hoc in æternum memoria, hócque termino tertij anni doctrina concludatur.

6 ¶ Sed quia solitum est anni quarti studiosos græco & consueto quodam vocabulo λυτας appellari: habeant quidem si maluerint hoc cognomen. pro responsis autẽ prudentissimi Pauli, quæ antea ex libris viginti tribus vix in decem & octo recitabant, per iam expositam confusionem eos legentes: decem libros singulares qui ex quattuordecim, quos antea enumerauimus, supersunt, studeant lectitare: multo maioris & amplioris prudentiæ ex eis thesaurum consecuturi, quàm quem ex Paulianis habebant responsis. Et ita omnis ordo librorum singularium à nobis compositus, & in decem & septem libros partitus eorum animis inponetur: quem in duabus digestorum partibus posuimus, id est quarta & quinta, secundum septem partium distributionem. & quod iam primis verbis orationis nostræ posuimus, verum inueniatur: vt ex triginta sex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimum instructi, & nostro tempore non indigni. duabus aliis partibus, id est sexta & septima nostrorum digestorum quæ in quattuordecim libros compositæ sunt, eisdem positis, positis, vt possint postea eos & legere, & in iudiciis ostendere. Quibus si bene sese imbuerint, & in quinti anni, quo prolutæ nuncupantur, metas, constitutionũ codicem tam legere quàm sufficiter intellegere studeant: nihil eis legitimæ scientiæ deerit, sed omnem ab initio vsque ad finem suis animis anplectantur, & quod pænè in alia nulla euenit arte, cum etsi vilissimæ sint, omnes tamen infinitæ sunt, hæc sola scientia habeat finem mirabilem, in præsenti tempore à nobis sortita.

Id est solutores. dubiarũ puta quæstionum, perperã quidã legendum dixerunt λυτας. vt Turneb. libr. 8. ca. 19. aduers, vti & prolutas, præsolutores interpretatur, id est solutoribus antecellentes. Cont.

7 ¶ Discipuli igitur, omnibus eis legitimis arcanis reseratis, nihil habeant absconditum: sed omnibus perfectis, quæ nobis per Tribonianum virum excelsi ministerium, ceterorúmque composita sunt, & oratores maximi, & iustitiæ satellites inueniantur, & iudiciorum optimi tam athletæ quàm gubernatores in omni loco eúmque felices.

Quibus locis ius docendum.

8 ¶ Hæc autem tria volumina à nobis composita tradi eis tam in regiis vrbibus, quàm in Berytiensium pulcherrima ciuitate, quam & legum nutricem bene quis appellet, tantummodo volumus, quod iam & à retro principibus constitutum est, & non in aliis locis quæ * à * maioribus tale non meruerint priuilegium. quia audiuimus etiam in Alexandrina splendidissima ciuitate, & in Cæsariensium, & in

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

aliis, quosdam imperitos homines deuagare, & doctrinam discipulis adulterinam tradere. quos sub hac interminatione ab hoc conamine repellimus, vt si ausi fuerint in posterum in hoc perpetrare, & extra vrbes regias, & Berytiensium metropolim hoc facere: denarum librarum auri pœna plectetur, & reiciantur ab ea ciuitate, in qua non leges docent, sed in leges committunt.

Ne sigla ponantur in libris legum.

9 ¶ Illud autem, quod iam tum ab initio hoc opus mandãtes in nostra oratione, & post completum in alia nostri numinis constitutione scripsimus, & nunc vtiliter ponimus: vt nemo audeat eorum qui libros conscribunt, sigla in his ponere, & per compendium ipsi legum interpretationi vel compositioni maximũ adferre discrimen. scituris omnibus librariis qui hoc in posterum commiserint, quòd post criminalem pœnam æstimationem libri in duplum domino eius, si nescienti dederint, inferre compellentur. cum & ipse qui talem librum comparauerit, nihilo eum habebit, nemine iudice ex tali libro fieri recitationem concedente, sed pro non (pro) scripto eum haberi disponente.

De ludis prohibitis.

10 ¶ Illud verò satis necessariũ constitutum cum summa interminatione edicimus, vt nemo audeat neque in hac splendidissima ciuitate neque in Berytiensium pulcherrimo oppido ex his qui legitima peragunt studia, indignos & pessimos, immo magis seruiles, & quorum effectus iniuria est, ludos exercere, & alia crimina vel in ipsos professores, vel in socios suos, & maximè in eos qui rudes ad recitationem legum perueniunt, perpetrare. quid enim ludos appellet eos, ex quibus crimina oriuntur? hoc etenim fieri nullo patimur modo: sed optimo ordini in nostris temporibus & hanc partem tradimus, & toto postero transmittimus sæculo: cum oportet prius animas, & postea linguas fieri eruditos.

quis.

De siglis & ludis cognoscunt Pr. vrbi vel præses prouinciæ cum episcopo.

11 ¶ Et hæc omnia in hac quidem florentissima ciuitate vir excelsus præfectus huius almæ vrbis tam obseruare quàm vindicare, prout delicti tam iubenum quàm scriptorum qualitas exegerit, curæ habebit. In Berytiensium autem ciuitate tam vir clarissimus præses Pœnicæ maritimæ, quàm beatissimus eiusdem ciuitatis Episcopus, & legum professores.

Epilogus exhortatorius.

12 ¶ Incipite igitur legum doctrinam eis Dei gubernatione tradere, & viam aperire quam nos inuenimus: quatenus fiant optimi iustitiæ

& reipublicæ ministri, & vos maximum decus in omne sæculum sequatur, quia vestris temporibus talis legum inuenta est permutatio, qualem & apud Homerum patrem omnis virtutis Glaucus & Diomedes inter se faciunt, dissimilia permutantes:

Iliad. ζ. χρυσεα χαλκεων, εκατομβοια εννεα βοων.

Id est aurea [arma permutabat Glaucus] pro æreis, & [arma] digna centum bubus, dabat pro dignis nouem duntaxat bubus.

Quæ omnia optinere sancimus in omne euum, ab omnibus tam professoribus quàm legum auditoribus, & librariis & ipsis & iudicibus obseruanda. Data septimodecimo Kalendas Ianuarias Constantinopoli domino nostro Iustiniano perpetuo Augusto ter Consule.

*

TITVLI

TITVLI TOTIVS OMNIVM DIGESTORum seu Pãdectarum iuris enucleati ex omni iure veteri collecti auctoritate Domini nostri sacratissimi Iustiniani Augusti.

FELICITER INCIPIT LIBER PRIMVS.

α De iustitia & iure.

β De origine iuris, & omnium magistratuum, & successione prudentium. "

γ De legibus, senatúsque consultis, & longa consuetudine.

δ De constitutionibus principum.

ε De statu hominum.

ϛ De his qui sui vel alieni iuris sunt.

ζ De adoptionibus, & emancipationibus, & aliis modis quibus potestas soluitur.

η De diuisone rerum, & qualitate.

θ De senatoribus.

ι De officio consulis.

ια De officio præfecti prætorio.

ιβ De officio præfecti vrbi. "

ιγ De officio quæstoris.

ιδ De officio prætorum.

ιε De officio præfecti vigilum.

ιϛ De officio proconsulis * & * legati.

" Prudentiũ, in ipso titulo scribitur eorũ: pro quo quidã legendum putãt, auctorum,

" al. vrbi.

" In ipso titulo nulli sunt asteriſci.

De

ι ζ De officio præfecti Augustalis.
ι η De officio præsidis.
ι θ De officio procuratoris Cæsaris, vel rationalis.
κ De officio iudici.*
κ α De officio eius Qui mandata est iurisdictio.
κ β De officio adsessorum.

*In vulgatis, additur Alexandriæ.

Explicitus est liber primus.

Incipit liber secundus.

α De iurisdictione.*
β Quod quisque iuris in alterum statuerit, * vt * ipse eodem iure vtatur.
γ Si quis ius dicenti non obtemperauerit.
δ De in ius vocando.
ε Si quis in ius vocatus non ierit, siue quis eum vocauerit quem ex edicto non debuerit.
ϛ In ius vocati vt eant, aut satis vel cautum dent.
ζ Ne quis eum qui in ius vocabitur, vi eximat.
η Qui satisdare cogantur, vel iurato promittant, vel suæ promissioni committantur.
θ Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur.
ι De eo per quem factum erit, quo minus quis in iudicio sistat.

*In vulgatis addebatur, omnium iudicum.

Si

ι α Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperabit.
ι β De feriis & dilationibus & diuersis temporibus.*
ι γ De edendo.
ι δ De pactis.
ι ε De transactionibus.

*addebatur, in vulgatis, earum, & ex quibus causis feriæ nõ impediũtur.

Explicitus est liber secundus.

Incipit liber tertius.

α De postulando.
β De his qui notantur infamia.
γ De procuratoribus & defensoribus.
δ Quod cuiuscumque vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur.
ε De negotiis gestis.
ϛ De calumniatoribus.

Explicit liber tertius.

Incipit liber quartus.

α De in integrum restitutionibus.
β Quod metus causa gestum erit.
γ De dolo malo.
δ De minoribus vigintiquinque annis.
ε De capite minutis.
ϛ De* quibus causis maiores vigintiquinque annis in integrum restituantur.
ζ De alienatione iudicij mutandi causa facta.

*In ipso titulo, ex quibus.

De

* receperunt. in ipso titulo.

η *De receptis qui arbitrium receperint,* * *vt sententiam dicant.*

θ *Nautæ, caupones, stabularij vt recepta restituant.*

Explicit liber quartus feliciter.

Incipit liber quintus.

* In ipso titulo additur, &, sic, de iudi. & vbi. &c.

α *De iudiciis,* * *vbi quisque agere vel conueniri debeat.*

β *De inofficioso testamento.*

γ *De hereditatis petitione.*

δ *Si pars hereditatis petatur.*

ε *De possessoria hereditatis petitione.*

ϛ *De fideicommissaria hereditatis petitione.*

Explicit ex ordine digestorum liber quintus: de Iudiciis liber primus.

PARS SECVNDA.

De iudicis lib. VII.

Incipit ex ordine sextus: de Iudiciis secundus.

α *De rei vindicatione.*

β *De Publiciana in rem actione.*

γ *Si ager vectigalis id est emphyteuticarius petatur.*

Explicit ex ordine liber sextus: de Iudiciis liber secundus.

Incipit ex ordine liber septimus: de Iudicis liber tertius.

De vsuf

α *De vsufructu, & quemadmodum (quis) vtatur fruatur.*

β *De vsufructu adcrescendo.*

γ *Quando dies vsusfructus legati cedat.* *

δ *Quibus modis vsusfructus vel vsus amittitur.*

ε *De vsufructu earum rerum quæ vsu consumuntur, vel minuuntur.*

ϛ *Si vsusfructus petetur, vel ad alium pertinere negetur.*

ζ *De operis seruorum.*

η *De vsu & habitatione.*

θ *Vsufructuarius quemadmodum caueat.*

* Transponuntur hæc verba in ipso titulo.

Explicit ex ordine digestorum liber septimus: de Iudiciis liber tertius.

Incipit ex ordine liber octauus: de Iudiciis liber quartus.

α *De seruitutibus.*

β *De seruitutibus prædiorum vrbanorum.*

γ *De seruitutibus prædiorum rusticorum.*

δ *Communia prædiorum tam vrbanorum quàm rusticorum.*

ε *Si seruitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur.*

ϛ *Quemadmodum seruitutes amittantur.* *

Explicit ex ordine digestorum liber octauus: de Iudiciis liber quartus.

* In ipso titulo, amittuntur.

Incipit

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Incipit ex ordine liber nonus: de Iudiciis liber quintus.

α *Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.*
β *Ad legem Aquiliam.*
γ *De his qui effuderint vel deiecerint.*
δ *De noxalibus actionibus.*

* In ipſo titulo, deiecerint.

Explicit ex ordine digeſtorum liber nonus: de Iudiciis liber quintus.

Incipit ex ordine liber decimus: de Iudiciis liber ſextus.

α *Finium regundorum.*
β *Familiæ herciſcundæ.*
γ *Communi diuidundo.*
δ *Ad exhibendum.*

* In ipſo titulo, erciſcūdæ.

Explicit ex ordine digeſtorum liber decimus: de Iudicis liber ſextus.

Incipit ex ordine liber vndecimus: de Iudicis liber ſeptimus.

α *De interrogationibus in iure faciendis, &* [de *] *interrogatoriis actionibus.*
β *De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.*
γ *De ſeruo corrupto.*
δ *De fugitiuis.*
ε *De aleatoribus.*
ϛ *Si menſor falſum modum dixerit.*
ζ *De religioſis, & ſumptibus funerum, & vt funus ducere liceat.*

* Deeſt in ipſo titulo.

η *De mortuo inferendo, & ſepulchro inædificando.*

* In ipſo titulo, ædificādo.

Explicitus eſt ex ordine digeſtorum liber vndecimus: de Iudiciis liber ſeptimus feliciter.

PARS TERTIA.

De rebus lib. VIII.

Incipit de rebus creditis ſi certum petetur liber primus: ex ordine digeſtorum ſeu pandectarum duodecimus.

α *De rebus creditis ſi certum petetur, & de condictione.*
β *De iureiurando ſiue voluntario ſiue neceſſario ſiue iudiciali.*
γ *De in litem iurando.*
δ *De condictione cauſa data, cauſa non ſecuta.*
ε *De condictione ob turpem vel iniuſtam cauſam.*
ϛ *De condictione indebiti.*
ζ *De condictione ſine cauſa.*

Explicit ex ordine digeſtorum liber duodecimus: de Rebus liber primus.

Incipit ex ordine tertiusdecimus: de Rebus ſecundus feliciter.

α *De condictione furtiua.*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

β De condictione ex lege.
γ De condictione triticiaria.
δ De eo quod certo loco dari oportet.
ε De pecunia constituta.
ϛ Commodati vel contra.
ζ De pigneraticia actione vel contra.

Explicitus est liber ex ordine tertiusdecimus: de Rebus liber secundus.

Incipit liber ex ordine quartusdecimus: de Rebus tertius.

α De exercitoria actione.
β De * lege Rodia de iactu.
γ De institoria actione.
δ De tributoria actione.
ε Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium * gestum * esse dicetur.
ϛ De senatusconsulto Macedoniano.*

Explicit liber ex ordine quartusdecimus.

Incipit liber ex ordine quintusdecimus: de Rebus quartus.

α De peculio.
β Quando de peculio actio annalis est.
γ De in rem verso.
δ Quod iussu.

Explicit liber ex ordine quintusdecimus.

Incipit liber ex ordine sextusdecimus: de Rebus liber quintus.

α Ad senatusconsultum Velleianum.
β De compensationibus.
γ Depositi vel contra.

Explicit ex ordine liber sextusdecimus.

Incipit liber ex ordine septimusdecimus: de Rebus liber sextus.

α Mandati vel contra.
β Pro socio.

Explicit liber ex ordine septimusdecimus.

Incipit liber ex ordine digestorum octauusdecimus: de Rebus liber septimus.

α De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compositis, & quæ res veniri non possunt.
β De in diem addictione.
γ De lege commissoria.
δ De hereditate vel actione vendita.
ε De rescindenda venditione, & quando licet ab emptione discedere.
ϛ De periculo & commodo rei venditæ.
ζ De seruis exportandis, vel si ita mancipium veneat, * vt manumittatur, vel contra.

Incipit ex ordine digestorum liber nonusdecimus: de Rebus octauus.

* Vulgata. ad l. Rhod. de iactu.

Desunt asteriſci in ipſo titulo.

* Vulgata. ad Sc. Macedon.

* Venierit, in ipso titulo

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

In ipſo titulo de ſunt aſteriſci. videtur tamen particula, &, abeſſe poſſe, vt in ſequenti titulo, locati cõducti.

α *De actionibus empti* & * venditi.*
β *Locati conducti.*
γ *De æſtimatoria [actione.]*
δ *De rerum permutatione.*
ε *De præſcriptis verbis, & in factum actionibus.*

Explicit ex ordine digeſtorum liber nonusdecimus feliciter.

PARS QVARTA.

Libri ſingularium VIII. Hæc diuiditur in tres partes. prima pars Antipapinianus, Græcè Ἀντιπαπινιάνος, lib. III. ſingulari.

** libri ſingulares. **

Incipit ex ordine digeſtorum liber vicenſimus : ſingularium primus.

α *De pignoribus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.*

Sic trãſponũtur in ipſo titulo.

β *In quibus cauſis tacitè contrahitur pignus vel hypotheca.*
γ *Quæ res pignori vel hypothecæ datæ obligari non poſſunt.*
δ *Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur: & de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt.*
ε *De diſtractione pignorum vel hypothecarum.*

' Deeſt in ipſo tit.

ϛ *Quibus modis pignus vel hypotheca ſoluitur [vel non'.]*

Expl

Explicitus eſt ex ordine liber vicenſimus: ſingularium liber primus.

Incipit ex ordine liber vicenſimus primus: ſingularium ſecundus.

α *De ædilicio edicto, & redhibitione, & quanti minoris.*
β *De euictionibus, & duplæ ſtipulatione.*
γ *De exceptione rei venditæ, & traditæ.*

Explicit ex ordine liber vicenſimus primus: ſingularium ſecundus.

Incipit ex ordine digeſtorum liber vicenſimus ſecundus : ſingularium tertius.

α *De vſuris," & omnibus acceſſionibus, & mora.*

" In ipſo titulo, De vſuris & fructibus & cauſis & omnibus acceſſionibus & mora.

β *De nautico fœnore.*
γ *De probationibus & præſumptionibus.*
δ *De fide inſtrumentorum.*
ε *De teſtibus.*
ϛ *De iuris & facti ignorantia.*

Secunda pars quartæ partis. Tripertitum volumen de dotibus appellatur.

Incipit ex ordine liber vicenſimus tertius: ſingularium liber quartus.

α *De ſponſalibus.*
β *De ritu nuptiarum.*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. ФРАНКА

γ De iure dotium.
δ De pactis dotalibus.
ε De fundo dotali.

Explicit ex ordine liber vicensimus tertius.

Incipit ex ordine liber vicensimus quartus, singularium liber quintus.

α De donationibus inter virum & vxorem.
β De diuortis & repudiis.
γ Soluto matrimonio dos quemadmodum petatur.

In ipso titulo, de diuortiis.

Explicitus est liber ex ordine vicensimus quartus: singularium liber quintus.

Incipit ex ordine liber vicensimus quintus: singularium liber sextus.

α De impensis in res dotales factis.
β De rerum amotarum actione.
γ De agnoscendis & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis.
δ De inspiciendo ventre, custodiendóque partu.
ε Si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.
ϛ Si mulier ventris nomine in possessionem calumniæ causa fuisse dicatur.

In ipso titulo, De actione rerum amotarũ.

" In ipso titulo, in possessione.

De con

ζ De concubinis.

Explicitus est liber ex ordine vicensimus quintus: singularium sextus.

Tertia pars quartæ partis. Gemini libri De Tutelis appellantur.

Incipit ex ordine liber vicensimus sextus: singularium liber septimus.

α De tutelis.
β De testamentaria tutela.
γ De confirmando tutore vel curatore.
δ De legitimis tutoribus.
ε De tutoribus & curatoribus datis " à quibus dandi habent, * & qui, * & * in * quibus causis specialiter dari possunt.
ϛ Qui petant tutores vel curatores, & vbi petantur.
ζ De administratione & periculo tutorum & curatorum qui gesserunt", vel non: & de agentibus vel conueniendis vno vel pluribus.
η De auctoritate & consensu tutorum & curatorum.
θ Quando ex facto tutoris vel curatoris * minores * agere vel conueniri possunt.
ι De suspectis tutoribus & curatoribus.

" ab his qui. vt & in ipso titulo.

" In ipso titulo, gesserint.

Desunt asteriſci in ipso titulo.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Explicitus est ex ordine liber vicensimus sextus: singulis liber septimus.

Incipit ex ordine liber vicensimus septimus : " singulis liber octauus.

" Singularium.

α *De excusationibus.*

β *Vbi pupillus educari vel morari debet, & de alimentis ei præstandis.*

γ *De tutelæ, & rationibus distrahendis, & vtili curationis causa actione.*

δ *De contraria tutelæ, & vtili actione.*

" In ipso titulo, próue.

ε *De eo qui pro tutore, provel" curatore negotia gessit.*

ϛ *Quod falso tutore auctore gestum esse dicatur.*

ζ *De fideiussoribus & nominatoribus, & heredibus tutorum & curatorum.*

Inclusa desunt in ipso titulo.

η *De magistratibus conueniendis, [& heredibus eorum.]*

θ *De rebus eorum qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis.*

ι *De curatoribus furioso & aliis extra minores dandis.*

Explicitus est ex ordine liber vicensimus septimus : singularium octauus feliciter.

Pars

Hæc diuiditur in duas partes. Prima pars Geminum volumen de testamentis appellatur.

Incipit ex ordine liber vicensimus octauus : singularium liber nonus.

α *Qui testamenta facere possunt, & quemadmodum testamenta fiant.* Vulgata edit. De testamentis & qui testam fa. poss.

β *De liberis & postumis heredibus instituendis, vel exheredandis, [vel praeterit is.]*

δ *De iniusto, rupto", irrito facto testamento.* " In ipso titulo, rumpto.

ε *De his quæ in testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur.*

ϛ *De heredibus instituendis.*

ζ *De vulgari & pupillari substitutione.*

η *De condicionibus institutionum.*

θ *De iure deliberandi.*

Explicit liber ex ordine vicensimus octauus: singularium liber nonus.

Incipit ex ordine liber vicensimus nonus: " singulis decimus. " singularium.

α *De testamento militis.*

β *De adquirenda vel amittenda " hereditate.* " al. omittenda.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

γ *Testamenta quemadmodum aperiantur, inspiciantur, & describantur.*

δ *Si quis omissa causa testamenti, ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem.*

ε *De senatusconsulto Silaniano & Claudiano, quorum testamenta ne aperiantur.*

ϛ *Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coëgerit.*

ζ *De iure codicillorum.*

Secunda pars quintæ partis. Septem libri De legatis & fideicommissis & quæ circa ea sunt, appellantur.

Incipit liber primus * de * legatis & fideicommissis: ex ordine liber trigensimus.

α *De legatis & fideicommissis.*

Incipit liber secundus de legatis & fideicommissis: ex ordine trigensimus primus.

α *De legatis & fideicommissis.*

Incipit liber tertius de legatis & fideicommissis: ex ordine trigensimus secundus.

α *De legatis & fideicommissis.*

Incipit

Incipit liber quartus de legatis & fideicommissis: ex ordine liber trigensimus tertius.

α *De annuis [& menstruis] legatis.*

β *De usu, & usufructu, * & habitatione, & operis per legatum vel fideicommissum datis.*

γ *De seruitute legata.*

δ *De dote prælegata.*

ε *De optione vel electione legata.*

ϛ *De tritico, vino, vel oleo legato.*

ζ *De instructo vel instrumento legato.*

η *De peculio legato.*

θ *De penu legata.*

ι *De supellectile legata.*

* In ipso titulo, De vsu & vsufructu, & reditu & habitat. &c.

Incipit ex ordine digestorum liber trigensimus quartus.

α *De alimentis vel civariis legatis.*

β *De auro, argento, mundo, ornamentis, * vrgentis, veste, vel vestimentis, * & statuis legatis.*

γ *De liberatione legata.*

δ *De adimendis vel transferendis legatis.*

ε *De rebus dubiis.*

ϛ *De his quæ pœnæ causa relinquuntur.*

ζ *De regula Catoniana.*

η *De his quæ pro non scripto * habentur.*

θ *De his quæ vt indignis auferuntur.*

* In ipso titulo desunt duo asteriſci hîc positi.

* Scriptis, in ipso titu.

Incipit

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Incipit ex ordine liber trigensimus quintus.

α *De conditionibus & demonstrationibus, & clausis, & modis eorum quæ in testamento scribuntur.*

β *Ad legem Falcidiam.*

γ *Si quis plus quàm per legem Falcidiam liceret,* "legatum esse dicetur."

*In ipso titulo, licuerit.

Incipit ex ordine liber trigensimus sextus.

α *Ad senatusconsultum Trebellianum* [*& Pegasianum.*"]

*Inclusa desunt in ipso titulo. est tamen & in vulgatæ editionis rubricis.

β *Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat.*

γ *Vt legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur.*

δ *Vt in possessionem legatorum vel fideicommissorum causa esse liceat.*

Explicit de legatis & fideicommissis liber septimus: ex ordine digestorum liber trigensimus sextus.

PARS SEXTA. lib. VIII.

Hæc diuiditur in VII. partes. Prima pars est De bonorum possessionibus tam ingenuorum quàm libertorum & successionibus ab intestato, geminum volumen.

Incipit

Incipit * de * bonorum possessionibus liber primus: ex ordine liber trigensimus septimus.

α *De bonorum possessionibus.*

β *Si tabulæ testamenti extabunt.*

γ *De bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, cæco conpetenti.*"

*In ipso titulo, cõpetente.

δ *De bonorum possessione contra tabulas.*

ε *De legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita.*

ϛ *De collatione* [*bonorum.*]

ζ *De collatione dotis.*

η *De coniungendis cum emancipato liberis eius.*

θ *De Bentre in possessionem mittendo, & curatore eius.*

{Hi duo tituli hactenus in omnibus editionibus fuerant trãspositi vitio librarij Florẽtini, sed ad margi nem adnotatur fuisse trãspositos, vt Anton. Augu. testatur li. 1. ca. 1.

ι *De Carboniano edicto.*

ια *De bonorum possessione secundum tabulas.*

ιβ *Si à parente quis manumissus sit.*

ιγ *De bonorum possessione ex testamento militis.*

ιδ *De iure patronatus.*

ιε *De obsequiis parentibus & patronis præstandis.*

Explicit ex ordine digestorum trigensimus septimus.

Incipit

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

Incipit liber trigensimus octauus: de bonorum possessionibus secundus.

α *De operis libertorum.*

β *De bonis liberti.**

γ *De libertis [municipum*] & aliarum vniuersitatium.*

δ *De adsignandis libertis.*

ε *Si quid in fraudem patroni factum sit.*

ϛ *Si tabulæ testamenti nullæ extabunt, vnde liberi.*

ζ *Vnde legitimi.*

η *Vnde cognati.*

θ *De successorio edicto.*

ι *De gradibus & adfinibus & nominibus eorum.*

ι α *Vnde vir & vxor.*

ι β *De veteranorum & militum successione.*

ι γ *Quibus non competit bonorum possessio.*

ι δ *Vt ex legibus senatûsue consultis bonorum possessio detur.*

ι ε *Quis ordo in [bonorum*] possessionibus detur.**

ι ϛ *De suis & legitimis heredibus.*

ι ζ *Ad senatusconsultum Tertyllianum & Orphitianum.*

Explicitus est liber ex ordine digestorum trigensimus octauus: de bonorum possessionibus secundus.

In ipso titulo, libertorum.

* Inclusum deest in ipso titulo.

* Inclusum deest in ipso titulo.

* Seruetur. in ipso tit.

Secunda

Secunda pars sextę partis. Liber singularis De operis noui nunciationibus, damníque infecti. &c.

Incipit ex ordine liber trigensimus nonus.

α *De operis noui nuntiatione.*

β *De damno infecto, & proiectionibus, & suggruendis.**

γ *De aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ.*

δ *De publicanis, & vectigalibus, & commissis.*

ε *De donationibus.*

ϛ *De mortis causa donationibus.*

Explicit liber ex ordine digestorum trigensimus nonus.

*In ipso titulo, sic transponuntur hæc, De dam. infe. & de sugrũdis & (al. vel) protectionibus.

Tertia pars sextæ partis. Liber singularis De manumissionibus & liberali causa.

Incipit ex ordine liber quadragensimus.

α *De manumissionibus.*

β *De manumissis vindicta.*

γ *De manumissionibus quæ seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur.*

δ *De manumissis testamento.*

ε *De fideicommissariis libertatibus.*

ϛ *De ademptione libertatis.*

De stat.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

ϛ *De statuliberis.*

ζ *Qui sine manumissione ad libertatem perveniunt.*

θ *Qui & à quibus manumissi liberi non fiunt.* " *Ad legem Aeliam Sentiam.*

" In ipso titulo additur, & ad legē. &c.

ι *De iure aureorum anulorum.*

ι α *De natalibus restituendis.*

ι β *De liberali causa.*

ι γ *Quibus ad libertatem proclamare non liceat.*

" In ipso titu. licet.

ι δ *Si ingenuus esse dicatur.*

ι ε *Ne * de * statu defunctorum post quinquennium quæratur.*

ι ϛ *De collusione detegenda.*

Explicit liber ex ordine digestorum quadragensimus.

Quarta pars sextæ partis. De adquisitione tam dominij quàm possessionis & titulis qui eam inducunt, liber singularis.

Incipit ex ordine liber quadragensimus primus.

α *De adquirendo rerum dominio.*

" In ipso titulo in archetypo, omitte nda. β *De adquirenda vel amittenda* " *possessione.*

γ *De vsurpationibus seu vsucapionibus.*

δ *Pro emptore.*

Pro

ε *Pro herede & pro* " *possessore.* " Vel. in ipso titu.

ϛ *Pro donato.*

ζ *Pro derelicto.*

ζ *Pro legato.*

θ *Pro dote.*

ι *Pro suo.*

ι α * *Communia de acceßionibus possessionum.*) " Hic titulus deest in ipso opere, & videtur hîc per mendum adscriptus, quia continetur sub titulo 3. lib. 44. infrà.

Explicit liber ex ordine digestorum quadragensimus primus.

Quinta pars sextæ partis. De iudicatis vel confessis & de bonorum detentionibus & venditionibus, & vt ne quid in fraudem creditorum fiat.

Incipit ex ordine liber quadragensimus secundus.

α *De re iudicata, & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus.*

β *De confessis.*

γ *De cessione bonorum.*

δ *Quibus ex causis in possessionem eatur.*

ε *De rebus auctoritate iudicis possidendis seu vendundis.*

ϛ *De separationibus.*

ζ *De curatore bonis dando.*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

δ *Quæ in fraudem creditorum facta sunt, vt restituantur.*

Explicit liber ex ordine digestorum quadragensimus secundus.

Sexta pars sextæ partis. De interdictis. liber singularis.

Incipit ex ordine liber quadragensimus tertius.

In ipso titulo additur, siue extraordinariis actionibus quæ pro his cõpetunt.

α *De interdictis.*
β *Quorum bonorum.*
γ *Quod legatorum.*
δ *Ne vis fiat ei qui in possessionem missus erit.*
ε *De tabulis exhibendis.*
ϛ *Ne quid in loco sacro (vel itinere) fiat.*
ζ *De locis & itineribus publicis.*
η *Ne quid in loco publico vel itinere fiat.*
θ *De loco publico fruendo.*
ι (*De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.*)
ια *De via publica, & itinere publico reficiendo.*
ιβ *De fluminibus, ne quid in flumine publico ripáue eius fiat, quo peius nauiget uigetur.*
ιγ *Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque vt priore æstate fluxit.* " Vti, In ipso tit.
ιδ *Vt in flumine publico nauigare liceat.*
ιε *De ripa munienda.*
ιϛ *De vi, & de vi armata.*
ιζ *Vti possidetis.*
ιη *De superficiis.* In ipso titulo, De superficiebus.
ιθ *De itinere actúque priuato.*
κ *De aqua cottidiana & æstiua.*
κα *De riuis.*
κβ *De fonte.*
κγ *De cloacis.*
κδ *Quod vi aut clam.*
κε *De remissionibus.*
κϛ *De precario.*
κζ *De arboribus cædendis.*
κη *De glande legenda.*
κθ *De homine libero exhibendo.*
κι *De liberis exhibendis, item ducendis.*
λ *Vtrubi.* In ipso titulo, De vtrubi.
λα *De migrando.*
λβ *De Saluiano interdicto.*

Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragensimus tertius.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

Septima pars sextæ partis.

De exceptionibus & temporum prolixitatibus & de obligationibus & actionibus, liber singularis.

Incipit ex ordine liber quadragensimus quartus.

α *De exceptionibus præscriptionibus, & præiudiciis.*

β *De exceptione rei iudicatæ.*

γ *De diuersis * temporibus, præscriptionibus, & de accessionibus possessionum.*

δ *De * dolo malo, & metus exceptione.*

ε *Quarum rerum actio non datur.*

ϛ *De litigiosis.*

ζ *De obligationibus & actionibus.*

Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragensimus quartus.

* temporalibus.

* In ipso titulo, De doli mali & metus except.

PARS SEPTIMA.

Hæc diuiditur in quatuor partes. Prima est de stipulationibus, & fideiussoribus & nouationibus, solutionibus, acceptilationibus, prætoriis riis stipulationibus, geminum volumen.

Incipit ex ordine liber quadragensimus quintus.

α *De verborum obligationibus.*

β *De duobus reis constituendis.*

γ *De stipulatione seruorum.*

Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragensimus quintus.

Incipit ex ordine liber quadragensimus sextus.

α *De fideiussoribus & mandatoribus.*

β *De nouationibus * & delegationibus.**

γ *De solutionibus & liberationibus.*

δ *De acceptilatione.*

ε *De stipulationibus prætoriis.*

ϛ *Rem pupilli vel adulescentis saluam fore.*

ζ *Iudicatum solui.*

η *Ratam rem haberi, & de rati habitione.*

* In ipso tit. de nouationibus & delegationibus, absque asteriscis.

Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragensimus sextus.

Secunda pars septimæ partis. Duo ter-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

tribiles libri De delictis priuatis & extraordinariis & publicis criminibus. & pœnis.

Incipit ex ordine liber quadragensimus septimus.

In ipso titulo, De priu. delictis.

α De priuatis delictis.
β De furtis.
γ De tigno iuncto.
δ Si qui testamento liber esse iussus fuerit, post mortem domini ante aditam hereditatem subripuisse aut corrupisse dicetur.
ε Furti aduersus nautas, caupones, stabularios.
ϛ Si familia furtum fecisse dicetur.
ζ Arborum furtim cæsarum.

In ipso titulo additur, & de turba.

η Vi bonorum raptorum.
θ De incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata.
ι De iniuriis & famosis libellis.
ια De extraordinariis criminibus.
ιβ De sepulchro violato.
ιγ De concussione.

In ipso titulo, De abigeis.

ιδ De abigeis.
ιε De præuaricatione.
ιϛ De receptatoribus.

De fu

ιζ De furibus valnearijs. [a] In ipso titu. Balneariis.
ιη De effractoribus & expilatoribus.
ιθ [De] expilatæ hereditatis.
κ [De] stellionatus.
κα (De) termino moto. Particula, de, deest in ipso titulo.
κβ De collegiis [illicitis] & corporibus.
κγ De popularibus actionibus.

Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragensimus septimus.

Incipit ex ordine liber quadragensimus octauus.

α De iudicijs publicis.
β De accusationibus * & inscriptionibus. * In ipso titulo verba sic inuertũtur, De publicis iudiciis.
γ De custodia & exhibitione reorum.
δ Ad legem Iuliam de adulteris coërcendis.
ε Ad legem Iuliam maiestatis.
ϛ Ad legem Iuliam de vi publica.
ζ Ad legem Iuliam de vi priuata.
η Ad legem Corneliam de sicarijs & Beneficijs. In ipso titulo, & veneficijs. al. Veneficis.
θ Ad legem Pompeiam de parricidijs.
ι De lege Cornelia de falsis.
ια Ad legem Iuliam repetundarum.

λ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

In ipso titulo. sacrilegis, & de residuis.

ι β De lege Iulia de annona.
ι γ Ad legem Iuliam peculatus, & de" sacrilegis, & residuis.
ι δ Ad legem Iuliam ambitus.
ι ε De lege Fabia" de plagiariis.
ι ϛ Ad senatusconsultum Turpellianum, & de avolitionibus criminum.

Vulg. de req. reis nec absentib. &c.

ι ζ De requirendis vel absentibus damnandis.
ι η De quæstionibus.
ι θ De pœnis.
κ De bonis damnatorum.
κ α (De bonis eorum,) qui ante sententiam vel mortem sibi conscierunt, vel accusatorem corrumperunt."

" In ipso titulo, corruperũt.

κ β De interdictis, & [de] relegatis, & deportatis.
κ γ De sententiam passis, & restitutis.
κ δ De cadaueribus punitorum.

Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragensimus octauus.

Tertia pars septimæ partis. De appellationibus liber singularis.

Incipit ex ordine liber quadragensimus nonus.

De appel

α De appellationibus & relationibus.
β (A) quibus appellari non licet.
γ (Quis à quo appelletur.)
δ Quando appellandum sit, & intra quæ tempora.
ε De appellationibus recipiendis, vel non.
ϛ De libellis dimissoriis qui apostoli dicuntur.
ζ Nihil" nouari appellatione interposita.
η (Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur.)
θ An per alium causæ appellationum reddi possunt.
ι (Si tutor vel curator [vel"] magistratus creatus appellauerit.
ι α Eum qui appellauerit, in prouincia defendi.
ι β Apud eum, à quo appellatur, aliam causam agere compellendum.
ι γ Si pendente appellatione mors interuenerit.
ι δ De iure fisci.
ι ε De captiuis, & postliminio, & redemptis ab hostibus.
ι ϛ De re militari.
ι ζ De castrensi peculio.
ι η De veteranis.

" In ipso titu. nihil innouari.

" Inclusum deest in ipso titul. malè.

" In indice tit. additur, de, & de postliminio. &c.

κ ϛ

Explicitus liber ex ordine digestorum quadragensimus nonus.

Quarta pars septimæ partis. Liber singularis ad municipales, vel de decurionibus & muneribus & publicis operibus vel nundinis & pollicitationibus & diuersis cognitionibus & censibus & verbor. significa. & regu.

Incipit ex ordine liber quinquagensimus.

α *Ad municipalem, & de incolis.*
β *De decurionibus & filiis eorum.*
γ *De albo* [a] *scribendo.*
δ *De muneribus & honoribus.*
ε *De vacatione & excusatione munerum.*
ϛ *De iure immunitatis.*
ζ *De legationibus.*
η *De administratione rerum ad ciuitates pertinentium.*
θ *De decretis ab ordine faciendis.*
ι *De* [a] *operis publicis.*
ι α *De nundinis.*
ι β *De pollicitationibus.*

[a] In ipso tit. aluo.

[a] operibus.

De

ι γ *De [variis* [a] *&] extraordinariis cognitionibus, & si iudex litem suam fecisse dicetur.*
ι δ *De proxeneticis.*
ι ε *De censibus.*
ι ζ *De verborum significatione.*
ι η *De diuersis regulis iuris antiqui.*

[a] Inclusum deest in ipso titulo.

In ipso titulo. De proxeneticis.

EXPLICITVS EST EX ORDINE DIGESTORVM liber quinquagesimus feliciter.

Βίβλιον

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Βίβλον Ιουστινιανὸς ἄναξ τεχνήσατο τήνδε,
Ἥν ῥα Τριβωνιανὸς μεγάλῳ κάμε παμβασιλήϊ.
Οἷά τις ἡρακλήϊ παναίολον ἀσπίδα τεύξας,
Ἧς ἐπι μαρμαίρουσιν ἀγάλματα πάντα θεμίστων
ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε δορυκτήτου τε Λιβύσσης,
Εὐρώπης τε πίθονται ὅλου σημάντορι κόσμου.

Latinè, per Cont.

Rex librum hunc animo cõcepit Iustinianus,
Huícque Tribonianus perfecit cuncta-regenti:
Alcidæ haud melius varium quisquam aspida magno
Excudat fulgentem formis omnibus æqui,
Quíq; habeat sculptos Asiæ Libyæq; subactæ
Europæq; viros, dominũ orbis spõte colentes.

Quæ hactenus præcesserunt, nos cum Iustiniano primordia totius operis seu Digestorum nuncupare possumus, nunc sequitur liber primus, & libri primi Titulus primus.

IN PANDECTAS.

Βαιὸν ἀποπλανίην ἐσορᾷς βίβλον, αὐτὰρ ἄριστος
Ἐντὸς ἄναξ πῆξεν πᾶν δέμας ἀκροδίκης.
Ἀστοῖς καὶ ξείνοισιν ἴσον νεμέειν ἐθελήσας,
Ἐνθάδε ἀρχόμενος, κἀνθάδε λῆγε πόνων.

A. CHAPVYSII.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

D. NOSTRI
SACRATISSIMI
PRINCIPIS IVSTINIANI
Iuris enucleati ex omni vetere* iure* collecti Digestorum seu Pandectarum*

*[FELICITER INCIPIT] In indice titulorũ suprà.

LIBER PRIMVS.

DE IVSTITIA ET IVRE.

Iuris appellatio, definitio. Iuris conditorum scopus.

VLPIANVS Libro primo Institutionum.

IVRI OPERAM daturũ prius nosse oportet vnde nomẽ iuris descẽdat. Est autem à iustitia appellatũ: nam, vt elegãter Celsus definit, Ius est ars boni & æqui, cuius meritò quis nos sacerdotes appellet.

Idem Cicero 3. de Repũb. vt ait D. Augustin. li. 19. de Ciuit. Dei.

a

Iustitiam namque colimus, & boni & æqui notitiam profitemur: æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes: bonos non solum metu pœnarum, verumetiam præmiorum quoq; exhortatione efficere cupientes: veram, nisi fallor, philosophiam non simulatam affectantes.

Diuisio cum sub diuisione.

Instit. eo. ¶ *Huius studij duæ sunt positiones, publicũ, & priuatum. Publicum ius est quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatum quod ad singulorum vtilitatem. sunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus constitit. Priuatum ius tripertitum est: collectum etenim est ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut ciuilibus.*

De iure naturali.

Instit. de iure nat. ¶ *Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit. nam ius istud non humani generis proprium, sed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari nascuntur, auium quoque commune est. hinc descendit maris atq; fœminæ coniunctio, quam nos matrimoniũ appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio. videmus etenim cetera quoque animalia, feras etiã istius iuris peritia conseri.*

De iure gentium.

¶ *Ius gentium est quo gentes humanæ vtuntur.*

tur. quod à naturali recedere facile intelligere licet: quia illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune sit.

1. Exemplum iuris gentium.

II. POMPONIVS libro singulari Enchiridij.

VEluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus.

2. Exemplum iuris gentium.

III. FLORENTINVS libro primo Institutionum.

VT vim atq; iniuriã propulsemus. Nam iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. & cum inter nos cognationem quandam natura constituit, consequens est hominem homini insidiari nefas esse.

Exempla iuris gentium contrarij naturali.

IIII. VLPIANVS lib. primo Institutionum.

Instit. de libert. „ *MAnumissiones quoq; iuris gentiũ sunt.*
„ *Est autẽ manumissio de manu missio,*
„ *id est datio libertatis. nam quamdiu quis in*
„ *seruitute est, manui & potestati suppositus est:*
„ *manumissus liberatur potestate. quæ res à iure*
„ *gentium originẽ sumpsit: vtpote cum iure na-*
„ *turali omnes liberi nascerentur, nec esset nota*
„ *manumissio cum seruitus esset incognita. sed*
„ *posteaquam iure gentium seruitus inuasit, se-*
„ *cutum est beneficium manumissionis. & cum*
„ *vno naturali nomine homines appellarentur,*
„ *iure gentium tria genera esse cœperunt: liberi,*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

& his contrarium serui, & tertium genus liberti, id est hi qui desierant esse serui.

V. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum.

Instit. de iure nat. &c. l. j. ff. de acq. rer. dom.

EX hoc iure gentium introducta bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia collocata, commercium, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes institutæ: exceptis quibusdam quæ * à * iure ciuili introductæ sunt.

De Iure ciuili.

VI. VLPIANVS libro primo Institutionum.

Ibid.

IVS ciuile est quod neq; in totum à naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei seruit. itaq; cũ aliquid addimus vel detrahimus iuri cõmuni, ius proprium, id est ciuile efficimus. Hoc igitur ius nostrum constat aut ex scripto, aut sine scripto, vt apud Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. i. Iuriũ seu legum aliæ quidem scriptę aliæ non scriptæ.

Iuris ciuilis diuisio.

VII. PAPINIANVS lib. secundo Definitionũ.

Ibid.

IVS autem ciuile est quod ex legibus, plebis scitis, senatusconsultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit. Ius prætorium est quod prætores introduxerunt adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia propter vtilitatem publicam. quod & honorarium

honorarium dicitur ad honorem prætorum sic nominatum.

VIII. MARCIANVS lib. primo Institutionũ.

NAm & ipsum ius honorariũ viua vox est iuris ciuilis.

Diuisio iuris humani.

IX. GAIVS lib. primo Institutionum.

Ibid.

OMnes populi qui legibus & moribus regũtur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur. Nam quod quisq; populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium ciuitatis est: vocaturq; ius ciuile quasi ius propriũ ipsius ciuitatis. quod verò naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræque custoditur: vocaturq; ius gentium quasi quo iure omnes gentes vtuntur.

Iustitiæ definitio. Iuris præcepta. Iurisprudentia quid.

X. VLPIANVS libro primo Regularum.

Instit. de iustit. & iure.

IVSTITIA est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi. Iuris præcepta sunt hæc: honestè viuere, alterum non lædere, suum cuique tribuere. Iuris prudentia est diuinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia.

Diuisio vocis in significata.

XI. PAVLVS lib. quartodecimo ad Sabinũ.

IVS pluribus modis dicitur. vno modo cum id, quod semper æquum ac bonum est, ius

dicitur: vt est ius naturale. altero modo, quod omnibus aut pluribus in quaq; ciuitate vtile est: vt est ius ciuile. nec minus ius rectè appellatur in ciuitate nostra ius honorarium. prætor quoq; ius reddere dicitur etiã cum iniquè decernit: relatione scilicet facta non ad id, quod ita prætor fecit, sed ad illud, quod prætorẽ facere cõuenit. alia significatione ius dicitur locus, in quo ius redditur: appellatione collata ab eo quod fit, in eo vbi fit. quem locũ determinare hoc modo possumus: vbicũq; prætor salua maiestate imperij sui, saluoq; more maiorum ius dicere constituit, is locus rectè ius appellatur.

XII. MARCIANVS lib. primo Institutionum.

NOnnunquam ius etiam pro necessitudine dicimus. veluti est mihi ius cognationis, vel adfinitatis.

DE ORIGINE IVRIS, ET omnium magistratuum & successione prudentium.

TIT. II.

GAIVS lib. primo ad legem XII. tabularum.

ACTVRVS legum vetustarum interpretationem, necessariò prius ab vrbis initijs repetendum existimaui: non quia velim verbosos cõmentarios facere, sed quòd in omnibus rebus animaduerto id perfectum esse, quod ex omnibus suis partibus constaret. Et certè cuiusque rei potissima pars principium est. Deinde si in foro causas dicentibus nefas, vt ita dixerim, videtur esse nulla præfatione facta iudici rem exponere: quãto magis interpretationem promittentibus inconueniens erit omissis initijs atque origine nõ repetita atq; illotis, vt ita dixerim, manibus, protinus materiam interpretationis tractare? namque, nisi fallor, istæ præfationes & libentius nos ad lectionem propositæ materiæ producunt: & cum ibi venerimus, euidentiorem præstant intellectum.

"Eorum suprà in indice titulorum. quidã legendum putãt, auctorũ. arg. l. 2. §. 2. ff. eo.

Aristot. elenchis. μέγιστον ἀρχὴ πάντων.

Origo iuris Romani.

II. POMPONIVS lib. singulari Enchiridij.

NEcessarium itaque nobis videtur ipsius iuris originem, atque processum demonstrare. Et quidem initio ciuitatis nostræ populus sine lege certa, sine iure certo primùm agere institit, omniaq; manu à regibus gubernabantur. Postea aucta ad aliquem modum ciuitate, ipsum Romulum traditur populum in triginta partes diuisisse: quas partes Curias appellauit, propterea quòd tunc reipublicæ curam per sentẽtias partium earum expediebat. Et ita leges quasdam & ipse curiatas ad populum tulit. tulerunt & sequentes reges. quæ omnes conscriptæ exstant in libro Sexti Papi-

ru, qui fuit illis temporibus, quibus superbus Demarati Corinthij[a] filius, ex principalibus viris. Is liber, vt diximus, appellatur ius ciuile Papirianum, non quia Papirius de suo quicquam ibi adiecit: sed quòd leges sine ordine latas in vnum composuit. ¶ Exactis deinde regibus lege Tribunicia omnes leges hæ exoleuerunt: iterumq; cœpit populus Romanus incerto magis iure, & consuetudine ali, quàm per latam legem: idq; prope viginti annis passus est. Postea ne diutius hoc fieret, placuit publica auctoritate decem constitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus: quas in tabulis eboreas perscriptas pro Rostris composuerunt, vt possint leges apertius percipi. datumq; est eius eo anno in ciuitate summum: vti leges & corrigerent, si opus esset, & interpretarentur: neque prouocatio ab eis sicut à reliquis magistratibus fieret. Qui ipsi animaduerterunt aliquid deesse istis primis legibus, ideoq; sequenti anno alias duas ad easdem tabulas adiecerũt. & ita ex accidentia [b] appellatæ sunt leges duodecim tabularum. quarum ferendarum auctorem fuisse decemuiris Hermodorum quendam Ephesium exulantẽ [c] in Italia quidam rettulerunt. ¶ His legibus latis cœpit, vt naturaliter euenire solet, vt interpretatio desideraret prudentium auctoritate [d] necessariam esse disputationem fori. Hæc disputatio & hoc ius, quod sine scripto venit compositum à prudentibus, propria parte aliqua non appellatur, vt ceteræ partes iuris suis nominibus designantur, datis proprijs nominibus ceteris partibus: sed communi nomine appellatur ius ciuile. Deinde ex his legibus eodem tempore ferè actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent. quas actiones ne populus prout vellet institueret: certas, solemnesq; esse voluerunt. & appellatur hæc pars iuris legis actiones, id est legitimæ actiones. Et ita eodem pænè tempore tria hæc iura nata sunt: leges duodecim tabularum. ex his fluere cœpit ius ciuile. ex isdem legis actiones cõpositæ sunt. Ommum tamen harum, & interpretandi scientia, & actiones, apud collegium Pontificum erant. ex quibus constituebatur quis quoquo anno præesset priuatis. & ferè populus annis prope centum hac consuetudine vsus est. ¶ Postea cum Appius Claudius proposuisset, & ad formam redegisset has actiones: Gnæus Flauius scribæ eius, libertini filius, subreptum librum populo tradidit: & adeo gratum fuit id munus populo, vt tribunus plebis fieret, & senator, & ædilis curulis. hic liber, qui actiones continet, appellatur ius ciuile Flauianum, sicut ille ius ciuile Papirianum. nam nec Gnæus Flauius de suo quicquam adiecit libro. Augescente ciuitate,

[a] Sic Fl. & manuscr. Liuius vocat pro nepotem.

[b] sic Flo. in manuscr. ex accidẽti. rectè Flor.

[c] Ob hãc causam quòd vir probus esset. Cice. 5. Tusc.

[d] videtur legendũ auctoritatem.

[a] Sic in antechypotheste Tau.

Valer. li. 2. cap. 1. Gel. lib. 6. c. 9.

quia decrant quædam genera agendi, non post multum temporis spatium Sextus Aelius alias actiones cõposuit: & librum populo dedit, qui appellatur ius Aelianum. ¶ Deinde cum esset in ciuitate lex duodecim tabularũ, & ius ciuile, esset & legis actiones: euenit, vt plebs in discordiã cum patribus perueniret, & secederet: sibiq; iura constitueret, quæ iura plebiscita vocãtur. mox cũ reuocata est plebs: quia multæ discordiæ nascebãtur de his plebis scitis, pro legibus placuit & ea obseruari lege Hortensia. & ita factum est vt inter plebis scita, & legem, species constituendi interesset, potestas autem eadem esset. Deinde quia difficile plebs conuenire cœpit, populus certè multò difficilius in tanta turba hominum: necessitas ipsa curam reipublicæ ad senatũ deduxit. Ita cœpit senatus se interponere, & quidquid constituisset, obseruabatur: idq; ius appellabatur senatusconsultum. ¶ Eodem tempore & magistratus iura reddebant. & vt scirent ciues, quod ius de quaque re quisque dicturus esset, seq; præmuniret: edicta proponebant. quæ edicta prætorum ius honorarium constituerunt. Honorarium dicitur, quòd ab honore prætoris venerat. ¶ Nouissimè sicut ad pauciores iuris constituendi via transisse, ipsis rebus dictantibus videbatur: per partes euenit, vt necesse reipublicæ per vnum consuli. nam senatus non perinde

a Vide quę notaui ad inst. de iur. nat. §. plebiscit.

l. 7. §. itu. 1.

perinde omnes prouincias probè gerere poterant. Igitur constituto principe, datum est ei ius, vt quod constituisset, ratum esset. Ita in ciuitate nostra aut Iure, id est Lege constituitur: aut est proprium Ius ciuile, quod sine scripto in sola prudentium interpretatione consistit: aut sunt Legis Actiones, quæ formam agendi continent: aut Plebiscitum, quod sine auctoritate patrum est cõstitutum: aut est magistratuum Edictum, vnde Ius Honorarium nascitur: aut Senatusconsultum, quod solum senatu constituente inducitur sine lege: aut est Principalis Cõstitutio, id est, vt quod ipse princeps constituit, pro lege seruetur.

cc. Inst. de iure nat.

Origo magistratuum & eorum nomina.

7 ¶ Post originem iuris, & processum cognitũ, consequens est, vt de magistratuum nominibus, & origine cognoscamus. quia, vt exposui, per eos, qui iuri dicundo præsunt, effectus rei accipitur. quantum est enim ius in ciuitate esse, nisi sint, qui iura regere possint? Post hoc dein de auctorũ successione dicemus: quod cõstare nõ potest ius, nisi sit aliquis iurisperitus, per quem possit cottidie in melius produci.

8 ¶ Quod ad magistratus attinet, initio ciuitatis huius cõstat reges omnẽ potestatem habuisse. Isdem temporibus & tribunũ celerum fuisse constat: is autem erat qui equitibus præerat, & veluti secundum locum a regibus optinebat.

bat. quo in numero fuit Iunius Brutus, qui ab eo fuit regis ciciēdi. Exactis deinde regibus, consules constituti sunt duo: penes quos summum ius vti esset, lege rogatum est. dicti sunt ab eo, quòd plurimum reipublicæ consulerent. qui "tamen ne per omnia regiam potestatem sibi vindicarent, lege lata factum est, vt ab eis prouocatio esset: neue possent in caput ciuis Romani animaduertere iniussu populi. solum relictum est illis, vt coërcere possent, & in vincula publica duci iuberet. ¶ Post deinde cum census iam maiori tempore agendus esset, & consules non sufficerent huic quoque officio, censores constituti sunt. ¶ Populo deinde auctō, cum crebra orerentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrētur: interdum re exigente, placuit maioris potestatis magistratum constitui. itaq; dictatores proditi sunt, à quibus nec prouocandi ius fuit: & quibus etiam capitis animaduersio data est. Hunc magistratum, quoniam summam potestatem habebat, non erat fas vltra sextū mensem retinere. & his dictatoribus magistri equitum iniungebantur, sic quo modo regibus tribuni celerū, quod officium ferè tale erat, quale hodie præfectorum prætorio. magistratus tamen habebantur legitimi. ¶ Eisdem temporibus cum plebs à patribus secessisset, anno ferè septimodecimo post reges exactos: tribunos sibi in monte Sacro

creā

"In archetypo. Nā quia tamen. Taurel.

creauit, qui essent plebeij magistratus. dicti tribuni, quòd olim in tres partes populus diuisus erat, & ex singulis singuli creabātur: vel quia tribuum suffragio creabantur. Itemq; vt essent qui ædibus præessent, in quibus omnia scita sua plebs deferebat: duos ex plebe constituerūt, qui etiam ædiles appellati sunt. ¶ Deinde cum ærariū populi auctu "esse cœpisset: vt essent qui illi præessent, constituti sunt quæstores, qui pecuniæ præessent: dicti ab eo (quòd) inquirēdæ, & cōseruandæ pecuniæ causa creati erant. Et quia, vt diximus, de capite ciuis Romani iniussu populi non erat lege permissum consulibus ius dicere: propterea quæstores constituebantur à populo, qui capitalibus rebus præessent. hi appellabantur quæstores parricidij, quorū etiā meminit lex duodecim tabularum. ¶ Et cum placuisset leges quoque ferri: latum est ad populum, vti omnes magistratus se abdicarent. quo decemuiri constituti anno vno cum magistratum prorogarent sibi, & cum iniuriosè tractarent, neque vellent deinceps sufficere magistratibus, vt ipsi, & factio sua perpetuò rempublicam occupatam retineret: nimia, atq; aspera dominatione eò rem perduxerant, vt exercitus à republica secederet. Initium fuisse secessionis dicitur Verginius quidam. qui cum animaduertisset Appium Claudium cōtra ius, quod ipse ex vetere iure

in duod

"Sic olim in archety. postea aptatum fuit auctius. perperam.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

in duodecim tabulas trāstulerat, vindicias filiæ suæ a se abdixisse: & secundum eum, qui in seruitatē ab eo suppositus petierat, dixisse: captum q; amore virginis omne fas ac nefas miscuisse: indignatus, quòd vetustissima iuris obseruantia in persona filiæ suæ defecisset, vtpote cum Brutus, qui primus Romæ consul fuit, vindicias secundum libertatem dixisset in persona Vindicis Vitelliorum serui, qui proditionis coniurationem indicio suo detexerat, & castitatem filiæ vitæ quoq; eius præferendam putaret: arrecto[a] cultro de taberna lanionis filiā interfecit: tum hoc scilicet, vt morte virginis cōtumeliam stupri arceret. ac protinus recens à cæde, madenteq; adhuc filiæ cruore, ad commilitones confugit, qui vniuersi de Algido, vbi tunc belli gerēdi causa legiones erant, relictis ducibus pristinis, signa in Auentinum transtulerunt. omnisq; plebs vrbana mox eōdem se contulit. * populiq; consensu partim in carcere necati.) [b] Ita rursus respublica suum statum recepit. ¶ Deinde cum post aliquot annos (quàm) duodecim tabulæ latæ sunt: & plebs contenderet cum patribus, & vellet ex suo quoq; corpore cōsules creare, & patres recusarent: factum est, vt tribuni militum crearentur partim ex plebe, partim ex patribus, consulari potestate. hiq; constituti sunt vario numero. interdum enim viginti [c] fuerunt. interdum

[a] sic in archetypo. Taur.

[b] addendum Budæus putat, partim in exilium acti.

[c] seni. legit Budæ. contra fidem omnium librorum.

terdum plures, nonunquam pauciores. Deinde cum placuisset creari etiam ex plebe consules: cœperunt ex vtroq; corpore cōstitui. Tūc, vt aliquo pluris patres haberent, placuit duos ex numero patrū cōstitui ita facti sunt ædiles curules. ¶ Cumq; cōsules abocarētur bellis finitimis, neq; esset qui in ciuitate ius redderet: factū est, vt prætor quoque crearetur, qui vrbanus appellatus est, quòd in vrbe ius redderet. Post aliquot deinde annos non sufficiēte eo prætore, quòd multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret: creatus est & alius prætor, qui peregrinus appellatus est ab eo, quòd plerumque inter peregrinos ius dicebat. ¶ Deinde cum esset necessarius magistratus, qui hastæ præessent decemuiri in filiibus iudicandis sunt constituti. eodem tempore & quattuor viri, qui curā viarum gerent: & triumuiri monetales æris, argenti, auri flatores: & triumuiri capitales, qui carceris custodiam haberēt: vt cum animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret. Et quia magistratibus vespertinis temporibus in publicum esse inconueniens erat, quinqueuiri constituti sunt eis Tiberim, & vltis Tiberim, qui possint pro magistratibus fungi. ¶ Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hispania, deinde Narbonensi prouincia: totidem prætores, quot prouinciæ in dicionem venerant, creati sunt: partim qui

[a] sic in archetypo. Taur.

qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præessent. Deinde Cornelius Sulla quæstiones publicas constituit: veluti de falso, de parricidio, de sicarus: & prætores quattuor adiecit.

Sueto. in Iulio. Deinde Gaius Iulius Cæsar duos prætores, & duos ædiles, qui frumento præessent, & à Cerere Cereales constituit. Ita duodecim prætores, sex ædiles sunt creati. Diuus deinde Augustus sedecim prætores constituit. Post deinde Diuus Claudius duos prætores adiecit, qui de fideicommisso ius dicerēt. ex quibus vnum Diuus Titus detraxit: & adiecit Diuus Nerua, qui inter fiscum & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dicunt. Et hæc omnia, quotiēs in republica sunt magistratus, obseruantur: quotiens autē proficiscuntur, vnus relinquitur, qui ius dicat. is vocatur præfectus vrbi. qui præfectus olim constituebatur, postea ferè Latinarū feriarum causa introductus est, & quotannis obseruatur. nam præfectus annonæ, & vigilum, non sunt magistratus, sed extra ordinem vtilitatis causa constituti sunt. & tamen hi, quos Cistiberes diximus, postea ædiles senatus consulto creabantur. Ergo ex his omnibus decem tribuni plebis, cōsules duo, decem & octo prætores, sex ædiles in ciuitate iura reddebant.

Profectis. legendum putat Pe. Faber ex Corn. Tacit. lib. 5

De auctorum successione.

¶ Iuris ciuilis scientiam plurimi, & maximi 18 viri

viri professi sunt. sed qui eorum maximæ dignationis apud populum Romanum fuerunt (eorum) in præsentia mentio habenda est: vt appareat à quibus, & qualibus hæc iura orta, & tradita sunt. Et quidē ex omnibus, qui scientiam nancti sunt, ante Tiberium Coruncanium publicè professum neminem, traditur. ceteri autem ad hunc vel in latenti ius ciuile retinere cogitabant, solumq; cōsultatoribus vacare: potius, quàm discere volētibus se præstabant. Fuit autem in primis peritus Publius Papirius, qui leges regias in vnum cōtulit. ab hoc Appius Claudius vnus ex decemuiris, cuius maximum consilium in duodecim tabulis scribendis fuit. post hunc Appius Claudius eiusdem generis maximam scientiam habuit. hic Centemmanus appellatus est, Appiā viam strauit, & aquam Claudiam induxit, & de Pyrrho in vrbe non recipiendo sententiam tulit. hunc etiam actiones scripsisse traditum est, primum de vsurpationibus, qui liber non exstat. Idem Appius Claudius, qui videtur ab hoc processisse, R litteram inuenit: vt pro VAlesij VAlerij essent, & pro Fvsiis Furiis. Fuit post eos maximæ scientiæ Sempronius, quem populus Romanus ΣΟΦΟΝ appellauit: nec quisquam ante hunc, aut post hunc hoc nomine cognominatus est. Gaius Scipio Nasica, qui optimus à senatu appellatus est, cui etiam

id est, sapienté vel prudentem.

publicè domus in sacra via data est, quò facilius consulere posset. Deinde Quintus Mucius, qui ad Carthaginienses missus legatus, cum essent duæ tesseræ positæ, vna pacis, altera belli: arbitrio sibi dato, vtram vellet referret Romam, vtramque sustulit: & ait Carthaginienses petere debere, vtram mallent accipere. Post hos fuit Tiberius Coruncanius, vt dixi, qui primus profiteri cœpit. cuius tamen scriptum nullum exstat, sed responsa cõplura, & memorabilia eius fuerũt. ¶ Deinde Sextus Ælius, & frater eius Publius Ælius, & Publius Atilius maximam scientiã in profitendo habuerunt: vt duo Ælij etiam consules fuerint. Atilius autem primus à populo Sapiens appellatus est. Sextum Ælium etiam Ennius laudabit, & exstat illius liber, qui inscribitur Tripertita: qui liber veluti cunabula iuris continet. Tripertita autẽ dicitur, quoniam lege duodecim tabularum præposita, iungitur interpretatio, deinde subtexitur legis actio. Eiusdem esse tres alij libri referuntur: quos tamen quidam negãt eiusdem esse. hos sectatus ad aliquid est Cato. Deinde Marcus Cato princeps Porciæ familiæ, cuius & libri exstant: sed plurimi filij eius, ex quibus ceteri oriũtur. ¶ Post hos fuerunt Publius Mucius, & Brutus, & Manilius, qui fundauerunt ius ciuile. ex his Publius Mucius etiã decem libellos reliquit.

sic in archetypo.

Gellius li. 13. c. 18

Brutus

Brutus septem, Manilius tres. & exstant volumina scripta, Manilij monumenta. illi duo consulares fuerũt, Brutus prætorius, Publius autem Mucius etiam pontifex maximus. Ab his profecti sunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ consul, & Asiæ proconsul fuit: Paulus Verginius, & Quintus Tubero ille Stoicus Panætij auditor, qui & ipse cõsul. etiam Sextus Põpeius Gnæi Pompeij patruus fuit eodem tempore: & Cælius Antipater, qui historias conscripsit: sed plus eloquẽtiæ, quàm scientiæ iuris operã dedit. etiã Lucius Crassus frater Publij Mucij, qui Munianus dictus est. hunc Cicero ait Iurisconsultorum disertissimũ.

sic in archetypo.

21 ¶ Post hos Quintus Mucius Publij filius pontifex maximus ius ciuile primus constituit, generatim in libros decem & octo redigendo. Mucij auditores fuerunt complures: sed præcipuæ auctoritatis Aquilius Gallus, Balbus Lucilius, Sextus Papirius, Gaius Iuuentius. ex quibus Gallum maximæ auctoritatis apud populum fuisse Seruius dicit. omnes tamen hi à Seruio Sulpicio nominantur: alioquin per se eorum scripta non talia exstãt, vt ea ad omnes adpetant. denique nec versantur omnino scripta eorum inter manus hominum, sed Seruius libros suos compleuit, pro cuius scriptura ipsorum quoque memoria habetur. ¶ Seruius cum in causis orandis primum locum aut pro certo

22

post Marcum Tullium optinere Traditur ad consulendum Quintum Mucium de re amici sui peruenisse. cumq; eum sibi respõdisse de iure Seruius parum intellexisset, iterum Quintũ interrogasse, & à Quinto Mucio responsum esse, nec tamen percepisse: & ita obiurgatum esse à Quinto Mucio. Namq; eum dixisse, tur pe esse patricio, & nobili, & causas oranti, ius, in quo versaretur, ignorare. ea velut cõtumelia Seruius tractatus, operam dedit iuri ciuili: & plurimum eos, de quibus locuti sumus, audijt: institutus à Balbo Lucilio, instructus autem maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ. Itaq; libri complures eius exstãt Cercinæ confecti. Hic cum in legatione periisset, statuam ei populus Romanus pro Rostris posuit, & hodieq; exstat pro Rostris Augusti. huius volumina complura exstant. reliquit autem propè centum & octaginta libros. ab hoc plurimi profecerunt, ferè tamen hi libros conscripserunt: Alfenus Varus, Gaius, Aulus Ofilius, Titus Cæsius, Aufidius Tucca, Aufidius Namusa, Flauius Priscus, Gaius Ateius Pacuius, Labeo Antistius Labeonis Antistij pater Cinna, Publicius Gellius. Ex his decem, libros octo conscripserunt. quorum omnes, qui fuerunt, libri digesti sunt ab Aufidio Namusa in centum quadraginta libros. Ex his auditoribus plurimũ auctoritatis habuit

buit Alfenus Varus, & Aulus Ofilius. ex quibus Varus & consul fuit: Ofilius in equestri ordine perseuerauit. is fuit Cæsari familiarissimus: & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. nam de legibus Vicensimæ primus conscribit, de iurisdictione: idem edictum prætoris primus diligenter composuit. nam ante eum Seruius duos libros ad Brutum perquàm breuissimos
23 ad edictum subscriptos reliquit. ¶ Fuit eodem tempore & Trebatius, qui idem Cornelij Maximi auditor: fuit Aulus Cascelius, Quintus Mucius Volosij auditor: deniq; in illius honorem testamento Publium Mucium nepotem eius reliquit heredem. fuit autem quæstorius: nec vltrà proficere voluit, cum illi etiam Augustus consulatum offerret. ex his Trebatius peritior Cascelio, Cascelius Trebatio eloquentior fuisse dicitur, Ofilius vtroq; doctior. Cascelij scripta non exstant, nisi vnus liber Beneficiorum. Trebatij complures: sed minus frequentatur.

De Tuberone.

24 ¶ Post hoc quoq; Tubero fuit, qui Ofilio operam dedit. fuit autem patricius, & transit à causis agendis ad ius ciuile. maximè postquam Quintum Ligarium accusauit, nec optinuit apud Gaium Cæsarem. Is est Quintus Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmum

Tuberonem applicare nō permiſit, nec aquam auvire. quo nomine eum accuſauit, & Cicero defendit. exſtat eius oratio ſatis pulcherrima, quæ inſcribitur, pro Quinto Ligario. Tubero doctiſſimus quidem habitus eſt iuris publici, & priuati: & complures vtriuſq; operis libros reliquit. ſermone etiam antiquo vſus affectauit ſcribere, & ideo parum libri eius grati habentur. ¶ Poſt hunc maximæ auctoritatis fuerunt Ateius Capito, qui Oſilium ſecutus eſt, & Antiſtius Labeo, qui omnes hos audiuit: inſtitutus eſt autem à Trebatio. Ex his Ateius conſul fuit. Labeo noluit, cum offerretur ei ab Auguſto conſulatus, quo ſoffectus fieret, {&} honorē ſuſcipere. ſed plurimū ſtudijs operā dedit: & totū annum ita duiſerat, vt Romæ ſex menſibus cū ſtudioſis eſſet, ſex menſibus ſecederet, & cōſcribendis libris operam daret. Itaq; reliquit quadringēta volumina, ex quibus plurima inter manus verſantur. 25

De diuerſis ſectis Iuriſcōſultorum à Labeone & Capitone factis, & à Sabino, Nerua, Caſsio, Proculo, Pegaſo, auctis.

¶ Hi duo primum veluti diuerſas ſectas fecerunt. nam Ateius Capito in his, quæ ei tradita fuerāt, perſeuerabat: Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & ceteris operis ſapientiæ operam dederat, plurima innouare inſtituit. & ita Ateio Capitoni Maſſurius Sabinus ſucceſſit, Labeoni Nerua. adhuc 26

eas diſſenſiones auxerunt. Hic etiam Nerua Cæſari familiariſſimus fuit. Maſſurius Sabinus in equeſtri ordine fuit, & publicè primus † ſcripſit. poſteaq; hoc cœpit beneficium dari † reſponà Tiberio Cæſare. Hoc tamen illi conceſſum dit
27 erat. ¶ Et, vt obiter ſciamus, ante tēpora Auguſti publicè reſpondendi ius non à principibus dabatur: ſed qui fiduciam ſtudiorum ſuorum habebant, conſulentibus reſpondēbant, neq; reſponſa vtiq; ſignata dabant: ſed plerumq; iudicibus ipſi ſcribebant, aut teſtabantur, qui illos conſulebant. Primus Diuus Auguſtus, vt maior iuris auctoritas haberetur, conſtituit, vt ex auctoritate eius reſponderent. & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit. & ideo optimus princeps Hadrianus, cū ab eo viri prætorij peterent, vt ſibi liceret reſpondere, reſcripſit eis, hoc nō peti, ſed præſtari ſolere. & ideo, ſi quis fiduciam ſui haberet, delectari ſe populo ad reſpōdendum ſe præparet. Ergo Sabino conceſſum eſt à Tiberio Cæſare, vt populo reſponderet. qui in equeſtri ordine iam grandis natu, & ferè annorū quinquaginta receptus eſt. huic nec amplæ facultates fuerunt, ſed plurimum à ſuis auditori-
28 bus ſuſtentatus eſt. ¶ Huic ſucceſſit Gaius Caſsius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpicij: & ideo proauum ſuum Seruium Sulpicium appellat. hic

consul fuit cum Quartino temporibus Tiberij. sed plurimũ in ciuitate auctoritatis habuit, eousq; donec eum Cæsar ciuitate pelleret. expulsus ab eo in Sardiniã, reuocatus à Vespassiano, diem suũ obit. Neruæ successit Proculus. fuit eodem tempore & Nerua filius. fuit & alius Longinus ex equestri quidem ordine: qui postea ad præturam vsq; peruenit. sed Proculi auctoritas maior fuit, nam etiam plurimùm potuit. appellatiq; sunt partim Cassiani, partim Proculeiani. quæ origo à Capitone, & Labeone cœperat. Cassio Cælius Sabinus successit, qui plurimùm temporibus Vespassiani potuit. Proculo Pegasus, qui tẽporibus Vespassiani præfectus vrbi fuit. Cælio Sabino Priscus Iavolenus. Pegaso Celsus. patri Celso Celsus filius, & Priscus Neratius, qui vtriq; consules fuerunt. Celsus quidem & iterum. Iavoleno Prisco Aburnus Valens, & Tuscianus. item Saluius Iulianus.

nihil hîc deest, vt falsò quidam somniat.

DE LEGIBVS SENATVSQVE CONSVLTIS ET LONGA CONSVETVDINE.

TIT. III.

Partes iuris ciuilis retractantur. Leges de gibus, regulæ de legum interpretatione.

I. PAP

I. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

LEX est cõmune præceptum: virorum prudentiũ cõsultum: delictorum, quæ spõte, vel ignorantia cõtrahuntur, coërcitio: communis reipublicæ sponsio. 1. Definitio.

II. MARCIANVS libro primo Institutionum.

NAm & Demosthenes "*orator sic definit:* Τοῦτ' ἐστὶν νόμος, ᾧ πάντας ἀνθρώπους προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλὰ, καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ἐστὶν νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεοῦ, δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινὴ, καθ' ἣν ἅπασι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει. i. hoc est lex, cui omnes homines decet obedire propter multa & maximè, quoniam omnis est lex inuentum quidem & donum Dei, dogma autem hominum sapiẽtium, correctio autem voluntariorum & inuoluntariorum peccatorum, ciuitatis autem cõpositio [seu rectiùs sponsio] communis, secundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate sunt. *Sed & philosophus summæ Stoicæ sapientiæ Chrysippus sic incipit libro, quem fecit* περὶ νόμου. ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν

2. Definitio.

" Contra Aristogitonem.

3. Definitio.

αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα, καὶ ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τ' εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων: προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον: ἀπαγορευτικὸν δὲ, ὧν οὐ ποιητέον.

i. De lege. Lex omnium est rex, diuinarum & humanarum rerum. oportet autem eam præsidem esse, & bonorum & malorũ & principem ac ducem, & secundum hoc regulam esse iustorum & iniustorum, & eorum quæ natura ciuilia sunt animalia, præceptricem quidem faciendorum, prohibitricem autem non faciendorum.

III. POMPONIVS lib. vicensimoquinto ad Sabinum.

1. Regula. *IVra constitui oportet, vt dixit Theophrastus, in his, quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον.* i. vt plurimum. *accidunt, non quæ ἐκ παραλόγου.* i. inopinato.

IIII. CELSVS libro quinto Digestorum.

l. 3. §. si pars hær. *EX his, quæ fortè vno aliquo casu accidere possunt, iura non constituuntur.*

V. IDEM libro XVII. Digestorum.

NAm ad ea potius debet aptari ius, quæ & frequẽter & facilè, quàm quæ perrarò eueniunt.

VI. PAVLVS libro XVII. ad Plautium.

Τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς, vt ait Theophrastus, παραβαίνουσιν οἱ νομόθεται. i. quod enim

enim semel aut iterum fit, prætermittunt legislatores.

VII. MODESTINVS libro I. Regularum.

LEgis virtus hæc est: imperare vetare* permittere, punire.* 2. Reg.

VIII. VLPIANVS libro III. ad Sabinum.

IVra non in singulas personas, sed generaliter constituuntur. 3. Reg. cc. l. 16. §. eod.

IX. IDEM libro XVI. ad edictum.

NOn ambigitur, senatum ius facere posse. Reg. 4

X. IVLIANVS libro LVIIII. Digestorum.

NEq; leges, neq; senatusc̃ōsulta ita* scribi possunt, vt omnes* casus* qui quandoq; inciderint, cōprehendãtur: sed sufficit & ea, quæ plerumq; accidunt, contineri.* Refer ad reg. 1.

XI. IDEM libro LXXXX. Digestorum.

ET ideo de his, quæ primò constituuntur: aut interpretatione, aut constitutione optimi principis certius statuendum est. Reg. 5. l. tanta. §. 14. ff. de confir. Dig.

XII. IDEM libro XV. Digestorum.

NOn possunt omnes articuli singillatim aut legibus, aut senatusconsultis comprehendi. sed cum in aliqua causa sententia eorum manifesta est, is, qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atq; ita ius dicere debet.

XIII. VLPIANVS libro I. ad edictum ædilium* curulium*

NAm, vt ait Pedius, quotiens lege aliquid vnum, vel alterum introductum est: bona occasio est cetera, quæ tendunt

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certè iurisdictione suppleri.

XIIII. PAVLVS libro LIIII. ad edictum.

Reg. 6 l. quod cõtrà. ſ. de reg. iur.

QVod verò contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentias.

XV. IVLIANVS lib. XXVI. Digestorum.

IN his, quæ contra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris.

XVI. PAVLVS lib. singulari de iure singulari.

IVs singulare est, quod contra tenorem rationis, propter aliquam vtilitatem, auctoritate constituentium introductum est.

XVII. CELSVS libro XXVI. Digestorum.

Reg. 7 SCire leges non hoc est, verba earum tenere, sed vim ac potestatem.

XVIII. IDEM libro XXVIII. Digestorum.

Reg. 8 BEnignius leges interpretandæ sunt, quò voluntas earum conseruetur.

XIX. IDEM lib. XXXIII. Digestorum.

Reg. 9 IN ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret: præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit.

XX. IVLIANVS libro LV. Digestorum.

Reg. 10 NOn omnium, quæ à maioribus constituta sunt, ratio reddi potest.

XXI. NERATIVS libro VI. Membranarum.

ET ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportet: alioquin multa ex

ex his, quæ certa sunt, subuertuntur.

XXII. VLPIANVS libro XXXV. ad Edictum.

CVm lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat. Reg. 11.

XXIII. PAVLVS lib. IIII. ad Plautium.

MInimè sunt mutanda, quæ interpretationem certam semper habuerunt. Reg. 12.

XXIIII. CELSVS libro VIIII. Digestorum.

INciuile est, nisi tota lege perspecta, vna aliqua particula eius proposita iudicare, vel respondere. Reg. 13.

XXV. MODESTINVS lib. VIII. Responsorum.

NVlla iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducũtur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. Reg. 14.

XXVI. PAVLVS libro IIII. Quæstionum.

NOn est nouum, vt priores leges ad posteriores trahantur. Reg. 15.

XXVII. TERTYLLIANVS libro I. Quæstionũ.

IDeo, qui antiquiores leges ad posteriores trahi, vsitatum est: * & * semper quasi hoc legibus inesse credi oportet, vt ad eas quoq; personas & ad eas res pertinerent, quæ quandoque similes erunt.

XXVIII. PAVLVS lib. V. ad leg. Iuliã & Papiã.

SEd & posteriores leges ad priores pertinent: nisi contrariæ sint. idq; multis argumentis probatur. Reg. 16.

XXIX.

XXIX. IDEM libro singulari ad legē Cinciā.

Reg.17 *Contra legem facit qui id facit quod lex prohibet, in fraudem verò qui salvis verbis legis, sententiam eius circúmuenit.*

XXX. VLPIANVS libro IIII. ad Edictum.

Fraus enim legi fit vbi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit, & quod distat ῥήτου ἀπὸ διανοίας, i. scriptum seu dictum à sententia. hoc distat fraus ab eo, quod contra legem fit.

XXXI. IDEM libro XIII. ad legem Iuliam & Papiam.

Reg.18 *Princeps legibus solutus est. Augusta autem licet legibus soluta non est: princeps tamen eadem illi privilegia tribuunt, quæ ipsi habent.*

Pertinet ad regulam 4. & 5.

XXXII. IVLIANVS libro LXXXVIII. Digest.

*De quibus causis scriptis legibus nō vtimur id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum * est *. & si qua in re hoc deficeret Tunc quod proximum & consequens ei est. si nec id quidem appareat: tunc ius, quo vrbs Roma vtitur, seruari oportet. Inueterata consuetudo pro lege non immeritò custoditur. & hoc est ius quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ sunt: merito & ea, quæ sine vllo scripto populus probauit, tenebunt omnes. nam quid*

quid interest suffragio populus voluntatē suā declaret, an rebus ipsis & factis? Quare rectissimè etiam illud receptū est, vt leges non solùm suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur.

De consuetudine, regulæ.

XXXIII. VLPIANVS libro I. de Officio proconsulis.

Reg. 1. *Diuturna cōsuetudo pro iure & lege in his, quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet.*

XXXIIII. IDEM libro IIII. de Officio proconsulis.

Reg. 2. *Cvm de cōsuetudine ciuitatis vel prouinciæ considere quis videtur, primùm quidem illud explorandum arbitror, an etiam contradicto aliquando iudicio consuetudo firmata sit.*

XXXV. HERMOGENIANVS libro I. iuris Epitomarum.

Reg. 3. *Sed & ea, quæ longa cōsuetudine comprobata sunt, ac per annos plurimos obseruata velut tacita ciuium conuentio, non minus, quàm ea quæ scripta sunt iura, seruantur.*

XXXVI. PAVLVS libro VII. ad Sabinum.

Immo magnæ auctoritatis hoc ius habetur: quod in tantum probatum est, vt non fuerit necesse scripto id comprehendere.

XXXVII. IDEM lib. primo Quæstionum.

Reg. 4. *Si de interpretatione legis quæratur: * in primis * inspiciendum est quo iure ciuitas vtitur.*

retro in eiusmodi casibus usa fuisset. optima enim est legum interpres consuetudo.

XXXVIII. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

NAm Imperator noster Seuerus rescripsit, in ambiguitatibus quæ ex legibus proficiscuntur, cõsuetudinem, aut rerum perpetuò similiter iudicatarum auctoritatem, vim legis obtinere debere.

XXXIX. CELSVS libro XXIII. Digestorum.

Reg. 5. QVod non ratione introductum, sed errore primùm, deinde cõsuetudine obtentum est: in alijs similibus nõ optinet.

XL. MODESTINVS libro I. Regularum.

Reg. 6. ERgo omne ius aut cõsensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmauit consuetudo.

XLI. VLPIANVS lib. II. Institutionum.

Regula cõmunis. TOtum autem ius constitit aut in adquirendo, aut in conseruãdo, aut in minuendo. aut enim hoc agitur quemadmodum quid cuiusque fiat, aut quẽadmodum quis rem vel ius suum conseruet, aut quomodo alienet aut amittat.

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM TIT. IIII.

VLPIA

VLPIANVS libro I. Institutionum.

" QVOD principi placuit legis habet vigorem: vtpote cum lege regia, quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem conferat. Quodcunq; igitur Imperator per epistulam & subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit, vel de plano interlocutus est, vel edicto præcepit: legem esse cõstat. hæc sunt quas volgo constitutiones appellamus. Planè ex his quædam sunt personales, nec ad exemplum trahuntur. nam quæ princeps alicui ob meritum indulsit, vel si quam pœnam irrogauit, vel si cui sine exemplo subuenit: personam non egreditur. Instit. de iure nat.

II. VLPIANVS Fideicommissorum lib. IIII.

IN rebus nouis constituendis emendis esse vtilius debet vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum visum est.

III. IAVOLENVS Epistularum lib. XIII.

BEneficium imperatoris, quod à diuina scilicet eius indulgentia proficiscitur, quam plenissimè interpretari debemus.

IIII. MODESTINVS lib. II. Excusationum.

Ἀ'ι μεταγενέστεραι διατάξεις ἰσχυρότεραι τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσιν. posteriores factæ constitutiones potiores sunt his quæ ante has [factæ sunt.]

DE STATV HOMINVM

TITVLVS V.

GAIVS lib. primo Institutionum.

Instit. de iure pers. OMne ius quo vtimur vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones.

II. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

CVm igitur hominum causa omne ius constitutum sit, primò de personarum statu, ac post de ceteris ordinem edicti perpetui secuti, & his proximos atque connexos applicantes titulos, vt res patitur, dicemus.

III. GAIVS. lib. primo Institutionum.

Ibidem. SVmma itaq; de iure personarum diuisio hæc est, quòd omnes homines, aut liberi sunt, aut serui.

IIII. FLORENTINVS lib. nono Institutionũ.

LIbertas est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut iure prohibetur. Seruitus est constitutio iuris gentium, qua quis domnio alieno contra naturam subiicitur. Serui ex eo appellati sunt, quòd Imperatores captiuos vẽdere, ac per hoc seruare, nec occidere solent. Mancipia vero dicta, quòd ab hostibus manu capiantur.

V. MARCIANVS libro primo Institutionum.

Ibidem. ET seruorum quidem vna est condicio, liberorum autem hominum quidam ingenui

ingenui sunt, quidam libertini. ¶ Serui autem in dominium nostrum rediguntur aut iure ciuili, aut gentium. Iure ciuili si quis se maior viginti annis ad pretium participandum venire passus est. Iure gentium serui nostri sunt qui ab hostibus capiuntur, aut qui ex ancillis nostris nascuntur. ¶ Ingenui sunt qui ex matre libera nati sunt. sufficit enim liberã fuisse eo tempore quo nascitur, licet ancilla concepit. & econtrario si libera conceperit, deinde ancilla pariat, placuit eum qui nascitur liberum nasci. nec interest iustis nuptijs concepit, an volgo: quia non debet calamitas matris nocere ei, qui in ventre est. ¶ Ex hoc quæsitum est si ancilla prægnas manumissa sit, deinde ancilla postea facta aut expulsa ciuitate pepererit, liberum, an seruum pariat: & tamen rectius probatum est liberum nasci, & sufficere ei qui in ventre est, liberam matrem vel medio tempore habuisse. Instit. de ingenuis.

VI. GAIVS libro primo Institutionum.

Instit. de liberti. LIbertini sunt qui ex iusta seruitute manumissi sunt.

VII. IAVLVS libro singulari de portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur.

QVi in vtero est, perinde acsi in rebus humanis esset, custoditur quotiens de commodis ipsius partus quæritur: quamquam alij antequam nascatur neque quam prosit.

VIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

IMperator Titus Antoninus rescripsit, non lædi statum liberorum ob tenorem instrumenti male concepti.

IX. IDEM libro trigesimo primo Quæstionũ.

IN multis iuris nostri articulis deterior est condicio feminarum quàm masculorum.

X. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

QVæritur Hermaphroditum cui comparamus: & magis puto eius sexus æstimandum, qui in eo præualet.

XI. PAVLVS libro octauodecimo Responsorum.

PAulus respondit eum, qui viuente patre & ignorante de coniunctione filiæ conceptus est, licet post mortem aui natus sit, iustum filium ei ex quo conceptus est esse non videri.

XII. IDEM libro nonodecimo Respõsorum.

SEptimo mense nasci perfectum partum iam receptum est propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis, & ideo credendum est eũ, qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum filium esse.

XIII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum.

SErvus in causa capitali fortunæ iudicio à domino commissus, & si fuerit absolutus, non fit liber.

ff. l. intestato. ff. de suis.

XIIII. PAVLVS libro quarto Sententiarum.

NOn sunt liberi qui contra formam humani generis conuerso more procreantur: veluti si mulier monstrosum aliquid, aut prodigiosum enixa sit. Partus autẽ, qui membrorum humanorum officia ampliauit, aliquatenus videtur effectus. & ideo inter liberos connumerabitur.

XV. TRYPHONINVS libro decimo Disputationum.

ARescusa si tres pepererit libera esse testamento iussa, primo partu vnum, secundo tres peperit: quæsitum est an & quis eorum liber esset. hæc condicio libertati adposita iam implenda mulieri est: sed non dubitari debet quin vltimus liber nascatur. nec enim natura permisit simul vno impetu duos infantes de vtero matris excedere: vt ordine incerto nascentium non appareat vter in seruitute, libertateue nascatur. Incipiente igitur partu existens condicio efficit, vt ex libera edatur quod postea nascitur. veluti si quælibet alia condicio libertati mulieris adposita parturiente ea existat: vel manumissa sub hac condicione, si decem milia heredi Titióne dederit, eo momento quo parit per alium impleuerit condicionem: iam libera peperisse credenda est.

ff. l. quæret. ff. de verb. sig.

XVI. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

IDem erit si eadem Arescusa primò duo pepererat, postea geminos ediderit. dicen-

dum est enim non posse dici vtrumque ingenuum nasci, sed eum qui posterior nascitur. quæstio ergo facti potius est, non iuris.

XVII. IDEM libro vicensimo secundo ad Edictum.

"Id est, imperio. IN orbe" Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini ciues Romani effecti sunt.

XVIII. IDEM libro vicensimo septimo ad Sabinum.

IMperator Hadrianus Publicio Marcello rescripsit liberam, quæ prægnas vltimo supplicio damnata est, liberum parere: & solitum esse seruari eam dum partum ederet. sed si ei, quæ ex iustis nuptiis concepit, aqua & igni interdictum est: ciuem Romanum pariet & in potestate patris.

XIIII. CELSVS libro vicensimo nono Digestorum.

CVm legitimæ nuptiæ factæ sint, patrem liberi sequuntur: volgo quæsitus matrem sequitur.

XX. VLPIANVS libro trigensimo octauo ad Sabinum.

QVi furere cœpit, & statum, & dignitatem in qua fuit, & magistratum, & potestatem" videtur retinere: sicut rei suæ dominium retinet.

" Scilicet in filios.

XXI. MODESTINVS libro septimo Regularū.

HOmo liber, qui se vendidit, manumissus nō ad suum statum reuertitur, quo se ab

se abdicauit: sed efficitur libertinæ condicionis.

XXII. IDEM libro duodecimo Responsorū.

HEremius Modestinus respondit, si eo tempore enixa est ancilla, quo secundū legem donationis manumissa esse debuit: cum ex constitutione" libera fuerit, ingenuum ex ea natum.

" D. Marci scilicet.

XXIII. IDEM libro primo Pandectarum.

VOlgo concepti dicuntur qui patrē demonstrare non possunt, vel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere non licet: qui & spurij appellātur παρὰ τὸν σπερματον. id est à satione.

XXIIII. VLPIANVS libro vicensimo septimo ad Sabinum.

LEx naturæ hæc est, vt qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur: nisi lex" specialis aliud inducit.

" vt Mensia. Vlpia. frag. ti. 5

XXV. IDEM lib. I. ad legem Iuliā & Papiam.

INgenuum accipere debemus etiam eum de quo sententia lata est, quamuis fuerit libertinus. quia" res iudicata pro veritate accipitur.

" l. 207. de reg. iur.

XXVI. IVLIANVS libro sexagensimo nono Digestorum.

QVi in vtero sunt, in toto pænè iure ciuili intelleguntur in rerū natura esse. Nā & legitimæ hæreditates his restituuntur, & si prægnas mulier ab hostibus capta sit, id quod natum erit postliminiū habet. itē patris vel

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

matris condicionem sequitur. Præterea si* ancilla* prægnas subrepta fuerit, quamuis apud bonæ fidei emptorē pepererit, id quod natum erit tanquam furtiuum vsu non capitur. His consequens est vt libertus quoque quamdiu patroni filius nasci possit, eo iure sit, quo sunt qui patronos habent.

XXVII. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

&.l. sciendum.j. de ritu nup

EVm qui se libertinum esse fatetur, nec adoptando patronus ingenuum facere potuit.

Lib. 31. βασιλικ. tit. 1.

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI IVRIS SVNT. TIT. VI.

Secunda diuisio personarum.

GAIVS. libro primo Institutionum.

DE IVRE personarum alia diuisio sequitur: quòd quædā personæ sui iuris sunt, quædā alieno iuri subiectæ sunt. Videamus itaq; de his, quæ alieno iuri subiectæ sunt. nā si cognouerimus quæ istæ personæ sunt, simul intellegemus quæ sui iuris sunt. dispiciamus itaque de his, quæ in aliena potestate sunt. Igitur in potestate sunt serui dominorum. quæ quidē potestas iuri sgentium est: nā apud omnes peræque gentes animaduer

maduertere possumus dominis in seruos vitæ necisque potestatem fuisse. & quodcūque per seruum adquiritur, id domino adquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui sub imperio Romano sunt, licet supra modum & sine causa legibus cognita in seruos suos sæuire. nā ex cōstitutione Diui Antonini qui sine causa seruum suum occiderit, non minus pOniri iubetur, quàm qui alienum seruum occiderit. Sed & maior asperitas dominorum eiusdem principis constitutione coërcetur.

II. VLPIANVS libro octauo de Officio Proconsulis.

SI dominus in seruos sæuierit, vel ad impudicitiam turpémque violationē compellat: quæ sint partes præsidis ex rescripto Diui Pij ad Aelium Marcianum proconsulem veticæ manifestabitur: cuius rescripti verba hæc sunt. ¶ Dominorum quidem potestatem in suos seruuos illibatam esse oportet, nec cuiquam hominum ius suum detrahi. sed dominorum interest ne auxilium contra sæuitiā, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur his, qui iustè deprecantur. Ideóque cognosce de querellis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad statuam confugerunt: & si vel durius habitos, quàm æquum est, vel infami iniuria affectos cognoueris: veniri iube, ita vt in potestate domini non reuertantur. qui si meæ

Inst. ibid.

HAYEKOVA SPOLEK OHYNIKOVA

constitutioni fraudem fecerit, sciet me admissum severius exsecuturum. Divus etiam Hadrianus Fabriciam quandam matronam in quinquennium relegauit, quòd ex leuissimis causis ancillas atrocissimè tractasset.

Instit. de patr. potest.

III. GAIVS libro primo Institutionum.

ITem in potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptijs procreauerimus: quod ius proprium ciuium Romanorum est.

IIII. VLPIANVS libro primo Institutionū.

NAm ciuium Romanorum quidā sunt patresfamiliarum, alij filiifamiliarum*: quædam matresfamiliarum, quædam filiæfamiliarum. Patresfamiliarum sunt, qui sunt suæ potestatis: siue puberes, siue impuberes. simili modo matresfamiliarum. filiifamiliarum & filiæ: quæ sunt in aliena potestate. Nam qui ex me & vxore mea nascitur, in mea potestate est: item qui ex filio meo & vxore eius nascitur, id est nepos meus & neptis, æquè in mea sunt potestate: & pronepos & pronepotis, & deinceps ceteri.

V. IDEM libro trigesimo sexto ad Sabinum.

NEpotes ex filio mortuo auo reccidere solent in filij potestatem hoc est patris sui. simili modo & pronepotes* & *deinceps vel in filij potestate si vixit, & in familia mā sit: vel in eius parentis, qui ante eos in potestate est.

His qui sunt in

te est. & hoc non tantùm in naturalibus, verùm in adoptiuis quoque iuris est.

VI. IDEM libro nono ad Sabinum.

FIlium eū definimus, qui ex viro & vxore eius nascitur. Sed si fingamus afuisse maritum verbi gratia per decennium, reuersum anniculum inuenisse in domo sua: placet nobis Iuliani sententia hunc non esse mariti filium. non tamen ferendū Iulianus ait eum, qui cum vxore sua assiduè moratus nolit filium adgnoscere, quasi non suum. Sed mihi videtur, quod & Scæuola probat, si constet maritum aliquamdiu cum vxore non concubuisse infirmitate interueniente, vel alia causa, vel si ea valetudine paterfamilias fuit, vt generare non possit: hunc, qui in domo natus est, licet vicinis scientibus, filium non esse.

l. j. §. 8. ff. de liber. agno.

VII. IDEM libro vicensimo quinto ad Sabinum.

SI qua pœna pater fuerit affectus, vt vel ciuitatem amittat, vel seruus pœnæ efficiatur: sine dubio nepos filij loco succedit.

Ob furorem patris ius potestatis non soluitur.

VIII. IDEM libro vicensimo sexto ad Sabinum.

PAtre furioso liberi nihilominus in patris sui potestate sunt. Idem & in omnibus est parentibus, qui habent liberos in

in potestate. nam cum ius potestatis moribus sit receptum, nec possit desinere quis habere in potestate, nisi exierint liberi quibus casibus solent: nequaquam dubitandum est remanere eos in potestate. Quare non solum eos liberos in potestate habebit, quos ante furorē genuit: verùm & si qui ante furorem concepti in furore editi sunt. sed & si in furore agente eo vxor concipiat, videdum an in potestate eius nascatur filius. nam furiosus licet vxorem ducere non possit, retinere tamen matrimonium potest. quod cum ita se habeat, in potestate filium habebit. Proinde & si furiosa sit vxor, ex ea ante conceptus in potestate nascetur. sed sed & in furore eius conceptus ab eo, qui non furebat, sine dubio in potestate nascetur: quia retinetur matrimonium. sed & si ambo in furore agant & vxor & maritus, & tunc concipiat: partus in potestate patris nascetur, quasi voluntatis reliquis in furiosis manentibus. nam cum consistat matrimonium altero furente, consistet & vtroque. Adeo autem retinet ius potestatis pater furiosus, vt & adquiratur illi commodum eius, quod filius adquisiuit.

VIIII. POMPONIVS libro sextodecimo ad Quintum Mucium.

Filiusfamilias in publicis causis loco patris familias habetur: veluti vt magistratum

tum gerat, vt tutor detur.

X. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Si iudex nutriri, vel ali oportere pronunciauerit: dicendum est de veritate quærendum filius sit, an non: neque enim alimentorum causa veritati facit præiudicium.

XI. MODESTINVS lib. primo Pandectarū.

Nuiti filij naturales, "vel emancipati non rediguntur in patriam potestatem.

"in antiq. manuscr. particulæ vel, duo puncta quasi expūctionis subiiciuntur, sed retineri potest. perperam Connanus vult legi semel, cōtra auctoritatem scripturæ.

DE ADOPTIONIBVS ET EMANCIPATIONIBVS ET aliis modis quibus potestas soluitur. TIT. VII.

Duæ species adoptionis.

MODESTINVS libro secundo Regularum.

Filiosfamilias non solùm natura, verùm & adoptiones faciunt. quod adoptionis nomen est quidē generale, in duas autem species diuiditur: quarum altera adoptio similiter dicitur, altera adrogatio. Adoptantur filiifamilias: adrogantur qui sui iuris sunt.

"lib. 33. βασιλ. tit. 1. c. 33.

Instit. eo. titu.

II. GAIVS libro primo Institutionum,

"Generalis enim adoptio "duobus modis fit: aut principis auctoritate, aut magi-

"Gel. li. 5. c. 19.

stratus

strat⁹ imperio. Principis auctoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt. quæ species adoptionis dicitur adrogatio: quia & is qui adoptat rogatur, id est interrogatur an velit eũ, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse: & is qui adoptatur, rogatur an id fieri patiatur. Imperio magistratus adoptamus* eos*, qui in potestate parentis sunt, siue primum gradum liberorum optineant, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est* nepos*, neptis, proneIbid. §. 8. pos, proneptis. ¶ Illud vtriusque adoptionis commune est, quòd & hi qui generare non possunt, quales sunt spadones, adoptare posIbid. §. 10 sunt. ¶ Hoc verò proprium est eius adoptionis, quæ per principem fit: quòd is qui liberos in potestate habet, si se adrogandum dederit, non solùm ipse potestati adrogatoris subiicitur, sed & liberi eius in eiusdem fiunt potestate tanquam nepotes.

Si officia non sunt repugnantia, vnus potest vicem duorum sustinere. Bart.

XII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SI consul vel præses filiusfamilias sit: posse eum apud semetipsum vel emancipari, vel in adoptionem dari constat.

XIII. MODESTINVS lib. secundo Regularũ.

MAgistratum, apud quẽ legis actio est, * & * emãcipare filios suos, & in adoptione dare apud se posse Neratij sententia est.

V. CEL

V. CELSVS libro vicensimo octauo Digestorum.

IN adoptionibus eorum dumtaxat, qui suæ potestatis sunt, voluntas exploratur. sin autem à patre dantur in adoptionem: in his vtriusque arbitrium spectandum est. vel consentiendo, vel non contradicendo.

VI. PAVLVS libro trigensimo quinto ad Edictum.

CVm nepos adoptatur quasi ex filio natus, consensus filij exigitur: idque etiam Iulianus scribit.

VII. CELSVS libro trigensimo nono Digestorum.

CVm adoptio fit nõ est necessaria in eam rem auctoritas eorum, inter quos iurè agnationis consequuntur.

VIII. MODESTINVS libro secundo Regularum.

QVod ne curatoris auctoritas intercederet in adrogatione ante tenuerat, sub Diuo Claudio rectè mutatũ est.

VIIII. VLPIANVS lib. I. ad Sabinum.

ETiam cæcus adoptare, vel adoptari potest.

X. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

SI quis nepotẽ quasi ex filio natum, quem in potestate habet, consentiente filio adoptauerit, non adgnascitur auo suus heres: quippe cum post mortem aui quasi in patris sui

sui recidit potestatem.

XI. IDEM libro quarto ad Sabinum.

Instit. eo. §. 7

SI is qui filium haberet, in nepotis locum „ adoptasset, perinde atque si ex eo filio natus esset, & is filius auctor factus non esset: „ mortuo auo non esse nepotem in potestate filij. „

XII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

QVi liberatus est patria potestate, is postea in potestate honeste reuerti non potest nisi adoptione.

XIII. PAPINIANVS lib. trigensimo sexto Quæstionum.

IN omni ferè iure finita patris adoptiui potestate nullum ex pristino retinetur vestigium: denique & patria dignitas quæsita per adoptionem finita ea deponitur.

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SEd etiam nepos ex filio apud adoptatum patrem conceptus & natus, per emancipationem iura omnia perdit.

XV. VLPIANVS lib. vicensimo sexto ad Sabinum.

SI paterfamilias adoptatus sit: omnia quæ eius fuerunt & adquiri possunt, tacito iure ad eum transeunt, qui adoptauit. hoc amplius liberi eius, qui in potestate sunt, eum sequuntur. sed & hi, qui postliminio redeunt, vel qui in vtero fuerunt * cum * adrogaretur, simili

simili modo in potestatem adrogatorii redi-
1 guntur. ¶ Qui duos filios & ex altero eorum nepotem habet, si vult nepotem quasi ex altero natum sic adoptare: potest hoc efficere si eum emancipauerit, & sic adoptauerit quasi ex altero natũ. facit enim hoc quasi quilibet, non quasi auus. & qua ratione quasi ex quolibet natũ potest adoptare, ita potest & quasi
2 ex altero filio. ¶ In adrogationibus cognitio vertitur num fortè minor sexaginta annis sit *qui* adrogat: quia magis liberorum creationi studere debeat: nisi fortè morbus aut valetudo in causa sit, aut alia iusta causa adrogandi: veluti si coniunctam sibi personam velit adoptare. Item non debet quis plures adroga- „ re, nisi ex iusta causa. Sed nec libertum alie- „ num, nec maiorem minor.

Instit. eo. §. 5

XVI. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

„ ADoptio enim in his personis locum habet, „ in quibus etiã natura potest habere.

XVII. VLPIANVS libro vicensimo sexto ad Sabinum.

NEc ei permittitur adrogare, qui tutelã *vel curam alicuius administrauit, si minor viginti quinque annis sit qui adrogatur: ne fortè eum ideo adroget, ne rationes reddat. Item inquirendum est ne fortè turpis
3 causa adrogandi subsit. ¶ Eorum duntaxat

d

pupillorum adrogatio permittenda est his, qui vel naturali cognatione, vel sanctissima affectione ducti adoptarent: ceterorum prohibenda, ne esset in potestate tutorum & fugere tutelam, & substitutionem à parente factam extinguere. ¶ Et primùm quidem excutiendum erit quæ facultates pupilli sint, & quæ eius, qui adoptare eum velit: vt æstimetur ex comparatione earum, an sit dubium adoptio possit pupillo intelligi. deinde cuius vitæ sit is, qui velit pupillum redigere in familiã suam. tertiò cuius idem ætatis sit: vt æstimetur an melius sit de liberis procreandis cogitare eum, quàm ex aliena familia quemquam redigere in potestatem suam. ¶ Præterea videndum est an non debeat permitti ei, qui vel vnum habebit vel plures liberos, adoptare alium: ne aut illorum, quos iustis nuptiis procreauerit, deminuatur spes, quam vnusquisque liberorũ obsequio paret sibi: aut qui adoptatus fuit minus percipiat, quàm dignum erit eum consequi. Interdum & ditiorem permittetur adoptare pauperiori si vitæ eius sobrietas clara sit, vel affectio honesta nec incognita. ¶ Satisdatio autem in his casibus dari solet.

XVIII. MARCELLVS libro vicensimo sexto Digestorum.

Inst. e. §. 3

NOn aliter enim voluntati eius, qui adrogare pupillũ volet, si causam eius ob »

» alia probabit subscribendum erit, quàm si ea- » uerit seruo publico se restituturum ea, quæ ex » bonis eius consecutus fuerit: illis, ad quos res » peruentura esset si adrogatus permansisset in » suo statu.

XIX. VLPIANVS libro vicensimo sexto ad Sabinum.

HIs verbis satisdationis, quæ ab adrogatore præstari debet, AD QVOS EA RES PERTINET, & libertatibus prospectum esse, quæ secundis tabulis datæ sunt: & multo magis substituto seruo, item legatariis, nemo dubitat. quæ satisdatio si omissa fuerit, vtilis actio in adrogatorem datur.

XX. MARCELLVS libro vicensimo sexto Digestorum.

HAec autem satisdatio locum habet si impubes decesserit. sed & si de pupillo loquitur, tamen hoc & in pupilla obseruandum est.

XXI. GAIVS libro singulari Regularum.

NAm & femina ex rescripto principis adrogari possunt.

XXII. VLPIANVS libro vicensimo sexto ad Sabinum.

SI adrogator decesserit impubere relicto filio adoptiuo, & mox impubes decedat: an heredes adrogatoris teneantur? & dicendum est heredes quoque restituturos & bona adrogati, & præterea quartam partem. Sed an

impuberi adrogator substituere possit quæritur: & puto non admitti substitutionem, nisi forte ad quartam solam, quam ex bonis eius consequitur: & hactenus, vt ei vsque ad pubertatem substituat. Ceterum si fidei eius committat, vt quandoque restituat: non oportet admitti fideicommissum: quia hoc non iudicio eius ad eum peruenit, sed principali prouidentia. Hæc omnia dicenda sunt siue in locum filij, siue in locum nepotis aliquis impuberem adrogauerit.

XIII. PAVLVS libro trigensimo quinto ad Edictum.

QVi in adoptionem datur, his quibus adgnascitur & cognatus fit: quibus verò non adgnascitur nec cognatus fit. adoptio enim non ius sanguinis, sed ius adgnationis adfert. & ideo si filium adoptauerim, vxor mea illi matris loco non est: neque enim adgnascitur ei, propter quod nec cognata eius fit. Item nec mater mea auiæ loco illi est: quoniam his, qui extra familiã meam sunt, non adgnascitur. sed filiæ meæ is, quem adoptaui, frater fit, quoniam in familia mea est filia, nuptiis tamẽ etiam eorum prohibitis.

XXIIII. VLPIANVS libro primo Disputationum.

NEque absens, neque dissentiens adrogari potest.

XXV.

XXV. IDEM libro quinto Opinionum.

POst mortem filiæ suæ, quæ vt materfamilias quasi iure emancipata vixerat, & testamento scriptis heredibus decessit, aduersus factum suum quasi non iure eam nec præsentibus testibus emancipasset, pater mouere controuersiam prohibetur. ¶ Neq; adoptare, neque adrogare quis absens, nec per aliũ eiusmodi sollemnitatem peragere potest.

XXVI. IVLIANVS libro septuagensimo Digestorum.

QVem filius meus emancipatus adoptauerit, is nepos meus non erit.

XXVII. IDEM libro octagensimo quinto Digestorum.

EX adoptiuo natus adoptiui locum optinet in iure ciuili.

XXVIII. GAIVS libro primo Institutionum.

LIberum arbitrium est ei, qui filium & ex eo nepotem in potestate habebit, filium quidem potestate demittere, nepotẽ verò in potestate retinere. vel ex diuerso filiũ quidem in potestate retinere, nepotem verò manumittere: vel omnes sui iuris efficere. eadem & de pronepote dicta esse intellegemus.

XXIX. CALLISTRATVS libro secundo Institutionum.

SI pater naturalis loqui quidem non possit, alio tamen modo quàm sermone manife-

sum facere possit velle se filium suum in adoptionem dare: perinde confirmatur adoptio ac si iure facto esset.

XXX. PAVLVS lib. primo Regularum.

ET qui uxores non habent filios adoptare possunt.

XXXI. MARCIANVS lib. v. Regularum.

NOn potest filius qui est in potestate patris, vllo modo compellere eum ne sit in potestate: siue naturalis, siue adoptiuus.

XXXII. PAPINIANVS libro trigensimo primo Quæstionum.

NOnnumquam autem impubes, qui adoptatus est, audiendus erit si pubes factus emancipari desideret: idq; causa cognita per iudicem statuendum erit. ¶ Imperator Titus & Antoninus rescripsit, priuignum suum tutori adoptare permittendum.

XXXIII. MARCIANVS libro quinto Regularum.

ET si pubes factus nō expedire sibi in potestatem eius redigi probauerit, æquum esse emancipari eum à patre adoptiuo: atque ita pristinum ius recipere.

XXXIIII. PAVLVS libro vndecimo Quæstionum.

QVæsitū est si tibi filius in adoptionem hac lege sit datus, vt post triēniū puta eundem mihi in adoptionem des, an actio vlla sit: & Labeo putat nullam esse actionem. nec enim

enim moribus nostris conuenit filium temporalem habere.

XXXV. IDEM lib. primo Responsorum.

PEr adoptionem dignitas nō minuitur, sed augetur. vnde senator & si à plebeio adoptatus est manet senator. similiter manet & senatoris filius.

XXXVI. IDEM libro octauodecimo Responsorum.

EMancipari filium à patre quocumque loco posse constat, vt exeat de patria potestate. Apud proconsulem etiam in ea prouincia, quam sortitus non est, & manumitti, & in adoptionem dari posse placet.

XXXVII. IDEM libro secundo Sententiarum.

ADoptare quis nepotis loco potest, etiā si filium non habet. Inst. e. §. 6 1

¶ Eum quem quis adoptauit, emancipatum, vel in adoptionem datum iterum non potest adoptare.

XXXVIII. MARCELLVS libro vicensimo sexto Digestorum.

ADoptio non iure facta à principe confirmari potest.

XXXIX. VLPIANVS libro tertio de officio Consulis.

NAm ita Diuus Marcus Eutuchiano rescripsit: Quod desideras, an impetrare debeas æstimabunt iudices, adhibitis etiam his, qui contradicent: id est qui laedetur confirmatione adoptionis.

XL. MODESTINVS libro primo Differentiarum.

Arrogato patrefamilias liberi, qui in eius eram potestate, nepotes apud adrogatorem efficiuntur: simúlque cum suo patre in eius recciduntpotestatem. quod non similiter in adoptionem contingit: nam nepotes ex eo in aui naturalis retinentur potestate.

Instit. eo. §. 5 *¶ Non tantum cum quis adoptat, sed & cum adrogat maior esse debet eo, quem sibi per adrogationem, vel per adoptionem filium facit. & vtique plenæ pubertatis, id est decem & octo annis eum præcedere debet. ¶ Spado adrogando, suum heredem sibi adsciscere potest: nec ei corporale vitium impedimento est.*

XLI. IDEM libro secundo Regularum.

Si pater filium, ex quo nepos illi est in potestate, emancipauerit, & postea eũ adoptauerit: mortuo eo nepos in patris non reuertitur potestatem. nec is nepos in patris reuertitur potestatem, quem auus retinuerit filio dato in adoptionem, quem denuo redadoptauit.

XLII. IDEM libro primo Pandectarum.

Etiam infantem in adoptionem dare possumus.

XLIII. POMPONIVS libro vicensimo ad Quintum Mucium.

Instit. eo. §. 6 *Adoptiones non solum filiorum, sed & quasi nepotum fiunt: vt aliquis nepos noster esse videatur, perinde quasi ex filio, vel incerto natus sit.*

XLIIII. PROCVLVS lib. octauo Epistularũ.

Si is qui nepotem ex filio habet, in nepotis loco aliquem adoptauit: non puto mortuo auo iura consanguinitatis inter nepotes futura esse. sed si sic adoptauit, vt" etiam iure legis nepos suus esset, quasi ex Lucio puta filio suo, & ex matrefamilias eius natus esset: contra puto.

Gel. lib. 5. cap. 19

" sic Flo. & in manuscrip. quidã dicunt in libris Ranconneti legi, vt tã iure, legéq; &c. vt est & apud Gellium. sed memini ἀπιγ̃ν.

XLV. PAVLVS lib. tertio ad legem Iuliam & Papiam.

Onera eius, qui in adoptionẽ datus est, ad patrem adoptiuum transferuntur.

XLVI. VLPIANVS lib. quarto ad legem Iuliam & Papiam.

In seruitute mea quæsitus mihi filius in potestate meam redigi beneficio principis potest: libertinum tamen eum manere non dubitatur.

DE DIVISIONE RERVM ET QVALITATE.

TIT. VIII.

Prima rerum diuisio.

libro 46. βασιλ. tit. 3.

CAIVS libro secundo Institutionum.

Summa rerum diuisio in duos articulos deducitur. nam aliæ sunt diuini iuris, aliæ humani. Diuini iuris sunt veluti res sacræ & re-

ligiosæ: sanctæ quoque res, veluti muri & portæ, quodammodo diuini iuris sunt. Quod autẽ diuini iuris est, id nullius in bonis est: id verò, quod humani iuris est, plerumque alicuius in bonis est. potest autem * & * nullius in bonis esse. nam * res * hereditariæ antequam aliquis heres existat nullius in bonis sunt. Hæ autem res, quæ humani iuris sunt, aut publicæ sunt, aut priuatæ. quæ publicæ sunt, nullius in bonis esse creduntur, ipsius enim vniuersitatis esse creduntur. priuatæ autem sunt quæ singulorum sunt.

Secunda rerum diuisio.

Instit. de reb. corp. ¶ Quædam præterea res corporales sunt, quædam incorporales. corporales hæ sunt, quæ tangi possunt: veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. incorporales sunt quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ in iure consistunt: sicut hereditas, vsusfructus, obligationes quoquo modo contractæ. nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: nam & fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt: & id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque corporale est: veluti fundus, homo, pecunia. nam ipsum ius successionis, & ipsum ius vtendi fruendi, & ipsum ius obligationis incorporale est. Eodem numero sunt & iura prædiorum vrbanorũ & rusticorum, quæ etiam seruitutes vocantur.

Tertia rerum diuisio.

II. MARCIANVS lib. tertio Institutionum.

Instit. eo. tit. §. j. Quædam naturali iure communia sunt omnium, quædam vniuersitatis, quædam nullius, pleraque singulorũ: quæ variis ex causis cuique adquiruntur.

De communibus.

Ibid. §. 2. ¶ Et quidem naturali iure omnium communia sunt illa: aër, aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris.

III. FLORENTINVS Institutionum libro sexto.

Ibid. §. 17 Item lapilli, gemmæ, ceteraq; quæ in litore inuenimus, iure naturali nostra statim fiunt.

IIII. MARCIANVS lib. tertio Institutionũ.

Ibid. §. 1. & 3. Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur piscandi causa, dum tamen villis & ædificiis & monumentis abstineatur: quia non sunt iuris gentium sicut & mare. idq; & Diuus Pius piscatoribus Formianis & Capenatis rescripsit.

De publicis.

¶ Sed flumina pænè omnia & portus publica sunt.

V. GAIVS libro II. rerum cottidianarum siue aureorum.

Ibid. §. 4 Riparum vsus publicus est iure gẽtium, sicut ipsius fluminis. Itaque nauem ad eas appellere, funes ex arboribus ibi natis religare.

ligare, retia siccare, & ex mare reducere, „
onus aliquid in his reponere cuilibet liberum „
est, sicuti per ipsum flumen nauigare. sed pro- „
prietas illorum est, quorum prædiis hærent. „
qua de causa arbores quoque in his natæ eo- „
rundem sunt. In riparis piscantibus liberum est „
casam in litore ponere, qua se recipiant. „

VI. MARCIANVS lib. tertio Institutionum.

INtantum, vt & soli domini constituantur, qui ibi ædificant: sed quamdiu ædificium manet: alioquin ædificio dilapso quasi iure postliminij reuertitur locus in pristinam causam. & si alius in eodem loco ædificauerit, eius fiet.

De rebus vniuersitatis.

Ibid. §. 4. ¶ Vniuersitatis sunt non singulorum, veluti quæ in ciuitatibus sunt theatra, & stadia, & „
similia: & si qua alia sunt communia ciuita- „
tium. Ideoq; nec seruus communis ciuitatis, singulorum pro parte intellegitur, sed vniuersitatis. & ideo tam contra ciuem, quàm pro eo posse seruum ciuitatis torqueri Diui fratres rescripserunt. ideo & libertus ciuitatis non habet necesse veniam edicti petere, si vocet in ius aliquem ex ciuibus.

De rebus nullius, sacris.

Ibid. §. 5. ¶ Sacræ res, & religiosæ, & sanctæ in nullius
Ibid. §. 6 bonis sunt. Sacræ autem res sunt hæ, quæ pu- „
blicè consecratæ sunt, non priuatè. si quis er- „
go pri

„ go priuatim sibi sacrũ* cõstituerit, sacrũ* non
„ est, sed prosanum. semel autem æde sacra fa-
cta etiam diruto ædificio locus sacer manet.

De rebus nullius, religiosis.

3 ¶ Religiosum autem locũ vnusquisq; suæ vo- Ibid. §. 7.
„ luntate facit, dum mortuum infert in locum
„ suum. In commune autem sepulchrum etiam inuitis ceteris licet inferre: sed & in alienum locum cõcedente domino licet inferre: & licet postea* ratum habuerit, quàm illatus est mor-
4 tuus, religiosus locus fit. ¶ Cenotaphium quoque magis placet locum esse religiosum, sicut testis in ea re est Vergilius.

* Sic Fl. sic Theo. sic li. 46. βασιλικ. titu. 3. in omnibus autẽ manuscr. & instit. negatiuè legitur. vide Augu. li. 1. c. 2

VII. VLPIANVS libro vicensimoquinto ad Edictum.

SEd diui fratres contra rescripserunt.

De rebus nullius, sanctis.

VIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SAnctum est, quod ab iniuria hominum defensum atque munitũ est. sanctum autem dictum est à sagminibus. sunt autem sagmina quædam herbæ, quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ferunt ea quæ vocantur* cerycia. In municipijs quoque muros esse sanctos Sabinum recte respondisse Cassius refert: prohiberiq; oportere, ne quid in his immitteretur.

* i. caducei, seu vt alij volunt, verbenæ.

Iterum de sacro loco, sacrario, & sanctis.

IX. VLP

IX. VLPIANVS libro sexagensimo octauo ad Edictum.

SAcra loca ea sunt, quæ publicè sunt dedicata, siue in ciuitate sint, siue in agro. Sciendum est locum publicum tunc sacrum fieri posse, cum princeps eum dedicauit, vel dedicandi dedit potestatem. ¶ Illud notandum est, aliud esse sacrum locum, aliud sacrarium: sacer locus est locus consecratus. sacrarium est locus, in quo sacra reponuntur: quod etiam in ædificio priuato esse potest. & solent qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde euocare. ¶ Proprie dicimus sancta, quæ neque sacra, neque profana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt, sanctione enim quadam sunt subnixæ, quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, & si Deo non sit consecratum. & interdiu in sanctionibus adicitur, vt qui ibi aliquid commisit capite puniatur. Muros autem municipales nec reficere licet sine principis vel præsidis auctoritate, nec aliquid eis coniungere, vel superponere. ¶ Res sacra non recipit æstimationem.

Ex communi priuatú & contra, fieri posse.

X. POMPONIVS libro sexto ex Plautio.

ARisto ait sicut id, quod in mare ædificatum sit, fieret priuatum: ita quod mari occupatum sit, fieri publicum.

Iterum

Iterum explicat de muris, quare sancti & qua sanctione firmati.

XI POMPONIVS libro secundo ex variis lectionibus.

SI quis violauerit muros, capite punitur: sicuti si quis transcendet "scalis admotis, vel alia qualibet ratione. nam ciues Romanos aliàs, quàm per portas egredi non licet: cum illud hostile & abominandum sit. nam & Romuli frater Remus occisus traditur ob id, quòd murum transcendere "voluerit.

"trãsſcendet. legitur in archetypo. Taur.

"transcedere. legitur in ipſo archetypo. Taur.

DE SENATORIBVS.

TIT. VIIII.

De magistratibus tractatur in hac parte, quatenus id necessarium est ad iurisdictionem & iudicia.

VLPIANVS libro sexagensimo secundo ad Edictum.

COnsulari feminæ vtique consularem virum præferendum nemo ambigit. sed vir præfectorius an consulari feminæ præferatur, videndum. putem præferri, quia maior dignitas est in sexu virili. Consulares autem feminas dicimus consularium vxores. adicit Saturninus etiam matres. quod nec vsquam relatum est, nec vnquam receptum.

XI. IAV.

II. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

CAssius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem senatu motus nec restitutus est, iudicare, vel testimonium dicere: quia lex Iulia repetundarũ hoc fieri vetat.

III. MODESTINVS libro VI. Regularum.

SEnatorem remotum senatu capite non minui, sed Romæ morari Diuus Seuerus & Antoninus permiserunt.

IIII. POMPONIVS libro duodecimo ex variis lectionibus.

QVI indignus est inferiore ordine, indignior est superiore.

V. VLPIANVS lib. primo ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatoris filium accipere debemus nõ tantùm eum, qui naturalis est, verùm adoptiuum quoque, neque interest à quo vel qualiter adoptatus fuerit. nec interest iam in senatoria dignitate constitutus eum susceperit, an ante dignitatem senatoriam.

l. 1. si senator. C. de digni.

VI. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatoris filius est & is, quẽ in adoptionẽ accepit: quamdiu tamen in familia eius manet. emancipatus verò nomen filij emancipatione amittit. A senatore in adoptionem filius datus ei, qui inferioris dignitatis est, quasi senatoris filius videtur. quia non amittitur senatoria

senatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis: non magis quàm vt consularis desinat esse.

VII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

EMancipatum à patre senatore quasi senatoris filium haberi placet. Item Labeo scribit etiam eum, qui post mortem patris senatoris natus sit, quasi senatoris filium esse. Sed eum, qui posteaquam pater eius de senatu motus est, concipitur & nascitur, Proculus & Pegasus opinantur non esse quasi senatoris filium: quorum sentẽtia vera est. nec enim proprie senatoris filius dicetur is, cuius pater senatu motus est antequam iste nasceretur. Si quis conceptus quidem sit antequam pater eius senatu moueatur, natus autẽ post patris amissam dignitatem: magis est vt quasi senatoris filius intellegatur. tempus enim conceptionis spectandum pleriſque placuit. ¶ Si quis & patrem ex auum habuerit senatorẽ; & quasi filius, & quasi nepos senatoris intellegitur. sed si pater amiserit dignitatem ante conceptionẽ huius: quæritur, potuerit an quamuis quasi senatoris filius non intellegatur, quasi nepos tamen intellegi debeat. & magis est vt debeat: vt ABI potius ei dignitas prosit, quàm obsit casus patris.

l. Diui. j. de quæstio.

VIII. IDEM lib. sexto Fideicommissorum.

НАУЧНА БИБЛИОТЕКА ОНУ "ВЕЛИКА ПЛАНИНА" ЈЕЛЕНА ЈОВАНОВИЋ ЛИКОВА

FEminæ nuptæ clarissimis personis clarissimarum personarum appellatione cõtinentur. Clarissimarum feminarum nomine senatorum filiæ, nisi quæ viros clarissimos sortitæ sunt, non habentur. feminis enim dignitatem clarissimam nati tribuunt parentes verò donec plebei nuptiis fuerint copulatæ. tamdiu igitur clarissima femina erit, quamdiu senatori nupta est, vel clarissimo: aut separata ab eo alij inferioris dignitatis non nupsit.

VIIII. PAPINIANVS lib. IIII. Responsorum.

Pars l. 34 ff. de ritu nup.

FIliam senatoris nuptias liberti secutam, patris casus non facit vxorem. nã quæsita dignitas liberis propter casum patris remoti a senatu auferenda non est.

X. VLPIANVS libro trigensimo quarto ad Edictum.

LIberos senatorum accipere debemus nõ tantùm senatorum filios, verum omnes, qui genui ex ipsis, exve liberis eorum dicãtur: siue naturales, siue adoptiui sint liberi senatorum, ex quibus nati dicuntur. Sed si ex filia senatoris natus sit: spectare debemus patris eius condicionem.

XI. PAVLVS libro quadrigensimo primo ad Edictum.

SEnatores licet in vrbe domicilium habere videantur, tamen & ibi, vnde oriundi sunt, habere domicilium intelleguntur: quia digni

dignitas domicilij adiectionem potius dedisse quàm permutasse videtur.

XII. VLPIANVS lib. secundo de Censibus.

NVptæ prius consulari viro impetrare solent à principe, quamuis perraro, vt nuptæ iterum minoris dignitatis viro nihilominus in consulari maneant dignitate: vt scio Antoninum Augustũ Iuliæ Mamææ consobrinæ suæ indulsisse. ¶ Senatores" autem accipiendum est eos, qui à patriciis & consulibus vsque ad omnes illustres viros descendunt: quia & hi soli in senatu sententiam dicere possunt.

"Perperã quidã putant hunc §. à Triboniano additum.

DE OFFICIO CONSVLIS. TIT. X.

VLPIANVS libro secundo de Officio Consulis.

OFficium consulis est, "consiliũ præbere manumittere volenti lus. Cõsules & seorsum singuli manumittunt: sed non potest is qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere. separatæ enim sunt manumissiones. sanè si qua ex causa collega manumittere nõ poterit infirmitate vel aliqua iusta causa impeditus: collegã posse manumissionẽ expedire senatus cõsuit. Cõsuetus apud se seruos suos manu

" Quid hoc sit, vide Theoph. li. 1. Iustit. tit. 6. Vlpia. in frag.

mittere posse nulla dubitatio est. sed si euenerit vt minor viginti annis consul sit, apud se manumittere non poterit: cui ipse sit qui ex senatusconsulto consilij causam examinat. apud collegam verò causa probata potest.

DE OFFICIO PRAEFECTI PRAETORIO.

TIT. XI.

AVRELIVS Arcadius Charisius magister libellorum libro singulari de Officio præfecti prætorio.

REVITER commemorare necesse est vnde constituendi præfectorum prætorio officio origo manauerit. Ad vicem magistri equitum præfectos prætorio antiquitus institutos esse: à quibusdam scriptoribus traditum est. nam cum apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui adsociati participales curæ & admilitiæ gratia) secundam post eos potestatem gererent: regimentis reipublicæ ad Imperatores perpetuos translatis: ad similitudinem magistrorum equitum præfecti prætorio à principibus electi sunt. data est plenior licentia ad disciplinæ publicæ emendationem. His cunabulis præfectorum auctoritas initiata intantum

[a] Rectè sic. Fl.

[b] Tribunorum Celerum, l. 2. §. de orig. iur.

tum meruit augeri, vt appellari à præfectis prætorio non posset. nam cum ante quæsitum fuisset an liceret à præfectis prætorio appellare, & iure liceret, & extarent exempla eorũ, qui prouocauerint, postea publicè sententia principali lecta appellandi facultas interdicta est. credidit enim princeps eos, qui ob singularem industriam exploratæ eorum fide & grauitate ad huius officij magnitudinem adhibentur, non aliter iudicaturos esse pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quàm ipse foret iudicaturus. Subnixi sunt etiam alio priuilegio præfecti prætorio ne à sententijs eorum minores ætate ab aliis magistratibus, nisi ab ipsis præfectis prætorio restitui possint.

DE OFFICIO PRAEFECTI VRBI.

TIT. XII.

VLPIANVS libro singulari de Officio præfecti vrbi.

OMnia omnino crimina præfectura vrbis sibi vindicabit: nec tantùm ea quæ intra vrbem admittuntur: verùm ea quoque, quæ extra vrbẽ intra Italiam epistula Diui Seueri ad Fauium Cilonem præfectum vrbi missa declaratur. ¶ Seruos, qui ad statuas confugerint, vel sua

Hunc magistratum primus instituit Augustus. Euseb. Chro.

pecunia emptos vt manumittantur, de dominis querentes audiet. sed & patronos egentes de suis libertis querentes audiet: maximè si ægros se esse dicant, desideréntque à libertis exhiberi. Relegandi deportandíque INsulam, quam Imperator adsignauerit, licentiam habet.
¶ Initio eiusdem epistulæ ita scriptum est: 2
CVM VRBEM NOSTRAM EIDEI TVAE COMMISERIMVS. Quicquid igitur intra vrbem admittitur, ad præfectũ vrbi videtur pertinere. sed & si quid intra centensimum miliarium admissum sit, ad præfectum vrbi pertinet. si vltra ipsum lapidem, egressum est præfecti vrbi notionem. Si quis seruum suũ adulterium commisisse dicat in vxorem suã, apud præfectum vrbi erit audiendus. sed & ex interdictis QVOD VI AVT CLAM, aut interdicto VNDE VI audire potest. ¶ Solent ad præ- 3
fecturam vrbis remitti etiam tutores, siue curatores, qui male in tutela siue cura versati grauiore animaduersione indigent, quàm vt sufficiat eis suspectorum infamia: quos probari poterit vel nummis datis tutelam occupasse, vel præmio accepto operam dedisse vt nõ idoneus tutor alicui daretur, vel consultò circa edendum patrimonium quantitatem minuisse, vel euidenti fraude pupilli bona alienasse.
¶ Quod autem dictum est, vt seruos de domi- 4
nis querentes præfectus audiat, sic accipiemus: non

*In arche typo est, quidquid vt ñ alias. Taurel.

non accusantes dominos: hoc enim nequaquã seruo permittendum est, nisi ex causis receptis: sed si verecundè expostulent: si sæuitiam, si duritiam, si famem, qua eos premant: si obscenitatem, in qua eos compulerint, vel compellant, apud præfectum vrbi exponant. Hoc quoque officium præfecto vrbi à Diuo Seuero datum est, vt mancipia tueatur ne prostituantur. Præterea curare debebit præfectus vrbi, vt nummularij probè se agant circa omne negotium suum: & temperent his, quæ sunt
5 prohibita. ¶ Cum patronus contemni se à liberto dixerit, vel contumeliosum sibi libertum queratur, vel conuicium se ab eo passum liberósque suos, vel vxorem, vel quid huic simile obicit: præfectus vrbi adiri solet, & pro modo querellæ corrigere eum, aut comminari, aut fustibus castigare, aut vlterius procedere in pœna eius solet. nã & puniendi plerũque sunt liberti. certè si se delatũ à liberto, vel conspirasse eum contra se cum inimicis doceat: etiã metalli pœna in eum statui debet.
6 ¶ Cura carnis omnis vt iusto pretio præbeatur, ad curam præfecturæ pertinet. & ideo & forum suariũ sub ipsius cura est. sed & ceterorum pecorum, siue armẽtorum, quæ ad huiusmodi præbitionem spectant, ad ipsius cu-
7 ram pertinent. ¶ Quies quoq; popularium, &

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

disciplina spectaculorum ad præfecti vrbi curam pertinere videtur. & sanè debet etiam disposito. milites stationarios habere ad tuendam populi quietem, & ad referendum sibi quid vbi agatur. ¶ Et vrbe interdicere præfectus vrbi. & quælibet solitarum regionũ potest, & negotiatione, & professione, & aduocationibus, & foro, & ad tempus, & in perpetuum interdicere poterit & spectaculis: & si quem releget ab Italia, summouere eum etiam à prouincia sua. DIBUS Seuerus rescripsit eos etiam, qui illicitum collegium esse dicuntur, apud præfectum vrbi accusandos.

II. PAVLVS libro singulari de Officio præfecti vrbi.

Adiri etiam ab argentariis, vel aduersus eos ex Epistula diui Hadriani, & in pecuniariis causis potest.

III. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

Præfectus vrbi cum terminos vrbis exierit potestatem non habet: extra vrbem potest iubere iudicare.

DE OFFICIO QVAESTORIS.

TIT. XIII.

VLPIANVS libro singulari de Officio Quæstoris.

Origo

Origo quæstoribus creãdis antiquissima est, & pænè ante omnes magistratus. Gracchanus denique Iunius libro septimo de Potestatibus etiã ipsum Romulum & Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce sed populi suffragio crearent, refert. Sed sicuti dubium est, an Romulo & Numa regnantibus quæstor fuerit: ita Tullo Hostilio rege quæstores fuisse certum est. sanè crevrior apud veteres opinio est Tullum Hostilium primum in rempublicam induxisse quæstores. & à genere quærendi quæstores initio dictos & Iunius, & Trebatius, & Fænestella scribunt. Ex quæstoribus quidam solebant prouincias sortiri ex senatusconsulto, quod factum est Decimo Druso & Porcina consulibus. Sanè non omnes quæstores prouincias sortiebantur, verum excepti erant Cãdidati principis. hi etenim solis libris principalibus in senatu legendis vacant. Hodiéque optinuit indifferenter quæstores creari tam patricios quàm plebeios. ingressus est enim, & quasi primordium gerendorum honorum, sententiæq; in senatu dicendæ. Ex his, sicut diximus, quidam sunt qui Candidati principis dicebantur, quique epistulas eius in senatu legunt.

Vide Tacitũ. li. xj.

Sic dictus ab amicitia Gracchi. Cicero 3. de Ie. Pli. lib. nat. histor.

Vt indifferenter. Ant. Aug. ait legi in archetypo Flo. mirũ igitur est Taureliũ aliter edere.

DE OFFICIO PRAETORVM. TIT. XIIII.

VLPIANVS lib. vicensimo sexto ad Sabinum.

APVD filiumfamilias prætorem potest quoque eius manumittere.

II. PAVLVS lib. IIII. ad Sabinum.

SEd etiam ipsum apud se emancipari, vel in adoptionem dari placet.

III. VLPIANVS libro trigensimo octauo ad Sabinum.

BArbarius Philippus cum seruus fugitiuus esset, Romæ prætura functus, & prætor designatus est. sed nihil ei seruitati obstetisse ait Pomponius, quasi prætor non fuerit: adquin verum est prætura eum functum. & tamen videamus si seruus quamdiu latuit in dignitate prætoria, fuctusue sit: quid dicemus? quæ edixit, quæ decreuit nullius fore momenti? an fore propter vtilitatem eorum, qui apud eum egerunt vel lege, vel quo alio iure? & verum puto nihil eorum reprobari. hoc enim humanius est: cum etiam potuit populus Romanus seruo decernere hanc potestatem. sed et si sciisset seruum esse, liberum effeciisset, quod ius multo magis in Imperatore obseruandum est.

"Quidsi lex, quamdiu latuit, dignitate præ. functus non fuit?

IIII. IDEM lib. I. de Omnibus Tribunalibus.

PRætor neque tutorem, neque specialem iudicem ipse sibi dare potest.

DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILVM. TIT. XV.

PAV

PAVLVS libro singulari de Officio præfecti vigilum.

APud vetustiores incendia arcendi triumuiri præerant, qui ab eo quod excubias agebant, noctumi dicti sunt. interueniebant omnibus quæ & ædiles & tribuni plebis. erat autem familia publica circa portam & muros disposita, vnde si opus esset euocabatur. fuerant & priuatæ familiæ, quæ incendia vel mercede vel gratia extinguerent. deinde Diuus Augustus maluit per se hanc rei consuli.

"vide l. 2. ff. de orig. iur.

II. VLPIANVS libro singulari de Officio præfecti vigilum.

PLuribus vno die incendiis exortis.

III. PAVLVS libro singulari de Officio præfecti vigilum.

NAm salutem reipublicæ tueri, nulli magis credidit conuenire, nec alium sufficere posse, quam Cæsarem. Itaq; septem cohortes opportunis locis constituit, vt binas regiones vrbis vnaquæque cohors tueatur: præpositis eis tribunis, & super omnes spectatæ viro, qui præfectus vigilum appellatur.

¶ Cognoscit præfectus vigilum de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus: nisi si qua tam atrox tamq; famosa persona sit, vt præfecto vrbi remittatur. & quia plerumq; incendia culpa fiunt inhabitantium;

tium, aut fustibus castigat eos, qui neglegentius ignem habuerunt: aut seuera interlocutione comminatus, fustium castigationem remittit. ¶ Effracturæ fiunt plerũq; in insulis, in horreisq; vbi homines pretiosissimã partẽ fortunarum suarum reponunt: cũ vel cella effringitur, vel armarium, vel arca. & custodes plerumque puniuntur: & Diuus Antoninus Erycio Claro rescripsit. ait enim posse eum horreis effractis quæstionem habere de seruis custodibus: licet in illis ipsius Imperatoris portio esset. ¶ Sciendum est autem præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere: & coërcere calciatum, cum hamis & dolabris, vt curam adhibeant, omnes inquilinos admonere, ne neglegentia aliqua incendij casus oriatur: præterea vt aquam vnusquisque inquilinus in cenaculo habeat, iubetur admonere. Aduersus capsarios quoque, qui mercede seruanda in balneis vestimenta suscipiunt, iudex est constitutus: vt si quid in seruandis vestimentis fraudulenter admiserint, ipse cognoscat.

IIII. VLPIANVS libro singulari de Officio præfecti vrbi.

IMperatores Seuerus & Antoninus Iunio Rufino præfecto vigilum ita rescripserunt. Insularios, & eos, qui neglegenter ignes apud se habuerint, potes fustibus vel flagellis cædi iubere: eos autem, qui dolo fecisse incendium

dium conuincentur, ad Fauium Cilonem præfectum vrbi amicum nostrum remittes: fugitiuos conquirere, eósq; dominis reddere debes.

DE OFFICIO PROCONSVLIS ET LEGATI. TIT. XVI.

VLPIANVS libro primo Disputationum.

PRoconsul" vbique quidẽ proconsularia insignia habet, statim atque vrbem egressus est: potestatem autem non exercet nisi in ea prouincia sola, quæ ei decreta est.

" vide epl. 1. Cice. ad Q. Fr.

II. MARCIANVS libro primo Institutionum.

OMnes proconsules statim, quàm vrbem egressi fuerint, habẽt iurisdictionem: sed non contentiosam, sed voluntariam: vt ecce manumitti apud eos possunt tam liberi, quàm serui, & adoptiones fieri. Apud legatum verò proconsulis nemo " manumittere potest, quia non habet iurisdictionem talem.

" ante ingressum prouinciæ. l. apud. ff. de manum. vind.

III. VLPIANVS libro vicensimo sexto ad Sabinum.

NEc adoptare potest. omnino enim non est apud eum legis actio.

IIII. IDEM libro primo de officio Proconsulis.

Obser-

OBseruare autem proconsulem oportet, ne in hospitiis præbendis oneret prouinciam: vt Imperator noster cum patre Aufidio Seueriano rescripsit. Nemo proconsulum stratores suos habere potest: sed vice eorũ milites ministerio in prouinciis fungũtur. ¶ Proficisci autem proconsulẽ melius quidem est sine vxore. sed & cum vxore potest: dummodo sciat senatum Cotta & [a] Messala consulibus censuisse futurum, vt si quis vxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint: ab ipsis ratio & vindicta exigatur. ¶ Antequam verò fines prouinciæ decretæ sibi proconsul ingressus sit: edictum [b] debet de aduentu suo mittere, continens commendationẽ aliquam sui: si qua ei familiaritas sit cum prouincialibus, vel coniunctio, & maximè excusantis ne publicè vel priuatim occurrant ei. esse enim congruens, vt vnusquisq; in sua patria eum exciperet. ¶ Rectè autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit: significétque qua die fines sit ingressurus. plerumque enim incerta hæc & inopinata turbãt prouinciales, & actus impediunt. ¶ Ingressum etiam hoc eum obseruare oportet, vt per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est. & quas Græcia ἐπιβημίας, id est appulsus [in prouinciam] appellat, siue κατάπλουν. i. applicationem per mare

[a] vide Tacitũ libr 2. Annal.

[b] vt fecit Cicero li. 2. epist. ad App.

mare obseruare, in quam primùm ciuitatem veniat, vel applicet. magni enim facient prouinciales seruari sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas. ¶ Quædam prouinciæ etiam hoc habẽt, vt per mare in eam prouinciam proconsul veniat: vt Asia, scilicet vsque adeo, vt Imperator noster Antoninus Augustus ad desideria Asianorum rescripsit, proconsuli necessitatem impositam per mare Asiam applicare, καὶ τῶν μητροπόλεων, ἔφεσον, id est, ex metropolibus Ephesum primam attingere. ¶ Post hæc ingressus prouinciam, mandare iurisdictionem legato suo debet: nec hoc ante facere, quàm fuerit prouinciam ingressus: est enim perquam absurdum antequam ipse iurisdictionem nanciscatur. nec enim prius ei competit, quàm in eam prouinciam venerit, alij eam mandare, quam non habet. sed si & ante fecerit, & ingressus prouinciam in eadem voluntate fuerit: credendum est videri legatum habere iurisdictionem, non exinde ex quo mandata est: sed ex quo prouinciam proconsul ingressus est.

V. PAPINIANVS libro primo Quæstionum.

ADiquando mandare iurisdictionẽ proconsul potest, etsi nondum in prouinciam per

peruenerit. quid enim si necessariam moram in itEnere patiatur, maturissimè autem legatus in prouinciam peruenturus sit?

VI. VLPIANVS libro primo de officio Proconsulis.

SOlent etiam custodiarum cognitionem mandare legatis: scilicet vt præauditas custodias ad se remittant, vt innocentem ipse liberet. sed hoc genus mandati extraordinarium est. nec enim potest quis gladij potestatem sibi datam, vel cuius alterius coërcitionis ad alium transferre: nec liberandi igitur reos ius, cum accusari apud eum non possint. ¶ Si- 1
cut autem mandare iurisdictionem, vel non mandare, est in arbitrio proconsulis: ita adimere mandatam iurisdictionem licet quidē proconsuli, non autem debet inconsulto principe hoc facere. ¶ Legatos non oportet principem 2
consulere, sed proconsulem suum: & is ad consultationes legatorum debebit respondere. ¶ Non verò in totum xeniis abstinere debe- 3
bit proconsul, sed modum adicere: vt neque morosè in totum abstineat, neq; auarè modum xeniorum excedat, quam rem Diuus Seuerus & Imperator Antoninus elegantissimè epistula sunt moderati: cuius epistulæ verba hæc sunt. Quantum ad xenia pertinet, audi quid sentimus, vetus prouerbium est ὄυτε πάντα, ὄυτε

ὄυτε πάντοτε, ὄυτε παρὰ πάντων. i. neque omnia, neque passim, neque ab omnibus. nā valde inhumanum est à * nemine accipere: sed passim vilissimum est: & omnia auarissimum. Et quod mandatis continetur, ne donum vel munus ipse proconsul, vel qui in alio officio erit, accipiat, emátve quid nisi victus cottidiani causa, ad xeniola non pertinet: sed ad ea quæ edulium excedant vsum. Sed nec xenia producenda sunt ad munerum qualitatem.

* vid. Oui. lib. primo Elegiar. Eleg. 10.

VII. IDEM lib. II. de officio Proconsulis.

SI in aliam quam celebrem ciuitatem vel prouinciæ caput aduenerit: pati debet commendari sibi ciuitatem, laudésq; suas non grauatè audire: cum honori suo prouinciales id vindicent. & ferias secundum mores & consuetudinem, quæ retro optinuit, dare. Aedes sacras & opera publica circumire inspiciendi gratia, an sarta * tecta quæ * sint, vel an aliqua refectione indigeant: & si qua cœpta sunt, vt consummentur, prout vires eius reipublicæ permittunt, curare debet. Curatorésque operum diligētes sollemniter præponere: ministeria quoque militaria, si opus fuerit, ad curatores adiuBandos dare. Cū plenissimā autem iurisdictionē proconsul habeat: omniū partes, qui Romæ vel quasi magistratus, vel extra ordinem ius dicunt, ad ipsum pertinent.

* videtur scrib. sarcta. secundū Grammaticos. * sic Pand. rectius tamen videbatur, que Taurel.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМ. І. І. МЕЧНИКОВА

VIII. IDEM libro trigensimo nono ad Edictum.

Et "ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus, post principem."

" Repetitur l. 4. ĵ. de offic. præsid.

VIIII. IDEM libro primo de officio Proconsulis.

Nec quicquã est in prouincia, quod non per ipsum expediatur. Sanè si fiscalis pecuniaria causa sit, quæ ad procuratorẽ principis respicit, melius fecerit, si abstineat. ¶ Vbi 1 decretum " necessarium est per libellũ id expedire proconsul non poterit. omnia enim quæcumque causæ cognitionem desiderant, per libellum non possunt expediri. ¶ Circa Aduocatos 2 patientem esse proconsulem oportet, sed cum ingenio ne contemptibilis videatur: nec adeo dissimulare si quos causarum cõcinnatores vel redemptores deprehendat, eósque solos pati postulare, quibus per edictum eius postulare permittitur. ¶ De plano autem proconsul potest 3 expedire hæc, vt obsequium parentibus & patronis liberisque patronorum exhiberi iubeat. comminari etiam & terrere filium à patre oblatũ, qui nõ vt oportet conuersari dicatur. poterit de plano similiter & libertum nõ obsequentem emendare aut verbis, aut fustium castigatione. ¶ Obseruare itaque eum oportet 4 vt sit ordo aliquis postulationũ, scilicet vt omnium desideria audiantur: ne fortè dum honori postul

" dicretũ. Pãd. Flo. Taurel.

postulantium datur, vel improvitati ceditur, mediocres desideria sua non proferãt: qui aut omnino non adhibuerunt, aut minus frequentes neque in aliqua dignitate positos aduocatos sibi prospexerunt. ¶ Aduocatos quoque petentibus debebit indulgere plerumque feminis, vel pupillis, vel aliâs debilibus: vel his qui suæ mentis non sunt, si quis eis petat: vel si nemo sit qui petat, vltro eis dare debebit. Sed si qui per potentiam aduersarij non inuenire se aduocatum dicat, æquè oportebit ei aduocatum dare. Ceterum oprimi aliquem per aduersarij sui potentiam nõ oportet. hoc enim etiam ad inuidiam eius, qui prouinciæ præest, spectat: si quis tam impotenter se gerat, vt omnes metuant aduersus eum aduocationem suscipere. Quæ etiam omnium præsidum cõmunia sunt: & debent & ab his obseruari.

X. IDEM lib. x. de officio Proconsulis.

Meminisse oportebit vsq; ad aduentum successoris omnia debere proconsulem agere, cum sit vnus proconsulatus, & vtilitas prouinciæ exigat esse aliquem, per quem negotia sua prouinciales explicent. ergo in aduentum successoris debet ius dicere. Legatũ suum ne ante se de prouincia dimittat & legẽ Iulia repetundarũ, & rescripto Diui Hadriani ad Calpurnium Rufum proconsulem Achaiæ admonetur.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

XI. VENVLEIVS Saturninus libro secundo de officio Proconsulis.

SI quid erit quod maiorem animaduersionem exigat, reicere legatus apud proconsulem debet. neq; enim animaduertendi, coërcendi vel atrociter verberandi ius habet.

XII. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

LEgatus mandata sibi iurisdictione iudicis dandi ius habet.

XIII. POMPONIVS libro decimo ad Quintum Mucium.

LEgati proconsulis nihil proprium habent missi à proconsule eis mandata iurisdictio.

XIIII. VLPIANVS libro vicensimo ad legem Iuliam & Papiam.

PRoconsules non amplius quàm sex fascibus vtuntur.

XV. LICINIVS Rufinus libro tertio Regularum.

ET legati proconsulum tutores dare possunt.

XVI. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

PRoconsul portam Romæ ingressus deponit imperium.

DE OFFICIO PRAEFECTI AVGVSTALIS. TIT. XVII.

VLP

* rectè sic Flo. affirmatiuè. et ita congruit cũ l. prætor. ff. de iudiciis. nec obstat l. à iudice. C. de iudic. quia ibi de iudice dato, hîc de habẽte iurisdictionem.

* qui lege Augusti introductus est. Strabo libro 17. Tacit. libro 2.

VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

PRæfectus Aegypti non prius deponit præfecturam & imperium, quod ad similitudinem proconsulis lege sub Augusto ei datum est, quàm Alexandriam ingressus sit successor eius, licet in provinciam venerit: & ita mandatis eius continetur.

DE OFFICIO PRAESIDIS. TIT. XVIII.

MAECIAN libro primo de officio Præsidis.

PRæsidis nomen generale est: eóq; & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes, licet senatores sunt, præsides appellantur. proconsulis appellatio specialis est.

II. VLPIANVS libro vicensimo sexto ad Sabinum.

PRæses apud se adoptare potest, quemadmodum & emancipare filium, & manumittere seruum potest.

III. PAVLVS lib. XIII. ad Sabinum.

PRæses prouinciæ in suæ prouincia homines tantùm imperium habet, & hoc dum in prouincia est: nã si excesserit priuatus est. Habet interdum imperiũ & aduersus extraneos homines si quid manu commiserint. nam

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

& in mandatis principum est vt curet is, qui prouinciæ præest, malis hominibus prouinciam purgare: nec distinguitur vnde sint.

IIII. VLPIANVS lib. trigensimo nono ad Edictum.

Præses [a] *prouinciæ maius imperium in ea prouincia habet omnibus post principem.*

[a] l. 8. §. de offic. proconsul.

V. IDEM libro primo de omnibus Tribunalibus.

Præses prouinciæ non magis tutorē, quàm specialem iudicem ipse se dare potest.

VI. IDEM libro primo Opinionum.

Illicitas exactiones, & violētia factas, & extortas metu venditiones, & cautiones, vel sine pretij numeratione prohibeat præses prouinciæ. Item ne quis iniquum lucrum aut damnum sentiat, præses prouinciæ prouideat. ¶ *Veritas rerum erroribus gestarum non vitiatur. & ideo præses prouinciæ id sequatur, quod conuenit eum ex fide eorum quæ probabuntur.* ¶ *Ne potentiores viri humiliores iniuriis adficiant, neue defensores eorum calumniosis criminibus insectentur innocentes, ad religionem præsidis prouinciæ pertinet.* ¶ *Illicita ministeria sub prætextu adiuuantium militares viros ad concutiendos homines procedentia prohibere, & depræhensa coercere præses prouinciæ curet. & sub specie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat.*

¶ *Neque*

4 ¶ *Neque licita negotiatione aliquos prohiberi, neque prohibita exerceri, neque innocentibus pœnas irrogari, ad sollicitudinem suam*
5 *præses prouinciæ reuocet.* ¶ *Ne tenuis vitæ homines sub prætextu aduentus officiorū vel militum, lumine vnico, vel breui suppellectili ad aliorum vsus translatis, iniurijs vexentur,*
6 *præses prouinciæ prouidebit.* ¶ *Ne quid sub nomine militum, quod ad vtilitates eorum in commune non pertinet, à quibusdam propriæ sibi commoda iniquè vindicantibus commit-*
7 *tatur, præses prouinciæ prouideat.* ¶ *Sicuti medico imputari euentus mortalitatis non debet: ita quod per imperitiam commisit imputari ei debet. prætextu humanæ fragilitatis delictum decipientis in periculo homines inno-*
8 *xium esse non debet.* ¶ *Qui vniuersas* [a] *prouincias regunt ius gladij habent: & in metallum*
9 *dandi potestas eis permissa est.* ¶ *Præses prouinciæ si multam, quam irrogauit, ex præsentibus facultatibus eorum quibus eam dixit, redigi non posse depræhenderit: necessitate solutionis moderetur, repræhensa exactorum illicita auaritia. Remissa propter inopiam multa à prouincias regentibus exigi non debet.*

[a] Vt excludat Iuridicos, vel defensores ciuitatum.

VII. IDEM libro tertio Opinionum.

Præses prouinciæ inspectis ædificijs dominos eorum causa cognita reficere ea compellat, & aduersus detractantem compe-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

remi remedio deformitati auxilium ferat.

VII. IVLIANVS libro primo Digestorum.

* Hadrianum.

SAepe audiui Cæsarem * nostrum dicentem hac rescriptione, EVM QVI PROVINCIAE PRAEEST ADIRE POTEST, non imponi necessitatem proconsuli, vel legato eius, vel præsidi prouinciæ suscipiendæ cognitionis: sed eum æstimare debere ipsè cognoscere, an iudicem dare debeat.

VIIII. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

GEneraliter quotiens princeps ad præsides prouinciarum remittit negotia per rescriptiones, veluti EVM QVI PROVINCIAE PRAEEST ADIRE POTERIS: vel cũ hac adiectione, IS AESTIMABIT QVID SIT PARTIVM SVARVM: non imponitur necessitas proconsuli vel legato suscipiendæ cognitionis, quamuis non sit adiectum, IS AESTIMABIT QVID SIT PARTIVM SVARVM; sed is æstimare debet vtrum ipse cognoscat, an iudicem dare debeat.

X. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

EX omnibus causis, de quibus vel præfectus vrbi, vel præfectus prætorio, itemq; consules, & prætores, ceteriq; Romæ cognoscunt, correctorum & præsidum prouinciarum est notio.

XI.

XI. MARCIANVS libro tertio Institutionũ.

OMnia enim prouincialia desideria, quæ Romæ varios iudices * habent, ad officium præsidum pertinent.

* Id est magistratus.

XII. PROCVLVS libro quarto Epistularum.

SEd licet is, qui prouinciæ præest, omnium Romæ magistratuum vice & officio fungi debeat, non tamen spectandum est quid Romæ factum est, quàm * quid fieri debeat.

* Græcismus.

XIII. VLPIANVS libro septimo de Officio Proconsulis.

CONgruit bono & graui præsidi curare vt pacata atque quieta prouincia sit, quam regit, quod non difficile obtinebit, si sollicitè agat vt malis hominibus prouincia careat, eosq; conquirat, nam & sacrilegos, latrones, plagiarios, fures cõquirere debet: & prout quisque deliquerit in eum animaduertere: receptatoresq; eorum coërcere, sine quibus latrones diutius latere non potest. ¶ Furiosis, si non possint per necessarios contineri, eo remedio per præsidem obuiam eundum est, scilicet vt carcere contineantur: & ita Diuus Pius rescripsit. Sanè excutiendum Diui fratres putauerunt in persona eius, qui parricidium admiserat, vtrum simulato furore sacinus admisisset, an verò re vera compos mentis non esset: vt si simulasset, plecteretur: si fureret, in carcere contineretur

f

XIIII. MACER libro secundo de Iudiciis publicis.

DIuus Marcus & Commodus Scapulæ Tertullo rescripserunt in hæc verba. Si tibi liquido compertum est Aelium Priscum in eo furore esse, vt continua mentis alienatione omni intellectu careat, nec subest vlla suspitio matrem ab eo simulatione dementiæ occisam: potes de modo pœnæ eius dissimulare, cum satis furore ipso puniatur. & tamen diligentius custodiendus erit, ac si putaris etiam vinculo coërcendus: quoniam tam ad pœnam, quàm ad tutelam eius & securitatem proximorum pertinebit. Si verò, vt plerumque accidere solet, interuallis quibusdam sensu saniore non fortè eo momento scelus admiserit, nec morbo eius danda est venia, diligenter explorabis: & si quid tale compereris, consules nos vt æstimemus an per immanitatem facinoris, si cum posset videri sentire, commiserit, supplicio adficiendus sit. Cum autem ex litteris tuis cognouerimus tali eum loco atque ordine esse, vt à suis vel etiam in propria villa custodiatur: recte facturus nobis videris, si eos à quibus illo tempore obseruatus esset vocaueris, & causam tantæ neglegentiæ excusseris, & in vnoquoque eorum prout tibi leuari vel onerari culpa eius videbitur constituëris. nam custodes furiosis nō ad hoc solum adhibentur, ne quid pernic

[a] Cic. de arusp. resp.

, pernicioſius ipſi in ſe moliantur, ſed ne aliis , quoque exitio ſint. quod ſi committatur, non , immeritò culpæ eorum adſcribendum eſt, qui , neglegentiores in officio ſuo fuerint.

XV. MARCIANVS libro primo de Iudiciis publicis.

ILlud obſeruandum eſt, ne qui prouinciam regit fines eius excedat, niſi voti ſoluendi cauſa: dum tamen abnoctare ei non liceat.

XVI. MACER libro primo de Officio præſidis.

SEnatuſconſulto cauetur vt de his, quæ prouincias regentes, comites, aut libertini eorum antequam in prouinciā venerint contraxerunt, parciſſime ius dicatur: ita vt actiones quæ ob eam cauſam inſtitutæ non eſſent, poſteaquam quis eorum ea prouincia exceſſerit, reſtituantur. Si quid tamen inuito accidit, veluti ſi iniuriam, aut furtum paſſus eſt, hactenus eius dicendum eſt, vt litem conteſtetur, reſq; ablata exhibeatur & deponatur: aut ſiſti, exhiberi, ſatisdato promittatur.

XVII. CELSVS libro tertio Digeſtorum.

SI fortè præſes prouinciæ manumiſerit, vel tutorem dederit priuſquam cognouerit ſucceſſorem aduenisse: erunt hæc rata.

[a] an legē Cinciam de donis intelligit?

XVIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

PRohibitio[a] cōtinetur, vt ne quis præſidū munus [b] donum caperet: niſi eſculentum, poc

[b] l. ſæpè. ſ. de verb. ſign.

putulentum ve, quod intra dies proximos prodigatur.

XVIII. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus.

OBseruandum est ius reddenti vt in adeundo quidem facilem se præbeat, sed contemni non patiatur. vnde mandatis adicitur ne præsides prouinciarum in vlteriorem familiaritatem prouinciales admittant. nam ex conuersatione æquali conteptio dignitatis nascitur. Sed & in cognoscendo neque excandescere aduersus eos, quos malos putat neque precibus calamitosorum inlacrimari oportet. id enim non est constantis & recti iudicis, cuius animi motum vultus detegit. & summatim ita ius reddi debet, vt auctoritatem dignitatis ingenio suo augeat.

XX. PAPINIANVS lib. primo Responsorũ.

LEgatus Cæsaris, id est præses, vel corrector prouinciæ abdicando se non amittit imperium.

XXI. PAVLVS libro singulari de Officio Adsessorum.

PRæses cum cognoscat de seruo corrupto, vel ancilla deurginata, vel seruo stuprato, si actor rerum agentis corruptus esse dicetur, vel eiusmodi homo, vt non solam iacturam aduersus substãtiam, sed ad totius * domus euersionem pertineat: seuerissimè debet animaduertere.

* Vide Can. A. post. 82. & ibi Zoharam.

DE

DE OFFICIO PROCVRATORIS CAESARIS VEL RATIONALIS. TIT. XVIII.

VLPIANVS lib. sextodecimo ad Edictum.

QVæ acta gestaq; sunt à procuratore Cæsaris, sic ab eo comprobantur, atque si à Cæsare gesta sunt. Si rem Cæsaris procurator eius quasi rem propriã tradat, non puto eum dominium transferre: tunc enim transfert, cum negotium Cæsaris gerens consensu ipsius tradit. denique si venditionis, vel donationis, vel transactionis causa quid agat: nihil agit. nõ enim alienare ei rem Cæsaris, sed diligenter gerere commissum est. Est hoc præcipuum in procuratore Cæsaris, quod & eius iussu seruus Cæsaris adire hereditatem potest: & si Cæsar heres instituatur, miscendo se opulentæ hereditati procurator heredem Cæsarem facit.

II. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

QVod si ea bona, ex quibus Imperator heres institutus est, soluẽdo non sint: re perspecta consulitur Imperator. heredis enim instituti in adeundis vel repudiandis huiusmodi hereditatibus voluntas exploranda est.

III. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitionibus.

Curato

Curatores Cæsaris ius deportãdi nõ habent: quia huius pœnæ cõstituendæ ius non habent. Si tamẽ quasi tumultuosum, vel iniuriosum aduersus colonos Cæsaris prohibuerint in prædia Cæsariana accedere: abstinere debebit. idq; Diuus Pius Iulio rescripsit. deinde neque redire cuiquam permittere possunt. idq; Imperatores * nostri * Seuerus & Antoninus ad libellũ Hermiæ rescripserũt.

* sic Flor. sed subaudi Alexandriæ, quod cæteræ editiones addebant.

DE OFFICIO IVRIDICI. TIT. XVIII.

VLPIANVS lib. vicensimo sexto ad Sabinũ.

Adoptare quis apud iuridicum potest: quia data est ei legis actio.

II. IDEM lib. trigensimo nono ad Sabinum.

Iuridico, qui Alexandriæ agit, datio ex constitutione Diui Marci concessa est.

DE OFFICIO EIVS CVI mandata est iurisdictio. Tit. XX.

PAPINIANVS libro primo Quæstionum.

* Suprà tit. proxi. l. vlt.

Quæcumq; specialiter lege, vel senatusconsulto, vel cõstitutione principum tribuũtur, mandata iurisdictione nõ transferuntur. quæ verò iure magistratus cõpetunt, mandari possunt. & ideo videntur errare magistratus, qui cũ publici iudicii habeant exercitionẽ lege vel senatusconsulto delegatã, veluti legis Iuliæ de adulteriis, & si quæ

quæ sunt aliæ similes, iurisdictionem suã mandant. Huius rei fortissimũ argumẽtum, quòd lege Iulia de vi nominatim cauetur, vt is qui optigerit exercitio, possit eã si proficiscatur mãdare. non aliter itaq; mandare poterit, quàm si abesse cœperit: cũ alias iurisdictio etiã à præsente mandetur. Et si à familia dominus occisus esse dicetur, cognitionem prætor, quam ex senatusconsulto habet, mandare non poterit. ¶ Qui mandatã iurisdictionem suscepit, propriũ nihil habet: sed & eius, qui mandauit, iurisdictione vtitur. verius est enim more maiorum iurisdictionem quidem transferri, sed merũ imperiũ, quod lege datur, nõ posse trãsire. quare nemo dicit animaduersionem legatũ proconsulis habere mandata iurisdictione. PAVLVS NOTAT: & imperium, quod iurisdictioni cohæret, mandata iurisdictione transire verius est.

II. VLPIANVS libro tertio de Omnibus Tribunalibus.

Mandata iurisdictione à præside consulũ nõ potest exercere is, cui mãdatur. si tutores vel curatores velint prædia vẽdere, causa cognita id prætor vel præses permittat. q; si mãdauerit iurisdictionẽ, nequaquã poterit mãdata iurisdictione eã quæstionẽ transferre.

* quia lex Ælia Sentia speciali ter defert.

III. IVLIANVS libro quinto Digestorum.

Et si prætor sit is, qui alienam iurisdictionem exsequitur, non tamen pro suo imperio agit, sed pro eo cuius mandatu ius dicit, quotiens partibus eius fungitur.

IIII. MACER lib. primo de Officio Præsidis.

COgnitio de suspectis tutoribus mandari potest. immo etiam ex mandata generali iurisdictione propter vtilitatem pupillorum eam contingere constitutum est in hæc verba, Imperatores Seuerus & Antoninus Braduæ proconsuli Africæ. Cum propriam iurisdictionem legatis tuis dederis, consequens est vt etiam de suspectis tutoribus possint cognoscere. Vt possessio bonorum detur, vel si Qui damni infecti non caueatur, vt is possidere iubeatur, aut ventris nomine in possessionē mulier, vel is Qui legatum est, legatorum seruandorum causa in possessionem mittatur mandari potest.

V. PAVLVS lib. octauodecimo ad Plautium.

MAndatam sibi iurisdictionem mādare alteri non posse manifestum est. Mandata iurisdictione priuato etiam imperiū, quod non est merum, videtur mandari. quia iurisdictio sine modica coërcitione nulla est.

DE OFFICIO ADSESSORVM TIT. XXI.

PAVLVS lib. singulari de Officio Adsessorū.

OMne officium adsessoris, quo iuris studiosi partibus suis funguntur, in his ferè causis constat: in cognitionibus, postulationibus, libellis

libellis, edictis, decretis, epistulis.

II. MARCIANVS lib. I de Iudiciis Publicis.

LIberti adsidere possunt: infames autem licet non prohibeantur legibus adsidere: attamen arbitror, vt aliquo quoque decreto principali refertur constitutum, non posse officio adsessoris fungi.

III. MACER libro primo de Officio Præsidis.

SI eadem prouincia postea diuisa, sub duobus præsidibus constituta est, velut Germania, Mysia: ex altera ortus in altera* adsidebit; nec videtur in sua prouincia adsedisse.*

De salario adsessorum.

IIII. PAPINIANVS lib. IIII. Responsorum.

DIem" functo legato" Cæsaris salarium comitibus" residui temporis, quod à legatis præstitutum est, debetur: modò si non postea comites cum aliis eodem tempore fuerunt. Diuersum in eo seruatur, qui successorē ante tempus accepit.

V. PAVLVS libro primo Sententiarum.

COnsiliarij eo tempore quo adsidet, negotia tractare in suum quidem auditorium nullo modo concessum est: in alienū autem non prohibetur.

VI. PAPINIANVS libro primo Responsorū.

IN consilium curatoris reipublicæ vir eiusdem ciuitatis adsidere nō prohibetur: quia publico salario non fruitur.

" Vide l. 19. & 28. ī. locati.
" i. Præside. l. pe. ī. de offic. præs.
" i. Iuriscōsultis.

HAYKOBA ... KOHY ... MEKHAIKOBA

LIBER SECVNDVS

DE IVRISDICTIONE.

Lib. 7. Basil. ti. 3. ca. 1.

Quod sit officium magistratus qui iurisdictioni præest.

VLPIANVS libro primo Regularum.

IVSDICENTIS officiũ latissimum est. nam & bonorum possessionem dare potest, & in possessionem mittere, pupillis non habẽtibus tutores constituere, iudices litigantibus dare.

II. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

CVi iurisdictio data est, ea quoque concessa esse videntur, sine quibus iurisdictio explicari non potuit.

Sic Flo. & manuf. videtur tamen legẽ dũ singulari. ex Indice lib. Vlpiani. 7. in primordiis.

Definitio tam meri quàm mixti imperij & iurisdictionis.

III. VLPIANVS lib. II. de Officio Quæstoris.

IMperium aut merum est * aut mixtũ est. merum est * imperium, habere gladij potestatem ad animadvertendum facinorosos homines, quod etiam Potestas appellatur. Mixtum est imperium, cui etiam iurisdictio inest, quod in danda bonorum possessione consistit.

4 Iurisdictio est etiam inducs dandi licentia.

IIII. IDEM libro primo ad Edictum.

IVbere * caueri prætoria stipulatione, & in possessionem mittere, imperij magis est, quàm iurisdictionis.

* l. j. & 4. ſ. de damn. infect.

V. IVLIANVS libro primo Digestorum.

MOre maiorum ita comparatum est, vt is demum iurisdictionẽ mandare possit, qui eam suo iure * non alieno beneficio haberet:

* i. iure magistratus. l. 1. ſ. tit. 2.

VI. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

ET quia nec principaliter ei iurisdictio data est, nec ipsa lex defert, sed confirmat mandatũ iurisdictionem: ideóque si is, qui mandauit iurisdictionem, decesserit antequam res ab eo, cui mandata est iurisdictio, geri cœperit: solui mandatum * Labeo ait sicut in reliquis causis.

* non iudicium. l. 49. ſ. 1. ſ. de iudic.

Actio popularis contra eum qui edictũ perpetuæ iurisdictionis causa proposi-tum corrumpit.

VII. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

SI quis id, quod iurisdictionis perpetuæ causa, non quod, cum res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propositum erit, dolo malo corruperit: datur in eum quingentorum * aureorum iudicium, quod popu-lare est. Serui quoque, & filiifamilias verbis

* Sic Flo. & manuf. et sic Græci legerãt ad l. pe. ſ. de falsis.

edicti continentur. sed & vtrumque sexum prætor complexus est. Quòd si dum proponitur, vel ante propositionem quis corruperit, edicti quidem verba cessabunt, Pomponius autem ait sententiam edicti porrigendam esse ad hæc. In seruos autem si non defenduntur à dominis, & eos qui inopia laborãt, corpus torquendum est. Doli mali autem ideo in verbis edicti fit mentio, quòd si per imperitiam, vel rusticitatem, vel ab ipso prætore iussus, vel casu aliquis fecerit, nõ tenetur. Hoc verò edicto tenetur & qui tollit, quamuis non corruperit: item qui suis manibus facit, & qui alii mandat. sed si alius sine dolo malo fecit, alius dolo malo mandauit: qui mandauit tenebitur. si vterque dolo malo fecerit: ambo tenebuntur. nam & si plures fecerint, vel corruperint, vel mandauerint, omnes tenebuntur:

VIII. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale.

ADeo quidem, vt non sufficiat vnũ eorum pœnam luere.

VIIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SI familia alicuius album corruperit: non similiter hic edicitur vt in furto, ne in reliquos actio detur, si tantum dominus cũ defendere voluit vnius nomine præstiterit, quãtum liber præstaret. fortasse quia hic & contempta maiestas prætoris vindicatur, & plura facta intelleguntur: quemadmodum cum plures serui iniuriam fecerunt, vel damnum dederunt: quia plura facta sunt, non vt in furto vnum. Octauenus hic quoque domino succurrendum ait, sed hoc potest dici, si dolo malo curauerint, vt ab alio album corrumperetur: quia tunc vnum consilium sit, non plura facta. idem Pomponius libro decimo notat.

plurium domino-rũ. Baro.

X. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

QVi iurisdictioni præest neque sibi ius dicere debet, neque vxori, vel liberis suis, neq; libertis, vel ceteris, quos ecum habet.

cõ. l. de Iudiciis. l. in priuatis.

De quantitate ad Iurisdictionem pertinente.

XI. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale.

SIidem cum eodem pluribus actionibus agat, quarum singularum quantitas intra iurisdictionem iudicantis sit, coaceruatio verò omnium excedat modum iurisdictionis eius: apud eum agi posse Sabino, Cassio, Proculo placuit, quæ sententia rescripto Imperatoris Antonini cõfirmata est. Sed & si mutuæ sunt actiones, & alter minorem quãtitatem, alter maiorem petat: apud eundem iudicem agendũ est ei, qui quantitatem minorem petit: ne in potestate calumniosa aduersarij mei sit, an apud eundem litigare possim. Si vna actio communis sit plurium personarum, ve-

iuti familiæ herciscundæ, communi dividundo, finium regundorum: vtrum singulæ partes spectandæ sunt circa iurisdictionem eius, qui cognoscit? quod Ofilio et Proculo placet: quia vnusquisq; de parte sua litigat. an potius tota res: quia & tot res in iudicium venit, & vel vni adiudicari potest? quod & Cassio & Pegaso placet* & * sanè eorum sententia probabilis est.

XII. VLPIANVS libro octuagesimo quinto ad Edictum.

Magistratibus municipalibus supplicium a seruo sumere non licet: modica autem castigatio eis non est deneganda.

XIII. IDEM libro quinquagensimo primo ad Sabinum.

"Sic Flo. quidã legunt, consul, procurator.

Eum qui iudicare iubet, magistratum esse oportet. Magistratus autem, vel is qui in potestate aliqua sit, vt puta proconsul," vel prætor, vel alij, qui prouincias regunt: iudicare iubere eo die quo priuati futuri essent non possunt.

XIIII. IDEM libro trigensimo nono ad Edictum.

Est receptũ, eoq; iure vtimur: vt si quis maior, vel æqualis subiciat se iurisdictioni alterius: possit ei & aduersus eũ ius dici.

XV. IDEM lib. II. de Omnibus Tribunalibus.

Si per errorem alius pro alio prætor fuerit adutus, nihil valebit quod actum est: nec enim

enim ferendus est qui dicat consensisse eos in præsidem." cum, vt Iulianus scribit, non consentiant qui errent. quid enim tam contrarium consensui est, quàm error, qui imperitiam detegit?

"Sic Flo. quidã, legunt præsentem.

XVI. IDEM libro tertio de Omnibus Tribunalibus.

Solet prætor iurisdictionem mandare. & ans omnem mandat, aut speciem vnam. & is cui mãdata iurisdictio est, fungetur vice eius, qui mandauit, non sua.

XVII. IDEM libro primo Opinionum.

Prætor sicut vniuersam iurisdictionem mandare alij potest, ita & in personas certas, vel de vna specie potest: maximè cum iustam causam susceptæ ante magistratum aduocationis alterius partis habuerat.

XVIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

&. l. siquis in cõseri. C. de pactis.

Si conuenerit vt alius prætor, quàm cuius iurisdictio esset, ius diceret, & priusquam adiretur mutata voluntas fuerit, proculdubio nemo compelletur eiusmodi conuentioni stare.

Mutatio fori post sententiam vel litis contestationem prioris iudicis iurisdictionem non impedit.

XVIIII. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum.

Cum quædam puella apud competentẽ iudicem litem suscepisset, deinde con-

demnata erat, posteáque ad viri matrimoniũ alij iurisdictioni subiecti peruenerat: quærebatur an prioris iudicis sententia exsequi poßit: dixi posse, quia ante fuerat sententia dicta. sed & si post susceptam cognitionem, ante sentẽtiam hoc eueniet, idem putarem: sententiáque à priore iudice rectè fertur. quod generaliter & in omnibus huiuscemodi casibus obseruandum est. Quotiens (de) quantitate ad iurisdictionem pertinente quæritur, semper quãtum petatur quærẽdum est, non quantũ debeatur.

XX. PAVLVS libro primo ad Edictum.

EXtra territorium[a] ius dicenti impune non paretur. Idem est & si supra iurisdictionem suam velit ius dicere.

[a] Dictum quasi Teribouiũ. Seruius in 5. Aeneidos.

QVOD QVISQVE IVris in alterum statuerit vt ipse eodem iure vtatur.

TIT. II.

VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

HOC Edictum summam habet æquitatem, & sine cuiusquam indignatione iusta. quis enim aspernabitur idem ius sibi dici, quod ipse aliis dixit, vel dici effecit? QVI MAGISTRATVM POTESTATEMVE HABEBIT, SI QVID IN ALIQVEM NOVI IVRIS STATVERIT:

RIT: IPSE QVANDOQVE ADVERSARIO POSTVLANTE EODEM IVRE VTI DEBET. SI QVIS APVD EVM QVI MAGISTRATVM POTESTATEMQVE HABEBIT, ALIQVID NOVI[a] IVRIS OPTINVERIT QVANDOQVE POSTEA ADVERSARIO EIVS POSTVLANTE EODEM IVRE ADVERSVS EVM DECERNETVR: SCILICET VT QVOD IPSE QVIS IN ALTERIVS PERSONA AEQVVM ESSE CREDIDISSET: ID IN IPSIVS QVOQVE PERSONA VALERE PATIATVR. Hæc autẽ verba, QVOD STATVERIT QVI IVRISDICTIONI PRAEEST: cũ effectu accipimus non verbotenus. & ideo si cũ* vellet statuere, prohibitus sit, nec effectum* decretũ habuit: cessat edictum. nam STATVIT verbum rem perfectam significat, & consummatam iniuriam, non cœptam. & ideo si inter eos quis dixerit ius, inter quos iurisdictionem nõ habuit: quoniam pro nullo hoc habetur, nec est vlla sententia, cessare edictum putamus. quid enim offuit conatus, cum iniuria nullum habuerit effectum?

[a] i. iniqui. l. 3. §. e. Tacitus. li. 2.

II. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

HOc edicto dolus debet ius dicentis puniri. nam si adsessoris imprudentia ius aliter dictum sit, quàm oportuit. non debet hoc magistratui offEcere sed ipsi adsessori.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

III. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

Si quis iniquum ad edictum ius aduersus 1
absentem impetrauit: eo iure vtatur ita demum si per postulationem eius hoc venerit. ceterum si ipso non postulante, non coercetur. sed & si impetrauit, siue vsus est iure aliquo, siue impetrauit vt vteretur licet vsus non sit, hoc edicto punitur. ¶ Si procurator meus postulauit, quæritur quis eodem iure vtatur: & putat Pomponius me solum: vtique si hoc ei specialiter mandaui, vel ratum habui. Sitamen tutor vel curator furiæ si postulauerit vel adulescentis: ipse hoc edicto coercetur. Item aduersus procuratorem id obseruandum est, si in rem suam fuerit datus. ¶ Hæc pœna ad- 2
uersus omnem statuitur, qui in edictum incidit, non solum eo postulante, qui ab eo læsus est: sed omni, qui quandoque experitur. ¶ Si 3
is pro quo spopondisti, impetrauerit ne aliquis debitor ipsius aduersus eum exceptione vtatur: deinde tu in negotio, in quo spopondisti, velis exceptione vti; nec te nec ipsum oportet hoc impetrare, etsi interdum patiaris iniuriam si soluendo debitor non sit. Sed si tu incidisti in edictum: reus quidem vtetur exceptione, *tu* non vtaris: nec pœna tua ad reum promittendi pertinebit. & ideo mandati actione non habebis. ¶ Si filius meus in magistratu in 4
hoc edictum incidit: an in his actionibus, quas ex

ex persona eius intendo, hoc edicto locus sit? & non puto, ne mea condicio deterior fiat. 5
¶ Quod autem ait prætor, VT IS EODEM IVRE VTATVR: an etiam ad hæredem hæc pœna transmittatur? & scribit Iulianus non solum ipsi denegari actionem, sed etiam hæredi eius. ¶ Illud quoque non sine ratione scri- 6
bit, non solum in his actionibus pati eum pœnam edicti, quas tunc habuit cum incideret in edictum: verum si quæ postea ei adquirentur. ¶ Ex hac causa solutum repeti non pos- 7
se Iulianus putat: superesse enim naturalem causam, quæ inhibet repetitionem.

IIII. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale.

ILlud elegãter prætor excepit. PRAETERQVAM SI QVIS EORVM CONTRA EVM FECERIT, QVI IPSE EORVM QVID PECISSET: & re ita ne scheet vel magistratus eam studet hoc edictum defendere, vel litigator dum vult beneficio huius edicti vti ipse in pœnam ipsius edicti committat.

SI QVIS IVSDICENTI non obtemperauerit. TIT. III.

Actio in factum aduersus eum qui non obtemperat.

VLPIANVS lib. I. ad Edictum.

OMnibus magistratibus, non tamen duumuiris, secundum ius potestatis suæ concessum est iurisdictionem

nem suam defendere pœnali iudicio. ¶ Is videtur ius dicenti non obtemperasse, qui quod extremum[a] in iurisdictione est non fecit. veluti si quis rem mobilem vindicari à se passus non est, sed duci eam vel ferri passus est, ceterum si & sequentia recusauit, tunc non obtemperasse videtur. ¶ Si procurator tuus, vel tutor, vel curator ius dicenti non obtemperauit: ipse punitur, non dominus vel pupillus. ¶ Non solum autem reum, qui non obtemperauit, hoc edicto teneri Labeo ait: verumetiam petitorem. ¶ Hoc iudicium non ad id quod interest, sed quanti ea res est concluditur: & cum meram pœnam contineat, neque post annum, neque in heredem datur.

[a] id est, vltimũ. Bulgarus. rectè.

DE IN IVS VOCANDO.

TIT. IIII.

Quid sit in ius vocare.

PAVLVS libro quarto ad Edictum.

IN ius vocare est iuris experiundi causa vocare.

Qui non possint vocari.

II. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

IN ius vocari non oportet neque consulem, neq; præfectũ, neque prætorem, neque proconsulem, neque ceteros magistratus, qui imperium habent, qui & coërcere aliquem possunt

sunt, & iubere in carcerem duci: nec pontificem dum sacra facit, nec eos qui propter loci religionem inde se mouere non possunt: sed nec eum qui equo publico in causa publica transuehatur. præterea in ius vocari non debet qui vxorem ducat. * Aut eam quæ nubat: nec iudicem dum de re cognoscat: nec eum dum quis apud prætorem causam agit: neque funus ducentem familiare, iustáue mortuo facientem.)

III. CALLISTRATVS libro primo Cognitionum.

VEl qui cadauer prosequuntur. quod etiam videtur ex rescripto[a] Diuorum fratrum comprobatum esse.

[a] l. 36. ĵ. de iud.

IIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

QVique litigandi causa necesse habet in iure, vel certo loco sisti: nec furiosos, vel infantes. Prætor ait, PARENTEM, PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS, PARENTES PATRONI PATRONAE IN IVS SINE PERMISSV MEO NE QVIS VOCET. Parentem hic vtriusq; sexus accipe. sed an in infinitum, quæritur. quidam parentem vsque ad tritauum appellari aiunt: superiores maiores dici. hoc veteres existimasse Pomponius refert. sed Gaius Cassius omnes in infinitum parẽtes dicit: quod & honestius est, & merito optinuit. Parentes etiam

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

etiã eos accipi Labeo existimat, qui in seruitute susceperit. nec tamen vt Seuerus dicebat ad solos ingenuos liberos, [a] sed & si volgo quæsitus sit filius, matrem in ius non vocabit:

[a] elegãter subaudi-tur pertinet. vt in Instit. de vsucap. §. quod autem.

V. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

QVia semper certa est etiam si volgo conceperit. pater verò is est, quem nuptiæ demonstrant.

Parentes, quid?

VI. IDEM libro primo Sententiarum.

PArentes naturales in ius vocare nemo potest: vna est enim omnibus parentibus seruanda reuerentia.

VII. IDEM libro quarto ad Edictum.

PAtrũ adoptiui parentes impune vocabit, quoniam hi eius parentes non sunt: cum his tantum cognatus fiat quibus & adgnatus.

VIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

ADoptiuum patrem quamdiu in potestate est in ius vocare non potest iure magis potestatis, quàm præcepto prætoris: nisi sit filius, qui castrense habuit peculium. tũc enim causa cognita permittitur. Sed naturalem parentem ne quidem dum est in adoptiua familia in ius vocari.

Patronus patrona qui?

¶ PATRONVM, inquit, PATRONAM. Patroni hic accipiendi sunt, qui ex seruitute manumiserunt: vel * si * collusionem detexit, vel si qui præiudicio pronuntietur esse libertus, cum alioquin non fuerit: aut si iurauit eum libertum meum esse. quemadmodum per contrarium pro patrono nõ habebor, si contra me iudicatum est: aut si me deferente iurauerit se libertum non esse. Sed si ad iusurandum adegi ne vxorem ducat, ne nubat: impune in ius vocabor. & Celsus quidem ait in tali liberto ius ad filium meum me viuo non transire. sed Iulianus contra scribit. plerique [a] Iuliani sententiam probant. secundum quod euenit vt patronus quidem in ius vocetur, filius quasi innocens non vocetur.

[a] l. qui cõtra. j. de iur. patr.

VIIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

IS quoque qui ex causa fideicommissi manumittit, non debet in ius vocari: quamuis vt manumittat in ius vocetur.

X. VLPIANVS lib. quinto ad Edictum.

SED si hac lege emi vt manumittã, & ex constitutione Diui Marci venit ad libertatem: cum sem patronus in ius vocari non potero. sed si suis nummis emi, & fidẽ fregi: pro patrono nõ habebor. ¶ Prostituta cõtra legem venditionis venditorẽ habebit patronũ si hac lege venierat, vt si prostituta esset fieret libera. At si vẽditor, qui manus iniectionem [a] excepit, ipse prostituit: quoniam & hæc peruenit ad libertatem, sub eo quidẽ, qui vendidit, libertat

[a] In vulgat. Sed etsi.

[a] l. pen. j. de seru. exp. l. si vt C. si seru. exp. ven.

bertatem consequitur, sed honorem habere ei æquum non est, vt & Marcellus libro sexto digestorum existimabat. ¶ Patronum autem 2
accipimus eum si capite minutus sit: vel si libertus capite minutus, dum adrogetur per obreptionem. cum enim hoc ipso, quo adrogatur, celat condicionem: non id actum videtur vt fieret ingenuus. sed si ius anulorum cepit, puto eum reuerentiam patrono exhibere debere, quamuis omnia ingenuitatis munia habet. aliud si natalibus sit restitutus: nam princeps ingenuum facit. ¶ Qui manumittitur a corpore aliquo, vel collegio, vel ciuitate, singulos in ius 3
vocabit: nam non est illorum libertus, sed reipublicæ honorem habere debet. & si aduersus rempublicam, vel vniuersitatem velit experiri: veniam edicti petere debet, quamuis actorem eorum constitutum in ius sit vocaturus.

Liberi, parentes patroni qui?

¶ LIBEROS, PARENTESQVE PATRONI, PATRONAEQVE, vtriusque sexus accipere debemus. Sed si per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus sit patronus, putat Pomponius eum amisisse honorem. sed si fuerit restitutus, erit ei etiam huius edicti commodum saluum. ¶ Parentes patroni etiam 5
adoptiui excipiuntur: sed tamdiu quamdiu adoptio durat. Si filius meus in adoptionem datus sit, vocari à liberto meo in ius non poterit:

sed

sed nec nepos in adoptiua familia susceptus. sed si filius meus emancipatus adoptauerit filium, hic nepos in ius vocari poterit: nam mihi 6
alienus est. ¶ Liberos autem secundum Cassium vt in parentibus & vltra trinepotem accipimus. 7
¶ Si liberta ex patrono fuerit enixa: mutuo se ipsa & filius eius in ius non vocabunt. Sin autem liberi patroni capitis accusauerunt libertum paternum, vel in seruitutem petierunt: 8
nullus eis honor debetur. ¶ Prætor ait, IN IVS NISI PERMISSV MEO NE QVIS VOCET. permissurus enim est si famosa actio non sit, vel pudorem non suggilat, qua patronus conuenitur, vel parentes & totum hoc causa cognita debet facere. nam interdum etiam ex causa famosa, vt Pedius putat, permittere debet patronum in ius vocari à liberto: si eum grauissima iniuria adsecit, flagellis forte cecidit. ¶ Semper autem hunc honorem patrono habendum: & si quasi tutor, vel curator, vel defensor, vel actor interueniat patronus. sed si patroni tutor, vel curator interueniat: impune posse eos in ius vocari Pomponius scribit, & verius est.

Exceptio & interpretatio ex bono & æquo.

XI. PAVLVS lib. XXI. ad Edictum.

QVamuis non adiecerit prætor, causa cognita se pœnale iudicium daturum: tamen Labeo ait moderandam iurisd.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

dictionem: veluti si pæniteat libertũ & actionem remittat: vel si patronus vocatus non venerit, aut si non invitus vocatus sit: licet edicti verba non patiantur.

XII. VLPIANVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum.

SI libertus in ius vocauerit contra prætoris edictum filium patroni sui, quem ipse patronus in potestate habet: probandum est absente patre subueniendum esse filio, qui in potestate est: & ei pœnalem in factum actionem, id est quinquaginta aureorum aduersus libertum competere.

XIII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

GEneraliter eas personas, quibus reuerentia præstanda est, sine iussu prætoris in ius vocare non possumus.

XIIII. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

LIbertus à patrono reus constitutus, qui se defendere paratus pro tribunali præsidem prouinciæ frequenter interpellat: patronum accusatorem in ius non videtur vocare.

Quid sit in ius vocare.

XV. PAVLVS libro primo Quæstionum.

LIbertus aduersus patronum dedit libellum non dissimulato se libertũ esse eius: an si ad desiderium eius rescribatur, etiã edicti quærenti missa esse videtur? Respõdi, non puto ad

ad hunc casum edictum prætoris pertinere. neque enim qui libellum principi vel præsidi dat, in ius vocare patronum videtur.

XVI. IDEM lib. secundo Responsorum.

QVæsitum est an tutor pupilli nomine patronam suam sine permissu prætoris vocare posset. Respondi eum, de quo quæritur, pupilli nomine etiam in ius vocare patronam suam potuisse sine permissu prætoris.

De eo qui cauet in iudicio.

XVII. IDEM libro primo Sententiarum.

EVm pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Itẽ eũ qui apud acta exhibiturum se esse quem promisit, & si officio non caueat, ad exhibendum tamen cogitur.

XVIII. GAIVS libro primo ad legem duodecim Tabularum.

PLerique putauerunt nullum de domo sua in ius vocari licere, quia domus tutissimum cuique refugium atque receptaculum sit: eumque qui inde in ius vocaret, vim inferre videri.

XVIIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

SAtisq; pœne subire eum si non defendatur & latitet, certũ est: quòd mittitur aduersarius in possessionem bonorum eius. Sed si aditum ad se præstet, aut ex publico conspiciatur: recte in ius vocari eum Iulianus ait.

h 2

a Quintil. lib. 8. cap. 2. Cicer. pro dom. sua. & in Vatin. & pro Cluẽtio. Nouel. 52. §. si qui verò.

XX. GAIVS libro primo ad legem duodecim Tabularum.

SEd etiam à Binea, & balineo, & theatro nemo dubitat in ius vocari licere.

XXI. PAVLVS libro primo ad Edictum.

SEd [a] *& si is qui domi est, interdũ vocari in ius potest: tamen de domo sua nemo extrahi debet.*

[a] l. 104. §. de regul. iur.

XXII. GAIVS libro primo ad legem duodecim Tabularum.

NEque impuberes puellas, quæ alieno iure subiectæ essent, in ius vocare permissum est. Qui in ius vocatus est, duobus casibus dimittendus est: si quis eius personã defendet: & si dum in ius venitur de re transactum fuerit.

XXIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

COmmunis libertus licet pluriũ sit, debet à prætore petere, vt ei liceat vel quendam ex patronis in ius vocare, ne in pœnam incidat ex edicto prætoris.

XXIIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

IN eum, qui aduersus ea fecerit, quinquaginta aureorũ [a] *iudicium datur: quod nec heredi, nec in heredem, nec vltra annũ datur.*

Qui pœnam non potest soluere, luat in corpore. Bar.

[a] solidorũ. instit. de pœn. temer. litig.

XXV. MODESTINVS lib. primo de pœnis.

SI

SI sine venia edicti impetrata libertus patronum in ius vocauerit: ex querella patroni vel supradictam pœnam, id est quinquaginta aureos dat: vel à præfecto vrbi quasi inofficiosus castigatur [a], *si inopia dinoscitur laborare.*

[a] Idem de furc. Exo. 22.

SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT SIVE QVIS eum vocauerit quẽ ex edicto non debuerit.

TIT. V.

VLPIANVS libro primo ad Edictum.

SI quis in ius vocatus fideiussorem dederit in iudicio sistendi causa non suppositum iurisdictioni illius, ad quem vocatur, pro non dato fideiussor habetur, nisi suo priuilegio specialiter renuntiauerit.

II. PAVLVS libro primo ad Edictum.

EX quacumq; causa ad prætorem vel alios, qui iurisdictioni præsunt, in ius vocatus venire debet: vt hoc ipsum sciatur, an iurisdictio eius sit. Si quis in ius vocatus non ierit: ex causa à competenti iudice [a] *multa pro iurisdictione iudicis damnabitur: rusticitati enim hominis parcendum erit. Item si nihil intersit actoris eo tempore in ius aduer-*

[a] i. magistratu.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

furium veniſſe, remittit prætor pœnam: puta quia feriatus dies fuit.

III. VLPIANVS libro quadrageſimo ſeptimo ad Sabinum.

CVm quis in iudicio ſiſti promiſerit, neq; adiecerit pœnam, ſi ſtatus non eſſet: incerti cum eo agendum eſſe in id quod intereſt, veriſſimum eſt. ^a *Ita Celſus quoq; ſcribit.*

IN IVS VOCATI VT EANT AVT SATIS VEL cautum dent.

TIT. VI.

PAVLVS libro primo ad Edictum.

Dicto cauetur vt fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa datus pro rei ^a *qualitate locuples detur: exceptis neceſſariis perſonis. ibi enim qualemcumq; accipi iubet. veluti pro parente, patrono.*

^a litis.

II. CALLISTRATVS libro primo ad Edictum monitorium.

ITem pro patrona, liberiſue ſuis, vel vxore, nuruue. tunc enim qualiſcunque fideiuſſor accipi iubetur: & in eum, qui non acceperit cum ſciret eam neceſſitudinem perſonarum, quinquaginta aureorum iudicium competit:

^a Pandect. locuplete. Taur. in adnotat.

III. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

QVoniam pro locuplete ^a *accipitur fideiuſſor in neceſſariis perſonis.*

IIII.

IIII. VLPIANVS libro quinquageſimo octauo ad Edictum.

QVi duos homines in iudicio ſiſti promiſit, ſi alterum exhibet, alterũ non: ex promiſſione non videtur eos ſtetiſſe, cum alter eorum non ſit exhibitus.

NE QVIS EVM QVI IN IVS VOCABITVR VI EXIMAT.

TIT. VII.

VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

HOc edictum prætor propoſuit, vt metu pœnæ cõpeſceret eos qui in ius vocatos vi eripiunt. denique Pomponius ſcribit ſeruũ quoque nomine noxale iudicio reddendo: niſi ſciente domino id fecit. tunc enim ſine noxæ deditione iudicium ſuſcipiet. Oſilius putat locum hoc edicto non eſſe ſi perſonæ quæ in ius vocari non potuit, exempta eſt: veluti parens, & patronus, ceteræq; perſonæ. quæ ſententia mihi videtur verior. & ^a *ſanè ſi deliquit qui vocat, non deliquit qui exemit.*

^a probat ſententiã Oſilij.

II. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

NAm cum vterq; cõtra edictum faciat, & libertus qui patronum vocat, & is qui patronum vi eximat: deteriore tamen loco libertus eſt, qui in ſimili delicto petitoris partes ſuſtinet. Eadem æquitas eſt in eo,

qui alio quàm quo debuerat in ius vocabatur. Sed & fortius dicendum est, non videri vi eximi eum, cui sit ius ibi non conueniri.

III. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

QVod si seruum quis eximit in ius vocatum, Pedius putat cessare edictum: quoniam non fuit persona, quæ in ius vocari potuit. quid ergo? ad exhibendum erit agendum. Si quis ad pedaneum iudicem vocatum quem eximat, pœna eius edicti cessabit. Quod prætor præcepit, VI EXEMAT: vi, an & dolo malo? sufficit vi quamuis dolus malus cesset.

IIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

SEd eximendi verbum generale est: et Pomponius ait, eripere enim est de manibus auferre per raptum: eximere quoquo modo auferre. vtputa si quis non rapuerit quem, sed moram fecerit quo minus in ius veniret, vt actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur: videbitur eximisse quamuis corpus non exemerit. Sed & si eò loci retinuerit non abduxit, his verbis tenetur. Item si quis eum, qui per calumniam vocaretur, exemeris: constat eum hoc edicto teneri. Prætor ait, NEVE FACIAT DOLO MALO, QVO MAGIS EXIMERETVR. nam potest sine dolo malo id fieri: veluti cum iusta causa est exemptionis.

V. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

SI per alium quis exemerit, hac clausula tenetur, siue præsens fuit siue absens. In eum autem, qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id continetur quod in veritate est: sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua controuersia est. hoc enim additum est, vt appareat etiam si calumniator quis sit, tamen hanc pœnam eum persequi. ¶ Docere autem, debet quis per hanc exemptionem factum quo minus in ius produceretur. ceterum si nihilo minus productus est, cessat pœna: quoniam verba cum effectu sunt accipienda. Hoc iudicium in factum est: & si plures deliquerint, in singulos dabitur: & nihilo minus manet qui exemptus est, obligatus. Heredibus autem ita dabitur, si eorum interfit. neque autem in heredem neque post annum dabitur.

VI. IDEM libro trigensimo quinto ad Edictum.

IS qui debitorẽ vi exemit, si soluerit, reum non liberat: quia pœnam suam soluit.

QVI SATISDARE COGANTVR VEL IVRATO PROMITTANT VEL SUÆ PROMISSIONI COMMITTANTUR.

TIT. VIII.

Satisdatio, satisdare quid?

GAIVS lib. quinto ad Edictum prouinciale.

*Satisdatio eodem modo appellata est, quo satisfactio. nam vt satisfacere dicimur eius desiderio implemus: ita satisdare dicimur aduersario nostro, qui pro eo, quod * à * nobis petit, ita cauit,* vt eum hac nomine securum faciamus datis fideiussoribus.

*i. satis accepit. antiqua significatione.

Locuples quid?

ULPIANVS libro quinto ad Edictum.

Fideiussor in iudicio sistendi causa locuples videtur dari non tantùm ex facultatibus, sed etiam ex conueniendi facilitate.

1 *¶ Si quis his personis, quæ agere non potuerunt, fideiussorem iudicio sistendi causa dederit: frustra erit datio.*

Verba edicti.

¶ Prætor ait, SI QVIS PARENTEM PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS, AVT PARENTES PATRONI, PATRONAE, LIBEROSVE SVOS, EVMVE QVEM IN POTESTATE HABEBIT, VEL VXOREM, VEL NVRVM IN IVDICIVM VOCABIT: QVALISCVMQVE FIDEIVSSOR IVDICIO SISTENDI CAVSA ACCIPIATVR.

Liberi, qui? & parentes, & nurus.

¶ Quod ait prætor, LIBEROSVE SVOS: *accipie*

accipiemus & ex feminino sexu descendentes liberos, parentiq; dabimus hoc beneficiũ non solùm sui iuris, sed etiam si in potestate sit alicuius. hoc enim Pomponius scribit. Et filius fideiussor pro patre fieri potest, etiam si in alterius potestate sit. NVRVM *etiam pronurum, & deinceps accipere debemus.*

Qualiscumque, quid?

4 *¶ Quod ait prætor,* QVALISCVMQVE FIDEIVSSOR ACCIPIATVR: *hoc quantum ad facultates, id est etiam * non * locuples.*

Quanti ea res erit, quid?

5 *¶ In fideiussorem, qui aliquem iudicio sisti promiserit, tanti quanti ea res erit, actionem dat prætor. quod vtrum veritatem contineat an verò quantitatem, videamus. & melius est vt in veram quantitatem fideiussor teneatur, nisi pro certa quantitate accesserit.*

III. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

Huc "in duplum est actio, siue tripli, aut quadrupli: tanti eundem fideiussorem omnimodo tenere dicemus, quia tanti res esse intellegitur.

"In vulgata editione addebãtur exépla furti nec manifesti, conceptioblati, & furti manifesti sed desũt Flor. & in manuscr.

Sublata principali obligatione tollitur & fideiussoria.

IIII. PAVLVS libro quarto ad edictum.

Si decesserit qui fideiussorem dederit iudicio sistendi causa: non debebit prætor iubere exhibere eum. quòd si ignorans iusserit exhibe

exhiberi, vel post decretum eius ante diem exhibitionis decesserit: deneganda erit actio. si autem post diem exhibitionis decesserit, aut amiserit ciuitatem: vtiliter agi potest.

V. GAIVS libro ad Edictum prouinciale.

SI vero pro condemnato* fideiusserit, & condemnatus decesserit, aut ciuitatem Romanam amiserit: recte nihilo minus cum fideiussore eius agetur.

*Sic Flo. Bartol. autem ait quosdam legere nō pro condēnato.

Qui locupletem non acceperit tenetur iniuriarum.

¶ Qui pro rei qualitate euidentissime locupletem, vel si dubitetur, adprobatū fideiussorem iudicio sistendi causa non acceperit: iniuriarū actio aduersus eum esse potest. quia sanè non quælibet iniuria est duci in ius eum, qui satis idoneum fideiussorem det. Sed & ipse fideiussor, qui non sit acceptus, tamquam de iniuria sibi facta queri poterit. 1

Vitiosè factum pro non facto est.

VI. PAVLVS lib. duodecimo ad Edictum.

QVotiens vitiosè cautum vel satisdatū est, non videtur cautum.

Idoneus etiā ex foro inspicitur, & ei interdum renunciare debet.

VII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SI fideiussor non negetur idoneus, sed dicatur habere fori præscriptionē, *&* metuat petitor ne iure fori vtatur: videndum quid iuris sit. & Diuus Pius, vt & Pomponius

nius libro epistularum refert, & Marcellus libro tertio digestorum, & Papinianus libro tertio quæstionum: Cornelio Proculo rescripsit, merito petitorem recusare talem fideiussorem. sed si aliàs caueri non possit, prædicendū ei non vsurum eum priuilegio, si conueniatur.

Necessariæ & voluntariæ satisdationis differentia.

1 ¶ Si necessaria satisdatio fuerit, & non facilè possit reus ibi eam præstare, vbi conuenitur: potest audiri, si in alia eiusdem prouinciæ ciuitate satisdationem præstare paratus sit. si autem satisdatio voluntaria est, non in alium locum remittitur: neque enim meretur qui ipse sibi necessitatem satisdationis imposuit.

Donec satisdetur, res mobilis deponenda est.

2 ¶ Si satisdatū pro re mobili non sit, & persona suspecta sit, ex qua satis desideratur: apud officium deponi debebit si hoc iudici sederit, donec vel satisdatio detur, vel lis finem accipiat.

Arbitrium diei est stipulatoris.

VIII. PAVLVS libro quarto decimo ad Edictum.

DE die ponenda in stipulatione solet inter litigatores conuenire. si nō conueniat, Pedius putat in potestate stipulatoris esse, moderato spatio de hoc à iudice statuendo.

Quando videatur cautum.

1 ¶ Qui mulierem adhibet ad satisdandum non videtur

videtur cauere, sed nec miles, nec minor viginti quinque annis probandi sunt: nisi hæ personæ in rem suam fideiubeant, vt pro suo procuratore. Quidam etiam, si à marito fundus dotalis petatur, in rem suam fideiussuram mulierem. ¶ Si seruus inueniatur, qui antequam iudicium accipiatur, fideiussit iudicatum solui: succurrendum est actori, vt ex integro caueatur. Minori quoque viginti quinque annis succurrendum est, fortasse & mulieri, propter imperitiam. Si fideiussor iudicatum solui, stipulatori heres extiterit, aut stipulator fideiussori: ex integro cauendum erit.

* propter cōfusionē obligationis. l. 5. §. de fideiuss.

De remissione in municipium ob necessariam satisdationem.

¶ Tutor & curator, vt rem saluam fore pupillo caueant, mittendi sunt in municipio: quia necessaria est satisdatio. Item de re restituenda domino proprietatis, cuius vsusfructus datus est. Item legatarius, vt caueat euicta hereditate legata reddi, & quod amplius per legem Falcidiam cepert. Heres quoque vt legatorum satisfiet audiendus est, vt in municipium mittatur. planè si missio iam legatario in possessionem, cum per heredem staret quominus caueret: heres postulet vti de possessione decedat, paratúmque se dicat in municipio cauere: impetrare non debebit. Diuersum, si sine culpa aut dolo heredis missus sit in possessio-

sessionem.

Superioribus casibus de calumnia iurandum.

¶ Iubetur iurare de calumnia, ne quis vexandi magis aduersarij causa forsitan, cum Romæ possit satisdare, in municipium euocet. sed quibusdam hoc iusiurandum de calumnia remittitur: velut parentibus, & patronis. Sic autem iurare debet qui in municipium remittitur, Romæ se satisdare non posse, & ibi posse, quò postulat remitti: idque se non calumniæ causa facere. nam si non est compellendus iurare: alibi se, quàm eo loco, satisdare non posse. quia si Romæ non potest, pluribus autem locis potest: cogitur peierare. Hoc autem tunc impetrabitur, cum iusta causa esse videbitur. quid enim si cum erat in municipio, noluit cauere? hoc casu non debet impetrare: cum per eum steterit quominus ibi, vbi ire desiderat, satisdaret.

Appellatur ab arbitro, vt à iudice.

VLPIANVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

ARbitro ad fideiussores probandos constituto, si in alterutram partem iniquū arbiterium videatur, perinde ab eo, atque ab iudicibus, appellare licet.

* per iudicem scilicet.

Locupletes qui?

PAVLVS libro LXXV. ad Edictum.

SI ab arbitro probati sunt fideiussores, pro locupletibus habendi sunt: cum potuerit querella

querella ad competẽtem iudicem deferri. Qui ex causa improbat ab arbitrio probatos, alias improbatos probat: multoq; magis si sua voluntate accepit fideiussores contentus his esse debet. quòd si medio tempore calamitas fideiussoribus insignis, vel magna inopia accidit, causa cognita ex integro satisdandum erit.

Futuræ obligationi rectè fideiussor accedit. l. 7. §. j. ff. de fideiuss.

XI. VLPIANVS libro septuagensimo quinto ad Edictum.

VLianus ait, si antequam mandarem tibi vt fundum peteres, satis acceperis petiturus fundum, & postea mandatu meo agere instituerit: fideiussores teneri.

De prætoria satisdatione quam exigit substitutus ab herede in diem longiorem.

XII. IDEM libro septuagensimo septimo ad Edictum.

[a] l. 7. §. de præt. stip.

INter omnes conuenit, heredem sub condicione pendente cõdicione possidentem hereditatem substituto cauere debere de hereditate: & si defecerit condicio, adeuntem hereditatem substitutum & petere hereditatẽ posse, & si optinuerit, committi stipulationem. & plerumque ipse prætor, & ante condicionem existentem, & ante diem petitionis veniẽtem, ex causa iubere solet stipulationem interponi.

XIII. PAVLVS libro septuagensimo quinto ad Edictum.

Sed

SEd & si plures substituti sint, singulis cauendum est.

Nec filius quidem idoneus defensor absque satisdatione.

XIIII. IDEM libro secundo Responsorum.

FIliusfamilias defendit absentem patrem. quæro an iudicatum solui satisdare debeat. Paulus respondit, eum qui absentem defendit, etiam si filius vel pater sit, satisdare petituro ex forma edicti debere.

Recẽtioribus temporibus non coguntur qui in rẽ conueniuntur, satisdare iudicatũ solui.

XV. MACER libro primo de Appellationibus.

SCiendum est possessores immobilium rerum satisdare non compelli. Possessor autem is accipiendus est, qui in agro vel ciuitate rem soli possidet aut ex asse, aut pro parte. sed & qui vectigalem id est emphyteuticũ agrum possidet, possessor intellegitur. item qui solam proprietatem habet, possessor intellegẽdus est. Eum verò, qui tantùm vsumfructum habet, possessorem non esse Vlpianus scripsit. Creditor, qui pignus accepit, possessor non est, tametsi possessionem habeat aut sibi tradita, aut precario debitori concessam. Si fundus in dotem datus sit: tam vxor quàm maritus propter possessionem eius fundi possessores intelleguntur. Diuersa causa est eius, qui fundi petitionẽ personalem habet. Tutores siue pupilli eorum,

siue ipsi possideant, possessorum loco habentur. Sed & si vnus ex tutoribus possessor fuit, idē dicendum erit. Si fundum, quem possidebam, à me petieris, deinde cum secundum te esset iudicatum, appellauerim: an possessor eiusdem fundi sim? & rectè dicetur possessorē me esse, quia nihilominus possideo. nec ad rem pertinet, quòd euinci mihi ea possessio possit. Possessor autem quis nec ne fuerit: tempus cautionis spectandum est. nam sicut ei, qui post cautionem possessionem vendidit, nihil obest: ita nec prodest ei qui post cautionem possidere cœpit.

XVI. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

QVi iurato promisit iudicio sisti, non videtur peierasse si ex concessa causa hoc deseruerit.

SI EX NOXALI CAVSA agatur quemadmodum caueatur.

TIT. VIIII.

In eadem causa sistere, quid.

VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

SIQVIS eum, de quo noxalis actio est, iudicio sisti promisit: prætor ait, IN EADEM CAVSA EVM EXHIBERE, IN QVA TVNC EST, DONEC IVDICIVM ACCIPIATVR. In eadem causa

causa sistere * *quid sit, videamus. & puto verius eum videri in eadem causa* *, *quiad experiendum non facit ius actoris deterius. Si desinat seruus esse promissoris, vel actio amissa sit: non videri in eadem causa statum Labeo ait. vel si qui pari loco erat in litigando, cœpit esse in duriore, vel loco, vel persona mutata. Itaque si quis ei, qui in foro promissoris conuenire non potest, venditus, aut potentiori datus sit: magis esse putat vt non videatur in eadē causa sisti. Sed & si noxæ deditus sit, O filius nō putat in eadem causa sisti: cum noxæ deditione ceteris noxalem actionem peremi putat.*

II. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

SEd alio iure vtimur. nam ex præcedentibus causis non liberatur noxæ deditus. perinde enim noxa caput sequitur, ac si venisset.

Pro seruo cauendum vel defendendum cum noxæ deditione vel sine. Item seruus præsens non defensus duci debet.

I ¶ *Si absens sit seruus, pro quo noxalis actio alicui competit: siquidem dominus non negat in sua potestate esse: compellēdum putat Vindius vel iudicio cum sisti promittere, vel iudicium accipere: aut si nolit defendere, cauturū, cum primum potuerit se exhibiturum. sin verò falsò neget in sua potestate esse: susceptūrū iudicium sine noxæ deditione. idque Iulia-*

nus scribit & si dolo fecerit quominus in eius esset potestate. Sed si seruus præsens est, dominus abest, nec quisquam seruum defendit: ducendus erit iussu prætoris. sed causa cognita domino postea habitur defensio, vt Pomponius & Vindius scribunt: ne ei absentia sua noceat. Ergo & actori actio restituenda est, peremptaeo quòd ductus seruus in bonis eius esse cœpit.

Ratio decernendi contra vsufructuarium.

III. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

SI cum vsufructuario noxali iudicio agetur, isque seruum non defenderit: denegatur ei per prætorem vsusfructus persecutio.

Qui alium ex necessitate defendit, videtur suo nomine esse in iudicio.

IIII. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

SI cum vno ex dominis noxalis agetur: an pro parte socij satisdare deberet? Sabinus ait non debere: quia quodammodo totum suum hominem defenderet: cui insolidum defendẽdi necessitas esset, nec auditur si pro parte paratus sit defendere.

In eadem causa sisti, quid.

V. VLPIANVS libro quadragensimo septimo ad Sabinum.

SI seruum in eadem causa sistere quidam promiserit, & liber factus sistatur: si de ipso controuersia est capitalium actionũ iniuria

&. l. j. ff. de pœn.

riarúmque nomine, non rectè sistitur: quia aliter de seruo supplicium & verberibus de iniuria satisfit: aliter de libero vindicta sumitur, vel condemnatio pecuniaria. Quod autem ad ceteras noxales causas pertinet, etiam in meliorem causam videtur peruenisse.

l. statuliber. j. de quæstio. l. statuliberi. j. de statulib.

VI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

SEd si statuliberum sisti promissum sit: in eadem causa sisti videtur quamuis liber sistatur, quòd implicitus ei casus libertatis fuerit.

DE EO PER QVEM factum erit quò minus quis in iudicio sistat.

TIT. X.

Quid fecisse dolo? & quid dolus?

VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

1 AEQVISSIMVM *putauit prætor dolum eius coërcere, qui impedit aliquem iudicio sisti.* ¶ *Fecisse autem dolo malo non tãtum is putatur, qui suis manibus vel per suos retinuerit: verùm qui alios quoque rogauit vt eum detinerent, vel abducerent ne iudicio sisti: siue scientes, siue*
2 *ignorantes quid esset, quod committeretur.* ¶ *Dolum autẽ malum sic accipimus, vt si quis venienti ad iudicium aliquid protulerit triste, propter quod is necesse habuerit ad iudicium*

nõ venire: teneatur edicto. quãuis quidã putẽt
sibi eum imputare, qui credulus fuit. ¶ Si reus 3
dolo actoris non steterit, non habebit reus ad-
uersus eum actionem ex hoc edicto: cum con-
tentus esse possit exceptione, si ex stipulatu
conueniatur de pœna, quòd ad iudicium non
venerit. aliter atque si ab alio sit impeditus:
nam actionem propositam aduersus eũ exer-
cebit. ¶ Si plures dolo fecerint, omnes tenẽtur: 4
sed si vnus præstiterit pœnam, ceteri liberan-
tur, cum nihil intersit. ¶ Serui nomine ex hac 5
causa noxali iudicio agendum, omnes consen-
tiunt. ¶ Et heredi datur, sed non vltra an- 6
num. aduersus heredem autem hactenus pu-
to dandam actionem, vt ex dolo defuncti he-
res non lucretur.

Ex facto serui dominus tenetur sciens in so-
lidum: aliàs noxaliter. Bart.

II. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

SI actoris seruus domino sciente, & cum
possit non prohibente, dolo fecerit quo mi-
nus in iudicio sistam: Ofilius dandam mihi
exceptionem aduersus dominum ait, ne ex do-
lo serui dominus lucretur. si verò sine volunta
te domini seruus hoc fecerit: Sabinus noxale
iudicium dandum ait, nec factum serui domi-
no obesse debere nisi hactenus, vt ipso careat:
quando ipse nihil deliquit.

Id

Id quod interest quomodo æstimetur hîc.

III. IVLIANVS lib. secundo Digestorum.

EX hoc edicto aduersus eũ, qui dolo fe-
cit quo minus quis in iudicium vocatus
sistat, in factum actio competit quanti actoris
interfuit eum sisti. In quo iudicio deducitur si
quid amiserit actor ob eam rem: veluti si reus
tempore dominium rei interim sibi adquirat,
1 aut actione liberatus fuerit. ¶ Planè si is, qui
dolo fecerit quo minus in iudicio sistatur, sol-
uendo non fuerit, æquum erit aduersus ipsum
reum restitutoriam actionem competere: ne
propter dolum alienum reus lucrum faciat,
2 & actor damno adficiatur. ¶ Si & stipu-
lator dolo Titij, & promissor dolo Mæui
impeditus fuerit quo minus in iudicio sista-
tur: vterque aduersus eum, cuius dolo im-
peditus fuerit, actione in factum experietur.
3 ¶ Si & stipulator dolo promissoris, & *pro-
missor dolo stipulatoris impeditus * fuerit quo
minus ad iudicium veniret: neutri eorũ præ-
tor succurrere debebit, ab vtraque parte dolo
4 compensando. ¶ Si à fideiussore quinquaginta
stipulatus fuero si in iudicium reus non vene-
rit, petiturus à reo centũ, & dolo malo Sem-
pronij factum fuerit ne in iudicium reus ve-
niat: centum à Sempronio consequar. tan-
ti enim mea interfuisse videtur: quia si ve-
nisset in iudicium, actio mihi centum ad-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

uersus reum, vel aduersus hæredem eius competebat: licet fideiussor minorem summam mihi promiserit.

SI QVIS CAVTIONIBVS in iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit.

TIT. XI.

Quantum quoque die spatij computãdum sit itineri faciendo.

GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale.

VICENA *milia passuum in singulos dies dinumerari prætor iubet præter eum diẽ, quo cautum promittitur, & in quem sistere in iudiciũ oportet. nam sanè talis itineris dinumeratio neutri litigatorum onerosa est.*

Transactio facta post cautionem quam vim habet.

II. VLPIANVS libro septuagensimo quarto ad Edictum.

NOn *exigimus reum iudicio sisti si negotium propter quod iudicio sisti promisit, fuerit transactum. sed hoc ita, si nõ prius id ne*

id negotium transactum sit, quàm sisti oporteret. ceterum si postea transactum est, exceptio doli opponi debet. quis enim de pœna promissa laborat post negotiũ transactum? cum etiam transacti negotij exceptionem putauerit quis nocere, quasi etiam de pœna transactum sit: nisi contrarium specialiter partibus placuerit.

Variis ex causis promissor excusatur.

1 ¶ *Si quis municipalis muneris causa sine suo dolo malo impeditus, in iudicio secundùm suam promissionem non steterit: æquissimum est tribui ei exceptionem. simili modo & si ad testimonium desideratus, ad iudicium occurrere*
2 *non potuit: erit ei subueniendum.* ¶ *Si quis iudicio se sisti promiserit: & valetudine, vel tempestate, vel vi fluminis prohibitus se sistere non posit: excepione adiuBatur. nec immerito. cum enim in tali promissione præsentia opus sit, quemadmodum potuit se sistere qui aduersa valetudine impeditus est? & ideo etiam lex duodecim tabularum si iudex, vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impe*
3 *diatur: iubet diem iudicij esse diffusum.*" ¶ *Si non propter valetudinem mulier non steterit iudicio, sed quòd grauida erat, exceptionem ei dandam Labeo ait. si tamen post partum decubuerit, probandum erit quasi valetudi-*

"sic Flor. vt rectè monuerat Politia. cap. 1. Miscel. sic loquitur Gell. libr. 20. cap. 1. & lib. 14. cap. 2. malè Budæus diffusum.

ne impeditam. Idem est & si quis furere cœperit. nam qui furore impediatur, * valetudine impeditur*. ¶ Quod diximus succurri etiam ei, qui tempestate aut vi fluminis prohibitus non venit: tempestatem sic intellegere debemus*, siue maritima, siue terrestris sit. tempestatem intellegere debemus * talem, quæ impedimento sit itineri, vel nauigationi. ¶ Vis fluminis etiam sine tempestate accipienda est. vim fluminis intellegimus & si magnitudo eius impedimento sit, siue pons solutus sit, vel nauigium non stet. ¶ Si quis tamen cum posset non incidere in tempestatem, vel in fluminis vim si ante profectus esset, vel tempore opportuno nauigasset, ipse se artauerit: nunquid exceptio ei minimè prosit? quod quidem causa cognita erit statuendum. nam neque sic artandus sit, vt possit ei dici cur non multò ante profectus est quàm dies promissionis veniret: neque iterum permittendum ei si quid sit, quod ei imputetur, causari tempestatem, vel vim fluminis. Quid enim si quis cum Romæ esset ipso tempore promissionis sistendi, nulla necessitate vrgente voluptatis causa in municipium profectus sit? nónne indignus est, cui hæc exceptio patrocinetur? Aut quid si tempestas quidem in mari fuit, terra autem isto

4

5

6

iste potuit venire, * vel * flumen circumire? æquè dicendum, non semper ei exceptionem prodesse: nisi angustiæ non patiebantur terra iter metiri, vel circumire. Cum tamen vel flumen sic abundasset vt implesset omnem locum, in quo sisti oportuit: vel aliqua fortuita calamitas eundem locum euertit: vel præsentiam venienti periculosam fecit: ex bono & æquo & hic exceptio ei adcommodanda" est. ¶ Simili modo exceptio datur ei, qui cum ad iudicium venire volebat, à magistratu retentus est, & retentus sine dolo malo ipsius. nã si ipse hoc affectauit, vel causam præstitit: non ei proderit exceptio. sed ipsius quidem dolus ei oberit, ceterorum non oberit, qui malo dolo fecerunt vt retineretur. Sed si priuatus *eum * detinuerit: nullo modo ei proderit hæc exceptio.

7

"Pandect. accõmodanda. Taurel. in adnotat.

III. PAVLVS libro sexagensimo nono ad Edictum.

Sed actio ei datur aduersus eum, qui detinuit, in id quod eius interest.

Capitalis condemnatio vel relegatio, est iusta causa in iudicio non sistendi.

IIII. VLPIANVS libro septuagensimo quarto ad Edictum.

Sed & si quis rei capitalis ante condemnatus iudicio sistere se non potuit: meritò iuris

luicignoscitur. *Rei capitalis condemnatũ accipere debemus, qui morte, exilióue coërcitus est. Dixerit aliquis, quo ergo hæc exceptio dãnato? sed respondebitur, fideiussoribus eius esse necessariam: ac si fortè in exilium salua ciuitate abiit: vbi defensori eius exceptio ista proderit.* ¶ *Illud sciendum est: eum, qui idcirco non stetit quia capitis reus factus est, in ea causa esse vt exceptione vti non possit: damnato enim datur. Planè si vinculis, vel custodia militari impeditus ideo non stetit: in ea erit causa vt exceptione vtatur. Præterea si funere quis domestico impeditus non venit, debet ei exceptio dari. Item si quis in seruitute hostium fuerit, ac per hoc in iudicium non steterit: debet exceptione adiuuari.* 1

An valeat conuentio de non opponenda exceptione.

¶ *Quæsitum est an possit conueniri ne vlla exceptio in promissione deserta* "iudicio sistendi causa facta obiciatur: & ait *Atilicinus conuentionem istam non valere. sed & ego puto conuentionem istam ita valere, si specialiter causæ exceptionum expressæ sint, quibus à promissore sponte renuntiatum est.* ¶ *Itẽ quæritur si quis cum iudicio sistendi causa satisdare nõ deberet, satisdato promiserit: an fideiussoribus eius exceptio detur. puto interesse vtrũ per errorẽ satisdato promissum est, an ex conuentione,* 2

"sic Flor. perperam Alciat. diserta.

uentione. si per errorem: dandam fideiussoribus exceptionem. si ex conuentione: minimè dandam. Nam & Iulianus scribit si iudicio sistendi causa pluris, quàm statutum est, per ignorantiã promissum fuerit: exceptionem dari debere. si autem ex conuentione tantæ summæ promissio facta sit: exceptionẽ pacti conuenti replicatione infirmandam Iulianus ait.

Dolus nocet correo socio.

V. PAVLVS libro sexagensimo nono ad Edictum.

SI duo rei stipulandi sunt, & vni debitor iudicio se sisti cum pœna promiserit, alter autem impedierit: ita demum exceptio aduersus alterum danda est, si socij sint: ne prosit ei dolus propter societatem.

Quid si ab vno petatur res, ab altero id quod interest.

Item si duo rei promittendi sint, & vnus ad iudicium non venerit contempta sua promissione iudicio sistendi causa facta: actor autem ab altero rem petat, ab altero pœnam desertionis: petendo pœnam exceptione summouebitur. Aequè si à patre facta fuerit promissio iudicio sistendi gratia ex filij contractu, deinde de re actor egerit cum filio, exceptione summouebitur si cum patre ex eius promissione agat, & contra idem erit si filius promiserit, & actor egerit cum patre de peculio.

Excep

Exceptio superueniens reo, prodest fideiussori. Bar.

VI. GAIVS libro primo ad legem duodecim tabularum.

SI is qui fideiussorem dedit, ideo non steterit, quòd reipublicæ causa afuit: iniquum est fideiussorem ob alium necessitate sistendi obligatũ esse, cum ipsi liberum esset nõ sistere.

De eo qui seruum sisti promisit.

VII. PAVLVS libro sexagensimo nono ad Edictum.

SI quis seruum in iudicio sisti promiserit, vel alium, qui in aliena potestate est: eisdem exceptionibus vtitur, quibus si pro libero vel patrefamilias fideiusit: præterquam si reipublicæ causa abesse diceretur seruus. nam " *seruus reipublicæ causa abesse non potest. Præter hanc autem exceptionẽ, ceteræ, quia communes sunt, tam in libero homine quàm in seruo locum habent.*

" Hinc sumpta est l. vlt. ff. de reg. iur.

In stipulationibus iudicialibus vbi est dies & pœna, admittitur purgatio moræ. Bart.

VIII. GAIVS libro vicensimo nono ad Edictum prouinciale.

ET si post tres aut quinque plurésue dies, quàm iudicio sisti se reus promisit, secum agendi potestatẽ fecerit, nec actoris ius ex mora deterius factum sit: consequens est dici defendi eum debere per exceptionem.

VIIII. VLPIANVS libro septuagensimo septimo ad Edictum.

Si

SI seruus iudicio se sisti promittat: nõ committitur stipulatio neque in eum, neq; in fideiussores eius.

De stipulatione committenda.

1 ¶ *Si plurium seruorum nomine iudicio sistendi causa vna stipulatione promittatur: pœnam quidem integram* " *committi licet vnus status non sit, Labeo ait: quia verum sit omnes statos non esse. verùm si pro rata vnius offeratur pœna: exceptione doli vsurum eum, qui ex hac stipulatione conuenitur.*

" l. qui duobus. ff. de condi. & demõstrat.

Ratione dubitationis permittitur, quod aliàs non permitteretur. Bar.

X. PAVLVS libro primo ad Plautium.

SI eum iudicio sisti promisero, qui iam tempore liberatus esse dicebatur, quia iam actione * *fortè* * *non tenebatur: actio in me danda est, vt vel exhibeam eum, vel defendam, vt veritas inquiratur.*

Vbi est dies & conditio, expectatur dies, licet conditio euenerit.

1 ¶ *Homo sisti promissus, ante diem dolo promissoris periit: certo iure vtimur non ante pœnam peti posse, quàm dies venerit. tota enim stipulatio in diem collata videtur.*

Stipulatio alteri accessoria, assumit naturam eius cui accedit.

2 ¶ *Qui iniuriarum acturus est, stipulatus erat ante litẽ contestatã vt aduersarius suus iudicio sistat: cõmissa stipulatione mortuus est. non*

com

pertinet, nihil interest sisti. Sed cum alienum negotium in stipulando egerit: potest defendi non procuratoris, sed eius cuius negotium gesserit, vtilitatem in ea re spectandam esse: vt quantum domini vtilitatis interfuit sisti, tantum ex ea stipulatione nō stato reo procuratori debeatur. Eadem & fortius adhuc dici possunt, si procurator ita stipulatus esset, QVANTI EA RES ERIT: vt hanc conceptionem verborum non ad ipsius, sed ad domini vtilitatem relatam interpretemur.

Si promittens iudicio sisti, desiit posse conueniri, stipulatio euanescit.

XV. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

SI tutor iudicio sisti promiserit, & stipulationi nō obtemperauerit, & interea pupillus adoleuerit, aut mortē obierit, aut etiam absentus sit hereditate: denegabitur ex stipulatu actio. nam & ipsius rei, quæ petebatur, si tutor iudicatus fuerit, & eorum quid acciderit, non esse dandam in eum actionem iudicati probatum est.

DE FERIIS ET DILATIONIBVS ET DIVERSIS temporibus. TIT. XII.

Feriis nemo in iudicium venire cogatur exceptis certis causis: si in præsentem & volentem sententia dicta sit, valet: si in absentem, nulla est.

VLP

VLPIANVS libro quarto de Omnibus Tribunalibus.

NE quis messium vindemiarumq; tempore aduersarium cogat ad iudicium venire, oratione Diui Marci exprimitur. quia occupati circa rem rusticam in forum compellendi non sunt. Sed si prætor aut per ignorantiam, vel socordiam euocare eos perseuerauerit, hiq; sponte venerint: siquidem sententiam dixerit præsentibus illis, & sponte litigantibus: sententia valebit, tametsi non rectè fecerit qui eos euocauerit. Sin verò cum abesse perseuerauerint, sententiam protulerit * etiam * absentibus illis: consequens erit dicere, sententiam nullius esse momenti. neque enim prætoris factum iuri derogare oportet. Et citra appellationē igitur sententia infirmabitur. Sed excipiuntur certæ causæ, ex quibus cogi poterimus & per id tempus, cum messes vindemiæq; sunt, ad prætores venire: scilicet si res tempore peritura sit, hoc est si delatio actionem sit peremptura. Sanè quotiens res vrguet, cogendi quidem sumus ad prætorē venire: verum ad hoc tantùm cogi æquum est, vt lis contestetur. & ita ipsis verbis orationis exprimitur. denique alterutro recusante post litem contestatam litigare, dilationem oratio concessit.

De quibus rebus prætor feriis adiri possit.

II. IDEM libro quinto ad Edictum.

Eadem oratione Diuus Marcus in senatu recitata effecit, de aliis speciebus prætorem adiri etiam diebus feriatis: vt puta vt tutores aut curatores dentur, vt offici admoneantur, cessantes excusationes allegentur, alimenta constituantur, ætates probentur, ventris nomine in possessionem mittatur, vel rei seruandæ causa, vel legatorum, fideiue commissorum, vel damni infecti. item de testamentis exhibendis. vt curator detur bonorum eius, cuius an heres exstaturus sit incertum est: aut de alendis liberis, parentibus, patronis: aut de adeunda suspecta hereditate: aut vt aspectu atrox iniuria æstimetur: vel fideicommissaria libertas præstanda.

* rectius, offici admoneantur cessantes, &c. nã offici admoneantur, in Pandect. Taurell. in adnotat.

Item de eadem re.

III. IDEM libro secundo ad Edictum.

Solet etiam messis vindemiarúmque tempore ius dici de rebus, quæ tempore vel morte perituræ sunt. morte: veluti furti, damni iniuriæ, iniuriarum atrocium: qui de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata rapuisse dicuntur: & si quæ similes sunt. Item si res tempore perituræ sunt, aut actionis dies exiturus est. Liberalia quoque iudicia omni tempore finiũtur. Item in eum, qui quid nundinarum nomine aduersus communem vtilitatem acceperit, omni tempore ius dicitur.

Locor

Locorum consuetudo spectanda in feriis indicendis.

IIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

Præsides prouinciarum ex consuetudine cuiusque loci solent messis vindemiarúmque causa tempus statuere.

V. VLPIANVS libro sexagensimo secundo ad Edictum.

Pridie Kalendas Ianuarias magistratus neque ius dicere, sed nec sui potestatem facere consuerunt.

Feriis iudicatum, non est iudicatum.

VI. IDEM libro septuagensimo septimo ad Edictum.

Si feriatis diebus fuerit iudicatum, lege cautum est ne his diebus iudicium sit nisi ex voluntate partium. & quod aliter aduersus ea iudicatum erit, ne quis iudicatum facere, néue solbere debeat: néue quis ad quem de ea re in ius aditum erit, iudicatum facere cogat.

De dilationibus.

VII. IDEM libro primo de Officio consulis.

Oratione quidem Diui Marci amplius quàm semel non esse dandã instrumentorum dilationem expressum est. sed vtilitatis litigantiũ gratia, causa cognita & iterum dilatio tã ex eadẽ, quàm ex alia prouincia secundùm moderamen locorũ impertiri solet: & maximè si aliquid inopinatum emergat. Illud

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

videndum, si defunctus acceperit aliquam dilationem propter instrumenta, an successori quoque eius dari debeat: an verò quia iam data est, amplius dari non possit: & magis est, vt & hic causa cognita dari debeat.

De dierum computatione.

VIII. PAVLVS lib. tertiodecimo ad Sabinū.

MOre Romano dies a media nocte incipit, & sequentis noctis media parte finitur. itaq; quidquid in his viginti quattuor horis, id est duabus dimidiatis noctibus & luce media actum est, perinde est, quasi quauis hora lucis actum esset.

Negotia militaria possunt quolibet tempore expediri. Bart.

VIIII. VLPIANVS libro septimo de officio Proconsulis.

DIuus Traianus Minicio Natali rescripsit, ferias à forensibus tantùm negotiis dare vacationem: ea autem, quæ ad disciplinā militarem pertinent, etiam feriatis diebus peragenda. inter quæ custodiarum quoque cognitionem esse.

X. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

IN pecuniariis causis omnis dilatio singulis causis plus semel tribui non potest. in capitalibus autem reo tres dilationes, accusatori duæ dari possunt: sed vtrumque causa cognita.

De

DE EDENDO.

TIT. XIII.

Edenda actio edere quid: editiones instrumentorum, rationum, st pulationum faciendæ.

VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

QVisque actione agere volet, eam edere debet: nam æquissimum videtur eum qui actiurus est edere actionem, vt proinde sciat reus vtrum cedere, an contendere vltra debeat: & si contendendum putat, veniat instructus ad agendum cognita actione qua conueniatur. Edere est etiam copiam describendi facere, vel in libello complecti & dare, vel dictare. eum quoque edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstret quod dictatum est, vel id dicendo, quo vti velit. Editiones sine die & consule fieri debent ne quid excogitetur è die & consule: & prælato die fiat. Diem autem & cōsulem excepit prætor, quo instrumentum conscriptum est, non in quem solutio concepta est: nam dies solutionis sicuti summa, pars est stipulationis. Rationes tamē cum die & consule edi debent: quoniam accepta & data non aliàs possint apparere, nisi dies & consul fuerit editus. Edenda sunt om-

nis, qua quis apud iudicem editurus est : non tamen vt & instrumenta, quibus quis vsurus non est, compellatur edere. Edere non videtur qui stipulationem totam non edit. Eis qui ob ætatem, vel rusticitatem, vel ob sexum lapsi non ediderunt, vel ex alia iusta causa, subuenietur.

Editio testamenti.

II. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SI legatum petatur, non iubet prætor verba testamenti edere: ideo forte asse, quia heredes solent habere exemplum testamenti.

Quatenus sit edendum fisco.

III. MAVRICIANVS libro secundo de Pœnis.

In vulgat. incipit, Ne quisquã.

SEnatus censuit, ne quisquam eorum, a quibus quid fisco petetur, alia instrumenta delatori cogatur edere, quàm quæ ad eam causam pertinerent, ex qua se deferre professus esset.

De rationibus argentariorum edendis.

IIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

PRætor ait, ARGENTARIAE MENSAE EXERCITORES RATIONEM, QVAE AD SE PERTINET, EDANT ADIECTO DIE ET CONSVLE. *Huius edicti ratio æquissima est : nam cum singulorum rationes argentarij conficiant, æquũ fuit, id quod mei causa confecit, meũ quodammodo instrumentum mihi edi. Sed & filiusfamilias cõ*

tinetur his verbis, vt vel ipse cogatur edere. an & pater, quæritur. Labeo scribit patrem non cogendum, nisi sciente eo argentaria exercetur. sed rectè Sabinus respondit tunc id admittendum, cum patri quæstum refert. Sed si seruus argentariam faciat, potest enim, siquidem voluntate domini fecerit, compellendum dominum edere, ac perinde in eum dandum est iudicium, ac si ipse fecisset. sed si inscio domino fecit, satis esse dominum iurare eas se rationes non habere. Si seruus peculiarem faciat argentariam : dominus de peculio, vel de in rem verso tenetur. sed si dominus habet rationes, nec edit, in solidum tenetur. Etiam is qui desit argentariam facere, ad editionem compellitur. sed ibi quis compellitur edere, vbi argentariam exercuit : & hoc est constitutum. quòd si instrumentum argentariæ in alia prouincia habeat, in alia adn instrauerit : ibi puto cogendum edere, vbi argentariam exercuit : hoc enim primùm deliquit, quòd aliò instrumentum transtulit. quòd si in alio loco argentariam exercet, alibi autem ad editionem compelletur, minimè hoc facere cogitur : nisi de scripturis velis vti, de ea re agitur eum tibi dare, tuis videlicet sumptibus :

V. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SPatium ad perferendas eas tribuendum est.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

Si quis ex argentarijs, vt plerique eorum, sine villa habeat instrumentum, vel in horreo: aut ad locum te perducet, aut descriptas rationes dabit.

Successor tenetur hoc edicto, sicut ille qui possidet, siue sit vnus, siue plures.

¶ Cogentur & successores argentarij edere rationes. quòd si plures sint heredes, & vnus habeat, solus ad editionem compelletur. sed si omnes habeant, & vnus ediderit, omnes ad editionem compellendi sunt. quid enim si humilis & deploratus vnus edidit, vt dubitare quis merito de fide editionis possit? vt igitur comparari rationes possint, etiam ceteri edere debent, aut certè vnius editioni subscribere. hoc idem erit etsi plures fuerint argentarij, à quibus editio desideratur. Nam etsi plures tutores tutelam administrauerunt simul, aut omnes edere debent, aut vnius editioni subscribere. ¶ Exigitur autem ab aduersario argentarij iusiurandum non calumniæ causa postulare edi sibi: ne fortè vel superuacuas rationes, vel quas habet, edi sibi postulet vexandi argentarij causa.

Illa ratio est edenda, quæ ad argentariam pertinet: secus in instrumentis ex alia causa confectis. Bar.

¶ Rationem autē esse Labeo ait vltro * citro * dandi, accipiendi, credendi, obligandi, soluendi

soluendi sui causa negotiationem. nec vllam rationem nuda dumtaxat solutione debiti incipere: nec si pignus acceperit, aut mandatum, compellendum edere. hoc enim extra rationem esse. Sed & quod solui constituit, argentarius edere debet: nam & hoc ex argentaria venit.

¶ Ex hoc edicto in id quod interfuit, actio competit, vnde apparet ita demum tenere hoc edictum, si ad eum pertineat. Pertinere autem videtur ad me ratio, si modo eam tractaueris me mandante. sed si procurator meus absente me mandauerit, an mihi edenda sit, quasi ad me pertineat? & magis est vt edatur. Procuratori quoque meo edendam rationem, quam mecum habet, non dubito, quasi ad eum pertineat: & cauturum de rato si mandatum ei non sit. ¶ Si initium tabularum habet diem, in quibus Titij ratio scripta est, postmodum nec sine die & consule, etiam mihi edendus est dies & consul: communis * enim * omnium rationis est præpositio dici & consulis. ¶ Edi autem est vel dictare, vel tradere libellū, vel codicem proferre. ¶ Prætor ait, ARGENTARIO IVE, QVI ITERVM EDI POSTVLABIT, CAVSA COGNITA EDI IVBEBO. Prohibet argentario edi illa ratione, quòd etiam ipse instructus esse potest instrumento suæ professionis: & absurdum est cum ipse in ea sit causa vt edere debeat, ipsum

ipsum petere vt edatur ei. An nec herediargentarij edi ratio debeat, videndum: & si quidem instrumentum argentariæ ad eum peruenit, non debet ei edi: si minus, edenda est ex causa. nam & ipsi argentario ex causa ratio edenda est: si naufragio, vel ruina, vel incendio, vel alio simili casu rationes perdidisse probet, aut in longinquo habere, veluti transmare. ¶ Nec iterum postulanti edi prætor iubet, nisi ex causa.

VII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

VEluti si peregrè habere quod primum editum est doceat: vel minus plene editum: vel eas rationes, quas casu maiore non verò neglegentia perdiderit. nam si eo casu amisit, cui ignoscì debeat, ex integro edi iubebit. Hæc vox ITERVM " duas res significat: alteram, qua demonstraretur tempus, secundum quod Græci δεύτερον. i. secundo tempore dicunt: alteram, quæ ad insequentia quoque tempora pertinet, quæ Græcè dicitur πάλιν. i. rursum, quod ita accipitur, quotiens opus erit. nam potest fieri vt bis editam sibi rationem quis perdiderit: vt verbum ITERVM pro SAEPIVS accipiatur.

" posita in edicto l. 6. §. 7. ff. eod.

VIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

VBi exigitur argentarius rationes edere, tunc punitur, cum dolo malo non exhibet. sed culpam non præstabit nisi dolo proximam.

eximam. Dolo malo autem non edit & qui malitiosè edidit, & qui in totum non edit. Is autem, qui in hoc edictum incidit, id præstat, quod interfuit mea rationes edi cum decerneretur à prætore: non quod hodie interest. & ideo licet interesse desiit, vel minoris vel pluris interesse cœpit, locum actio non habebit: neque augmentum, neque deminutionem.

Quibus actionibus quis edere cogatur.

IX. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

QVædam sunt personæ, quas rationes nobis edere oportet: nec tamen à prætore per hoc edictum compelluntur, veluti cum procurator res rationesve nostras administrauit, non cogitur à prætore per metum in factum actionis rationes edere: scilicet quia id consequi possumus per mandati actionem. & cum dolo malo socius negotia gessit, prætor per hanc clausulam non interuenit: est enim pro socio actio. sed nec tutorem cogit prætor pupillo edere rationes, sed iudicio tutelæ solet cogi edere. ¶ Nihil interest si successores aut pater aut dominus argentarij eiusdem fuerunt professionis: quia cum in locum & in ius succedant argentarij, partibus eius fungi debent. Is autem, cui argentarius rationes suas legauit, non videbitur cortineri: quia iuris successor his verbis significatur: non magis, quàm si ei vinus eas donasset. Sed nec he-

res

ris tenebitur cum nec possideat, nec dolo malo fecerit. Sed si ei antequam eas * legatario * tradaret, renuntiatum fuerit ne ante eas tradat, tenebitur quasi dolo fecerit. Item antequam eas tradat, tenebitur. quòd si nihil dolo fecerit, causa cognita legatarius cogendus est edere.

Nummularij coguntur edere suas rationes sicut & argentarij, eadem ratione. Bart.

¶ Nummularios quoque non esse iniquũ cogi rationes edere Pomponius scribit. quia & hi nummularij sicut argentarij rationes confiziunt. quia & accipiunt pecuniam, & erogant * per * partes, quarum probatio scriptura codicibusq; eorum maximè continetur: & frequentissimè ad fidem eorum decurritur. 2

¶ Ceterum omnibus postulantibus, & iurantibus non calumniæ causa petere: rationes, quæ ad se pertineant, edi iubet. Ad nos enim pertinet non tantùm cum ipsi contraximus, vel successimus ei qui contraxit: sed etiam si is qui in nostra potestate est contraxit. 3

Argentarij, & omnes qui gerunt officium publicum, coguntur suas rationes edere. Bar.

X. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

ARgentarius rationes edere iubetur. nec interest cum ipso argentario controuersia sit, sua sit, an cum alio. Ideo autem argentarios tantùm, neque alios vllos absimiles eis edere rationes cogit, quia officium eorum atque ministerium publicam habeat causam: & hæc principalis eorum opera est, vt actus sui rationes diligenter conficiant.

Non debet edi totus liber, sed tota ratio, prout pertinet ad petentem. Bart.

¶ Edi autem ratio ita intellegitur, si à capite edatur: nam ratio ni inspiciatur intelligi non potest. scilicet vt non totum cuique codicem rationum, totasq; membranas inspiciendi describendiq; potestas fiat: sed vt ea sola pars rationum, quæ ad instruendum aliquem pertineat, inspiciatur & describatur. ¶ Cum autem in id actio competit, quanti agentis interfit editas sibi rationes esse: eueniet vt siue quis condemnatus sit, siue quod petierit non obtinuerit, eo quòd non habuerit rationes, ex quibus causam suam tueri possit: id ipsum quod ita perdiderit hac actione consequatur. Sed an hoc procedat videamus: nam si apud hunc iudicem, qui inter eum & argentarium iudicat, potest probare se illo iudicio, quo victus est, vincere potuisse: poterit & tunc probare. & si non probabit, aut probantem iudex non curabit, de se ipso aut de iudice queri debet. sed non ita est. fieri enim potest vt nunc rationes vel ipso edente, vel alio modo nanctus 1 2

Eius, aut aliis instrumentis vel testibus, quibus illo tempore aliqua ex causa vti non potuit, possit probare potuisse se vincere. sic enim & de cautione subrepta, aut corrupta competit condictio, & damni iniuriæ actio. quia quod ante non potuimus intercepta cautione probare, & ob id amisimus, hoc nunc aliis instrumentis aut testibus, quibus tum vti non potuimus probare possumus.

XI. MODESTINVS lib. tertio Regularum.

EXempla instrumentorũ etiam sine subscriptione edentis edi posse receptum est.

XII. CALLISTRATVS libro primo Edicti Monitorij.

[a] l. 2. §. de reg. iur. *FEminæ [a] remotæ videntur ab officio argentarij, cum ea opera virilis sit.*

XIII. VLPIANVS lib. quarto ad Edictum.

HAec actio neque post annum, neque in heredem nisi ex suo facto dabitur. heredi autem dabitur.

DE PACTIS [a].

TIT. XIIII.

[a] Pacti definitionẽ vide lib. 2. de Inuent. Cic.

Definitio pacti & conuentionis & quàm latè hæc pateant.

VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

HVius edicti æquitas naturalis est. quid enim tam congruum fidei humanæ, quàm ea quæ inter eos placuerunt seruare? Pactum autem à

tem à pactione dicitur. inde etiam pacis nomẽ appellatum est. Et est pactio duorũ pluriúmue in idem placitum consensus. ¶ Conuentionis verbum generale est ad omnia pertinens, de quibus negotij contrahendi, transigendique causa consentiunt qui inter se agunt. nam sicuti conuenire dicuntur qui ex diuersis locis in vnum locum colliguntur & veniunt, ita & qui ex diuersis animi motibus in vnum consentiunt, id est in vnam sententiam decurrũt. Adeo autem conuentionis nomen generale est, vt eleganter dicat Pedius nullum esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se conuentionẽ: siue re, siue verbis fiat. nam & stipulatio, quæ verbis fit, nisi habeat consensum nulla est. Sed conuentionum pleræque in aliud nomen transeunt: veluti in emptionem, in locationem, in pignus, vel in stipulationem.

Prima Diuisio.

II. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

LAbeo ait, conuenire posse vel re, vel per epistulam, vel per nuntium. inter absentes quoque posse, sed etiam tacitè consensu conuenire intelligitur, & ideo si debitori meo reddiderim cautionem, videtur inter nos conuenisse ne peterem: prosuturumque ei conuentionis exceptionem placuit.

III. MODESTINVS libro tertio Regularum.

POstquã pignus vero debitori reddatur, si pecunia soluta non fuerit, debitum peti posse dubium non est: nisi specialiter cõtrarium actum esse probetur.

Tria exempla pactorum tacitorum, pignoris, dotis, vsurarum.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

ITem quia conuentiones etiam tacitè valent, placet in vrbani habitationibus locãdis inuecta illata pignori esse locatori, etiam si nihil nominatim conuenerit. Secundum hæc & mutus paciscipotest, huius rei argumentum etiam stipulatio dotis causa facta est: nam ante nuptias malè petitur, quasi si hoc expressum fuisset: & nuptiis non secutis, ipso iure euanescit stipulatio. idem Iuliano placet. Ex facto etiam consultus cum conuenisset, vt donec vsuræ soluerentur sors non peteretur: & stipulatio purè concepta fuisset: condicionem inesse stipulationi, atque si hoc expressum fuisset.

Secunda diuisio pactorum.

V. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

COnuentionum autem tres sunt species. aut enim ex publica causa fiũt, aut ex priuata. priuata aut legitima, aut iurisgentium. Publica conuẽtio est, quæ fit per pacem quotiens inter se duces belli quædam paciscuntur.

VI.

VI. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

LEgitima conuentio est quæ lege aliqua confirmatur. & ideo interdum ex pacto actio nascitur vel tollitur, quotiens lege, vel senatusconsulto adiuBatur.

Subdiuisio priuatarum conuentionum iurisgentium.

VII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

IVrisgentium conuentiones quædã actiones pariunt, quædam exceptiones. quæ pariunt actiones in suo nomine non stant, sed transeunt in proprium nomen contractus: vt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, commodatum, depositũ, & ceteri similes contractus. sed & sin alium contractum res non transeat, subsit tamen causa: eleganter Aristo Celso respondit esse obligationem. vt puta dedi tibi rem vt mihi aliam dares: dedi vt aliquid facias: hoc συνάλλαγμα. i. negocium esse, & hinc nasci ciuilem obligationem. Et ideo pro recte Iulianum à Mauriciano reprehensum in hoc: dedi tibi Stichũ vt Pamphilam manumitteres: manumisisti: euictus est Stichus. Iulianus scribit in factum actionem à prætore dandam. ide ait ciuilem incerti actionẽ, id est præscriptis verbis sufficere. esse enim contractum, quod Aristo συνάλλαγμα. i. negociũ ciuile dicit, vnde hæc nascitur actio. Sio malefícium ne fiat promissum sit, nulla

l. naturalis. §. sed si dedi. §. de præscrip. verbis.

est obligatio ex hac conuentione. Sed cũ nulla subest causa, propter conuentionem hic constat non posse constitui obligationem. Igitur nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem.

Pacta incontinenti apposita nouam producunt actionem & veterem informant, secus si ex interuallo. Bart.

¶ Quinimmò interdũ formam ipsam actionẽ, 1
vt in bonæ fidei iudiciis. solemus enim dicere pacta conuenta inesse bonæ fidei iudiciis. Sed hoc sic accipiendum est, vt siquidem ex contineti pacta subsecutæ sunt, etiã ex parte actoris insint: ex interuallo non inerunt: nec valebunt si agat: ne ex pacto actio nascatur. Vtputa post diuortium conuenit ne tempore statuto dilationis dos reddatur, sed statim: hoc non valebit, ne ex pacto actio nascatur. idem Marcellus scribit. & si in tutelæ actione conuenit vt maiores, quàm statutæ sunt, vsuræ præstentur, locum non habebit: ne ex pacto nascatur actio. ea enim pacta insunt, quæ legem contractui dant, id est quæ in ingressu contractus facta sunt. Idem responsum scio à Papiniano, & si post emptionem ex interuallo aliquid extra naturam contractus conueniat: ob hanc causam agi ex empto non posse propter eãdem regulam, ne ex pacto actio nascatur. quod & in omnibus bonæ fidei iudiciis erit dicendum. Sed ex parte rei locum habebit pactũ. quia solent & ea pacta, quæ postea interponuntur, parere exceptiones.

De pacto quod ad substantiam contractus pertinet.

2 ¶ Adeo autẽ bonæ fidei iudiciis exceptiones "postea factæ, quæ ex eodem sunt contractu, insunt, vt constet in emptione, ceteríque bonæ fidei iudiciis, re nõdum secuta posse abiri ab emptione. Si igitur in totum potest, cur non & pars eius pactione mutari potest? Et hæc ita Põponius libro sexto ad edictum "scribit: quod cum est, *etiam* ex parte agentis pactio locum habet, vt & ad actionem proficiat nondum re secuta, eadem ratione. nam si potest tota res tolli, cur non & reformari? vt quodammodo quasi renouatus contractus videatur. quod non insuptiliter dici potest. Vnde illud æquè non reprobo, quod Pomponius libris lectionũ probat: posse in parte recedi pacto ab emptione, quasi repetita partis emptione. Sed cùm duo heredes emptori exstiterunt, venditor cum altero pactus est, vt ab emptione recederetur: ait Julianus valere pactionẽ, & dissolui pro parte emptionem: quoniam & ex alio contractu paciscendo alter ex heredibus adquirere sibi potuit exceptionẽ. Vtrumque itaque rectè placet, & quod Julianus, & 3
quod Põponius. ¶ Ait prætor, PACTA CON-

"Rectè sic Flo. legitur, probaturque hæc lectio arg. l. 3. §. de rescin. vẽd. nõ probo quòd quidam emẽdare conãtur, De pectiones.

"Sic in archetypo Flo. nulli tamen libri eius citantur in indice librorum.

VENTA, QVAE NEQVE DOLO MALO, NEQVE ADVERSVS LEGES, PLEBIS SCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA PRINCIPVM: NEQVE QVO FRAVS QVI EORVM FIAT FACTA ERVNT, SERVABO.

Pactorum diuisio.

Pactorum quædam in rem sunt, quædam in personam. in rem sunt, quoties generaliter paciscor ne petam: in personam, quoties ne à persona petam, id est ne à Lucio Titio petã. Vtrum autem in rem, an in personam pactum factũ est, non minus ex Verbis, quàm ex mente conuenientium æstimandum est. plerumque enim, vt & Pedius ait, persona pacto inseritur, non vt personale pactum fiat, sed vt demonstretur cum quo pactum factum est.

Dolus malus quomodo accipiatur in edicto.

¶ *Dolo malo ait prætor pactũ se nõ seruaturũ.* 4 *Dolus malus fit calliditate & fallacia: & vt ait Pedius, dolo malo pactũ fit, quoties circũscribendi alterius causa aliud agitur, & aliud agi simulatur. Sed si fraudandi causa pactum factum dicatur, nihil prætor adiicit. sed elegãter Labeo ait hoc aut iniquum esse, aut superuacuum. iniquum, si quod semel remisit creditor debitori suo bona fide, iterum hoc conetur destruere: superuacuum, si deceptus hoc fecerit. ineſt enim dolo & fraus. Siue autem ab initio dolo malo pactum factũ est, siue post*

pactum dolo malo aliquid factum est, nocebit exceptio propter hæc verba edicti, NEQVE FIAT.

Si præcedit interrogatio, & sequatur responsio, præsumitur stipulatio, nisi probetur contrarium. Bart.

5 ¶ *Quod ferè nonnisi ma parte pactorum ita solet inseri,* ROGAVIT TITIVS, SPOPONDIT MAEVIVS: *hæc verba non tantùm pactionis loco accipiuntur, sed etiam stipulationis. ideóque ex stipulatu nascitur actio: nisi contrariũ specialiter adprobetur, quo non animo stipulantium hoc factum est, sed tantùm paciscentium.*

Pactum per quod tollitur ius priuati, valet: secus si tollereturius publicum. Bart.

6 ¶ *Si paciscar ne pro iudicati vel inconsarũ edium agatur: hoc pactum valet. Si paciscar ne operis noui nuntiationem exsequar: quidã putant non valere pactionem, quasi in ea re prætoris imperium versetur. Labeo autem distinguit: vt si ex re familiari operis noui nuntiatio sit facta, liceat paciscisi de re publica, non liceat. quæ distinctio vera est. Et in cæteris igitur omnibus ad edictum prætoris pertinentibus, quæ non ad publicã læsionem, sed ad rem familiarẽ respiciunt, paciscisi licet. nã & de furto paciscisi lex permittit. Sed & si quis paciscatur ne depositi agat: secundũ Pẽponiũ valet pactũ. Itẽ si quis pactus sit vt ex causa de-*

"12. tab. vt ait Festus & Gellius.

positi omne periculum præstet: Pomponius ait pactionem valere. nec quasi contra iuris formam factam non esse seruandam. Et generaliter quotiens pactum à iure communi remotũ est, seruari hoc non oportet. nec legari, nec iusiurandum de hoc dictum ne quis agat, seruandum Marcellus libro secundo digestorum scribit. & si stipulatio sit interposita de his, pro quibus paciſci non licet, seruanda non est: sed omnimodo rescindenda.

ff. l. 27. §. & in fin. ma. §. eod. ff. l. 112. §. vlt. §. de leg. 1.

Pactum factum ei qui est vel futurus est heres, statu non mutato valet quo ad pacti exceptionem: sed statu mutato, quoad exceptionem doli vel vtilis pacti.

¶ Si ante aditam hereditatem paciscatur quis cum creditoribus vt minus soluatur, pactum valiturum est. Sed si seruus sit, qui paciscitur priusquam libertatem & hereditatem apiscatur, quia sub condtione heres scriptus fuerat, non profuturum pactum Vindius scribit: Marcellus autem libro octauodecimo digestorum, eũ suum heredem, & seruum necessarium purè scriptos, paciscentes priusquam se immisceant putat rectè paciſci. quod verum est. Idem & in extraneo herede: qui si mandatu creditorum adierit, etiam mandati putat eum habere actionẽ. sed si quis vt supra retulimus, in seruitute pactus est, negat Marcellus. quoniam non solet ei proficere si quid in seruitute egit, post libertatem. quod in pacti exc

In vulgata editione hîc erat lex octaua. ET suum.

exceptione admittendum est. Sed an vel doli ei prosit exceptio, quæritur. Marcellus in similibus speciebus licet antea dubitauit, tamen admisit. vt puta filius familias heres institutus pactus est cum creditoribus, & emancipatus adit hereditatem: & dicit doli eum posse vti exceptione. Idem probat & si filius viuo patre cum creditoribus paternis pactus sit. nam & hic doli exceptionem profuturam. Immo & in seruo doli exceptio non est respuenda.

¶ Hodie tamen ita demum pactio huiusmodi creditoribus obest, si conuenerint in vnum, & communi consensu declarauerint quota parte debiti contenti sint. si verò dissentiant, tunc prætoris partes necessariæ sunt, qui decreto suo sequetur maioris partis voluntatem.

Maior pars intelligitur pro cumulo debiti, non personarum. Bar.

IVLII PAPINIANVS lib. decimo Responsorũ.

MAiorem esse partem pro modo debiti non pro numero personarum placuit. quòd si æquales sint in cumulo debiti, tunc plurium numerus creditorum præferendus est. in numero autem pari creditorum, auctoritatẽ eius sequetur prætor, qui dignitate inter eos præcellit. sinautem omnia vndique in vnam æqualitatem concurrant, humanior sententia à prætore eligẽda est. hoc enim ex Diui Marci rescripto colligi potest.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Prætendentes vnum debitum, vel plura, si competant vni, semper loco vnius habentur.

VIIII. PAVLVS libro sexagensimo secundo ad Edictum.

SI plures sint, qui eandem actionem habent, vnius loco habentur. vtputa plures sunt rei stipulandi, vel plures argentarij, quorum nomina simul facta sunt: vnius loco numerabantur, quia vnum debitum est. Et cum tutores pupillis creditoris plures conuenissent, vnius loco numerantur, quia vnius pupilli nomine conuenerant. Nec non & vnus tutor plurium pupillorum nomine vnum debitum prætendetium, si conuenerit, placuit vnius loco esse. nam difficile est vt vnus homo duorum vicem sustineat. nã nec is, qui plures actiones habet aduersus eum, qui vnam actionem habet, plurium personarum loco accipitur. ¶ Cumulum debiti & ad plures summas referemus: si vni forte minutæ summæ centum aureorum debeantur, alij verò vna summa aureorum quinquaginta. nam in hunc casum spectabimus summas plures: quia illæ excedunt in vnam summam coadunatæ. Summæ autem applicare debemus etiam vsuras. 1

Pactum maioris partis creditorum præsentium nocet absentibus.

X. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

Re

RESCRIPTVM autem Diui Marci sic loquuntur, quasi omnes creditores debeant conuenire. quid ergo si quidam absentes sint? num exemplum præsentium absentes sequi debeãt? Sed an & priuilegiarijs absentibus hæc pactio noceat, eleganter tractatur: si modo valet pactio & contra absentes. Et repeto ante formam à Diuo Marco datam: Diuũ Pium rescripsisse fiscum quoque in his casibus, in quibus hypothecas non habet, & ceteros priuilegiarios exemplum creditorum sequi oportere. hæc enim omnia in his creditoribus, qui hypothecas non habent, conseruanda sunt. cc. l. 18. ff. vl. j. mãd.

De stipulatione pœnæ.

1 ¶ Si pacto "subiecta sit pœnæ stipulatio, quæritur vtrũ pacti exceptio locum habeat, an ex stipulatu actio. Sabinus putat, quod est verius, vtraque via vti posse, prout elegerit qui stipulatus est. si tamen ex causa pacti exceptione vtatur, æquũ erit accepto eũ stipulationẽ ferre. "l. 12. ff. 2. j. de pact. dotal. cc. l. 17. C. de trãsact. l. 16. j. tit. proxim.

De exceptione pacti & doli.

2 ¶ Plerique solemus dicere, doli exceptionem subsidiũ esse pacti exceptionis. quosdã denique, qui exceptione pacti vti non possunt, doli exceptione vsuros. & Iulianus scribit, & alij plerique consentiunt. vtputa si procurator meus paciscatur, exceptio doli mihi proderit, vt Trebatio videtur. qui putat sicuti pactum procuratoris mihi nocet, ita & prodesse.

XI.

XI. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

QVia & solui ei potest.

XII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

NOcere & nocere constat: siue ei mandauit vt pacisceretur, siue omnium rerum mearum procurator fuit: vt & Puteolanus libro primo adiectoriorum scribit: cũ placuit eum etiam rem in iudicium deducere.

XIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SEd si tantùm ad actionem procurator factus sit, conuentio facta domino nõ nocet: quia nec solui potuit. Sed si in rem suam datus sit procurator, loco domini habetur, & ideo seruandum erit pactum conuentum.

XIIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

ITem magistri societatium pactũ & prodesse & obesse constat.

XV. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

VToris quoque, vt scribit Iulianus, pactum pupillo prodest.

Pactum factum ab eo cui competunt vtiles, nocet ei cui competunt directæ. Bart.

XVI. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

SI cum emptore hereditatis pactum sit factum, & venditor hereditatis petat, doli exceptio nocet. nam ex quo rescriptũ est à Diuo Pio vtiles actiones emptori hereditatis dãdas, meritò aduersus venditorem hereditatis exceptione doli debitor hereditarius vti potest. Sed

Sed & si inter dominum rei venditæ & emptorem conuenisset, vt homo, qui emptus erat, redderetur ei, qui pro domino rem vendidit: petenti ei pretium doli exceptio nocebit.

Obligatio quæ contrahitur re, non potest trahi vltra quàm peruenit. Bar.

XVII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SI tibi decem dem, & paciscar vt viginti mihi debeantur, non nascitur obligatio vltra decem. Re enim non potest obligatio con-
1 trahi, nisi quatenus datum sit. ¶ Quædã actiones per pactum ipso iure tolluntur: vt iniuriarum, item furti.

Pignus solo consensu contrahitur, sed solo consensu non tollitur. Bar.

2 ¶ De pignore iure honorario nascitur pacto actio. tollitur autem per exceptionem, quotiens paciscor ne petam.

De pacto personali.

3 ¶ Si quis paciscatur ne à se petatur sed vt ab herede petatur, heredi exceptio non proderit. Si pactus sim ne à me, néue à Titio petatur, non proderit Titio etiã si heres extiterit: quia ex post facto id confirmari non potest. hoc Iulianus scribit in patre, qui pactus erat ne à se, néue à filia peteretur: cum filiæ patri heres ex-
4 titisset. ¶ Pactum conuentum cum venditore factum si in rem constitutum sit, secundum plurium sententiam & emptori prodest, & hoc iure nos vti Pomponius scribit secundum Sabinì

huius autem sententiam etiam si in personam conceptum est, & in emptorem valet. Qui hoc esse existimat, & si per donationem successio facta sit.

Pactum posse foris non prodest, neque nocet vero heredi. Bart.

¶ Cum possessor alienæ hereditatis pactus est, heredi, si euicerit, neque nocere, neque prodesse plerique putãt. ¶ Filius seruusue si paciscantur ne à patre dominóue petatur,

XVIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

SIue de eo paciscantur, quod cum ipso filioue de eo, quod cum patre dominóue contractum est:

XVIIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

ADquirent exceptionem. Idem est & in his, qui bona fide seruiũt. Item si filiusfamilias pactus fuerit ne à se petatur, proderit ei, & patri quoque si de peculio conueniatur:

XX. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

VEl de in rem verso. vel is quasi defensor filij, si hoc maluerit, conueniatur.

XXI. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

ET heredi patris viuo filio. Post mortem verò filij nec patri, nec heredi eius: quia personale pactum est. Quòd si seruus ne à se peteretur pactus fuerit, nihil valebit pactum.

de

de doli exceptione videamus. Et si in rem paciscatur, proderit domino, & heredi eius pacti conuenti exceptio, quòd si in personã pactum conceptum est, tunc domino doli superest exceptio.

Si pater paciscatur pro filio vt extraneo, non prodest filio: secus si filio vt filio: patri tamen proderit, si est actum. Bar.

1 ¶ Nos autem his, qui in nostra potestate sunt, paciscendo prodesse non possumus: sed nobis id profuturum si nomine eorum conueniamur Proculus ait, quod ita rectè dicitur, si in paciscendo id actum sit. ceterum[a] si paciscar ne à Titio[b] petas, deinde actionem aduersus me nomine eius instituas: non est danda pacti conuenti exceptio. nam quod ipsi inutile est, nec defensori competit. Iulianus quoque scribit, si pater pactus sit ne à se, neue à filio petatur, magis est vt pacti exceptio filiofamilias detur, non sit: sed doli prosit. ¶ Filiafamilias paciscere potest ne de dote agat, cum sui iuris esse cœperit. Itẽ filiusfamilias de eo, quod sub condicione legatum est, rectè paciscetur.

[a] i. aliõquin. Cuiac.

[b] à filio, emendat Cuiacius.

De pacto in rem.

3 ¶ In his, qui eiusdem pecuniæ exactionem habent insolidum, vel qui eiusdem pecuniæ debitores sunt, quatenus alij quoque prosit vel noceat pacti exceptio, quæritur. & in rem pacta omnibus prosunt, quorum obligationem dissolutam

tui animo esse eius, qui paciscebatur, interfuit. itaque debitoris conuentio fideiussoribus proficiet.

XXII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

NIsi hoc actum est vt dumtaxat à reo non petatur, à fideiussore petatur: tunc enim fideiussor exceptione non vtetur.

XXIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

FIdeiussoris autem conuentio nihil proderit reo: quia nihil eius interest à debitore pecuniam non peti. immo nec cofideiussoribus proderit, neque enim quoquo modo cuiusque interest. ¶ Cum alio cõuentio facta prodest: sed tunc demum cum per eum, cui exceptio datur, principaliter ei, qui pactus est, proficiat: sicut in reo promittendi, & his qui pro eo obligati sunt.

Hæc verba continenter cũ superioribus legit Baro.

XXIIII. IDEM libro tertio ad Plautium.

SEd si fideiussor in rem suam spopondit, hoc casu fideiussor pro reo accipiendus est: & pactum cum eo factum, cum reo factũ esse videtur.

XXV. IDEM libro tertio ad Edictum.

IDem in duobus reis promittẽdi, & duobus argentariis sociis. ¶ Personale pactum ad alium non pertinere, quemadmodum nec ad heredem, Labeo ait. Sed quamuis fideiussoris pactum reo non prosit, plerumque tamen doli exceptionem reo prosituram Iulianus scribit:

XXVI.

XXVI. VLPIANVS lib. IIII. ad Edictum.

VIdelicet si hoc actum sit ne à reo quoq; petatur. idem & in cõfideiussoribus est.

Per pactum vel nouationem vnius ex duobus reis credendi sociis, alteri præiudicari non potest. Bart.

XXVII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SI vnus ex argentariis sociis cum debitore pactus sit: an etiam alteri noceat exceptio? Neratius, Atilicinus, Proculus, nec si in rem pactus sit, alteri nocere. tantùm enim constitutum vt solidum alter petere possit. idem Labeo. nam nec nouare alium posse, quamuis ei rectè soluatur. sic enim & his qui in nostra potestate sunt, rectè solui quod crediderint, licet nouare non possint: quod est verũ. Idemq; in duobus reis stipulandi dicendum est.

Exceptio pacti porrigitur ad fideiussorem eatenus quatenus competit principali. Bart.

¶ Si cum reo ad certum tempus pactio facta sit, vltra neque reo neque fideiussori prodest. quod si sine persona sua reus peregerit ne à fideiussore petatur, nihil id prodesse fideiussori quidam putant, quamquam id rei interfit: quia ea demum competere ei debeat exceptio, quæ & reo. ego dico prodesse fideiussori exceptionem. non sic enim illi per liberam personam adquiri, quàm ipsi, qui pactus sit, consuli videmur. quo iure vtimur.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Pactum quam vim habeat ad tollendam obligationem.

¶ *Pactus ne peteret, postea conuenit vt peteret: prius pactũ per posterius elidetur: nõ quidem ipso iure, sicut tollitur stipulatio per stipulationẽ si hoc actum est: quia* in* stipulationibus ius continetur, in pactis factũ versatur. & ideo replicatione exceptio elidetur. Eadem ratione contingit ne fideiussoribus prius pactũ prosit. Sed si pactũ conuenturi tale fuit, quod actionẽ quoq; tolleret, velut iniuriarũ, nõ poterit postea paciscẽdo, vt agere possit, agere. quia & prima actio sublata est, & posterius pactũ ad actionẽ parandã inefficax est. nõ enim ex pacto iniuriarũ actio nascitur: sed ex cõtumelia. Idẽ dicemus & in bonæ fidei cõtractibus si pactum conuentũ totam obligationẽ sustulerit, veluti empti. non enim ex nouo pacto prior obligatio resuscitatur, sed proficiet pactum ad nouum contractũ. Quòd si non vt totũ contractũ tolleret, pactum cõuentũ interceßit, sed vt imminueret: posterius pactũ potest renouare primum contractum. Quod & in specie dotis actionis procedere potest. puta pactam mulierem vt præsenti die dos redderetur, deinde pasisci vt tempore ei legibus dato dos reddatur: incipiet dos redire ad ius suum. nec dicendum est deteriorem condicionem dotis fieri per pactum. quotiens enim ad ius, quod lex naturæ* 2

eius tribuit, de dote actio redit, non sit causa dotis deterior, sed formæ suæ redditur. hæc & Scævolæ nostro placuerunt.

Dolus futurus remitti non potest, secus in præterito. Bart.

3 ¶ *Illud nullia pactione effici potest, ne dolus præstetur: quamuis si quis paciscatur ne depositi agat, vi ipsa id pactus videatur, ne de dolo agat, quod pactum proderit.*

De quibus rebus pacisci possimus.

4 ¶ *Pacta, quæ turpem causam continent, non sunt obseruanda: veluti si paciscar ne furti agam, vel iniuriarum, si feceris. expedit enim timere furti, vel iniuriarum pœnam. sed posit admissa hæc pacisci possumus. Item ne experiar interdicto* VNDE VI, *quatenus publicam causam contingit, pacisci non possumus. Et in summa si pactum conuentum à re priuata "remotum sit, non est seruandum. ante omnia enim animaduertendũ est ne conuentio in alia re facta, aut cum alia persona, in alia re aliue persona noceat.*

"Cuiacius emendat publica. sed ita possumus Florẽt. & vulgatam lectionẽ, interpretari, à re priuata, si nõ spectet priuatorũ vtilitatem.

Minor summa ineſt maiori. Bart.

5 ¶ *Si cum decẽ mihi deberes, pepigero ne à te viginti petam: in decem prodesse tibi pacti conuenti vel doli exceptionem placet. Item si cum viginti deberes, pepigero ne decẽ petam: efficeretur per exceptionẽ mihi opponẽdam vt*

in 2

tantùm reliqua decem exigere debeam. Sed * si * stipulatus decem aut Stichum, de decem pactus sim, & petam Stichum aut decem: exceptionem pacti conuenti in totum obstaturam. nam vt solutione, & petitione, & acceptilatione vnius rei tota obligatio solueretur: ita pacto quoque conuento de vna re non petenda interposito totam obligationem summoueri. Sed si id actum inter nos sit ne decem mihi, sed Stichus præstetur: possum efficaciter de Sticho agere, nulla exceptione opponenda. idem est & si de Sticho non petendo conuenerit. Sed si generaliter mihi homini debeas, & paciscar ne Stichum petam: Stichum quidem petendo pacti exceptio mihi opponetur. alium autem hominem si petam, rectè agam.

&. l. & per iusiurandum. ĵ. de acceptil.

¶ Item si pactus ne hereditatem peterẽ, singulas res vt heres petam: ex eo, quod pactũ erit, pacti conuenti exceptio aptãda erit. quemadmodum si conuenerit ne fundum peterem, & vsumfructum petam: aut ne nauem, ædificiúmue peterem: & dissolutis his singulas res petam, nisi specialiter aliud actum est. 6

In pactis liberatoriis si non valet quod ago vt ago, valet vt valere potest. Bart.

¶ Si * acceptilatio inutilis fuit, tacita pactione 7 id actum videtur, ne peteretur. ¶ Seruus heredi pest adituro nominatim pacisci non potest, quia nondum is dominus sit. sed si in rem pactum

* l. an inutilis. l. si acceptolatũ. ĵ. de acceptil.

actum conuentum factum sit, heredi adquiri potest.

Pupillus paciscendo non potest suam conditionem deteriorem facere, sed meliorem. Bart.

XXVIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

CONtra iuris ciuilis regulas pacta conuenta rata non habentur: veluti si pupillus sine tutoris auctoritate pactus sit ne à debitore suo peteret, aut ne intra certum tempus veluti quinquennĩ peteret. nam nec solui ei sine tutoris auctoritate potest. Ex diuerso autem si pupillus paciscatur ne quod debeat, à se peteretur: ratum habetur pactum conuentum. quia meliorem conditionem suam facere ei etiam sine tutoris auctoritate concessum est. 1

¶ Si curator furiosi aut prodigi pactus sit ne à furioso, aut prodigo peteretur: longè vtile est curatoris recipi pactiones, sed non contra. Si filius aut seruus pactus sit ne ipse peteret, inane est pactum. Si verò in rem pacti sint, id est ne ea pecunia peteretur: ita pactio eorum rata habenda erit aduersus patrem dominúmue, si liberã peculij administrationẽ habeãt: & ea res, de qua pacti sint, peculiaris sit. quod & ipsum non est expeditum: nam cum verũ est, quod Iuliano placet, etiã si maximè quis administrationem peculij habeat concessam, domandi eas eum non habere: sequitur vt si do-

nandi causa de non petenda pecunia pactus sit, non debeat ratum haberi pactum conuentum. Quòd si pro eo vt ita pacisceretur, aliquid, in quo non minus vel etiam amplius esset, consecutus fuerit: rata habenda est pactio.

XXVIIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

SIn autem dominicam pecuniam crediderit: quod credendi tempore pactus est, valere Celsus ait.

XXX. GAIVS lib. 1. ad Edictum prouinciale.

IN persona tamen filijfamilias videndum est ne aliquando & si pactus sit ne ageret, valeat pactio: quia aliquando filiusfamilias habet actionem, veluti iniuriarum. Sed cum propter iniuriam filio factam habeat & pater actionem, quin pactio filij nocitura non sit patri agere volenti, dubitari non oportet.

Per stipulationem nouandi animo interpositam prima tollitur vel eliditur, si sequens committitur, aliàs secus. Bar.

¶ Qui pecuniã à seruo stipulatus est, quã sibi Titius debebat, si à Titio petat, an exceptione pacti cõuẽti summoueri & possit & debeat, quia pactus videatur ne à Titio petat: quæsitum est. Iulianus ita summouendum putat, si stipulatori in dominum istius serui de peculio actio danda est: id est si iustã causam intercedẽdi seruus habuit, quia fortè tantãdem pecun

pecuniam Titio debuit. quòd si quasi fideiussor interuenit ex qua causa in peculiũ actio non daretur: non esse inhibendum creditorem quo minus à Titio petat. Aequè nullo modo prohiberi eum debere si eum seruum liberum esse credidisset. ¶ Si sub condicione stipulatus fuerim à te quod Titius mihi purè deberet: an deficiente [a] condicione si à Titio petam, exceptione pacti conuenti & possim & debeam summoueri? & magis est exceptionem non esse opponendam.

[a] ergo ea pendente exceptio potest opponi, aduersus eos qui putãt posse ea pendente moram à Titio contrahi. Cont.

Contra tenorem legis priuatam vtilitatem continentis pacisci licet. Bar.

XXXI. VLPIANVS libro primo ad Edictum ædilium curulium.

PAcisci contra edictum ædilium omnimodo licet: siue in ipso negotio venditionis gerendo conuenisset siue postea.

XXXII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

QVod dictum [a] est si cum reo pactum sit vt non petatur, fideiussori quoque competere exceptionem: propter rei personam placuit, ne mandati iudicio conueniatur. Igitur si mandati actio nulla sit, fortè si donandi animo fideiusserit, dicendum est nõ prodesse exceptionem fideiussori.

[a] l. 21. ĩ. e. in fi.

Per pactum liberatorium potest quis vni ex heredibus prouidere. Bart.

HAYKOVA KNIHOVNA OPHY IMENI V. KOBA

XXXIII. CELSVS libro primo Digest.

cc. l. eum qui ita. §. j. ff. de ver. oblig. cc. l. 21. §. Iulianus. & l. 17. § si quis. ff. eod.

AVus neptis nomine quam ex filio haberet, dotem promisit, & pactus est ne à se, neue à filio suo dos peteretur: si à coherede filij dos petatur, ipse quidem exceptione conuentionis tuendus non erit: filius verò exceptione conuentionis rectè vtetur: quippe heredi consuli concessum est. nec quicquam obstat vni tantùm ex heredibus prouidere si heres factus sit: ceteris autem non consuli.

Iura generis dirimi non possunt. Bart.

XXXIIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

In vulga. incip. Ius autem.

IVs adgnationis non posse pacto repudiari, non magis quàm vt quis dicat nolle suum esse, Iuliani sententia est.

Pactum generaliter factum ad id, quod dolo subreptum est, non porrigitur.

XXXV. IDEM libro secundo Responsorum.

TRes fratres Titius, & Mæuius, & Seia communem hereditatem inter se diuiserunt instrumentis interpositis, quibus diuisisse maternam hereditatem dixerunt: nihilq; sibi commune remansisse cauerunt. sed postea duo de fratribus, id est Mæuius & Seia, qui absentes erant tempore mortis matris suæ, cognouerunt pecuniam auream à fratre suo esse subtractam, cuius nulla mentio instrumento diuisionis continebatur. quæro an post pactũ diuisionis, de subrepta pecunia fratribus aduersus

uersus fratrem competit actio. Modestinus respondit, si agentibus ob portionẽ eius, quod subreptum à Titio dicitur, generalis pacti conuenti exceptio his, qui fraudem à Titio commissum ignorantes transegerunt, obiciatur: de dolo vtiliter replicari posse.

Pactum de soluendo alteri, inducit exceptionem solutione secuta. Bart.

XXXVI. PROCVLVS libro quinto Epistularum.

SI cum fundum meum possides, conuenisset mihi tecum vt eius possessionẽ Attio traderes: vindicantem eum fundum à te non aliter me conuentionis exceptione excludi debere, quàm si aut iam tradidisses, aut si tua causa id inter nos conuenisset, & per te non staret quo minus traderes.

Administratores reipub. non possunt quem liberare pacto gratuito. Bart.

XXXVII. PAPIRIVS IVSTVS libro secundo de Constitutionibus.

[a] Vide epistolã Plinij ad Traianũ. Edicus. [a] ponitur pro remitti. l. 4. §. de decre. ab ordi.

IMperatores [a] Antoninus & Verus rescripserunt, debitori reipublicæ à curatore permitti [a] pecunias non posse: & cum Philippensibus remissæ essent, reuocandas.

XXXVIII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

IVs publicum priuatorum pactis mutari non potest.

Ambigua conuentio interpretatur contra eum, pro quo profertur. Bar.

XXXVIIII. IDEM lib. quinto Quæstionum.

VEteribus placet * pactionem obscuram vel ambiguam, venditori, & qui locauit, nocere: in quorum fuit potestate legem apertius conscribere.

* Vt Labeoni. l. 21. §. de cõtrahen. emp.

Confessio sine causa etiam extra iudicium, ad liberandum valet. Bart.

XL. IDEM lib. primo Responsorum.

TAle pactum, PROFITEOR TE NON TENERI, non in personã dirigitur: sed cum generale sit, locũ inter heredes quoque litigãtes habebit. ¶ Qui prouocauit, pactus est intra diẽ certũ pecunia, quã transegerat, nõ soluta, iudicatis se satisfacturum: iudex exceptionis nullo alio de principali causa discusso in stam conuentionem velut confessi sequetur. Perceptio vsuratũ ab vno, nõ perimit actionem aduersus alios cõpetentẽ in solidũ. Bar. ¶ Post diuisionem bonorum & æris alieni, singuli creditores à singulis heredibus non interposit is delegationibus insolidum, vt conuenerat, vsuras acceptauerunt. actiones, quas aduersus omnes pro partibus habent, impediendæ non erunt, si non singuli pro fide rei gestæ totum debitum singulis offerant.

Pactum factum vni qui solus succesturus sperabatur, prodest aliis præter spem succedentibus. Bart.

¶ Pater, qui dotẽ promisit, pactus est vt post mortẽ suã in matrimonio sine liberis defuncta filia portio dotis apud heredem suũ fratrẽ remaneret. ea cõuentio liberis à socero postea susceptis & heredibus testamẽto relictis per exceptionẽ doli proderit: cũ inter contrahentes id actũ sit, vt heredibus consulatur: & illo tẽpore, quo pater alios filios non habuit, in fratrem suum iudicium supremũ contulisse videatur.

Ex pacto de liberando impleta conditione non competit actio, sed exceptio. Bart.

XLI. IDEM libro vndecimo Responsorum.

INTRA ILLVM DIEM DEBITI PARTEM MIHI SI SOLVERIS, ACCEPTVM TIBI RESIDVVM FERAM, ET TE LIBERABO. licet actionẽ non habet *, pacti tamẽ exceptionẽ cõpetere debitori constitit. In vulg. incip. Si intra.

* Sic Flo. videtur tamen legendum, nõ habes.

Pactum priuatorum iuri publico non præiudicat. Bart.

XLII. IDEM lib. XVII. Responsorum.

INter debitorem & creditorẽ conuenerat, vt creditor onus tributi prædij pignerati nõ adgnosceret, sed eius soluendi necessitas debitorem spectaret. talem conuentionem quantum ad fisci rationem non esse seruandam respondi: pactis etenim priuatorum formam iuris fiscalis conuelli non placuit.

XLIII. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

IN emptionibus scimus quid præstare debitor * debeat, quod ex contrario emptor. quòd si in contrahendo aliquid exceptum fuerit, id seruari debebit. Tutor idemq; creditor debet esse cõtentus ea parte ad quã creditores alios reuocauit. Bart.

* id est, venditor.

XLIIII.

XLIIII. SCAEVOLA libro quinto Responsorum.

Cum in eo esset pupillus, vt ab hereditate patris abstineretur, tutor cum plerisq; creditoribus decidit vt certam portionem acciperent. idem curatores cum alijs fecerunt. quæro an & tutor idemq; creditor patris eandem portionem retinere debeat. Respõdi eum tutorem, qui ceteros ad portionem vocaret, eadem parte contentum esse debere.

* quod hodie esse non potest. Nouel. 72.

Conuentio nuda non sufficit ad agendũ. Bart.

XLV. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

Diuisionis placitum nisi traditione, vel stipulatione sumat effectum, ad actionem, vt nudum pactum, nulli prodesse poterit.

Exemplum pacti quod fit de re priuata, ideóque valet.

XLVI. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

Pactum inter heredem & legatarium factum ne ab eo satis accipiatur, cum in Semestribus relata est constitutio Diui Marci, seruari in hoc quoque defuncti voluntatẽ: validum esse constat. nec à legatario remissa heredi satisdatio per pactionem, ex pœnitentia reuocari debet: cum liceat sui iuris persecutionem, aut spem futuræ perceptionis deteriorem constituere.

Nudo consensu non recedítur ab emptione cui accessit stipulatio. Bart.

XLVII. SCAEVOLA libro primo Digestorũ.

Emptor prædij viginti cauerat se soluturum, & stipulanti spoponderat. postea venditor cauit sibi conuenisse vt contentus esset tredecim: & vt ea intra præfinita tempora acciperet. debitor ad eorum solutionem conuentus, pactus est si ea soluta intra præfinitum tempus non essent, vt ex prima cautione ab eo petitio esset. quæsitum est an cum posteriore pacto satisfactum non sit, omne debitum ex prima cautione peti potest. Respondi secundum ea, quæ proponerentur, posse.

Liberatio generalis restringitur ad ea de quibus est actum. Bart.

Lucius Titius Gaium Seium mensularium, cum quo rationem implicitam habebat propter accepta & data, debitorem sibi constituit: & ab eo epistulam accepit in hæc verba. Ex ratione mensæ, quam mecum habuisti in hunc diem, ex contractibus plurimis remanserunt apud me ad mensam meam trecenta octaginta sex, & vsuræ, quæ competierint. summam aureorum, quam apud me tacitam* habes, refundam tibi. si quod instrumentum à te emissum id est scriptum, cuiuscumque summæ ex quacumque causa apud me remansit, vanum & pro cancellato habebitur. Quæsitum est, cum Lucius Titius ante hoc chirographum Seio nummulario mandaue-

* i. quæ non cõtinebatur publica scriptura mensæ. Gel. li. 12. cap. 12.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

dauerat vti patrono eius trecenta redderet, an propter illa verba epistulæ, quibus omnes cautiones ex quocumque contractu vanæ & pro cancellato vt haberentur cautum est, neque ipse, neque filij eius eo nomine conueniri possunt. Respondi, si tantùm ratio accepti atque expensi esset computata, ceteras obligationes manere in sua causa.

XLVIII. GAIVS libro tertio ad legem duodecim Tabularum.

IN traditionibus rerum quodcumque pactum sit, id valere manifestissimum est.

Valet pactum ne quis conueniatur vltra quàm facere possit. Bart.

XLVIIII. VLPIANVS libro trigensimo sexto ad Sabinum.

SI quis crediderit pecuniam, & pactus sit vt quatenus facere possit debitor, eatenus agat: an pactum valeat? & magis est hoc pactum valere. nec enim improbum & si quis hactenus desideret conueniri, quatenus facultates.

Quod fit per legem, potest fieri per pactum. Bart.

L. IDEM libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

NOn impossibile puto in contractibus depositi, commodati, & locati, & ceteris similibus hoc pactum NE FACIAS FVREM SERVVM MEVM: *hoc est ne sollicites vt fur fiat, vt fugitiuus fiat: ne ita neglegas*

[a] Iunge l. si ita quis ĵ. de euic. quę est eiusdé inscriptionis.

[b] In Pād. furem uum seruum. in vet. furé vel fugitiuuū seruum. Taurel. in adnotat.

gas seruum, vt fur efficiatur. sicut enim serui corrupti actio locum habet: ita potest etiam hæc pactio locum habere, quæ ad non corrumpendo seruos pertinet.

Pactum factum per errorem causę, actionem in effectu non perimit. Bart.

LI. IDEM libro vicensimo sexto ad Edictum.

SI cum te ex causa legati debere pacisci debitori tuo existimas, pactus sit ne ab eo peteres: neque iure ipso liberatur debitor, neque petentem summouebit exceptione conuentionis, vt Celsus libro vicensimo scribit. Idem eodem loco scribit, si debitorem tuum iussisti soluere Titio, cui legatum falsò debere existimas, & debitor pactus sit cum Titio suo debitore constituto: neque tibi aduersus tuum debitorem, neque ipsi aduersus suum actionem peremptam.

Verba enuntiatiua emissa propter aliud, dispositionem non inducunt. Bart.

LII. IDEM libro primo Opinionum.

EPistula, qua quis coheredem sibi aliquem esse cauit, petitionem nullam aduersus possessores rerum hereditariarum dabit,

1 ¶ *Si inter debitorem & eum, qui fundum pigneratum à creditore quasi debitoris negotiū gereret emerit, placuit vt habita compensatione fructuum, solutoq; quod reliquum deberetur, fundus debitori restitueretur: etiam heres*

[a] Hoc verbū superuacuum quidā putant.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

ris facto, quod defunctus fecit, fidem præstare debet.

Exemplum pacti iusti de solutione tributorũ.

¶ *Pactum, vt si quas summas propter tributiones prædij pignori nexi factas creditor soluisset, à debitore reciperet, & vt tributa eiusdem prædij debitor penderet: iustum ideoq; seruandum est.* 2

Pactum personale non extenditur ad heredes. Bart.

¶ *De inofficioso patris testamento pacturis vt eis certa quantitas quoad viueret heres præstaretur: pactus est: produci ad perpetuã præstationem id pactum postulabatur: rescriptũ est neque iure vllo, neque æquitate tale desiderium admitti.* 3

Pactum de reddendis sumptibus, valet: secus in pacto facto de quota litis. Bart.

LIII. IDEM libro quarto Opinionum.

SVmptus quidem prorogare litiganti, honestum est: pacisci autem vt non quantitas eo nomine expensa cum vsuris licitis restituatur, sed pars dimidia eius, quod ex ea lite datum erit: non licet.

Non est in mora, qui potest exceptione legitima se tueri. Bart.

LIIII. SCAEVOLA apud Iulianum libro vicensimo secundo Digestorum notat.

SI pactus sim ne Stichum, qui mihi debebatur, petam: non intellegitur mora mihi fieri.

fieri. mortuóque Sticho puto non teneri reum, qui ante pactum moram non fecerat.

Per seruum in quo habemus vsumfr. adquiritur nobis exceptio & replicatio. Bart.

LV. IVLIANVS libro trigensimo quinto Digestorum.

SI debitor sit fructuarius, & paciscatur seruus, in quo vsumfructum habet, ne ab eo petatur: paciscendo meliorem condicionem eius facit. Item (si) creditor esset fructuarius, & pactus esset ne peteret, seruus autem fructuarius paciscceretur vt peteret: beneficio pacti, quod seruus interposuisset, vtiliter ad petitionem admittetur.

Ex causa potest vna pars contractus tolli alia remanente. Bart.

LVI. IDEM libro sexto ad Minicium.

SI conuenerit ne dominus à colono quid peteret, & iusta causa cõuentionis fuerit: nihilo minus colonus à domino petere potest. &. l. vlt. ff. de acceptil.

Pro tempore pro quo vsura soluitur, tacitum pactum de non petendo inducitur. Bart.

LVII. FLORENTINVS lib. VIII. Institutionũ.

QVi in futurum vsuras à debitore acceperat, tacitè pactus videtur ne intra id tempus sortem petat. Si ex altera parte in rem, ex altera in personã pactum conceptum fuerit, veluti ne ego petam, vel ne à te petatur, heres meus ab omnibus vobis petitionem habebit: & ab herede tuo omnes petere poterimus.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Contractus qui consensu celebrantur, solo consensu dissoluuntur re integra: aliàs non, nisi actus retrò similis intercesserit.

LVIII. HERATIVS libro tertio Membranarum.

[a] l. j. C. quãdo liceat ab empt. disced.

AB[a] emptione, vẽditione, locatione, conductione, cæterisque similibus obligationibus quin integris omnibus consensu eorũ, qui inter se obligati sunt, recedi possit, dubium non est. Aristoni hoc amplius videbatur, si ea quæ me ex empto præstare tibi oporteret præstitissem, & cũ tu mihi pretium deberes, conuenisset mihi tecum vt rursus præstitis mihi à te in re vendita omnibus, quæ ego tibi præstitissem, pretium mihi non dares: tũque mihi ea præstitisses: pretium te debere desinere; quia bonæ fidei, ad quam omnia hæc vediguntur, interpretatio hanc quoque conuentionem admittit. nec quicquam interest vtrum integris omnibus, in quæ obligati essemus, conueniret vt ab eo negotio discederetur: an in integrum restitutis his, quæ ego tibi præstitissem, consentiremus ne quid tu mihi eo nomine præstares. Illud planè conuentione, quæ pertinet ad resoluendum id quod actum est, perfici non potest, vt tu quod iam ego tibi præstiti contra præstare mihi cogaris: quia eo modo non tam hoc agitur vt à pristino negotio discedamus, quàm vt nouæ quædã obligationes inter nos constituantur.

LVIIII.

LVIIII. PAVLVS libro tertio Regularum.

PEr quos adquiri nobis stipulatione potest, per eosdem etiam pactis conuentis n[illegible] rem condicionem nostram fieri posse pl[illegible].

PAPIRIVS IVSTVS libro octauo Constitutionum.

IMperator Antoninus Auidio Cassio scripsit, Si creditores parati sint partem [illegible]onis, licet ab extraneo cõsequi rationem[a] endam prius necessariarum personarum si neæ sint.

[a] iure protimiseos. l. Cũ bona. j. de rebus auct. iud. poss.

Pactum de non alienando rem propriam non valet. Bart.

LXI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

NEmo[a] paciscendo efficere potest ne sibi locum suum dedicare liceat: aut ne sibi in suo sepelire mortuum liceat: aut ne vicino inuito prædium alienet.

[a] Corrigitur per l. vlt. C. de pact. inter empt. & vend.

Pactum rei non præiudicat defensioni iam fideiussori quæsitæ.

LXII. PVRIVS ANTHIANVS libro primo ad Edictum.

SI reus postquam pactus sit à se non peti pecuniam, ideóque cœpit id pactum fideiussori quoque prodesse, pactus sit vt à se peti liceat: an vtilitas prioris pacti sublata sit fideiussori quæsitum est. sed verius est semel adquisitam fideiussori pacti exceptionem vltectius ei inuito extorqueri non posse.

DE TRANSACTIONIBVS. TIT. XV.

Transigere quid.

VLPIANVS libro quinquagensimo ad Edictum.

VI transigit, quasi de re dubia, & lite incerta neque finita transigit. qui verò paciscitur, donationis causa rem certam & indubitatam liberalitate remittit.

Transactio fit per pactum simplex & per stipulationem.

II. IDEM libro septuagensimo quarto ad Edictum.

TRansactum accipere quis potest non solùm si Aquiliana stipulatio fuerit subiecta, sed & si pactum conuentum fuerit factum.

Transactio inter scriptum heredem & legitimum legatarijs non nocet. Bart.

III. SCAEVOLA libro primo Digestorum.

IMperatores Antoninus & Verus ita rescripserunt: Priuatis pactionibus non dubium est non lædi ius ceterorum. quare transactione, quæ inter heredem & matrē defuncti facta est, neque testamentum rescissum videri posse, neq; manumissis vel legatarijs actiones suæ ademptæ. quare quidquid ex testamē, ab petunt, scriptum heredem conuenire debēt: qui

qui in transactione hereditatis aut cauit sibi pro oneribus hereditatis, aut si non cauit, non debet negligentiam suam ad alienam iniuriā referre. ¶ Cum transactio propter fideicōmissum facta esset, & postea codicilli reperti sunt: quæro an quanto minus ex transactione consecuta mater defuncti fuerit, quàm pro parte sua est, id ex fideicommissi causa consequi debeat. respondit debere.

Transactio facta cum opinato herede ad verum heredem non porrigitur. Bart.

2 *¶ Debitor, cuius pignus creditor distraxit: cum Mæuio, qui se legitimum creditoris heredem esse iactabat, minimo transegit: postea testamento prolato Septicium heredem esse apparuit. quæsitum est si agat pigneraticia debitor cum Septicio, an is vti possit exceptione transactionis factæ cum Mæuio, qui heres eo tempore non fuerit: possitque Septicius pecuniam, quæ Mæuio vt heredi à debitore numerata est, condictione repetere, quasi sub prætextu hereditatis acceptam. respondit secundū ea, quæ proponerentur, non posse: quia neque cum eo ipse transegit, nec negocium Septicij Mæuius gerens accepit.*

De vi Aquilianæ stipulationis.

III. VLPIANVS libro quadragensimo sexto ad Sabinum.

AQuiliana stipulatio omnimodo omnes præcedētes obligationes nouat & per-

emit: ipsáque peremitur per acceptilationem, & hoc iure vtimur. ideóque etiam legata ab condicione relicta in stipulationem Aquilianam deducuntur.

V. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

CVm Iuliana stipulatio interponitur, quæ ex consensu redditur, lites, de quibus non est cogitatum, in suo statu retinentur: liberalitate enim captiosam interpretatio prudentium fregit.

VI. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

DE his controuersiis, quæ ex testamento proficiscuntur, neque transigi neque exquiri veritas aliter potest, quàm inspectis cognitísque Bervis testamenti.

Si de viribus sententiæ dubitetur, potest transigi. Bart.

VII. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

l. 3. Testa. quémad. aper.

ET post rem iudicatam transactio valet si vel appellatio interposita fuerit, vel appellare potueris. Si fideiussor conuentus & condemnatus fuisset, mox reus transegisset cũ eo, cui erat fideiussor condemnatus: transactio valeat quæritur. & puto valere: quasi omni causa & aduersus reum, & aduersus fideiussorẽ dissoluta. si tamen ipse fideiussor condemnatus transegit, transactione non peremit rem iudicatam. tamẽ eo, quod datum est, releuari rem iudicatam oportet. Vsque adeo autem quod da-

datum est etiam si non proficit ad transactionem, extenuat tamen rem iudicatam, vt inde sit & dictum & rescriptum, circa alimentorum transactionem citra prætoris auctoritatem factam vt quod datum est proficiat ad alimenta: ita vt si quid amplius ex causa alimẽtorum deberi potest, id præstetur: quod autem datum est, imputetur.

Super alimentis relictis non potest transigi, nisi causa cognita & prætoris authoritate.

VIII. IDEM libro quinto de Omnibus Tribunalibus.

CVm hi, quibus alimenta relicta erant, facile transigerent cõtenti modico præsenti: Diuus Marcus oratione in senatu recitata effecit ne aliter alimentorum transactio rata esset, quàm si auctore prætore facta. Solet igitur prætor interuenire, & inter consentientes arbitrari an transactio, vel quæ admitti debeat. Eiusdem prætoris notio ob transactionem erit sine habitatio, sine vestitum, sine de prædiis alimentum legabitur.

Senatusconsulto consecrata. l. elegãter. 7. de condi. indeb.

Hæc oratio pertinet ad alimenta, quæ testamento vel codicillis fuerint relicta sive ad testamentum factis, sive ab intestato. Idem erit dicendum & si mortis causa donata fuerint relicta, vel ab eo, cui mortis causa donata sunt, relicta. Sed & si conditionis implendæ gratia relicta sunt: adhuc idem dicemus. Planè de alimentis, quæ non mortis

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. ФЕДЬКОВИЧА

causa donata sunt, licebit & sine prætore auctore transigi. Siue igitur in menses singulos, siue in dies, siue in annos fuerint relicta: oratio locum habet. Sed & si non fuerint perpetuò relicta sed vsque ad annos certos, idem est. ¶ Si integra quantitas alicui fuerit legata vt ex vsuris eius se alat, & mortis tempore pecunias restituat: non cessabit oratio, licet nõ in annos singulos videatur id relictũ. Sed & si sit certa quantitas relicta Titio, volves, ita vt inde alimenta Seio præstentur: magis est vt trãsigere Titius possit: nec enim transactione Titij minuuntur alimenta Seij. Idemque est & si per fideicommissum alimẽta ad hoc legatario fuerint relicta.

2

Transactio quæ fit sine prætore, per quam conditio alimentarij fit deterior, improbatur: secus si melior. Bart.

¶ Eam transactionem oratio improbat, quæ 3 idcirco fit vt quis repræsentatam pecuniã consumat. Quid ergo si quis citra prætoris auctoritatem transegerit, vt quod per singulos annos erat ei relictũ, consequeretur per singulos menses? aut quid si quod per singulos menses ei relictum erat, cõsequeretur per singulos dies? quid deinde si quod cõsummato anno vt acciperet, initio anni cõsequatur? & puto eã trãsactionẽ valere: quia meliorẽ condicionẽ fecit alimentarius * tali * transactione facit. noluit enim

enim oratio alimenta per transactionẽ intercipi. Nihil autem interest vtrum libertini sint quibus alimenta relicta sunt, an ingenui: satis lucupletes, an minus.

Vbi requiritur causæ cognitio, inquirendum est de modo, causa & persona. Bart.

4 ¶ Vult igitur oratio apud prætorẽ de istis quæri: in primis de causa transactionis, deinde de modo, tertiò de persona transigẽtium. In causa hoc erit requirendum quæ causa sit transigendi: sine causa enim neminem trãsigentem audiet prætor. Causæ ferè huiusmodi solent allegari, si alibi domicilium heres alibi alimẽtarius habeat: aut si destinet domicilio transferre alter eorum: aut si causa aliqua vrgueat præsentis pecuniæ: aut si à pluribus ei alimẽta relicta sint, & minutatim singulos conuenire difficile ei sit: aut si qua alia causa fuit, vt plures solẽt incidere quæ prætori suadeant transactionem admittere. ¶ Modus quoque pecuniæ quæ in transactionem venit, æstimandus est: vt pacta quãtitas transactionis. nam etiam ex modo fides trãsactionis æstimabitur. Modus autem præterea ætate eius, qui transigit, arbitrandus est & valetudine: nam aliàs cũ puero, aliàs cum iuuene, aliàs cum sene transigi palam est. constat enim alimenta cum vita finiri. ¶ Sed & personarum contemplatio habenda est, hoc est cuius vitæ sint hi, quibus ali-

5

6

"Sic Flo nec audiē das Duarenus, qui legere co natur, se nioris.

menta relicta sunt: vtrum frugi vitæ hi sint, qui aliàs sufficere sibi possint, an sequioris, qui de alimentis pendeant. In persona eius, à quo alimenta relicta sunt, hæc erunt speciēda: in quibus sunt facultatibus, cuius propositi, cuius opinionis: tunc enim apparebit nunquid circumuenire velit eum, cum quo transigit. Trāsactio alimentorū facta simpliciter, nō porrigitur ad habitationem & vestiarium. Bart.

¶ Qui transigit de alimentis non videbitur 7
neque de habitatione, neque de vestiario trāsegisse: cum Diuus Marcus specialiter etiam de istis transigi voluerit. Sed & si quis de alimentis transegerit, non habebit necesse etiam de habitatione, vel ceteris inuitus transigere: poterit igitur vel de omnibus simul, vel de quibusdam facere transactionē. De calciario quoque arbitrio prætoris transigendum est.

In alienatione vel diuisione fundi ob alimenta relicti, vel pro alimentis obligati, prætoris authoritas requiritur. Bart.

¶ Si vni pluribúsue fundus ad alimēta fue- 8
rit relictus, velintq; eū distrahere: necesse est prætorem de distractione eius & transactione arbitrari. Sed si pluribus fundus ad alimēta fuerit relictus, & hi inter se transigant: sine prætoris auctoritate facta transactio rata esse non debet. Idē est & si ager fuerit in alimēta obligatus: nā nec pignus ad hoc datū inconsulto prætore poterit liberari. ¶ Arbitratu 9
præ

prætoris vel de vniuersis alimētis, vel de parte eorū trāsigi oportere plus quàm manifestū est. Iudex non debet solennia iura omittere. Bar.

10 ¶ Si prætor aditus citra causæ cognitionem transigi permiserit, transactio nullius erit momenti: prætoris enim ea res quærenda commissa est, non neglegenda nec donāda. Sed & si non de omnibus inquisierit, quæ oratio mādat: hoc est de causa, de mdo, de personis trāsigentium: dicendum est quamuis de quibusdā quæsierit transactionem esse irritam. Sed nec mandare ex hac causa iurisdictionē vel præ-
11 ses prouinciæ, vel prætor poterit. ¶ Transactiones alimentorum etiam apud procuratorem Cæsaris fieri possunt: scilicet si à fisco petantur alimenta. secundum quæ & apud præfectos
12 ærarij transigi poterit. ¶ Si cum lis quidem esset de alimentis, transactum autem de lite fuisset: transactio valere inconsulto prætore non potest, ne circumueniatur oratio. fingi enim lites poterunt vt transactio etiam citra prætoris fiat auctoritatem.

Solutum ob transactionem inualidam conuertitur in aliud debitum, velut alimenta præterita: aliàs vt indebitum repetitur. Bart.

13 ¶ Si eidē alimēta & præterea legatū præsenti die datū sit, & transactū fuerit citra prætoris auctoritatem: id quod datum est imputabitur prius in legatum, quod præsenti die datum est: superfluum in alimēta iam causam.

¶ *Si quis de alimentis transegerit sine prae-* 14
eorum auctoritate : id quod datum est, in prae-
teritu alimenta cedet. nec interest tantum in
quantitate sit debita, quantum datum est, an
minus, an plus: nam & si minus sit, adhuc ta-
men id quod in solutum datum est in praete-
rita alimenta imputabitur. Sane si is, qui de
alimentis transegit, locupletior factus sit ea so-
lutione : in id quod factus sit locupletior, a-
quissimum erit in eum dari repetitionem: nec
enim debet ex alieno damno esse locuples.

In relicto annuo facto locupleti non habet locum transactio, secus si fiat pauperi. Bart.

¶ *Si in annos singulos certa quantitas ali-* 15
cui fuerit relicta homini honestioris loci : ve-
luti salarium annuum, vel vsusfructus :
transactio & sine praetore fieri poterit. Cete-
rum si vsusfructus modicus alimentorum vi-
ce sit relictus: dico transactionem citra praeto-
rem factam nullius esse momenti. ¶ *Si cui non* 16
nummus ad alimenta, sed frumentum atque
oleum & cetera, quae ad victum necessaria
sunt, fuerint relicta : non poterit de his trans-
igere siue annua, siue menstrua ei relinquan-
tur. Si tamen ita sine praetore transegerit, vt
in vicem eorum nummũ quotannis vel quot-
mensibus acciperet: & neq; diem neque mo-
dum permutauit, sed tantùm genus : vel ex
contrario si pactus fuerit vt in generibus ali-

menta acciperet, quae in nummis ei relicta fuis-
sent: vel si vinum pro oleo vel oleum pro vino
vel quid aliud cõmutauit : vel locum permu-
tauit, vt quae erant ei Romae alimẽta relicta,
in municipio, vel in prouincia acciperet, vel
contra: vel personam commutauit, vt quod à
pluribus erat accepturus, ab vno acciperet:
vel alium pro alio debitorem acceperit : haec
omnia habent disceptationem praetoris: & pro
vtilitate alimentarij recipienda sunt.

Transactio per quam à forma legati non receditur, & alimentarij causa deterior non efficitur, valet sine praetore. Bart.

17 ¶ *Si ad habitationem certa quantitas sit an-*
nua relicta, & ita sit transactum sine praetore
vt habitatio praestetur, valet transactio : quia
fructus habitationis praestatur, licet ruinae vel
incendio subiecta transactio est. Per contra-
rium quoque si pro habitatione, quae erat re-
licta, placuerit certam quantitatem praestari:
transactio rata est & citra praetorem.

Transactio non porrigitur ad ius posteà ex successione ab intestato proueniens. Bar.

VIIII. IDEM libro primo Opinionum.

QVi cum tutoribus suis de sola portione
administratae tutelae suae egerat &
transegerat, aduersus eosdẽ tutores
ex persona fratris sui cui heres extiterat agẽs,
praescriptione facta transactionis non summo-

uetur.

uatur. ¶ *Transactio quæcunq; sit de his tantum de quibus inter conuenientes placuit, interposita creditur.*

Transactio non porrigitur ad ea quæ dolo alterius partis celantur. Bar.

[a] Pandect. falliciam. Taurell. in adnot.

¶ *Qui per fallaciam* [a] *coheredis ignorans vniuersa, quæ in vero erant, instrumentũ transactionis sine Aquiliana stipulatione interposuit, non tam paciscitur, quàm decipitur.*

Generalis transactio porrigitur ad ea de quibus esse actum per excipientem probatur. Bart.

¶ *Ei qui nondum certus ad se querellã contra patris testamentũ pertinere, de aliis causis cum aduersariis pacto transegit: tantùm in his interpositum pactũ nocebit, de quibus inter eos actum esse probatur. His tantùm transactio obest, quæ mouis maior annis viginti quinq; eam interposuit, de quibus actum probatur. nam ea quorum actiones competere ei postea compertũ est, iniquum est peremi pacto. id de quo cogitatum non docetur.*

X. IDEM libro primo Responsorum.

De re filiorum, quos in potestate non habuit, transigentem patrem minimè eis obesse placet.

Si post sententiam potest esse dubium, potest transigi. Bart.

XI. IDEM libro quarto ad Edictum.

Post rem iudicatam etiã si prouocatio non est interposita, tamen si negetur iudicatum esse, vel ignorari potest an iudicatum sit: quia adhuc lis subesse possit, transactio fieri potest.

Transactio generaliter de testamento facta, non refertur ad codicillos postea repertos.

XII. CELSVS libro tertio Digestorum.

Non est ferendus qui generaliter in his, quæ testamento ei relicta sunt, trãsegerat, si postea causetur deo solo cogitasse, quod prima parte testamẽti ac non etiã quod posteriore legatũ sit. Si tamen postea codicilli proferuntur, non improbè mihi dicturus videtur de eo dũtaxat se cogitasse, quo illarũ tabularũ, quas tunc nouerat, scriptura contineretur.

XIII. AEMILIVS MACER libro primo ad legem vicensimam hereditatium.

Vtili procuratorum principis inconsulto principe transigere licet.

XIIII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

Controuersia inter legitimũ & scriptum heredem orta est, eáq; trãsactione facta, certa lege finita est: quæro creditores quẽ conuenire possint? Respondit si idem creditores essent: [*] qui transactionem [a] fecissent). si alij creditores essent: propter incertum successionis, pro parte hereditatis, quam vterque in transactione expressit, vtilibus conueniendus est.

[a] sic in archetypo. sed in manuscriptis ita legitur, qui trãsactionem fecissent, id obseruãdũ de ære alieno quod inter eos conueniisset, si alij &c. quod putat esse rectius Taurel. in adnotat. puto tamen lect one Florentinam esse rectioré. si intelligamus coheredé eundémque creditoré qui transegit, debere eum conuenire qui cum transegit. alios verò creditores vtrumque. Cont.

Vt

Vis pœnalis stipulationis.

XV. PAVLVS libro primo Sententiarum.

PACTO conuento Aquiliana quidem stipulatio subici solet. sed consultius est huic pœnalem quoque stipulationem subiungere: quia rescisso forte pacto pœna ex stipulatu peti potest.

XVI. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

QVI fidem licitæ transactionis rupit non exceptione tantùm summouebitur, sed & pœnam, quam si contra placitum fecerit rato manente pacto stipulanti recte promiserat, præstare cogetur.

Transactio facta ab herede venderte cum debitore ignorante, obest emptori hereditatis & fideicommissario vniuersali. Bar.

XVII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

VENditor hereditatis emptori mandatis actionibus, cum debitore hereditario, qui ignorabat venditam esse hereditatem, transegit: si emptor hereditatis hoc debitum ab eo exigere velit, exceptio transacti negotij debitori propter ignorantiam suam accommodanda est. idem respondendum est & in eo, qui fideicommissam recepit hereditatem, si heres cum ignorante debitore transegit.

LIB

LIBER TERTIVS.

DE POSTVLANDO.

VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

HVNC titulum prætor proposuit habendæ rationis causa, suæq; dignitatis tuendæ, & decoris sui causa: ne sine delecta passim apud se postuletur. ea propter tres fecit ordines: nam quosdam in totũ prohibuit postulare: quibusdam vel pro se permisit: quibusdã & pro certis dumtaxat personis & pro se permisit. ¶ Postulare autem est desiderium suum vel amici sui in iure apud eum, qui iurisdictioni præest, exponere: vel alterius desiderio contradicere. ¶ Initium autem fecit prætor ab his, qui in totum prohibentur postulare. In quo edicto aut ætatem, aut casum excusauit. Ætatem, dum minorem annis decem & septem, qui eos non in totum complenit, prohibet postulare: quia moderatam hanc ætatem ratus est ad procedendum in publicum.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ В. СТЕФАНИКА

qua ætate, aut paulo maiore fertur Nerua filius & publicè de iure responsitasse. Propter casum surdum qui prorsus non audit prohibet apud se postulare: nec enim erat permittendum ei postulare, qui decretum prætoris exaudire non poterat: quod etiam ipsi erat periculosum futurum; nam non exaudito decreto prætoris quasi non obtemperasset, pœna vt contumax plecteretur. ¶ Sit prætor, SI NON HABEBVNT ADVOCATVM, EGO DABO. nec solum his personis hanc humanitatem prætor solet exhibere, verùm & si quis alius sit, qui certis ex causis vel ambitione aduersarij, vel metu patronum non inuenit. ¶ Secundo loco edictum proponitur in eos, qui pro alijs ne postulent: in quo edicto excepit prætor sexum, & casum. item notauit personas in turpitudine notabiles. Sexum, dum feminas prohibet pro alijs postulare. & ratio quidem prohibendi, ne contra pudicitiã sexui congruentem alienis causis se immiscent: ne virilibus officijs fungantur mulieres. Origo verò introducta est à Carfania" improbissima femina: quæ inuerecunde postulans, & magistratum inquietans causam dedit edicto. Casum, dum cæcum vt risisse luminibus orbatum prætor repellit: videlicet quod insignia magistratus videre, & reuereri non posset. Refert etiam Labeo Publium cæcũ. Ast

" sic Flor. sed videtur emendandum quibusdã Cara Afrania, ex Valerij lib. 8. c. 3.

natis Noni patrem auersa sella à Bruto destitutum, cum vellet postulare. Quamuis autem cæcus pro alio postulare non possit, tamen & senatorium ordinem retinet, & inducendi officio fungetur. Numquid ergo * & * magistratus gerere possit? sed de hoc deliberabimus. exstitit quidem exemplũ eius, qui gessit. Appius denique Claudius cæcus consilijs publicis intererat, & in senatu seuerissimã dixit sententiam de Pyrrhi captiuis. Sed melius est vt dicamus retinere quidem iam cœptum magistratum posse: adspirare autem ad nouũ penitus prohiberi: idq; multis comprobatur exẽplis.

5 ¶ Remouet autẽ à postulando pro alijs & eũ, qui corpore suo muliebria passus est. Si quis tamen vi prædonum vel hostium stupratus est, non debet notari, vt & Pomponius ait.

" Et qui capitali crimine damnatus est, non debet pro alio postulare. Item senatusconsulto etiam apud iudices pedaneos postulare prohibetur calumniæ publici iudicij damnatus. Et qui operas suas, vt cum bestijs depugnaret, locauerit. Bestias autem accipere debemus ex feritate magis, quàm ex animalis genere: nam quid si leo sit sed mansuetus? vel alia dentata mansueta? ergo qui locauit solas notatur: siue depugnauerit, siue non. Quòd si depugnauerit cũ nõ locasset operas suas, non tenebitur: non enim qui cũ bestijs depugnauit, tenebitur:

" Græci hîc cõstituunt thema sextũ. & longè exactius distinguunt q̃ Taurell. sed eius distinctiones mutare noluimus.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

Sed qui operas suas in hoc locauit. Deniq; eos, qui virtutis ostendendæ causa hoc faciunt sine mercede, non teneri aiunt veteres: nisi in harena pugnauerunt se honorari. eos enim puto notam non euadere. Sed si quis operas suas locauerit, vt feras venetur: vel vt depugnaret feram, quæ regioni nocet, extra harenam: non est notatus. His igitur personis, quæ nō virtutis causa bestiis pugnauerūt, pro se prætor permittit allegare, pro alio prohibet. Sed est æquissimum si tutelam vel curam huiusmodi persona administrent, postulare eis pro his, quorum curam gerunt, concedi. Qui aduersus ea fecisse monstretur, & pro aliis interdicta postulatione repellitur, & pro æstimatione iudicis extra ordinem pecuniaria pœna mulctabitur. ¶ *Vt initio huius tituli diximus, tres* 6 *ordines prætor fecit non postulantium: quorum hic tertius est, quibus non in totum denegat postulandi facultatem, sed ne pro omnibus postularent: quasi minus deliquerint, quàm hi qui superioribus capitibus notantur.* ¶ *Aut* 7 *prætor,* QVI LEGE, PLEBIS SCITO, SENATVSCONSVLTO, EDICTO, DECRETO PRINCIPVM, NISI PRO CERTIS PERSONIS, POSTVLARE PROHIBENTVR: HI PRO ALIO, QVAM PRO QVO LICEBIT, IN IVRE APVD ME NE POSTVLENT. *Hoc edicto continentur etiam dij*

omnes,

omnes, qui edicto prætoris vt infames notātur. qui omnes, nisi pro se & certis personis, ne po- 8 *stulēt.* ¶ *Deinde adicit prætor:* QVI EX HIS OMNIBVS, QVI SVPRA SCRIPTI SVNT, IN INTEGRVM RESTITVTVS NON ERIT: *eum,* QVI EX HIS, QVI SVPRA SCRIPTI SVNT, *sic accipe: si fuerit inter eos, qui tertio edicto continentur: & nisi pro certis personis postulare prohibentur. ceterum si ex superioribus: difficilè in integrum restitutio impetrabitur. De qua autem restitutione prætor loquitur, vtrum de ea quæ à principe vel à senatu: Pomponius quærit & putat de ea restitutione sensum, quam princeps vel senatus indulsit. An autem* * & * *prætor restituere possit quæritur. mihi videtur talia prætorum decreta non esse seruanda: nisi sicubi ex officio iurisdictionis suæ subuenerunt: vt in ætate obseruatur si quis deceptus sit: ceteriq; speciebus quas sub titulo* DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE *exsequemur. Pro qua sententia est, quòd si quis famoso iudicio condemnatus per in integrum restitutionem fuerit absolutus,* 9 *Pomponius putat hūc infamia eximi.* ¶ *Deinde adicit prætor:* PRO ALIO NE POSTVLENT: PRAETER QVAM PRO PARENTE, PATRONO, PATRONA, LIBERIS PARENTIBVSQVE PATRONI PA-

PATRONAE. *de quibus personis sub titulo* DE IN IVS VOCANDO *plenius diximus. Item adicit,* LIBERISVE SVIS FRATRE, SORORE, VXORE, SOCERO, SOCRV, GENERO, NVRV, VITRICO, NOVERCA, PRIVIGNO, PRIVIGNA, PVPILLO, PVPILLA, FVRIOSO, " FVRIOSA,

"deest id verbũ in Pandect. Taurel.

II. GAIVS lib. I. ad Edictum Prouinciale.

FAtuo, fatua: cum istis quoque personis curator detur.

III. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

CVI EORVM A PARENTE, AVT DE MAIORIS PARTIS TVTORVM SENTENTIA, AVT AB EO, CVIVS DE EA RE IVRISDICTIO FVIT, EA TVTELA, CVRATIOVE DATA ERIT. Adfinitates non eas accipere debemus, quæ quondam fuerunt, sed præsentes. Item Pomponius, nurus & generi appellatione & soceri & socrus: & vlteriores, quibus PRO præpositio solet accedere, contineri ait. in curatoribus debuisse eum adicere: muti ceterorúmq;, quibus dare solent id est surdo, prodigo, & adulescẽti.

IIII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

ITem quibus propter infirmitatem curatorem prætor dare solet.

V. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

ET qui negotiis suis aliquo perpetuo morbo superesse non possunt.

VI.

VI. IDEM libro sexto ad Edictum.

PVto autem omnes, qui non spõte, sed necessario officio fungũtur, posse sine offensa edicti postulare: etiã si hi sint, qui non nisi pro se postulare possunt. Si quis aduocationẽ præstare fuerit prohibitus, siquidem apud se, vt solent facere tempore magistratus sui, petito eum postea apud successorẽ eius adesse posse.

VII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

QVos prohibet prætor apud se postulare, omnimodo prohibet etiam si aduersarius eos patiatur postulare.

Prohibitum ad tempus, post tempus videtur esse permissum. Bart.

VIII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

IMperator Titus Antoninus rescripsit eum, qui aduocationibus in quinquennio interdictum esset, post quinquennium pro omnibus postulare non prohiberi. Diuus quoque Hadrianus rescripserat de exilio reuersum postulare posse: nec adhibetur distinctio, quo crimine silentium vel exilium sit irrogatum: ne scilicet pœna tempore determinata contra sententiæ fidem vlterius porrigatur.

Sententia iudicis quæ dimensionem status non continet, extra territorium iudicis suum effectum non porrigit. Bart.

VIIII. IDEM libro primo Responsorum.

EX ea causa prohibitus pro alio postulare, quæ infamiam non irrogat, ideóque eius pro omnibus postulandi non aufert, in ea tantùm prouincia pro alio non recte postulat, in qua præses fuit qui sententiam dixit. in alia verò non prohibetur, licet eiusdem nominis sit.

"Vt si præses fuit Aquitaniæ primæ, potest postulare in Aquitania secunda.

De aduocato fisci.

X. PAVLVS libro singulari Regularum.

HI qui fisci causas agunt, suam vel filiorum, & parentiũ suorum, vel pupillorum, quorum tutelas gerunt, causam ex aduersus fiscum agere non prohibentur. Decuriones quoque contra patriam suam causam agere prohibentur præter superiores personas.

De tutore aduocato.

XI. TRYPHONINVS libro quinto Disputationum.

A Principe "nostro rescriptum est nõ prohiberi tutorem adesse pupillo in negotio, in quo aduocatus contra patrem eius fuisset. Sed & illud permissum ab eo est, agere tutorem pupilli causa aduersus fiscum, in qua aduersus patrem pupilli antea aduocatus fisci fuisset. Qui autem inter infames sunt, sequenti titulo explanabitur.

"Id est, Alexãdro Seuero.

De hĩ

DE HIS QVI NOTANTVR INFAMIA.

TIT. II.

"IVLIANVS libro primo ad Edictum.)

PRætoris verba dicunt, INFAMIA NOTATVR QVI AB EXERCITV IGNOMINIAE CAVSA AB IMPERATORE, EOVE, CVI DE EA RE STATVENDI POTESTAS FVERIT, DIMISSVS ERIT. QVI ARTIS LVDICRAE PRONVNCIANDIVE CAVSA IN SCAENAM PRODIERIT. QVI LENOCINIVM FECERIT. QVI IN IVDICIO PVBLICO CALVMNIAE PRAEVARICATIONISVE CAVSA QVID FECISSE IVDICATVS ERIT. QVI FORTI, VI BONORVM RAPTORVM, INIVRIARVM, DE DOLO MALO ET FRAVDE, SVO NOMINE DAMNATVS PACTVSVE ERIT. QVI PRO SOCIO, TVTELAE, MANDATI", DEPOSITI, SVO NOMINE NON CONTRARIO IVDICIO DAMNATVS ERIT. QVI EAM, QVAE IN POTESTATE EIVS ESSET, GENERO MORTVO CVI EVM MORTVVM ESSE SCIRET, INTRA ID TEM-

"Sic Flo. sed Taur. putat legendum Vlpianus, cùm Iulianus libros ad edictum non scripserit. Ego Floréti nam lectionem veram puto, & intelligo Digestorũ ad edictum.

"causam reddit Aristot. in Proble. quæ ad ius pertinét. Vide Alciat. 2. parerg. cap. 36.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

PVS, QVO ELVGERE VIRVM MORIS EST, ANTEQVAM VIRVM ELVGERET IN MATRIMONIVM COLLOCAVERIT: EAMVE SCIENS QVIS VXOREM DVXERIT NON IVSSV EIVS, IN CVIVS POTESTATE EST, ET QVI EVM, QVEM IN POTESTATE HABERET, EAM, DE QVA SVPRA COMPREHENSVM EST, VXOREM DVCERE PASSVS FVERIT. QVIVE SVO NOMINE NON IVSSV EIVS, IN CVIVS POTESTATE ESSET, EIVSVE NOMINE, QVEM QVAMVE IN POTESTATE HABERET, BINAS NONSALIA, BINASVE NVPTIAS IN EODEM TEMPORE CONSTITVTAS HABVERIT.

II. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

DIMISSVM

QVod ait prætor, QVI AB EXERCITV DIMISSVS ERIT: dimissum accipere debemus militem caligatum: vel si quis alius vsque ad centyrionem, vel præfectum cohortis, vel alæ, vel legionis: vel tribunum siue cohortis, siue legionis dimissus est. Hoc amplius Pomponius ait etiam eum, qui exercitui præest licet consularibus insignibus vtitur, ignominiæ causa ab Imperatore missum hac nota laborare. Ergo & si dux cum exercitui præest dimissus erit, notatur. Et si princeps dimiserit, & adiecerit ignominiæ

ignominiæ causa se mittere, vt plerumque facit, non dubitabis & ex edicto prætoris eum infamia esse notatum. Non tamen si citra indignationem principis successor ei datus est.

EXERCITV.

1 ¶ Exercitum autem non vnam cohortem, neque vnam alam dicimus: sed numeros multos militum. nam exercitui præesse dicimus eum, qui legionem, vel legiones cum suis auxiliis ab Imperatore commissas administrat. Sed hic etiam eum, qui ab aliquo numero militum missus est, quasi ab exercitu missum sic accipie-

IGNOMINIAE.

2 mus. ¶ IGNOMINIAE CAVSA MISSVM: hoc ideo adiectum est, quoniam multa genera sunt missionum. Est honesta, quæ emeritis stipendijs, vel ante ab Imperatore indulgetur: & causaria, quæ propter valetudinem laboribus militiæ soluit: est ignominiosa. Ignominiosa autem missio totiens est, quotiens is qui mittit, addit nominatim ignominiæ causa se mittere: semper enim debet addere cur miles mittatur. Sed & si cum exauctorauerit id est insignia militaria detraxerit: inter infames efficit, licet non addidisset ignominiæ causa se eum exauctorasse. Est & quartum genus missionis, si quis euitandorum munerum causa militiam subisset. hæc autem missio existimationem non lædit, vt est sæpissimè rescri-

3 ptum. ¶ Miles, qui lege Iulia de adulteriis fuerit damnatus, ita infamis est, vt etiam ipsa sententia

sententia eum sacramento ignominiæ causa soluat. Ignominia autem missis neque in vrbe, neque alibi, vbi Imperator est, morari licet. ¶ *Ait prætor,* QVI (IN) SCAENAM[a] PRODIERIT *infamis est. Scæna est vt Labeo definit, quæ ludorum faciendorum causa quolibet loco, vbi quis consistat, moueatúrque spectaculum sui præbiturus, posita sit in publico, priuatóve, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectaculi causa admittãtur. eos enim, qui quæstus causa in certamina descendunt, & omnes propter præmium in scænam prodeũtes famosos esse Pegasus & Nerua filius responderunt.*

Secunda causa infamiæ.

[a] SCAENAM.

III. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

QVi autem operas suas locauit vt prodiret artis ludicræ causa, neq; prodit, non notatur: quia non est ea res adeo turpis, vt etiam consilium puniri debeat.

IIII. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

AThletas[a] autẽ Sabinus & Cassius responderunt omnino artem ludicram nõ facere: virtutis enim gratia hoc facere. & generaliter ita omnes opinantur, & vtile videtur: vt neque thumelici[b], neque exustici, neq; agitatores, nec qui aquam equis spargunt, ceteraq; eorum ministeria, qui certaminibus sacris

[a] ARTIS LVDICRAE.

[b] Qui cantus epithalamicos cum musicis instrumẽtis

cris deseruiunt, ignominiosi habeantur. Designatores autem, quos Græci βραβευτὰς. i. arbitratores sacrorum certaminum *appellant, artem ludicram non facere Celsus probat: quia ministerium, non artem ludicram exerceant. Et sanè locus iste hodie à principe non pro modico beneficio datur.* ¶ *Ait prætor,* QVI LENOCINIVM FECERIT. *Lenocinium facit qui quæstuaria mancipia habuerit. sed & qui in liberis hunc quæstũ exercet, in eadem causa est. Siue autem principaliter hoc negotium gerat, siue alterius negotiationis accessione vtatur: vtputa si caupo fuit vel stabularius, & mancipia talia habuit ministrãtia, & occasione ministerij quæstum facientia: siue balneator fuerit, velut in quibusdam prouinciis fit, in balineis ad custodienda vestimenta conducta habent mancipia hoc genus obseruãtia in officina, lenocinij pœna tenebitur. Pomponius & eum, qui in seruitute peculiaria mancipia prostituta habuit, notari post libertatem ait.* ¶ *Calumniator ita demum notatur, si fuerit calumniæ causa damnatus: neque enim sufficit calumniatum. item præBaricator. Præuaricator autẽ est quasi varicator, qui diuersam partem adiuBat prodita causa sua. quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait: nam qui præuaricatur, ex vtraque parte constitit: quinimmo ex*

canũt. Balsamon ad 46. canõ. concil. Karthag. & 130.

Tertia causa.

LENOCINIVM.

Quarta causa.

CALVMNIAE.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

* 5.6.7.& 8. causa infamiæ.

mo ex aduersa. ¶ "Item si qui furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo, suo nomine damnatus, pactusve erit: simili modo infames sunt.

V. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

QVoniam intellegitur confiteri crimen qui paciscitur.

VI. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

FVRTI.

FVrti accipe siue manifesti, siue nec manifesti. Sed si furti, vel aliis famosis actionibus quis condemnatus prouocauit, pendente iudicio nondum inter famosos habetur. si autē omnia tempora prouocationis lapsa sunt, retro infamis est. quamuis si iniusta appellatio eius visa sit, hodie notari puto, non retro notatur.

SVO NOMINE.

¶ Si quis alieno nomine condemnatus fuerit, non laborat infamia. & ideo nec procurator meus, vel defensor, vel tutor, vel curator, vel heres, furti vel ex alia simili specie cōdemnatus, infamia notabūtur. nec ergo si ab initio per procuratorem causa agitata est.

PACTVS

¶ PACTVSQVE, inquit, ERIT. pactus sit, accipimus si cum pretio quantocumq; pactus est: alioquin & qui precibus impetrauit ne secum ageretur, erit notatus: nec erit veniæ vlla ratio. quod est inhumanum. Qui iussu prætoris pretio dato pactus est, "non notatur. Sed & si iureiurando delato iurauerit quis nō deliquisse

"ante litē contestatam. additur in Basilicis.

deliquisse, non erit notatus: nam quodammodo innocentiā suam iureiurando adprobauit.

3 ¶ MANDATI condemnatus. Verbis edicto notatur non solùm qui mādatum suscepit, sed & is, qui fidem, quā aduersarius secutus est, non præstat. vtputa fideiussi pro te & solui: mandati te si condemnauero, famosum facio.

De 9.10. 11. & 12. causa infamiæ.

MANDATI.

4 ¶ Illud planè addendum est, quòd interdum & heres suo nomine damnatur; & ideo infamis fit si in deposito, vel in mandato male versatus sit. Non tamen in tutela, vel pro socio heres suo nomine damnari potest: quia heres neque in tutelam, neque in societatem succedit: sed tantùm in æs alienum defuncti.

5 ¶ Contrario" iudicio damnatus non erit infamis: nec immeritò. nam in contrarijs non de perfidia agitur, sed de calculo, qui ferè iudicio solet dirimi.

"NON CONTRARIO.

VII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

IN actionibus, quæ ex contractu proficiscuntur licet famosæ sint, & damnati" notantur, attamen pactus non notatur, meritò: quoniam ex his causis non tam turpis est pactio, quàm superioribus.

"DAMNATVS ERIT.

VIII. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

GENERO inquit MORTVO. meritò adiecit prætor, CVM EVM MORTVVM ESSE SCIRET: ne ignorantia puniatur. sed cum tempus luctus continuum est, meritò & ignor

De 13. causa infamiæ, & 14. & 15.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

ignoranti cedit ex die mortis mariti. & ideo si post legitimum [a] tempus cognouit, Labeo ait ipso die & sumere eam lugubria, & deponere.

[a] olim 10. mensiũ. Ouid. 1. Fast. Cic. pro Cluẽ. hodie 11. mensiũ. l. 2. C. de sec. nup.

VIIII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

VXorem viri lugere non compellentur. Sponsi nullus luctus est.

X. IDEM libro octauo ad Edictum.

SOlet à principe impetrari vt intra legitimum tempus muliери nubere liceat. Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam fuisse non nocet.

XI. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

LIberorum autem & parentium luctus impedimento nuptiis non est. Et si talis sit maritus, quem more maiorum lugeri non oportet, non posse eam nuptum intra legitimũ tempus collocari: prætor enim ad id tempus se rettulit, quo vir elugeretur: qui solet elugeri propter turbationem sanguinis. Pomponius eam, quæ intra legitimum tempus partũ ediderit, putat statim posse nuptiis se collocare: quod verum puto. ¶ Non solent autẽ lugeri, vt Neratius ait, hostes, vel perduellionis damnati: nec suspendiosi, nec qui manus sibi intulerunt non tædio vitæ, sed mala conscientia. Si quis ergo post huiusmodi exitum mariti nuptum se collocauerit: infamia notabitur. Notatur etiam qui eam duxit: sed si sciens: ignorantia

rãtia enim excusatur non iuris, sed facti. Excusatur qui iussu eius, in cuius potestate erat, duxerit: & ipse qui passus est ducere, notatur. vtrumque rectè: nam & qui obtemperauit, venia dignus est: & qui passus est ducere, notari ignominia.

XII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

QVi iussu patris duxit, quãuis liberatus potestate patria eam retinuit, nõ notatur.

XIII. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

QVid ergo si non ducere sit passus, sed posteaquam duxit ratum habuerit? vtputa initio ignorauit talem esse, postea scit: non notabitur. prætor enim ad
1 initium nuptiarũ se rettulit. [a] ¶ Si quis alieno nomine bina sponsalia constituerit, non notatur: nisi eius nomine constituat, quem quámue in potestate haberet. Certè qui filium vel filiam cõstituere patitur, quodammodo ipse videtur constituisse. ¶ Quod ait prætor, EODEM
2 TEMPORE: non initia sponsaliorum eodem tempore factorum accipiendum est: sed si in id tempus concurrant. Item si alteri sponsa alteri nupta sit: ex sententia edicti punitur. ¶ Cum
3 autem factum notetur, etiam si cum ea quis nuptias vel sponsalia constituat, quam vxorem ducere vel non potest, vel fas non est: erit

[a] Quia ratihabitio illa nõ retrotrahitur, cùm iussus præcedere debeat.

[a] De 17. causa i. infamiæ.

notatus. ¶ Ex compromisso arbiter infamiam 4
non facit: quia non per omnia sententia est. Quantum ad infamiam pertinet, multum interest, quæ causa, quæ agebatur, causa cognita aliquid pronuntiatum sit, an quædam extrinsecus sunt allegata: nam ex his infamia non irrogatur. ¶ Pœna grauior vltra legem impo- 5
sita existimationem conseruat: vt & constitutum est, & responsum. Vnde puta si eum, qui parte bonorum multari debuit, præses relegauerit: dicendum erit duriori sententia cum eo transactum de existimatione eius: idcircóque nõ esse infamem. Sed si in causa furti nec manifesti in quadruplum iudex condemnauit, oneratum quidem reum pœna aucta, nam ex furto non manifesto in duplum conueniri debuit: verùm hanc rem existimationem ei non conseruasse. quamuis si in pœna non pecuniaria eum oneraſſet, trãsactum cum eo videtur. ¶ Crimẽ stellionatus infamiam irrogat dam- 6
nato, quamuis publicum non est iudicium.

XIIII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

SErvus, cuius nomine noxale iudicium dominus acceperit, deinde eundem liberum & heredem instituerit, ex eodem iudicio damnatus non est famosus, quia non suo nomine condemnatur: quippe cum initio lis in eum contestata non sit.

XV.

XV. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

NOtatur quæ per calumniam ventris nomine in possessionem missa est: dum se adseuerat prægnatem. 18. causa infam.

XVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

CVm non prægnas esset, vel ex alio concepisset:

XVII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

DEbuit enim coërceri quæ prætorẽ decepit. Sed ea notatur, quæ cum suæ potestatis esset hoc facit.

XVIII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

EA, quæ falsa existimatione decepta est, non potest videri per calumniam in possessione fuisse.

XVIIII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

NOn alia autem notatur, quàm ea, de qua pronuntiatum est calumniæ causa eam fuisse in possessionem missam. idque & in patre erit seruandũ, qui calumniæ causa passus est filiam, quam in potestate habebat in possessionem ventris nomine mitti.

XX. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

OB hæc verba sententiæ præsidis prouinciæ, CALLIDO COMMENTO

P A

&l. 1. §. persuadere. ff. de seruo corru.

VIDERIS ACCVSATIONIS INSTIGATOR FVISSE: *pudor potius oneratur, quam ignominia videtur irrogari: non enim qui exhortatur mandatoris opera fungitur.*

XXI. PAVLVS libro secundo Responsorum.

LVcius Titius crimen intẽdit Gaio Seio quasi iniuriam passus, atque in eã rem testationem apud præfectum prætorio recitauit: præfectus fide non habita testationis, nullam iniuriam Lucium Titium passum esse à Gaio Seio pronuntiauit. quæro an testes, quorum testimonium reprobatũ est, quasi ex falso testimonio inter infames habeantur. Paulus respondit nihil proponi cur hi, de quibus quæritur, infamium loco haberi debeant: cum non oportet ex sententia siue iusta, siue iniusta pro alio habita alium prægrauari.

XXII. MARCELLVS libro secundo Publicorum.

"Id est, crimen. scilicet si fuit crimẽ publici iudicij.

ICtus fustium infamiam non importat: sed causa": propter quam id pati meruit: si ea fuit, quæ infamiam damnato irrogat. *In ceteris quoque generibus pœnarum eadem forma statuta est.*

XXIII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

PArentes & liberi vtriusque sexus, nec non & ceteri adgnati vel cognati secundum pietatis rationem, & animi sui patientiã, prout

prout quisque voluerit, lugendi sunt. qui autẽ eos non eluxit, non notatur infamia.

Infamia contracta in seruitute, aboletur per libertatem. Bart.

XXIIII. IDEM libro sexto ad Edictum.

IMperator Seuerus rescripsit, non offuisse mulieris famæ eius quæstum in seruitute factum.

XXV. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

EXheredatum quoque filium luctum habere patris memoriæ placuit. idémque & in matre iuris est, cuius hereditas ad filium non pertinet. *Si quis in bello ceciderit, & si corpus eius non compareat, lugebitur.*

DE PROCVRATORIBVS & defensoribus. TIT. III.

VLPIANVS libro nono ad Edictum.

PROCVRATOR *est qui aliena negotia mãdatu domini administrat. Procurator autem vel omnium rerũ vel vnius rei esse potest, constitutus vel corã, vel per nuntium, vel per epistulam: quamuis quidam, vt Pomponius libro vicensimo quarto scribit, non putent vnius rei mandatũ susci-*

pientem, procuratorem esse: sicuti ne is quidē, qui rem perferendam, vel epistulam, vel nuncium perferendum suscepit, propriè procurator appellatur. sed verius est eum quoque procuratorem esse, qui ad vnam rem datus sit. Vsus autem procuratoris perquam necessarius est: vt qui rebus suis ipsi superesse vel nolunt, vel non possunt, per alios possint vel agere, vel cōueniri. Dari aūt procurator & absens potest.

II. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

DVmmodo certus sit qui datus intelligetur: & is si ratum habuerit. Furiosus[a] non est habēdus absentis loco: qui in eo animus deest, vt ratum habere non possit.

[a] C. l. 124. §. de reg. iur.

III. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

ITem & ad litem futuram & in diem, & sub condicione, & vsque ad diem dari potest.

IIII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

ET in perpetuum.

V. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

PRæsens habetur & qui in hortis est.

VI. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

ET qui in foro, & qui in vrbe, & in continentibus ædificiis.

VII. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

ET ideo procurator eius præsenti esse videtur.

Fi

Filiusfam. potest constituere procuratorē ad omnia quæ ipse sine patre gerere potest, Bart.

VIII. IDEM libro octauo ad Edictum.

FIliusfamilias & ad agendum dare procuratorē potest, si quæ sit actio, qua ipse experiri potest: non solum si castrense peculiū habeat, sed & quucis[a] filiusfamilias: vtputa iniuriam[b] passus, dabit ad iniuriarum actionē: si forte neque pater præsens sit, nec patris procurator velit experiri. & erit iure ab ipso filiofamilias procurator datus. Hoc amplius Iulianus scribit, & si filiofamilias patri per filium eius in eadem potestate manentem fiat iniuria, neque auus præsens sit: posse patrem procuratorem dare ad vlciscendam iniuriam quam nepos absentis passus est. Ad defendēdum quoque poterit filiusfamilias procuratorem dare. Sed & filiafamilias poterit dare procuratorem ad iniuriarum actionem. Nam quòd ad dotis exactionem cum[c] patre dat procuratorem, superuacuum esse Valerius Seuerus scribit: cum sufficiat patrem dare ex filiæ voluntate. sed puto si forte pater absentit vel suspectæ vitæ, quo casu solet filiæ competere de dote actio, posse eam procuratorem dare. Ipse quoque filius procurator dari poterit & ad agendū & ad defen-

[a] Hoc verbū in vulgata editione erat depraua-tū in, etsi vim.

[b] l. si longius. §. de iudic. l. filiusfam. §. de oblig.

[c] Recta est hæc lectio Florē. & sic ordinā da, quod dat procuratorē cū patre ad exactionē dotis, hoc superuacuum esse Val. Seue. scribit.

dendum. ¶ *Inuitus procurator non solet dari. inuitum accipere debemus non eum tantùm qui contradicit: verùm eum quoque qui consensisse non probatur.* ¶ *Veterani procuratores fieri possunt. Milites autem nec si velit aduersarius procuratores dari possunt, nisi hoc tempore litis contestatæ quocunque casu prætermissum est: excepto eo qui in rem suã procurator datus est: vel qui communem causam omnis sui numeri persequatur vel suscipit: quibus talis procuratio concessa est.* 2

Pro quo scienter dominus satisdedit cogitur præcisè iudicium suscipere, nisi ex causa legitima excusetur. Bart.

¶ PROCVRATOREM AD LITEM SVSCIPIENDAM DATVM, PRO QVO CONSENTIENTE DOMINVS IVDICATVM SOLVI EXPOSVIT, *prætor ait,* IVDICIVM ACCIPERE COGAM. *Verùm ex causa non debebit compelli. vtputa inimicitiæ capitales interuenerunt inter ipsum procuratorem & dominum: scribit Iulianus debere in procuratorem denegari actionem. Item si dignitas accesserit procuratori, vel reipublicæ causa afuturus sit.* 3

VIIII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

AVt si valetudinem, aut si necessariam peregrinationem alleget:

X. VL

X. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

VEl hereditas superueniens eũ occupet: vel ex alia iusta causa. Hoc amplius & si habeat præsentem dominum, non debere compelli procuratorem.

XI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

SItamen dominus cogi possit.

XII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

SEd etiam ex his causis dicitur aliquando cogẽdum procuratorem iudicium accipere: veluti si dominus præsens non sit, & actor adfirmet tractu temporis futurũ vt res pereat.

XIII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

SEd hæc neque passim admittenda sunt neque destrictè deneganda: sed à prætore causa cognita temperanda.

In vulgatis impressis hæ leges transponebantur, posteriore priori præpositâ.

XIIII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

SI post datum procuratorem capitales inimicitiæ interceſſerunt: non cogendum accipere iudicium, nec stipulationem ob rem non defensam committi, quoniam noua causa sit.

Satisdatio pro præsente procuratore præstita facit vt mandatum morte domini non finiatur.

XV. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

SI defunctus sit dominus ante litem contestatam iudicatum solvi stipulatione

pro suo procuratore data, procurator compellendus est ad iudicium accipiẽdum: ita tamen si hoc dominus sciente procuratore & nõ contradicente fecit. quod si aliter actum est: inscium quidem procuratorem teneri satis inciuile est. Committitur autem ob rem non defensam stipulationis clausula. Qui ad commmi diuidundo iudicium datus est ad agendum, item & ad defendendum videbitur datus, duplici cautela interponenda.

Ante litem contestatam potest procurator libere à domino reuocari: postea verò non nisi causa cognita. Bar.

XVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

ANte litem contestatam libera potestas est vel mutãdi procuratoris, vel ipsi domino iudicium accipiendi.

XVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

POst litem autem contestatã reus qui procuratorem dedit mutare quidem eum vel in se litem transferre à viuo procuratore vel in ciuitate manente potest: causa tamen prius cognita. Non solùm autem ipsi qui dedit procuratorem hoc permittitur: sed etiam heredi eius & ceteris successoribus. In causæ autem cognitione non solum hæc versantur, quæ supra diximus in procuratore non compellendo suscipere iudicium, verùm & ætas:

XVIII.

XVIII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

AVt religionis beneficium.

* in vulgar. incip. Et religionis.

XVIIII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

ITem si suspectus sit procurator, aut in vinculis, aut in hostium prædonúmue potestate:

XX. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

VEl iudicio publico priuatóue, vel valetudine, vel maiore re sua distringatur:

XXI. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

VEl exilio: vel si latitet, vel inimicus postea fiat:

XXII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

AVt adfinitate aliqua aduersario iungatur, vel heres ei existat:

XXIII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

AVt longa peregrinatio & aliæ similes causæ impedimento sint:

XXIIII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

MVtari debebit. vel ipso procuratore postulante.

XXV. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

QVæ omnia non solùm ex parte rei sed etiam in persona actoris obseruantur.

Suspectus est qui se ingerit: & audiendus est qui vult purgare conuicium. Bart.

Sed

Sed si aduersarius vel ipse procurator dicat dominum mentiri: apud prætorem hæc finiri oportet. nec ferendus est procurator qui sibi adscrit procurationem: nam hoc ipso suspectus est qui operam suam ingerit inuito: nisi forte purgare magis conuicium quàm procurationem exsequi mauult. & hactenus erit audiendus si dicat se procuratione quidē carere velle, sed si id inlæsa existimatione sua fiat. Cetetum ferendus erit pudorem suum purgans. Planè si dicat in rem suam se procuratorem datum & hoc probauerit: non debet carere propria lite. Item si retentione aliqua procurator vti velit, non facilè ab eo lis erit transferenda.

XXVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

NIsi dominus ei soluere paratus sit.

Stipulatio iudicatum solui committitur, siue à domino in procuratorem, vel econuerso in alium procuratorem iudicium transfertur: & in iudiciis per procuratorem quæritur domino actio vtilis. Bar.

XXVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

IN causæ cognitione etiam hoc versabitur, vt ita demum transferri à procuratore iudicium permittatur, si quis omnia iudicij ab eo transferre paratus sit. ceterum si velit quædam transferre, quædam relinquere: iuste procurator

*curator hanc constantiam" recusabit. Sed hæc ita, si mandato domini procurator egit. ceterū si mandatum non est: cum neque in iudicium quicquā deduxerit, nec tu ea cōprobasti: quæ inuito te acta sunt tibi nō præiudicant. ideóq; translatio earum litium non est tibi necessaria, ne alieno facto onereris. Hæc autem cognitio procuratoris mutādi prætoris est. ¶ Si ex parte actoris litis translatio fiat: dicimus cōmitti iudicatum solui stipulationem à reo factam. idq; & Neratius probat & Iulianus, & hoc iure vtimur: scilicet si dominus satis accepit. sed *& * si procurator satis accepit, & transferatur iudicium in dominum: verius est committi, & ex stipulatu actionem à procuratore in dominum transferri. sed & si à domino vel à procuratore in procuratorem iudicium transferatur: nō dubitat Marcellus quin committatur stipulatio. & hæc vera sunt. Et licet procuratori commissa sit stipulatio, tamen domino erit danda vtilis ex stipulatu actio, directa penitus tollenda.*

" sic in archetypo. sed rectius inconstantiā in vet. manuscriptis legitur. Taurel. in adnotat.

Ex stipulatione procuratoris, & ex sententia pro eo lata, domino competit vtilis actio: & simplex procurator non potest agere iudicati. Bart.

XXVIII. IDEM libro primo Disputationum.

SI procurator meus iudicatū solui satis acceperit, mihi ex stipulatu actio vtilis est sicuti iudicati actio mihi indulgetur. sed & si egit

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

agit procurator meus ex ea stipulatione me in-
uito: nihilo minus tamẽ mihi ex stipulatu actio
tribuetur, quæ res facit vt procurator meus
ex stipulatu agendo exceptione debeat repelli:
sicuti cum agit iudicati non in rem suam da-
tus, nec ad eam rẽ procurator factus. Per con-
trarium autem si procurator meus iudicatum
solui satisfecerit, in me ex stipulatu actio non
datur. Sed & si defensor meus satisfecerit, in
me ex stipulatu actio non datur: quia nec iu-
dicati mecum agi potest.

XXVIIII. IDEM libro nono ad Edictum.

SI actor malit dominum potius conuenire
quàm eum qui in rem suam procurator
est: dicendum est ei licere.

XXX. PAVLVS libro primo Sententiarum.

ACtoris procurator non in rem suam da-
tus propter impensas quas in litem fecit
potest desiderare vt sibi ex iudicatione satis-
fiat si dominus litis soluendo non sit.

Si procurator succedit condemnato, in eum
fit executio: & pro portione hereditaria
repetet à coheredibus. Bart.

XXXI. VLPIANVS libro nono ad
Edictum.

SI quis cum procuratorio nomine condem-
natus esset, heres extiterit domino litis:
iudicati actionem non rectè recusabit. hoc si
ex asse. sin autem ex parte heres extiterit &
totum

totum soluerit, siquidem ei mandatum est hoc
quoque vt soluat, mandati actionem aduersus
coheredes habebit. si non sit mandatum: nego-
tiorum gestorum actio datur. quod est & si
heres procurator non extiterit & soluerit.

1 ¶ Vnius litis plurium personarum, plures dari
2 procuratores non est prohibitum. ¶ Iulianus
ait eum qui dedit diuersis temporibus procu-
ratores duos: posteriorem dando priorem pro-
hibuisse videri.

ff. l. 5. §. 6. iudic. solui.

XXXII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

PLuribus procuratoribus insolidum simul
datis occupantis melior condicio erit: vt
posterior non sit in eo, quod prior petit, pro-
curator.

Seruus & filiusfam. possunt constituere
procuratorem in his quæ ipsi fa-
cere possunt. Bart.

XXXIII. VLPIANVS libro nono ad
Edictum.

SEruum quoque & filiumfamilias procu-
ratorẽ posse habere aiunt. & quantum ad
filiumfamilias verũ est: in seruo subsistimus.
& negotia quidẽ peculiaria serui posse gerere
aliquem & hoc casu procuratorem eius esse
admittimus, quod & Labeoni videtur: actio-
1 nem autem intendere recte. ¶ Eum verò
qui de statu suo litigat procuratorem habere
posse non dubitamus. non solùm in admini-
stratione rerum sed etiam in actionibus, quæ
ei

* Sic dispungendũ est nõ per comma: vt Taurell. dispunxerat. alioqui sequẽtia verba de statu suo litigat, essent superflua.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. МЕЧНИКОВА

*et vel aduersus eum competant: ex possessione * siue * seruitutis, siue libertatis de suo statu litigat. Ex contrario quoque eum procuratorem dari posse manifestum est.* ¶ *Publicè vtile est absentes quibuscunque defendi: nam & in capitalibus iudiciis defensio datur. Vbicumque itaq; absens quis damnari potest, ibi quemuis verba pro eo facientem & innocentiam excusantem audiri æquum est, & ordinarium admittere: quod ex rescripto Imperatoris nostri apparet.* ¶ *Ait prætor,* CVIVS NOMINE QVIS ACTIONEM DARI SIBI POSTVLABIT, IS EVM VIRI BONI ARBITRATV DEFENDAT: ET EI QVO NOMINE AGET, ID RATVM HABERE EVM AD QVEM EA RES PERTINET, BONI VIRI ARBITRATV SATISDET. *Æquum prætori visum est eum qui alicuius nomine procurator experitur, eũdem etiam defensionem suscipere. Si quis in rem suam procurator interueniat, adhuc erit dicendum debere eum defendere: nisi forte ex necessitate fuerit factus.*

XXXIIII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

SI quis in rem suam procuratorio nomine agit, veluti emptor hereditatis: an debeat inuicem venditorem defendere? & placet si bona fide & non in fraudem eorum, qui inuicem

eem agere vellent, gestum sit negotium: non oportere eum inuicem defendere.

Qui agit pro alio vt coniuncta persona, tenetur in causa reconuentionis defendere. Bart.

XXXV. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

SEd & hæ personæ procuratorũ debebunt defendere, quibus sine mandatu agere licet: vt puta liberi licet sint in potestate. ¶ *Item parentes, & fratres, & adfines, & liberti. Patronus libertum & per procuratorem vt ingratum accusare potest: & libertus per procuratorem respondere. Non solum autem si actio postuletur à procuratore, sed & præiudicium, vel interdictum: vel si stipulatione legatorum, vel damni infecti velit caueri: debebit absentem defendere in competenti tribunali & eadem prouincia. Ceterum cogi eum etiam in prouincia de Roma abire, vel econtrario: vel à prouincia in aliam prouinciam, & defendere: durum est.*

In quibus dominus non cogitur præcisè se defendere, nec procurator cogitur. Bart.

¶ *Defendere autem est id facere quod dominus in litem faceret. & caueri idoneè. nec debebit durior condicio procuratoris fieri, quàm est domini: præterquam in satisdando. Præter satisdationem procurator ita defendere videtur, si iudicium accipiat. vnde quæritur est apud Iu-*

cc. eod. 145. lianum, an compellatur, an verò sufficiat ob rem non defensam stipulationem committi. & Iulianus scribit libro tertio digestorum cōpellendum accipere iudicium: nisi & agendum causa cognita recusauerit, vel ex iusta causa remotus fuerit. Defendere videtur procurator, & si in possessionem venire patiatur cum quis damni infecti satis, vel legatorum desideret.

XXXVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

VEl in operis noui nuntiatione. Sed & si seruum ex causa noxali patiatur duci, defendere videtur: ita tamen vt in his omnibus ratam rem dominum habiturum caueat.

In quibus actionibus procurator teneatur defendere. Bart.

XXXVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

ad verbū ACTIONEM. OMnium autem actionum nomine debet defendere, etiam earum quæ in heredem non dantur. Vnde est quæsitum si aduersarius plures intendat actiones, & in singulas singuli existant defensores suscipere parati: videri eum rectè defendi Iulianus ait. quo iure nos vti Pomponius scribit.

XXXVIII. IDEM libro quadragensimo ad Edictum.

NOn tamen eousque procedendum erit, vt si decem milia petantur, & exstant duo

duo defensores parati in quina defendere: audiantur.

Procurator qui debet defendere, non debet etiam respondere eo casu quo dominus tenetur. Bart.

XXXVIIII. IDEM libro nono ad Edictum.

NOn solum autem in actionibus & interdictis & in stipulationibus debet dominum defendere: verum in interrogationibus quoque: vt in iure interrogatus ex omnibus causis respōdeat, ex quibus dominus. an igitur heres sit absens respondere debebit: & si responderit vel tacuerit, tenebitur.

perperī mutauerat Haloāder in verbum postulationibus.

De cautione ratihabitionis & aliis cautionib.

1 ¶ Qui alieno nomine agit quamcunq; actionem, id ratum habiturum eum, ad quem ea res pertinebit, cauere debet. Sed interdum licet suo nomine procurator experiatur, tamen de rato debebit cauere, vt Pōponius libro vicensimo quarto scribit. vt puta iusiurandum procuratori rettulit, iurabit absenti dari oportere: agit hoc iudicio suo nomine propter suum iusiurandū: neq; enim hæc actio domino competere potuit. sed debebit de rato cauere. Sed & si procuratori constitutum est, & ex ea causa agat: dubitandum non est quin locus sit de rato cautioni: idque Pomponius scribit.

Hæc verba, Is ad quem ea res pertinet: referuntur ad dominum & heredem eius, non ad creditorem. Bart.

HAYNOVA SVNIC HOHY IMC PRAHA KOBA

¶ Quæritur apud Iulianũ vtrũ dominũ solum ratam rem habere debet satisdare, an etiã ceteros creditores. & ait dumtaxat de domino cauendum. nec illis verbis, AD QVEM EA RES PERTINET, creditores contineri. nã nec ipsi domino hæc mandabat cautio. 2

¶ Si de dote agat pater, cauere debet ratam rẽ filiam habituram. sed & defendere eã debet, vt & Marcellus scribit. 3

¶ Si pater filij nomine iniuriarum agat: cum duæ sint actiones vna patris altera filij: cessat de rato cautio. 4

In causa status procurator cauet de rato, siue ex parte actoris, siue rei. Bart.

¶ Si status controuersiam cui faciat procurator: siue ex seruitute in libertatem aduersus eum quis litiget, siue ipse ex libertate in seruitutem petat: debet cauere ratã rem dominum habiturum. & ita edicto scriptum est, vt ex vtroque latere quasi actor habeatur. 5

In causa restitutionis in integrum cauetur de rato, & de iudicato soluendo. Bart.

¶ Est & casus, quo quis eiusdem actionis nomine & de rato caueat, & iudicatum solui. vt puta postulata est cognitio de in integrum restitutione, cum minor circumscriptus in venditione diceretur: alterius procurator existit: debet cauere hic procurator & ratam rem dominum habiturum: ne fortè dominus reuersus velit quid petere: item iudicatum solui: vt si quid 6

quid fortè propter hanc restitutionem in integrum præstari adulescenti debeat, hoc præstetur. * & * hæc ita Pomponius libro vicensimo quinto ad edictum scribit. 7

¶ Item ait si suspectus tutor postuletur, defensorem eius oportere etiam de rato cauere: ne reuersus ille velit retractare quod actum est. Sed non facilè per procuratorem quis suspectus accusabitur: quoniam famæ causa est: nisi cõstet ei à tutore mandatum nominatim: aut si etiam absente tutore, quasi non defenderetur, prætor erat cogniturus.

XL. IDEM libro nono ad Edictum.

POmponius scribit non omnes actiones per procuratorem posse quem instituere. denique vt liberi, qui in potestate absentis dicuntur, ducantur, interdictum non posse desiderare ait: nisi, vt Iulianus ait, causa cognita: id est si & nominatim ei mandatum sit, & pater valetudine vel alia iusta causa impediatur.

1 ¶ Si stipuletur procurator damni infecti, vel legatorum: debebit de rato cauere.

Qui alium defendit in actione reali, etiam de rato debet cauere.

2 ¶ Sed & is, qui quasi defensor in rem actione conuenitur, præter solitam satisdationem iudicatum solui etiam de rato debet cauere. quid enim si in hoc iudicio rem meam esse pronuntietur: reuersus ille, cuius defensor extiterat,

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.МЕЧНИКОВА

velit fundum vindicare: nónne ratum non habebitur quod iudicatum est? denique si verus procurator extitisset, vel ipse præsens causam suam egisset, & victus esset: si à me vindicaret, exceptione rei iudicatæ summoueretur. & ita Iulianus libro quingentesimo digestorum scribit. Nam cum iudicatur rem meam esse, simul iudicatur illius non esse. ¶ Ratihabitionis autem satisdatio ante litis 3 contestationem à procuratore exigitur. cæterùm semel lite contestata non compellatur ad cautionem.

Coniunctæ personæ admittuntur sine mandato, non contra mandatum.

¶ In his autem personis, in quibus mandatum non exigimus, dicendum est, si fortè euidens sit contra voluntatem eos experiri eorum, pro quibus interueniunt: debere eos repelli. Ergo nō exigimus vt habeāt voluntatē vel mandatū, sed ne contraria voluntas probetur: quamuis de rato offerant cautionem.

Fœminis pro parentibus causa cognita agere permittitur. Bart.

XLI. PAVLVS libro nono ad Edictum.

FEminas pro parentibus agere interdum permittetur causa cognita: si fortè parentes morbus aut ætas impediat nec quēquam, qui agat, habeant.

Io

In actionibus popularibus procurator dari non potest, nisi ad vtilitatem priuatam agentis pertineant. Bart.

XLII. IDEM libro octauo ad Edictum.

LIcet in popularibus actionibus procurator dari non possit, tamen dictum est, meritò eum qui de via publica agit & priuato damno ex prohibitione adsicitur, quasi priuatæ actionis dare posse procuratorem. multò magis dabit ad sepulchri violati actionem is, ad quem ea res pertinet.

In actionibus quæ competunt ad vindictam procurator potest constitui. Bart.

1 ¶ Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia procurator dari potest: nam & si pro publica
2 vtilitate exercetur, priuata tamen est. ¶ Ea obligatio, quæ inter dominum & procuratorem consistere solet, mandati actionem parit. aliquando tamen non contrahitur obligatio mandati: sicut euenit cum in rem suam procuratorem præstamus, eóq; nomine iudicatū solui promittimus: nam si ex ea promissione aliquid præsiterimus, non mādati, sed ex vendito si hereditatem vendidimus, vel ex pristina causa mandati agere debemus: vt fit cum fideiussor reum procuratorem dedit.

Hinc vulgò colligunt obligationē esse materiam actionis.

Qui habet vtiles, potest facere procuratorem eum qui habet directas. Bart.

3 ¶ Is cui hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, heredem intra dabit procura-

torem. Sed & dominum pignoris creditor re-
te habet procuratorẽ ad Seruianam. ¶ Porro 4
si vni ex reis credendi constitutum sit, isque
alium in constitutam pecuniam det: non ne-
gabimus posse dare. Sed & ex duobus reis
promittendi alter alterum ad defendendum
procuratorem dabit.

Vnus non potest esse procurator condemna-
ti, & eius cui fit condemnatio. Bart.

¶ Si plures heredes sint, & familiæ herciscun- 5
dæ, aut communi dividundo agatur, pluribus
eundem procuratorem non est permittendum
dare: quoniam res expediri non potest circa
adiudicationes, & condemnationes. plane per-
mittendum dare, si vni coheredi plures here-
des existant. ¶ Reo latitante post litem con- 6
testatam, ita demũ fideiussores eum defende-
re videbuntur, si vel vnus ex his eum pro soli-
do defendat, vel omnes: vel qui ex his vnum
dederint, in quem iudicium transferetur.

Quilibet potest procuratorem cõstituere qui
non reperitur prohibitus. Bart.

XLIII. IDEM libro nono ad Edictum.

MVtus & surdus per eum modum, qui
procedere potest, procuratorem dare
non prohibetur. forsitan & ipsi dantur: non
quidem ad agendum, sed ad administrãdum.
¶ Cum quæretur an alicui procuratorem ha- 1
bere liceat, inspiciendum erit an nõ prohibea-
tur

tur procuratorem dare: quia hoc edictum pro-
2 hibitorium est. " ¶ In popularibus actionibus, " Baro ait in exemplari Biturigum ducis additionẽ. quia qđ nõ est nominatim prohibitum, videtur esse permissum.
vbi quis quasi vnus ex populo agit, defensio-
nem vt procurator præstare cogendus non est.
3 ¶ Is qui curatorem alicui præsenti petat, nõ
aliter audietur nisi adulto consentiente. quòd
si absenti: ratam rem eum habiturum necesse
4 habet dare. ¶ Pœna" non defendentis procu- "
5 ratoris hæc est, vt denegetur ei actio. ¶ Si pro-
curator agat, & præsens sit absentis servus:
Atilicinus ait seruo cauendum, non procura-
6 tori. ¶ Qui non cogitur defendere absentem, cf. l. 1. 2. & 3. ff. de minor.
tamen si iudicatum solui satisfecit defendi
absentis * gratia *: cogendum procuratorem
iudicium accepere, ne decipiatur is qui satis
accepit. nam eos, qui non coguntur rem defen
dere, post satisdationem cogi. Labeo causa co-
gnita temperandum: & si captio actoris sit
propter temporis tractum, iudicium eum acci-
pere cogendum. Quòd si aut adfinitas direm-
pta sit, aut inimicitiæ interceserint, aut bona
absentis possideri cæperint,

XLIIII. VLPIANVS libro septimo "
Disputationum.

VEl si longinquo sit afuturus, vel alia in
sta causa intercesserit:

XLV. PAVLVS libro nono ad Edictum.

NOn cogendum. & Sabinus autẽ nul- cf. l. 35 §. vlt. ff. eo.
las prætoris partes esse ad compellen-

¶ 5

dum defendere, sed ex stipulatu ob rem non defensam agi posse, ac si iustas causas habeat cur iudicium accipere nolit, fideiussores non teneri: quia vir bonus arbitraturus non fuerit vt qui iustam excusationem adferret, defendere cogeretur. Sed & si satis non dedit, sed repromittenti ei creditum est: idem statuendum est. ¶ Qui ita de publico agunt vt & priuatum commodum defendant, causa cognita permittitur procuratorem dare. & postea alius agens exceptione repellitur. 2

Cautio quæ non potest committi non debet interponi. Bart.

Si procuratori opus nouum nuntiatum sit, isque interdicto vtatur, NE EI VIS FIAT AEDIFICANTI: defensoris partes eum sustinere, nec compelli cauere ratam rem dominũ habiturum Iulianus ait. Et si satisfecerit: nõ animaduerto, inquit Iulianus, quo casu stipulatio committatur.

Post litem cõtestatam reus potest facere procuratorem, & pro eo cauere. Bart.

XLVI. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

ET EI QVO NOMINE.

QVi proprio nomine iudicium accepisset, si vellet procuratorẽ dare, in quem actor transferat iudicium: audiri debet, sollemniterque pro iudicatum solui satisdatione cauere. ¶ Ei qui defendit eum, cuius nomine ipse non agat, liberum est vel in vnam

vnam rem defendere. ¶ Qui alium defendit, satisdare cogitur: nemo enim alienæ litis idoneus defensor sine satisdatione intellegitur. 2

¶ Item quæritur, si iudicium acceperat defensor, & actor in integrum restitutus sit: an cogendus sit restitutorium iudicium accipere. & magis placet cogendum. ¶ Procurator vt in ceteris quoque negotijs gerendis, ita & in litibus ex bona fide rationem reddere debet. Itaque quod ex lite consecutus erit siue principaliter ipsius rei nomine, siue extrinsecus ob eam rem: debet mandati iudicio restituere. vsque adeo, vt & si per errorẽ, aut iniuriam iudicis non debitum consecutus fuerit: id quoque reddere debeat. Itẽ contra, quod ob rem iudicatam procurator soluerit, contrario mandati iudicio reciperare debet. pœnam autem, quam ex suo delicto præstitit, reciperare non debet. ¶ Litis impendia bona fide facta vel ab actoris procuratore vel à rei, debere ei restitui æquitas suadet. 3 4

Vnus procurator non potest agere contra alium nisi expressè sit ei mandatum. Bart.

¶ Si duobus mandata sit administratio negotiorum, quorum alter debitor sit mandatoris: an alter cum eo rectè acturus sit? & vtique rectè: non enim ob id minus procurator intellegitur, quòd is quoque cum quo agitur procu- 6

procurator sit.

XLVII. IVLIANVS libro quarto ad Vrseium Ferocem.

QVi duos procuratores omnium rerum suarum reliquit, nisi nominatim præcepit vt alter ab altero pecuniam petat, non videtur mandatum vtrilibet eorum dedisse.

XLVIII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

ITaqs si hoc specialiter mandatum est: tunc excipiente eo cum quo agitur. SI NON MIHI MANDATVM SIT VT A DEBITORIBVS PETEREM: *actorem ita debere replicare,* AVT SI MIHI MANDATVM EST VT A TE PETEREM.

XLVIIII. PAVLVS libro quinquagensimo quarto ad Edictum.

IGnorantis domini condicio deterior per procuratorem fieri non debet.

L. GAIVS libro vicensimo secundo ad Edictum prouinciale.

QVacumque ratione procurator tuus à me liberatus est, id tibi prodesse debet.

Qui potest in integrum restitui, non est idoneus defensor: & restitutio principalis prodest fideiussori.

Bart.

LI. VLPIANVS libro sexagensimo ad Edictũ.

Minor

MInor vigintiquinque annis si defensor existat, ex quibus causis in integrum restitui possit, defensor idoneus nõ est: quia & ipsi & fideiussoribus eius per in integrum restitutionem succurritur. Quoniam tamen defendere est eandem vicem quam reus subire: defensor mariti in amplius quàm maritus facere possit, non est cõdemnandus. Is qui suscepit defensionem, & si locupletissimus est,

LII. PAVLVS libro quinquagensimo septimo ad Edictum.

ET si consularis sit:

LIII. VLPIANVS libro sexagensimo ad Edictum.

NOn videtur defendere, nisi satisdare fuerit paratus.

LIIII. PAVLVS libro quinquagensimo ad Edictum.

NEque femina, neque miles, neque qui reipublicæ causa afuturus est, aut morbo perpetuo tenetur, aut magistratum initurus est, aut inuitus iudicium pati non potest, idoneus defensor intellegitur. ¶ *Tutores qui in aliquo loco administrauerunt, eodem loco & defendi debent.*

Vtilis præfertur directæ. Bart.

LV. VLPIANVS libro sexagensimo quinto ad Edictum.

PRocuratore in rem suam dato præferendus nõ est dominus procuratoris in litem moneud

mouendam, vel pecuniam suscipiendam: qui eam in suo nomine vtiles actiones habet, vtile eas intendit.

LVI. IDEM libro sexagensimo sexto ad Edictum.

AD rem mobilem petendam datus procurator, ad exhibendum rectè aget.

Procurator datus ad agendum, intelligitur ad litem perficiendam. Bart.

LVII. IDEM lib. septuagensimo quarto ad Edictum.

QVi procuratorē dat vt cōfestim agat, is intellegendus est permittere procuratori & postea litem peragere.

¶ *Si quis remisit exceptionem procuratoriam, non poterit ex pœnitentia eam opponere.*

Quæ sit potestas procuratoris.

LVIII. PAVLVS libro septuagensimo primo ad Edictum.

PRocurator, cui generaliter libera administratio rerum commissa est, potest exigere, aliud pro alio permutare,

LVIIII. IDEM libro decimo ad Plautium.

SEd & id quoque ei mandari videtur, vt soluat creditoribus.

LX. IDEM libro quarto Responsorum.

MAndato generali non contineri etiam transactionē decidendi causā interpositam. & ideo si postea is, qui mandauit, transactionem ratam non habuit: non posse eū rep

ad agendum scilicet, nō ad administrandū. Baro.

Sic Flo. rectè. qui dā emendant, deminuēdi ex l. Lucius. §. vl. ff. de adm. tut.

repelli ab actionibus exercendis.

In procuratorem simplicem non fit executio iudicati. secus in defensorem. Bart.

LXI. IDEM libro primo ad Plautium.

PLautius ait: procuratorem damnatum non debere conueniri, nisi aut in rem suā datus esset, aut optulisset se, cum sciret cautū non esse, omnibus placuit. Idem erit obseruandum & si defensoris loco cum satisdatione sisti optulerit.

LXII. POMPONIVS libro secundo ex Plautio.

AD legatum petendum procurator datus si interdicto vtatur aduersus heredem DE TABVLIS EXHIBENDIS: *procuratoria exceptio, quasi non & hoc esset ei mandatum, non obstat.*

Procurator generalis sine libera vel sine speciali mandato non potest vendere nisi res tempore perituras. Bart.

LXIII. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

PRocurator totorum bonorum, cui res administrandæ mandatæ sunt, res domini neque mobiles, vel immobiles, neque seruos sine speciali domini mandatu alienare potest: nisi fructus aut alias res, quæ facilè corrumpi possunt.

Instit. de rer. diuis. §. nihil.

actor scilicet & dispensator.

LXIIII. IDEM libro tertio Regularum.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

IS, cuius nomine defensor exstitit, si ante litem contestatam in præsentia fuerit, & postulet suo nomine litem suscipere: causa cognita audiendus est.

Reuocatio mandati quæ in notitiam iudicis vel aduersarij non venit, iudicium nullum non reddit. Bart.

LXV. IDEM libro singulari de Eurematicis.

SI procuratorem absentem dominus satisdatione releuare velit, litteras suas ad aduersarium derigere debebit, quibus significet quem aduersus eum procuratorem, & in qua causa fecerit: ratúmque se habitarum quod cum eo actum sit. hoc enim casu litteris eius adprobatis velut præsentis procuratorẽ interuenire intellegendum est. Itaque & si postea mutata voluntate procuratorem esse noluerit: tamen iudicium, quo quasi procurator expertus est, ratum esse debet.

Electio facta per procuratorem ita consumit ius eligendi, sicut si facta esset per dominum. Bart.

LXVI. PAPINIANVS libro nono Quæstionũ.

SI is qui Stichum vel Daman, vtrum eorum ipse vellet, stipulatus est: & ratum habeat quòd alterum procuratorio nomine Titius petit: facit vt res in iudicium deducta videatur, & stipulationem consumit.

Procurator

Procurator qui pro euictione promisit, tenetur finito officio. Bart.

LXVII. IDEM libro secundo Responsorum.

PRocurator, qui pro euictione prædiorũ, quæ vendidit, fidem suam adstrinxit, & si negotiAgere desierit, obligationis tamẽ onere prætoris auxilio non leuabitur: nam procurator, qui pro domino vinculum obligationis suscepit, onus eius frustra recusat.

LXVIII. IDEM libro tertio Responsorum.

QVod procurator ex re domini, mandato non refragante stipulatur, inuito procuratore dominus petere potest.

LXVIIII. PAVLVS libro tertio Responsorũ.

PAulus respondit etiam eum, qui ad litem suscipiendam procuratorem dedit, causæ suæ adesse non prohiberi.

Procurator in rem suam ex causa lucratiua debet dominum defendere. Bart.

LXX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

PAter filio suo pupillo tutorẽ dedit Sempronium creditorem suum, is administrata tutela reliquit fratrem suum heredem; qui & ipse decessit, & per fideicommissum nomen debitoris Titio reliquit: eique mandatæ sunt actiones ab heredibus, quæro cum tam tutelæ actio, quàm pecuniæ creditæ ex hereditate Sempronij descendant, an non aliter manda-

Pertinet ad edictũ propositũ §. l. 33.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

ta actio ei detur, quàm si defendat heredes, à quibus ei actiones mandatæ sunt. respondi, debere eum defendere.

LXXI. PAVLVS libro primo Sententiarum.

*l. 33. §. publicè. ff. cod.

ABsens reus causas absentiæ (per) procuratorem reddere potest.

Per liberam personam ius & actionem habitam conseruamus. Bart.

LXXII. IDEM libro primo Manualium.

PEr procuratorem non semper adquirimus actiones sed retinemus: veluti si reũ conueniat intra legitimum tempus, vel si prohibeat opus nouum fieri, vt interdictum nobis vtile sit QVOD VI AVT CLAM. iam & hic pristinum ius nobis conseruet.

Qui paratus est soluere, non cogitur iudicium suscipere. Bart.

LXXIII. IDEM libro singulari de Officio adsessorum.

SI reus paratus sit ante litem contestatam pecuniam soluere, procuratore agente quid fieri oportet? nam iniquum est cogi eum iudicium accipere, propter quod suspectus videri potest qui præsente domino non optulit pecuniam. quid si tunc facultatem pecuniæ non habuit? numquid cogi debeat iudicium accipere? quid enim si & famosa sit actio? Sed hoc constat, vt ante litem contestatam præses iubeat in æde sacra pecuniam deponi: hoc enim fit & in pupillaribus pecuniis. quòd si lis contestata

stata est: hoc omne officio iudicis dirimendum est.

LXXIIII. VLPIANVS libro quarto Opinionum.

NEc ciuitatis actor negotium publicum per procuratorem agere potest.

LXXV. IVLIANVS libro tertio Digestorum.

QVi absentem emptorem eundémque possessorem fundi defendebat, & iudicium nomine eius accipiebat, postulabat à vẽditore fundi vt ab eo defenderetur: venditor desiderabat caueri sibi ratam rem emptorem habiturum: puto eum venditori de rato satisdare debere: quia si fundum agenti restituerit, nihil prohibet dominum rem petere, & cogi venditorem rursus defendere.

Inopia rei non excusat defensorem qui satisdedit: ideo si non defendit, stipulatio committitur. Bart.

LXXVI. IDEM libro quinto ad Minicium.

TItius cum absentem defenderet, satisdedit: & prius quàm iudicium acciperet desiit reus soluendo esse: quam ob causam defensor recusabat iudicium in se reddi oportere. quæro an id ei cauere oporteat. Iulianus respondit, defensor cum satisdedit, domini loco habendus est. nec multum ei præstaturus est prætor, si eum non coëgerit iudicium accipere:

cum ad fideiussores eius iri possit: & hi quidquid præstiterint, à defensore consecuturi sint. Qui exceptiones calumnioſas opponit, non videtur boni viri arbitratu defendere, & ideo ſi pulatio committitur. Bart.

LXXVII. PAVLVS libro quinquagenſimo ſeptimo ad Edictum.

OMnis qui defenditur, boni viri arbitratu defendendus est.

LXXVIII. AFRICANVS libro ſexto Quæſtionum.

ET ideo non potest videri boni arbitratu litem defendere is qui actorem frustrando efficiat ne ad exitum controuersia deducatur. Ad duas res petendas procurator datus si vnam rem petat, exceptione nō excluditur & rem in iudicium deducit.

QVOD[a] CVIVSCVMQVE vniuersitatis nomine vel contra eam agatur. TIT. IIII.

Omne collegium est improbatum, niſi appareat ſpecialiter approbatum.

GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

NEQVE *societas, neque collegium, neque huiusmodi corpus passim omnibus habere*[b] *conceditur: nam & legibus & senatusconsultis & principalibus constitutionibus ea res coërcetur.*[c] *Pauis ad*

[a] Id eſt, de actoribus ſeu ſyndicis vniuerſitatium, qui vice procuratorū funguntur, l. 6. ſ. eod.

[b] Videtur legēdum haberi, vt conſtet ratio latinitatis

[c] l. 1. C. de

admodum in causis concessa sunt huiusmodi corpora: vt ecce vectigalium publicorum sociis permissum est corpus habere: vel aurifodinarum, vel argentifodinarum, & salinarum. Itē collegia Romæ certa sunt, quorum corpus senatusconsultis atque constitutionibus principalibus confirmatum est: veluti pistorum,[b] *& quorundam*[b] *aliorum, & nauiculariorum, qui & in prouinciis sunt.* ¶ *Quibus autē permissum est corpus habere collegij, societatis, siue cuiusque alterius eorum nomine proprium est, ad exemplum reipublicæ habere res cōmunes, arcam communem, & actorem siue syndicū: per quem tanquam in republica quod commuiter agi fierique oporteat, agatur fiat. Quòd si nemo eos defendat: quod eorum commune erit, possideri: & si admoniti non excitentur ad sui defensionem, venire se iussurum procōsul ait. Et quidem non esse actorem vel syndicum tunc quoque intellegimus, cum is absit, aut valetudine impedietur, aut inhabilis sit ad agendum. Et si extraneus defendere velit vniuersitatem, permittit proconsul, sicut in priuatorum defensionibus obseruatur: quia eo modo melior condicio vniuersitatis fit.*

Actor vniuersitatis non dicitur actor singulorum.

VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

SI municipes vel aliqua vniuersitas ad agendum det actorem, non erit dicendum

[b] monopolia. l. 1. 2. & 3. de col. illic. Μαγνήτων. habent libri βασιλικ. vt & alio loco ἀγοραστῶν.

[c] Quid nō diuinabat legēdum codicariorum. ſed fides Florētina & Græcorū librorum repugnat.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. ФРАНКА

quasi à pluribus datum sic haberi, hic enim pro republica vel vniuersitate interuenit, non pro singulis.

III. IDEM libro nono ad Edictum.

NVlli permittetur nomine ciuitatis vel curiæ experiri, nisi ei cui lex permittit aut lege cessante ordo dedit, cum duæ partes adessent aut amplius quàm duæ.

IIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

PLanè vt duæ partes decurionum adfuerint, is quoque, quem decreuerint, numerari potest.

V. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

ILlud notandum Pomponius ait, quod & patris suffragiũ filio proderit, & filij patri.

VI. PAVLVS libro nono ad Edictum.

ITem eorum, qui in eiusdem potestate sunt. quasi decurio enim hoc dedit, nõ quasi domestica persona. Quod * & * in honorum petitione erit seruandum: nisi lex municipij vel perpetua consuetudo prohibeat.

Quod fit ab his qui habent authoritatem à concilio, videtur fieri à concilio.

¶ Si decuriones decreuerunt actionem per eum mouendam, quem duumuiri elegerint: is videtur ab ordine electus, & ideo experiri potest. parui enim refert ipse ordo elegerit, an is cui ordo negotium dedit. Sed si ita decreuerint, vt quæcunque incidisset cõtrouersia, eius pe-

tendæ negotium Titius haberet: ipso iure id decretum nullius momenti esse: quia non possit videri de ea re, quæ adhuc in controuersia non sit, decreto datam persecutionem. Sed hodie hæc omnia per syndicos solent secundum 2 locorum consuetudinem explicari. ¶ Quid si actor datus, postea decreto decurionum prohibitus sit? an exceptio ei noceat? & puto sic hoc accipiendum, vt ei permissa videatur, cui & permissa durat.

Actor vniuersitatis debet defendere: & de rato cauere si dubitatur de mandato. Bart.

¶ Actor vniuersitatis si agat, compellitur 3 etiam defendere: non autem compellitur cauere de rato. Sed interdum si de decreto dubitetur, puto interponendam & de rato cautionẽ. Actor itaque iste procuratoris partibus fungitur: & iudicati actio ei ex edicto non datur, nisi in rem suam datus sit: & constitui ei potest. Ex isdem causis mutandi actoris potestas est: ex quibus etiam procuratoris. Actor etiã filius familias dari potest.

Sicut vniuersitas potest agere, ita potest conueniri.

VII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SIcut municipium nomine actionem prætor dedit, ita & aduersus eos iustissimè edicendum putauit. Sed & legato qui in negotium publicum sumptum fecit puto dandam

actionem in municipes. ¶ Si quid vniuersitati debetur, singulis non debetur: nec quod debent vniuersitas, singuli debent. ¶ In decurionibus vel aliis vniuersitatibus nihil refert vtrum omnes idem maneāt, an pars maneat, vel omnes mutati sint. Sed si vniuersitas ad vnum redit, magis admittitur posse eum conuenire & conuenire cum ius omnium in vnum recciderit, & si et nomen vniuersitatis.

"hoc pulchrè explicatur in l. proponebatur .j. de iudic.

"Invulga. incipit, ciuitates.

Si non reperiuntur res mobiles & immobiles peruenitur ad nomina debitorum. Bart.

VIII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

CIuitates si per eos qui res earum administrant nō defendūtur: nec quicquam est corporale reipublicæ quod possideatur: per actiones debitorum ciuitatis, agentibus satisfieri oportet.

Contra ciuitatem vel municipium potest agi diuisorio iudicio. Bart.

VIIII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI tibi cum municipibus hereditas communis erit: familiæ herciscūdæ iudicium inter vos redditur. Idémque dicendum est in finium regundorum, & aquæ pluuiæ arcendæ iudicio.

X. PAVLVS libro primo Manualium.

COnstitui potest actor etiā ad operis nouæ nuntiationē, & ad stipulationes interponendas: veluti legatorum, damni infecti, iudicatum solui: quamuis seruo potius ciuitatis caueri debeat. sed & si actori cautū fuerit, vtilis actio administratori rerum ciuitatis dabitur.

"Directa autē si seruo cautū sit.

DE NEGOTIIS GESTIS. TIT. V.

VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

HOC "edictum necessarium est: quoniam magna vtilitas absentium versatur ne indefensi rerum possessionem aut venditionem patiantur, vel pignoris distractionem, vel pœnæ committendæ actionem, vel iniuriarem suam amittant.

"Cōmendatio edicti. instit. de obl. ex cōtr. §. 1.

Inter gerentem & eum cuius negotia geruntur, datur actio negotiorum gestorum vtrique. Bar.

II. GAIVS lib. tertio ad Edictum Prouinciale.

SI quis absentis negotia gesserit licet ignorantis: tamen quidquid vtiliter in rē eius impenderit, vel etiam ipse se in †re absentis alicui obligauerit: habeat eo nomine actionē. Itaque eo casu vtro citróque nascitur actio, quæ appellatur negotiorum gestorum. Et sanè sicut æquum est ipsum actus sui rationē reddere: & eo nomine condemnari quidquid vel non vt oportuit gessit, vel ex his negotiis retinet: ita ex diuerso iustum est si vtiliter gessit

Recitatio edicti paraphrastica. †rem

præstari ei quidquid eo nomine vel abest ei, vel afuturum est.

Edictum & eius interpretatio.

III. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

A*It prætor*, SI QVIS NEGOTIA ALTERIVS SIVE QVIS NEGOTIA, QVAE CVIVSQVE CVM IS MORITVR FVERINT, GESSERIT: IVDICIVM EO NOMINE DABO. *Hæc verba* SI QVIS", *sic sunt accipienda*, SIVE QVAE: *nam & mulieres negotiorum gestorum agere posse & conueniri non dubitatur*: NEGOTIA *sic accipe: siue vnum siue plura.* ALTERIVS *inquit. & hoc ad vtrumque sexum refertur.* ¶ *Pupillus anè si negotia gesserit, post rescriptum Diui Pij etiam conueniri potest in id quod factus est lopletior. agendo autem compensationem eius "quod gessit patitur. Et si furiosi negotia gesserim: competit mihi aduersus eũ negotiorum gestorum actio. Curatori autem furiosi vel furiosæ aduersus eum eámue dandam actionem Labeo ait.*

[a] l. 1. de verbo. signi.

[b] l. 3. j. com mod.

[c] solidi.

Statutum super verbo nõ porrigitur ad illud quod secundum fictionem inducitur: nisi specialiter exprimatur. Bart.

¶ *Hæc verba*, SIVE QVIS NEGOTIA, QVAE CVIVSQVE CVM IS MORITVR FVERINT, GESSERIT: *significant illud tẽpus, quo quis post mortem alicuius negotia gessit. de quo fuit necessarium edicere: quo*

quoniam neque testatoris iam defuncti, neque heredis qui nondum adiit, negotium gessisse videtur. Sed si quid accessit post mortem, vt puta partus, & fetus, & fructus, vel si quid serui adquisierint: & si {ex) his verbis nõ continentur, pro adiecto tamẽ debent accipi. Hæc autem actio cum ex negotio gesto oriatur, & heredi & in heredem competit.

Contra executorem datum à prætore competit hæc actio in eo quod dolo fecit. Bart.

3 ¶ *Si * exsecutor à prætore in negotio meo datus dolum mihi fecerit, dabitur mihi aduersus eum actio *. Interdum in negotiorũ gestorum actione Labeo scribit dolum solummodo versari: nam si affectione coactus nebona mea distrahantur negotiis te meis optuleris: æquissimum esse dolum dumtaxat te præstare. quæ sententia habet æquitatem.*

Hæc actio datur contra gestorem etiam ex necessitate vera vel putatiua. Bar.

4 ¶ *Hac actione tenetur non solùm is qui spõte & nulla necessitate cogente immiscuit se negotiis alienis & ea gessit: verùm & is qui aliqua necessitate vrguente vel necessitatis suspicione gessit.*

Mandatum verum Titij vel putatiuũ domini, non impedit actionem negotiorum gestorum contra dominum.

5 ¶ *Apud Marcellum libro secundo digestorum quæritur, si cum proposuissem negotia Titij*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Titij gerere, tu mihi mandaueris vt geram: an vtrq; actione vti possim. & ego puto vtrãque locum habere: quemadmodum ipse Marcellus scribit si fideiussorem accepero negotia gesturus: nã & hic dicit aduersus vtrumque esse actionem.

IIII. IDEM libro quadragensimo quinto ad Sabinum.

Sed videamus an fideiussor hic habere aliquam actionem possit. & verum est negotiorum gestorum eum agere posse, nisi donandi animo fideiusserit.

Falsa opinio domini non impedit hãc actionem contra verum dominum. Bar.

V. IDEM libro decimo ad Edictum.

Item si cum putaui à te mihi mandatum negotia gesta: & hic nascitur negotiorum gestorum actio, cessante mãdati actione. Idem est etiam si pro te fideiussero dum puto mihi à te mandatum esse. Sed & si cum putaui Titij negotia esse cum essent Sempronij, ea gessi: solus Sempronius mihi actione negotiorum gestorum tenetur.

Actio competens, cõtra eum ad quem spectat negotium cura & solicitudine, non impedit oriri actionem contra eum ad quem negotium pertinet re ipsa. Bar.

VI. IVLIANVS lib. tertio Digestorũ scribit.

Si pupilli tui negotia gessero non mandatu tuo, sed ne tutelæ iudicio tenearis: negotiorum

tiorum gestorum te habebo obligatum. sed & pupillum: modo si locupletior fuerit factus.

Obligatio procuratoris non impedit actionem oriri contra dominum.

1 ¶ Item si procuratori tuo mutuam pecuniam dedero tui contemplatione vt creditorẽ tuum vel pignus tuum liberet: aduersus te negotiorum gestorum habebo actionem. aduersus eum cum quo contraxi nullam. Quid tamen si à procuratore tuo stipulatus sum? potest dici superesse mihi aduersus te negotiorum gestorum actionem: quia ex abundanti hanc stipulationem interposui.

Mandatum factum ab alio mei causa, mihi actionem negotiorum gestorum non tollit. Bart.

2 ¶ Si quis pecuniam vel aliam quandam rem ad me perferendã acceperit: quia meũ negotiũ gessit, negotiorũ gestorum mihi actio aduersus eum cõpetit. Sed & si quis negotia mea gessit non mei cõtemplatione sed sui lucri causa: Labeo scripsit suum eum potius quàm meũ negotium gessisse: qui enim deprædandi causa accedit, suo lucro non meo commodo studet. sed nihilo minus immo magis & is tenebitur negotiorum gestorum actione. Ipse tamen si circa res meas aliquid impenderit: non in id quod ei abest, quia improbe at negotia mea accessit, sed in quod ego locupletior factus sum habet contra me actionem.

Qui

Quatenus negotium spectat ad gerentem actio ista non oritur: sed inquantum spectat ad alium oritur.

¶ *Si quis ita simpliciter versatus est, vt suum negotium in suis bonis quasi meum gesserit: nulla ex vtroque latere nascitur actio: quia nec fides bona hoc patiatur. Quòd si & suum & meum quasi meum gesserit: in meum tenebitur. nam & si cui mandauero vt meum negotium gerat, quod mihi tecum erat commune: dicendum esse Labeo ait si ex tuum gesserit sciens, negotiorum gestorum eum tibi teneri.*

Error in persona gestoris non impedit nasci neg. gest. actionem. Bart.

¶ *Si quis quasi seruus meus negotium meum gesserit, cum esset vel libertus vel ingenuus, dabitur negotiorum gestorum actio.*

Gerens negotia filij vel serui.

¶ *Sed si ego tui filij negotia gessero vel serui: sic videamus an tecum negotiorum gestorum habeam actionem, & mihi videtur verum quod Labeo distinguit, & Pomponius libro vicensimo sexto probat: vt si quidem contemplatione tui negotia gesserim peculiaria, tu mihi tenearis. quòd si amicitia filij tui vel serui, vel eorum contemplatione: aduersus patrem vel dominum de peculio dumtaxat dandam actionem. Idemq; est & si sui iuris esse eos putaui. Nam & si seruum non necessarium emero filio tuo & tu ratum habueris: nihil agitur ratihabitione. Eodem loco Pomponius scribit hoc adiecto: quòd putat & si nihil sit in peculio, quoniam plus patri domino debetur, & in patrem dandam actionem in quantum locupletior ex mea administratione factus sit.*

Contra eum ad quem spectat verè negotium, competit hæc actio, non inspecta falsa opinione gerentis. Bart.

6 ¶ *Sed si hominis liberi qui tibi bona fide seruiebat negotia gessero: siquidem putans tuum esse seruum gessi: Pomponius scribit earum rerum peculiarium causa quæ te sequi debet, tecum mihi fore negotiorum gestorum actionem: earum verò rerum quæ ipsum sequuntur, non tecum sed cum ipso. Sed si liberum sciens: earum quidem rerum quæ eum sequuntur, habebo aduersus eum actionem: earum verò quæ te sequuntur, aduersus te.*

Expensa facta ne res pereat, repetitur ab eo ad quem res spectat, non inspecta falsa opinione gerentis. Bar.

7 ¶ *Si Titij seruum putans qui erat Sempronij, dedero pecuniam ne occideretur: vt Pomponius ait, habebo negotiorum gestorum aduersus Sempronium actionem.*

Si negotium geritur nomine eius ad quem non spectat, ex eius ratihabitione negotium dicitur pertinere ad eum.

8 ¶ *Item quæritur apud Pedium libro septimo: si Titium quasi debitorem tuum extra iudicium admonuero, & is mihi soluerit cum debitor non*

non esset: túque postea cognoueris & ratũ habueris: an negotiorum gestorum actione me possis conuenire. Et* ait* dubitari posse: quia nullum negotium tuum gestum est cum debitor tuus non fuerit. sed ratihabitio, inquit, facit tuum negotium. & sicut ei à quo exactũ est, aduersus eum datur repetitio qui ratum habuit: ita & ipsi debebit post ratihabitionem aduersus me competere actio. sic ratihabitio constituet tuum negotium quod ab initio tuum non erat, sed tua contemplatione gestum. ¶ Idem ait si Titij debitorem, cui te heredem putabam cũ esset Seius heres, cõuenero similiter & exegero: mox tu ratum habueris esse mihi aduersus te, & tibi mutuam negotiorum gestorum actionem. Atquin alienum negotium gestum est: sed ratihabitio hoc conciliat, quæ res efficit vt tuum negotiũ gestum videatur, & à te hereditas peti possit. Quid ergo, inquit Pedius, si cum te heredem putarem insulam fulsero hereditariam, túque ratum habueris: an sit mihi aduersus te actio? Sed non fore ait; cum hoc facto meo alter sit locupletatus, & alterius re ipsa gestum negotium sit: nec possit quod alij adquisitum est ipso gestu, hoc tuum negotium videri.

Gestor tenetur de neglectis si alius erat gesturus: item si à se nõ exigit: secus si non exigit ab alio: nisi esset de illis personis quæ possunt agere sine mandatu. Bart.

Vid

30 ¶ Videamus in persona eius qui negotia administrat, si quædam gessit quædam non: contemplatione tamen eius alius ad hæc non accessit, & si vir diligens, quod ab eo exigimus, etiam ea gesturus fuit: an dici debeat negotiorum gestorum eum teneri & propter ea quæ non gessit: quod puto verius. Certè si quid à se exigere debuit, procul dubio hoc ei imputabitur. quamquam enim hoc ei imputari non possit cur alios debitores non conuenerit: quoniam conueniendi eos iudicio facultatem nõ habuit qui nullam actionem intendere potuit: tamen à semetipso cur non exegerit, ei imputabitur. & si forte non fuerit vsurarium debitum, incipit esse vsurarium: vt Diuus Pius Flauio Longino rescripsit: nisi forte, inquit, vsuras ei remiserat.

VII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

QVia tantundẽ in bonæ fidei iudiciis officium iudicis valet, quantum in stipulationẽ nominatim eius rei facta interrogatio.

VIII. VLPIANVS lib. decimo ad Edictum.

SI autem is fuit qui negotia administrauit, à quo mandatum non exigebatur: posse ei imputari cur oblata de rato cautione eum non conuenit: si modo facile ei fuerit satisdare. certè in sua personæ indulgendum est. & ideo si ex causa fuit obligatus quæ certo tempore

sniebatur, & tempore liberatus est: nihilo minus negotiorum gestorum actione erit obligatus. Idem erit dicendum & in ea causa, ex qua heres non " tenetur, vt Marcellus scribit.

" tenere-tur,

Gestor tenetur totum reddere quod ad se peruenit.

¶ Item si fundum tuum vel ciuitatis per obreptionem petiero negotium tuum vel ciuitatis gerens, & amplius quàm oportuit fructus fuero consecutus: debebo hoc ipsum tibi vel reipublicæ præstare, licet petere non potuerim. 1

Sententia lata super exceptione inducit exceptionem rei iudicatæ, si illud postea per modum actionis proponitur. Vart.

¶ Si quocumque modo ratio compensationis habita non est à iudice: potest contrario iudicio agi. Quòd si post examinationem reprobatæ fuerint pensationes: verius est quasi re iudicata, amplius agi contrario iudicio nõ posse, quia exceptio rei iudicatæ opponenda est. 2

Prohibitio impedit hanc actionẽ oriri contra prohibentem socium, non contra alium non prohibentem.

¶ Iulianus libro tertio tractat, si " ex duobus socijs alter me prohibuerit administrare alterum an aduersus eum qui non prohibuit, habeam negotiorum gestorum actionem. mouetur eo quòd si data fuerit aduersus eum actio, necesse erit & eum pertingi qui vetuit. Sed & illud esse iniquum, eum qui non prohibuit, 3

" in vulgat. incipit 1. si ex duobus.

alieno facto liberari: cum si mutuã pecuniam alteri ex socijs prohibente socio dedissem, vtique eum obligarem. & puto secundum Iulianum debere dici superesse contra eum qui non prohibuit, negotiorũ gestorũ actionem: ita tamen vt is qui prohibuit, ex nulla parte neque per socium neque per ipsum aliquid damni sentiat.

Vis ratihabitionis.

VIIII. SCAEVOLA lib. primo Quæstionum.

POmponius scribit si negotium à te quamuis malè gestum probauero: negotiorum tamen gestorum te mihi non teneri. Videndum ergo ne in dubio hoc an ratum habeam, actio negotiorum gestorum pendeat: nam quomodo cum semel cœperit nuda voluntate tolletur? sed superius ita verum se putare si dolus malus à te absit. Scæuola: immo puto & si comprobem, adhuc negotiorum gestorum actionem esse. sed eo dictum te mihi non teneri, quòd reprobare non possim semel probatum: & quemadmodum quod vtiliter gestum est necesse est apud iudicem pro rato haberi: ita omne quod ab ipso probatum est. Ceterum si vbi probaui non est negotiorum actio: quid fiet si à debitore " nec exegerit & probauerim, quemadmodum recipiam? Item si vendiderit? ipse denique si quid impendit, quemadmodum recipiet? nã vtique mandati non est: erit igitur & post ratihabitionẽ negotiorũ gestorũ actio. 2

" in archetypo est, de Fitore. per digãma Æolicũ. Taurel. in adnotat.

X. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SEd an vltro mihi tribuitur actio sumptuũ quos feci? & puto competere: nisi specialiter id actum est vt neuter aduersus alterum habeat actionem.

Sufficit negotium vtiliter esse gestum respectu domini, licet effectum vtilem non habuerit.

¶ Is autem qui negotiorum gestorum agit, non solum si effectum habuit negotiũ quod gessit, actione ista vtetur: sed sufficit si vtiliter gessit & si effectum non habuit negotium. & ideo si insulam fulsit vel seruum ægrum curauit: etiam si insula exusta est vel seruus obiit, aget negotiorum gestorum: idq; & Labeo probat. Sed vt Celsus refert, Proculus apud eum notat non semper debere dari. quid enim si eam insulam fulsit quã dominus quasi impar sumptui dereliquerit vel quam sibi necessariã non putauit? onerabit, inquit, dominum secundum Labeonis sententiam, cum vnicuique liceat & damni infecti nomine rem derelinquere. Sed istam sententiam Celsus eleganter deridet: is enim negotiorum gestorum, inquit, habet actionem, qui vtiliter negotia gessit: non autem vtiliter negotia gerit qui rem non necessariam vel quæ oneratura est patremfamilias, adgreditur. iuxta hoc est & quod Iulianus scribit: eum qui insulam fulsit vel seruum ægrotum

ægrotum curauit, habere negotiorum gestorum actionem si vtiliter hoc faceret, licet euentus non sit secutus. Ego quæro quid si putauit se vtiliter facere, sed patrifamilias non expediebat? dico hunc non habiturum negotiorum gestorum actionem: vt enim euentum non spectamus," debet vtiliter esse cœptum.

" vide hîc in glossã elegãtem Boetij sententiam.

Ob insolitum negotium venit casus.

XI. POMPONIVS libro vicensimo primo ad quintum Mucium.

SI negotia absentis & ignorantis geras: & culpam & dolũ præstare debes. sed Proculus, interdum etiam casum præstare debere: veluti si nouum negotium quod non sit solitus absens facere, tu nomine eius geras: veluti venales nouicios coëmendo vel aliquam negotiationem ineundo. nam si quid damnum ex ea re secutum fuerit, te sequetur: lucrũ verò absentem. quod si in quibusdam lucrum factum fuerit in quibusdam damnum: absens pensare lucrum cum damno debet.

Qui succedit ex lege Cornelia, vel per occupationem peculij, habet hanc actionem.

XII. VLPIANVS lib. x. ad Edictum.

SVccessori eius cuius fuerunt negotia qui apud hostes decessit, hæc actio danda erit. Sed si filiusfamilias militis defuncti testamento facto gessit: similiter erit danda actio. Sicut

autem in negotiis viuorum gestis sufficit vtilitas negotium gestum: ita & in bonis mortuorum licet diuersus exitus sit.

Gestor non tenetur de casu, nisi præcedat culpa. Est autem culpa retinere pecuniam debitam creditoribus ream habet solutioni paratam. Bart.

XIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

DEbitor meus cui mihi quinquaginta debebat, decessit: huius hereditatis curationem suscepi, & impendi decem. deinde redacta ex venditione rei hereditariæ centum in arca reposui. hæc sine culpa mea perierunt. quæsitum est an ab herede, qui quandoque extitisset: vel creditam pecuniam quinquaginta petere possim, vel decem quæ impendi. Iulianus scribit in eo verti quæstionem, vt animaduertamus an iustam causam habuerim seponendorum centum: nam si debuerim & mihi & ceteris hereditariis creditoribus soluere: periculum non solum sexaginta sed & reliquorum quadraginta (milium) me præstaturum: decem tamen quæ impenderim retenturum, id est sola nonaginta restituenda. Si verò iusta causa fuerit propter quã integra centum custodirentur: veluti si periculũ erat ne prædia in publicum cõmitterẽtur, ne pœna traiecticiæ pecuniæ augeretur, aut ex cõpromisso cõmitteretur: non solum decem quæ in hereditaria nego-

a vt fieri solebat. l. si quis instituatur. ff. de hæred. insti.

negotia impenderim, sed etiam quinquaginta quæ mihi debita sunt, ab herede me consequi posse.

XIIII. VLPIANVS lib. decimo ad Edictum.

SI filiusfamilias negotia gessisse proponatur: æquissimum erit in patrem quoque actionem dari: siue peculiũ habet siue in rem patris sui vertit. & si ancilla, simili modo.

Vbi est vnus quasi contractus, inspicimus initium: vbi sunt plures, cuiusq; per se initium inspicimus. Bart.

XV. PAVLVS libro nono ad Edictum.

POmponius libro vicensimo sexto in negotiis gestis initio cuiusque temporis cõditionem spectandam ait. quid enim, inquit, si pupilli negotia cœperim gerere, & inter moras pubes factus sit? vel seruus aut filiusfamilias: & interea liber aut paterfamilias effectus sit: hoc ego verius esse didici: nisi si ab initio quasi vnius negotiũ gesturus accessero, deinde alio animo ad alterũ accessero eo tẽpore, quo iam pubes vel liber vel paterfamilias effectus est. hic enim quasi plura negotia gesta sunt: & pro qualitate personarum & actio formatur, & condemnatio moderatur.

XVI. IDEM lib. septimo ad Plautium.

SEd & cum aliquis negotia mea gerit: non multa negotia sunt sed vnus contra

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ім. І. МАКУШКОВА

ctus: nisi si ab initio ad vnum negotium accesserit: vt finito eo discederet: hoc enim casu si bona voluntate aliud quoque adgredi cœperit, alius contractus est.

Seruus qui gessit postea liber factus.

XVII. VLPIANVS libro trigensimo quinto ad Edictum.

EVm actum quæri quis in seruitute egit, manumissus non cogitur reddere. Planè si quid conexum fuit vt separari ratio eius quod in seruitute gestum est, ab eo quod in libertate gessit, non possit: constat venire in iudicium vel mandati vel negotiorum gestorum & quod in seruitute gestum est. Denique si tempore seruitutis aream emerit, & in ea insulam ædificauerit, eaq; corruerit: deinde manumissus fundum locauerit: sola locatio fundorum in iudicio negotiorum gestorum deducetur: quia ex superioris temporis administratione nihil amplius iudicio deduci potest quàm id sine quo ratio libertatis tempore administratorum negotiorum expediri non potest.

XVIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

PRoculus & Pegasus bonam fidem eum qui in seruitute gerere cœpit, præstare debere aiunt. ideoq; quantum si alius eius negotia gessisset seruare potuisset, tantum eum qui à semetipso non exigerit, negotiorum gestorum actione præstaturum si aliquid habuit in pecu-

ûn peculio, cuius retentione id seruari potest. Idem Neratius.

XVIIII. IDEM libro secundo ad Neratium.

ADquin natura debitor fuit etiam si in peculio nihil habuit: & sibi postea soluere debet in eodem actu perseuerans: sicut is qui temporali actione tenebatur, etiam post tempus exactum negotiorum gestorum actione id præstare cogitur. ¶ Scæuola noster ait putare se quod Sabinus scribit, debere A CAPITE RATIONEM REDDENDVM sic intellegi, vt appareat quid reliquum fuerit tunc cum primum liber esse cœperit: non vt dolum aut culpam in seruitute admissam in obligationem reuocet. itaque si inueniatur vel malo more pecunia in seruitute erogata, liberabitur.

Vulgata editio habet Atqui.

Necessitas vera vel putatiua impedit actionẽ mandati, non autem negotiorũ gestorum. Bart.

2 ¶ Si libero homini qui bona fide mihi seruiebat, mandem vt aliquid agat, non fore cum eo mandati actionem Labeo ait: quia non libera voluntate exsequitur rem sibi mandatam sed quasi ex necessitate seruili. erit igitur negotiorum gestorum actio: quia & gerendi negotij mei habuerit affectionem, & is fuit quẽ obligare possem.

Negotiorum gestor potest ignoranter rem domini vsucapere. Bart.

Consiliũ subtile & iustum.

¶ *Cum me absente negotia mea gereres, imprudens rem meam emisti & ignorans vsucepisti: mihi negotiorum gestorum vt restituas obligatus non es. sed si antequam vsucapias cognoscas eam meam esse: subicere debes aliquem qui a te petat meo nomine: vt & mihi rem & tibi stipulationem euictionis cõmittat. nec videris dolum malum facere in hac subiectione: ideo enim hoc facere debes ne actione negotiorum gestorum teneare.*

In actione neg. gest. directa & contraria habetur ratio vsuraturn. Bart.

¶ *Non tantum sortem verumetiam vsuras ex pecunia aliena perceptas negotiorum gestorum iudicio præstabimus: vel etiam quas percipere potuimus. Contra quoque vsuras, (quas) præstavimus vel quas ex nostra pecunia percipere potuimus quam in aliena negotia impendimus, seruabimus negotiorũ gesterum iudicio.*

Gerenti negotia captiui competit actio contra eum si reuertatur, vel contra heredes eius. Bart.

¶ *Dum apud hostes esset Titius negotia eius administraui: postea reuersus est, negotiorum gestorum mihi actio competit.: etiam si eo tempore quo gerebantur dominum non habuerunt.*

XX.

XX. VLPIANVS lib. decimo ad Edictum.

SIn autem apud hostes cõstitutus decesit: & successori & aduersus successorem eius negotiorum gestorum dErecta & contraria competit.

Quod vnus pro alio redimendo cogitur soluere, recuperat hac actione. Bart.

XXI. PAVLVS libro nono ad Edictum.

NAm & Seruius respondit, vt est relatũ apud Alfenum libro trigensimo nono Digestorum, cum à Lusitanis tres capti essent, & vnus ea condicione missus vti pecuniam pro tribus adferret, & nisi rediisset vt duo pro eo quoque pecuniam darent: isque reuerti noluisset, & ob hanc causam illi pro tertio quoque pecuniam soluissent: {Seruius respondit) æquum esse, prætorem in eum reddere iudicium.

In negotiis hereditariis non inspicitur persona heredis: sed oritur obligatio tanquam cuiuslibet essẽt negotiũ. Bart.

1 ¶ *Qui negotia hereditaria gerit, quodammodo sibi hereditatem, seq; ei obligat. ideoq; nihil refert an etiã alius heres existat: quia id æs alienũ cum ceteris hereditariis oneribus*
2 *ad eum transit.* ¶ *Si viuo Titio negotia eius administrare cœpi, intermittere mortuo eo nõ debeo. noua tamen inchoare necesse mihi non*

est

est, vetera explicare ac conseruare necessariũ est: & accidit cum alter ex sociis mortuus est. nam quæcumque prioris negotij explicandi causa gerentur, nihilum refert quo tẽpore consummentur, sed quo tempore inchoarentur.

Qui negotia aliena gerit per alium, hac actione tenetur ac si ipse gessisset. Bart.

¶ *Mandatu tuo negotia mea Lucius Titius gessit: quod is non recte gessit, tu mihi actione negotiorum gestorum teneris non in hoc tantum vt actiones tuas præstes, sed etiam quòd imprudẽter eũ elegeris: vt quicquid detrimẽti neglegẽtia eius fecit, tu mihi præstes.*

Ex eo ex quo quis debet puniri nõ debet præmium consequi. Bart.

XXII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

SIue hereditaria negotia siue ea quæ alicuius essent gerens aliquis, necessariò rem emerit: licet ea interierit, poterit quod impenderit iudicio negotiorum gestorum consequi. veluti si frumentum aut vinum familiæ parauerit, idq; casu quodam interierit: fortè incendio, ruina. Sed ita scilicet hoc dici potest, si ipsa ruina vel incendium sine vitio eius acciderit: nam cum propter ipsam ruinam aut incendium damnandus sit, absurdum est eũ istarum rerum nomine quæ ita consumptæ sunt quicquam consequi.

XXIII.

Contraria actio.

XXIII. PAVLVS lib. vicensimo ad Edictum.

SI quis negotia aliena gerens indebitum exegerit: restituere cogitur. de eo autem quod indebitum soluit, magis est vt sibi imputare debeat.

Per solutionem factam gestori non liberatur soluens, nec dominium acquiretur creditori, nisi ratihabitione sequuta. Bart.

XXIIII. IDEM libro vicensimo quarto ad Edictum.

SI ego hac mente pecuniam procuratori dem vt ea ipsa creditoris fieret: proprietas quidem per procuratorem non adquiritur. potest tamen creditor etiam inuito me ratum habendo, pecuniam suam facere: quia procurator in accipiendo creditoris dũtaxat negotium gessit. & ideo creditoris ratihabitione liberor.

XXV. IDEM libro vicensimo septimo ad Edictum.

SI quis negotia aliena gerens, plus quàm oportet impenderit: reciperaturum eũ id quod præstari debuerit.

Officiales publici licet respectu reipub. alteri pro altero teneatur, non tamen respectu priuati ad quem negotium rei gestum spectat. Bart. ℭ. l. Lucius. §. Semproni. ff. de admi. tut.

XXVI. MODESTINVS libro primo Responsorum.

CVm alicui ciuitati per fideicommissum restitui iussa esset hereditas, magistratus actores

actores horum bonorum Titium & Seium ei Caium idoneos creauerunt. postmodum hi actores inter se diuiserunt administrationem bonorum: idq; egerunt sine auctoritate & sine consensu magistratuum. post aliquot tempus testamentum, per quod restitui ciuitati hereditas fideicommissa esse, irritum probatum est pro tribunali: atque ita ab intestato Sempronius legitimus heres defuncti extitit: sed ex his actoribus vnus non soluendo accessit, & nemo heres eius extitit. Quæro, si Sempronius conueniet actores horum bonorum, periculum inopis defuncti ad quos pertinet? Herennius Modestinus respondit, quod ab vno ex actoribus ob ea quæ solus gessit, negotiorum gestorũ actione seruari non potest, ad damnum eius cui legitima hereditas quæsita est pertinere.

Gestor expensas voluptarias non repetit. Bart.

XXVII. IDEM libro secundo Responsorum.

"id est, maioris 25. an.

EX duobus fratribus vno quidem sue" ætatis alio verò minore annis, cum haberent communia prædia rustica, maior frater in saltu communi habenti habitationes paternas ampla ædificia ædificauerat: cúmque eundem saltum cum fratre diuideret, sumptus sibi quasi re meliore ab eo facta desiderabat fratre minore iam legitimæ ætatis constituto. Herennius Modestinus respondit, ob sumptus nulla re vrguente, sed voluptatis causa factos eum de quo quæritur, actionem" non habere.

"Nec hãc, nec indebiti. l. Nesennius. j. eo.

Expensæ factæ causa pietatis non repetuntur. Bart.

I ¶ Titium, si pietatis respectu sororis aluit filiam: actionem hoc nomine contra eam non habere respondi.

Pro eo pro quo quis obligatus est, agit hac actione antequam soluat. Bart.

XXVIII. IAVOLENVS lib. octauo ex Cassio.

SI quis mandatu Titij negotia Seij gessit, Titio mandati tenetur: lisq; æstimari debet quanto Seij & Titij interest. Titij autem interest quantum is Seio præstare debet, Qui vel mandati vel negotiorum gestorũ nomine obligatus est. Titio autem actio competit cum eo cui mandauit aliena negotia gerenda, & antequam ipse quicquam domino præstet: quia id ei abesse videtur in quo obligatus est.

cc. l. facere. j. fol. matrim.

Gestum nomine ventris deuoluitur in actionem tutelæ posthumo nato. Bart.

XXVIII. CALLISTRATVS libro tertio Edicti monitorij.

CVm pater testamento postumo tutorem dederit, is q; tutelam interim administrauerit nec postumus natus fuerit: cum eo non tutelæ sed negotiorum gestorum erit agendum. quòd si natus fuerit postumus, tutelæ erit actio: & in eam vtrúque tẽpus veniet: & quo

anteq

*Tunc enim habetur pro nato.

antequam * *nasceretur infans gessit, & quo posteaquam natus sit.*

Sicut inter collegas coæqualis potestatis est actio neg. gest. ita si sunt potestatis inæqualis. Bart.

XXX. IVLIANVS libro tertio Digestorum.

EX facto quærebatur: quendam ad siliginem emendam curatorem decreto ordinis constitutum: eidem alium subcuratorem constitutum siliginem miscendo corrupisse: atque ita pretium siliginis quæ in publicum empta erat, curatori adflictum esse: quaq; actione curator cum subcuratore experiri possit & consequi id vt ei saluum esset, quod causa eius damnum cepisset. Valerius Seuerus respondit, aduersus contutorem negotiorum gestorum actionem tutori dandam. Idem respōdit vt magistratui aduersus magistratum eadem actio detur: ita tamen si non sit conscius fraudis. Secundum quæ etiam in subcuratore idem dicendum est.

Ex facto procuratoris datur vtilis institoria contra dominum. Bart.

XXXI. PAPINIANVS libro secundo Respons.

Ct. l. 13. §. eo.

LIberto vel amico mandauit pecuniam accipere mutuam: cuius litteras creditor secutus contraxit, & fideiussor interuenit. etiā si pecunia non sit in rem eius versa, tamen dabitur in eum negotiorum gestorum actio creditori vel fideiussori, scilicet ad exemplum institoriæ

stitoriæ actionis.

Error.

1 ¶ *Inter negotia Sempronij quæ gerebat ignorans Titij negotium gessit: ob eā quoque speciem Sempronio tenebitur: sed ei cautionem indemnitatis officio iudicis præberi necesse est aduersus Titiū Qui datur actio. Idem in tutore iuris est.*

Qui allegat causas absentiæ non condemnatur, nec appellare tenetur. Bart.

2 ¶ *Litem in iudicium deductam & à reo desertam frustratoris amicus vltro egit, causas absentiæ eius allegans iudici: culpam contraxisse non videbitur quòd sententia contra absentem dicta ipse non prouocauit. Vlpianus notat: hoc verum est, quia frustrator condemnatus est. ceterum si amicus cum absentem defenderet, condemnatus negotiorum gestorum aget: poterit ei imputari si cum posset non appellasset.* 3 ¶ *Qui* * *aliena negotia gerit, vsuras præstare cogitur: eius scilicet pecuniæ quæ purgatis* * *necessariis sumptibus superest.*

Qui expendit vltra quàm est ei iniunctum, non repetit.

4 ¶ *Libertos certam pecuniam accipere testator ad sumptum monumenti voluit. si quid amplius fuerit erogatum, iudicio negotiorum gestorum ab herede non rectè petetur de iure fideicommissi: cum voluntas finem erogatio-*

* In vulg. est lex, Qui aliena.

* al. putatis. Taurel.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

nis fecerit.

Pupillus non tenetur ad perficienda negotia etiam cœpta. Bart.

¶ *Tutoris heres impubes filius ob ea quæ tutor eius in rebus pupillæ paternæ gessit, non tenetur: sed tutor proprio nomine iudicio negotiorum gestorum conuenietur.*

Gestor negotiorum non potest constituere actorem in bonis pupilli. Bart.

¶ *Quamquam mater filij negotia secundū patris voluntatem pietatis fiducia gerat, tamen eius actoris periculo suo litium causa constituēdi non habebit: quia nec ipsa filij nomine rectè agit, aut res bonorum eius alienat, vel debitorem impuberis accipiendo pecuniam, liberat.*

In causa seruitutis prædij communis quod vnus ex sociis expendit, ab alio repetit per act. negotiorum gest. Bart.

¶ *Vno defendēte causam communis aquæ, & sententia prædio datur: sed qui sumptus necessarios probabiles in communi lite fecit, negotiorum gestorum actionem habet.*

Quod quis facit contemplatione mandati per errorem, non venit in illa actione, sed in neg. gestorum. Bart.

XXXII. IDEM libro tertio Responsorum.

FIdeiussor imperitia lapsus alterius quoque contractus qui personam eius nō contingebat, pignora vel hypothecas suscepit: & vtrāque pecuniam creditori soluit existimans indemnitati suæ confusis prædiis consuli posse. ob eas res iudicio mandati frustra conuenietur, & ipse debitorem frustra conueniet: negotiorum autem gestorum actio vtrique necessaria erit. in qua lite culpam æstimari satis est nō etiam casum: quia prædo fideiussor non videtur. creditor ob id factum ad restituēdum iudicio, quod de pignore dato redditur, cū videatur ius suum vendidisse non tenebitur.

Qui ab alio donum accepit meo nomine, neg. gestorum actione mihi tenetur. Bart.

¶ *Ignorante virgine mater à sponso filiæ res donatas suscepit: quia mandati vel depositi cessat actio, negotiorum gestorum agitur.*

Heredi viri contra vxorem defuncti datur hæc actio de gestis constante matrimonio. Bart.

XXXIII. IDEM libro decimo Responsorum.

HEres viri defuncti vxorē, quæ res viri tempore nuptiarū in sua potestate habuit, compillatæ hereditatis postulare non debet. prudentius itaque faciet, si ad exhibendum & negotiorum gesterum, si negotia quoque viri gessit, cum ea fuerit expertus.

Quæstio facti de repetitione alimentorum.

XXXIIII. PAVLVS libro primo Quæstionum.

NEsennius Apollinario Iulio Paulo Salutem. Alia nepotis sui negotia gessit:

"Iurisconsultus Paulo familiaris. l. Nesennius. ff. de re iud.

defunctis vtrisq; auiæ heredes conueniebantur à nepotis heredibus negotiorũ gestorũ actione: reputabant heredes auiæ alimẽta præstita nepoti. Respondebatur auiã iure pietatis de suo præstitisse nec enim aut desiderasse vt decernerentur alimenta, aut decreta essent. præterea constitutũ esse dicebatur, vt si mater aluisset non posset alimenta quæ pietate cogente de suo præstitisset repetere. Ex contrario dicebatur tunc hoc rectè dici, vt de suo aluisse mater probaretur. at in proposito auiam quæ negotia administrabat verisimile esse de re ipsius nepotis eum aluisse. tractatum est nũquid vtroque patrimonio erogata videãtur. quæro quid tibi iustius videatur. Respondi, hæc disceptatio in factum constitit: nam & illud quod de matre constitutum est, non puto ita perpetuo obseruandum. quid enim si etiam protestata est se filium ideo alere, vt aut ipsum aut tutores eius conueniret: pone peregre patrem eius obisse, & matrem, dũ in patriam reuertitur, tam filium quàm familiam eius exhibuisse: in qua specie etiam in ipsum pupillum negotiorũ gestorum dãdam actionem Diuus Pius Antoninus constituit. Igitur in re facti facilius putabo auiã vel heredes eius audiendos si reputare velint alimenta: maximè si etiam in ratione impensarum ea rettulisse auiam apparebit. Illud nequaquam admittendum puto vt de

Concor. l. alimenta. 8. & l. si paterno. C. eod.

de vtroque patrimonio erogata videantur.

An dos repetatur hac actione, cum maritus negotia vxoris gessit.

XXXV. SCAEVOLA libro primo Quæstionum.

DIuortio facto negotia vxoris gessit maritus: dos non solum dotis actione, verum negotiorum gestorũ seruari potest. Hæc ita, si in negotiis gestis maritus dum gerit facere potuit: alias enim imputari non potest quod à se non exegerit. Sed & posteaquã patrimonium amiserit, plena erit negotiorũ gestorum actio: quamuis si dotis actione maritus conueniatur, absoluendus est. Sed hic quidam modus seruandus est, vt ita querellæ locus sit QVANTVM FACERE POTVIT QVAMVIS POSTEA AMISERIT si illo tempore ei soluere potuit: non enim euestigio in officio deliquit si non protinus res suas distraxit ad pecuniam redigendam. præterire denique aliquid temporis debebit quo cessasse videatur. Quòd si interea prius quàm officium impleat, res amissa est: perinde negotiorum gestorum non tenetur ac si nunquam facere possit. Sed & si facere possit maritus, actio negotiorum gestorum inducitur: quia fortè periculum est ne facere desinat. Illum autem non oportet teneri, qui gerit negotia debitoris.

ad reddendum pignus: cum pecunia ei debeatur nec fuerit quod sibi possit exsoluere. Sed nec edictum prohibitoriæ speciē venire in negotiorum gestorum actionem: & per hoc exª mensibus exactis posse si vel mancipium in rebus non inuenit: vel co inuento, quod accessionum nomine additum est, vel quod deterior homo factus esset, vel quod per eum esset adquisitum non ex re emptoris nec inuenit nec recepisset: nec esset in ipsis emptoris negotiis quæ gerebat vnde sibi in præsenti redderet. Ceterum si ex alia causa perpetuæ obligationis cum sit locuples, debeat: non est imputandum quoª nō soluerit: vtique si neque vsurarum ratio quærellam mouet. Diuersumque est in tutore debitore: quia ibi interfuit ex priore obligatione sua, vt deberetur ex tutelæ actione.

ª al. sex. vt ff. de Aedilitio edicto. Taure in adn. videtur autem à librario Græco ig pro sex positum.

ª al. quod: Taurel.

Qui soluit creditori creditoris sui ex eadem causa, liberatur ipso iure.

XXXVI. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

SI liber homo bona fide mihi seruiens meam pecuniam sumpserit, eámque in rem meam verterit: qua actione id quod in rē nostram vertit reddere debeam, videndum est: non enim quasi amici sed quasi domini negotium gesserit. sed negotiorum gestorū actio danda est: quæ desinit competere si creditori eius soluta sit.

ª Id est ne est seruili. l. 19. §. 2. ff. eod.

Quando

Quando aliquem esse locupletem est causa actionis concedendæ, tempus litis contestat. inspicitur. Bart.

XXXVII. IDEM libro primo Sententiarum.

LItis contestatæ tempore quæri solet an pupillus, cuius sine tutoris auctoritate negot. a gesta sunt, locupletior sit ex ea re factus cuius patitur actionem. Si pecuniæ quis negotium gerat: vsuras quoque præstare cogitur, & periculum eorum nominum quæ ipse contraxit: nisi fortuitis casibus debitores ita suas fortunas amiserunt, vt tempore litis ex ea actione contestatæ soluendo non essent. Pater si emancipati filij res à se donatas administrauit: filio actione negotiorum gestorum † tenetur.

ª Extat hodie hic locus & in Pauli sententiis lib. 1. tit. 4.

† tenebitur.

In hac actione veniunt vsuræ non centesimæ sed communes. Bart.

XXXVIII. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

QVi sine vsuris pecuniam debebat, creditoris sui gessit negotia: quæsitum est an negotiorum gestorum actione summæ illius vsuras præstare debeat. dixi si à semetipso exigere eum oportuit, debiturum vsuras. quòd si dies soluendæ pecuniæ tempore quo negotia gerebat nondum venerat: vsuras non debiturum. sed de præterito si non intulit rationibus creditoris cuius negotia gerebat, eam pecuniam à se debitam: merito vsuras

bonæ fidei iudicio præstaturum. Sed quas vsuras debebit videamus: vtrum eas quibus alius idem creditor fœnerasset, an & maximas vsuras: quoniam vbi quis eius pecuniam cuius tutelam negotiáue administrat, aut magistratus municipij publicam in vsus suos conuertit: maximas vsuras præstat, vt est constitutum à Diuis principibus. Sed istius diuersa causa est, qui non sibi sumpsit ex administratione nummos sed ab amico accepit & ante negotiorum administrationem. nam illi de quibus constitutum est, cum gratuitam, certè integram* & * abstinentem omni lucro præstare fidem deberent: licentia, qua videntur abuti, maximis vsuris vice cuiusdam pœnæ subiciuntur. hic bona ratione accepit ab alio mutuum: & vsuris quia non soluit, non quia ex negotiis, quæ gerebat, ad se pecuniam transtulit: condemnandus est. Multum autem refert incipiat nunc debitum, an ante nomen fuerit debiteris: quod satis est ex non vsurario facere vsurarium.

* id est, cétesimis secundum Theoph. inst. de acti. §. plus.

Inuitum & ignorantem possumus liberare: non autem actionem ei auferre.

XXXVIIII. GAIVS libro tertio de Verborum obligationibus.

Soluendo* quisque pro alio licet inuito & ignorante liberat eum. quod autem alicui debetur, alius sine voluntate eius non potest iure exigere. naturalis enim simul & ciuilis ratio

* l. inuito. C. de solut.

ratio suasit alienam conditionem meliorē quidem etiam ignorantis & inuiti nos facere posse: deteriorem non posse.

Quod in re cómuni quis facit non ex necessitate communionis, venit in actione negotiorum gestorum. Bart.

XL. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SI communes ædes tecum habeam, & pro tua parte damni infecti vicino cauero: dicendum est quod præstitero, negotiorum gestorum actione potius quàm communi diuidundo iudicio posse me petere: quia potui partem meam ita defendere, vt socij partem defendere non cogerer.

& l. in stipulatiõe. §. de dam. infect. l. si cum vno. §. si ex noxal. caus. agat.

XLI. IDEM libro trigensimo ad Edictum.

QVi seruum meum me ignorante vel absente in noxali causa defenderit, negotiorum gestorum insolidum mecum non de peculio aget.

Differentia mandati & admonitionis.

XLII. IDEM libro trigensimo secundo ad Edictum.

SI serui mei rogatu negotia mea susceperis: si dumtaxat admonitus à seruo meo id feceris, erit inter nos negotiorum gestorum actio. si verò quasi mandatu serui: etiam de peculio & de in rem verso agere te posse responsum est.

Qui gerit negotium alterius, ipso gestu habet hanc actionem. Bart.

XLIII. LABEO libro sexto posteriorum epitomatorum à Iauoleno.

Cum pecuniam eius nomine solueres qui tibi nihil mandauerat: negotiorum gestorum actio tibi competit, cum ea solutione debitor à creditore liberatus sit: nisi si quid debitoris interfuit eam pecuniam non solui.

Factum amicitia paterna non venit in hac actione. Bart.

XLIIII. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

IS qui amicitia ductus paterna pupillis tutorem petierit, vel suspectos tutores postulauit, nullam aduersus eos habet actionem secundum Diui Seueri constitutionem.

Expensæ in honoribus factæ hac actione repetuntur. Bart.

XLV. IDEM libro quarto Opinionum.

QVæ vtiliter in negotia alicuius erogãtur, in quibus est etiã sumptus honestè ad honores per gradus pertinentes factus: actione negotiorum gestorum peti possunt. ¶ Qui pure testamẽto libertatem acceperunt, actus, quem viuentibus domini administrauerunt, rationẽ reddere non compelluntur.

l. eum actũ. ff. cod.

In negotio quod est alterius ipso gestu, tenetur ille ad quem verè pertinet, licet contemplatione alterius gestum sit. Bar.

¶ Titius pecuniam creditoribus hereditariis

riis soluit existimans sororẽ suam defuncto heredem testamento extitisse: quamuis animo gerendi sororis negotia id fecisset, veritate tamen filiorum defuncti qui sui heredes patri sublato testamento erant, gessisset: quia æquũ est in damno eum non versari, actione negotiorum gestorum id eum petere placuit.

In hac specie tantùm inspicitur cuius contemplatione gestum sit negotium.

XLVI. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

MAndasti filio meo vt tibi fundũ emeret: quod cum cognouissem, ipse eũ tibi emi. puto referre qua mente emerim: nam si propter ea quæ tibi necessaria esse scirem, & te eius voluntatis esse vt emptum habere velles: agemus inter nos negotiorum gestorum: sicut ageremus si aut nullum omnino mandatum interceßisset, aut Titio mandaßes & ego quia per me commodius negotium posßim conficere emißem. Si verò propterea emerim ne filius mandati iudicio teneatur: magis est vt ex persona eius & ego tecum mandati agere posßim, & tu mecũ actionem habeas de pecunio: quia & si Titius id mandatum suscipißet, & ne eo nomine teneretur ego emißem: agerem cum Titio negotiorum gestorum: & ille tecum & tu cũ illo mandati. Idẽ est & si filio meo mandaueris vt pro te fideiuberet, & ego

pro

pro te fideiusserim. ¶ Si proponatur te Titio mandasse vt pro te fideiuberet: méque, quòd is aliqua de causa impediretur quo minus fideiuberet, liberandæ fidei eius causa fideiussisse: negotiorum gestorum mihi competit actio.

Inter actionem directam & vtilem non est differentia in effectu.

XLVII. PAVLVS lib. I. Sententiarum.

ACtio negotiorum gestorum illi datur, cuius interest hoc iudicio experiri. Nec refert directa quis an vtili actione agat vel conueniatur: quia in extraordinariis iudiciis, vbi conceptio formularum nõ obseruatur, hæc subtilitas superuacua est: maximè cum vtraque actio eiusdem potestatis est eundemq; habet effectum.

Qui habet actionem pro alio, ad eius petitionem debitorem cogitur liberare. Bart.

XLVIII. PAPINIANVS lib. III. Quæstionum.

IGnorante quoque sorore si frater negotium eius gerens dotem à viro stipulatus sit: iudicio negotiorum gestorum vt virum liberaret, iure conuenitur.

Negotium non meo nomine gestum in subsidium re perempta vel præscripta possum habere ratum vt mihi hæc actio competat. Bart.

XLIX. AFRICANVS lib. VIII. Quæstionum.

SI rem quam seruus venditus subripuisset à me venditore, emptor vendiderit, eáque in

in rerum natura esse desierit: de pretio negotiorum gestorum actio mihi danda sit, vt dari deberet si negotium, quod tuum esse existimares cum esset meum, gessisses. Sicut ex contrario in me tibi daretur si, cum hereditatem quæ ad me pertinet tuam putares, res tuas proprias legatas solusses, * quandoque de ea solutione liberarer).

DE CALVMNIATORIBVS.

TIT. VI.

Edicti interpretatio.

VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

NEum qui vt calũniæ causa negotiũ faceret vel non faceret, pecuniam accepisse dicetur, intra annum in quadruplum eius pecuniæ quam accepisse dicetur: post annum simpli in factum actio competit. ¶ Hoc autem iudicium non solum in pecuniariis causis, sed & ad publica crimina pertinere Pomponius scribit: maximè cum & lege Repetundarum teneatur qui ob negotiũ faciendi aut non faciendum per calumniam pecuniã accepit. ¶ Qui autẽ accepit pecuniã siue ante iudicium siue post iudicium acceptum, tenetur. Sed & constitutio Imperatoris nostri quæ scripta est ad Cassiũ Sabinum prohib

" Hic est titulus 1. lib. 60. βασιλικ.

" pro his verbis, calumniæ causa negocium faceret. Græci breuiter ita scripserunt, calumniãdi causa. rectè. Nam sic Paulus 1. Sent. tent. definit calũniosum, qui sciẽs prudens per fraudem negocium alicui cõparat.

prohibuit iudici vel aduersario in publicis vel priuatis vel fiscalibus causis pecuniã dare: & ex hac causa litem perire iussit. Nam tractari potest si aduersarius nõ per calumniã trãsigendi animo accepit, an cõstitutio cessat: & puto cessare sicuti hoc quoq; iudicium: neque enim transactionibus est interdictũ, sed sordidis concussionibus. ¶ Pecuniam autem accepisse dicemus etiam si aliquid pro pecunia acceptum. 3

II. PAVLVS libro decimo ad Edictum.

QVi etiam si quis obligatione liberatus sit potest videri cepisse. Idémque si gratuita pecunia vtenda data sit, aut minoris locata venditaue res sit. nec refert ipse pecuniam acceperit, an alij dari iusserit, vel acceptum suo nomine ratum habuerit.

III. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

ET generaliter idem erit si quid omnino compendij sensit propter hoc: siue ab aduersario siue ab alio quocumque. Si igitur accepit vt negotium faceret, siue fecit siue non fecit: & qui accepit ne faceret, & si fecit tenetur.

"De, enim significat malè, vt in Deiero, id est, turpiter iuro.

Punitur affectus licet non sequatur effectus, quando lex solum affectum sine effectu considerat. Bart.

¶ Hoc edicto tenetur etiã is qui depectus est. 1 Depectus "autẽ dicitur turpiter pactus. ¶ Illud 2 erit notandũ, quòd qui dedit pecuniam vt negotium

gotium quis pateretur, non habebit ipse repetitionem: turpiter enim fecit. sed ei dabitur petitio, "propter quẽ datũ est vt calumnia ei fiat. Quare si quis & à te pecuniã accipit vt mihi negotiũ faceret, & à me ne mihi faceret: duobus iudiciis mihi tenebitur.

IIII. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

HAec "actio heredi quidem nõ competit: quia sufficere ei debet quòd eam pecuniam quam defunctus dedit repetere potest.

Hæc actio datur contra hæredem quatenus ad eum peruenit. Bart.

V. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

IN heredem autem competit in id quod ad eum peruenit. Nam est constitutum turpia lucra heredibus quoq; extorqueri licet crimina extinguantur. vt puta ob falsum, vel iudici ob gratiosam sententiã datum, & heredi extorquebitur: & si quid aliud scelere quæsitum. Sed etiam præter hanc actionẽ condictio "competit si sola turpitudo accipientis versetur: nam si & dantis melior causa erit possidẽtis. Quare si fuerit condictũ, vtrum tollitur hæc actio, an verò in triplum dãdo sit? an exemplo furis & in quadruplum actione damus, & condictionem? Sed puto sufficere alterutram actionem. Vbi autem condictio competit, ibi non est necesse post annum dare in factum actionem.

"In vulgata editione & βχσιλικοῖς, repetitio. Græci actionẽ in factũ interpretantur ex l. 7. §. eod. "cẽ l. 14. §. 2. §. quod met. caus.

"In factũ repetitionẽ interpretatur Græcus textus βχσιλικῶν. quædam etiã exemplaria, actionẽ in duplũ, assiduo errore Græcorum.

Ann

Annus in hac actione computatur à tempore scientiæ. Bart.

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

ANnus autem in personam quidem eius qui dedit pecuniam ne secum ageretur, ex eo tempore cœpit ex quo dedit: si modo potestas ei fieret experiundi. In illius verò personam cum quo vt agatur, alius pecuniam dedit, dubitari potest vtrum ex die datæ pecuniæ numerari debeat, an potius ex quo cognouit datam esse: quia qui nescit non videtur experiundi potestatem non habere. & verius est ex eo annum numerari ex quo cognouit.

Hæc actio competit danti non turpiter, & ei etiam ob cuius negotium datum est, licet ipse non dederit. Bart.

VII. PAVLVS libro decimo ad Edictum.

SI quis ab alio acceperit pecuniã ne mihi negotium faciat: siquidem mandatu meo datum est vel à procuratore meo omniũ rerum, vel ab eo qui negotium meum gerere volebat, & ratum habui: ego dedisse intellegor. Si autem non mandatu meo alius ei licet misericordiæ causa dederit ne fiat, neque ratum habui: tunc & ipsum repetere, & me in quadruplum agere posse. Si vt filiofamilias negotium fieret acceptum est: & patri actio danda est. Item si filiusfamilias pecuniam acceperit vt faceret negotium vel non faceret: in ipsum iudicium dabitur.

dabitur. Et si alius non meo mandatu ei dederit ne fiat: tunc etiã ipsum repetere, & me in quadruplũ agere posse. Cum publicanus mancipia retineret, dataq; ei pecunia esset quæ non deberetur: & ipse ex hac parte edicti in factum actione tenetur.

Qui accipit pecuniam vt desistat ab actione calumniosa, crimine non probato hac actione tenetur. Bart.

VIII. VLPIANVS libro quarto Opinionum.

SI ab eo qui innocens fuit, sub specie criminis alicuius quod in eo probatũ non est, pecuniam acceptam is cuius de ea re notio est edoctus fuerit: id quod illicite extortũ est, secundum edicti formam quod de his est qui pecuniam vt negotium facerent aut non facerent accepisse dicerentur, restitui iubeat: & ei qui id commisit, pro modo delicti pœnam irroget.

Separatorum separata debet esse ratio. Bart.

VIIII. PAPINIANVS libro secundo de Adulteriis.

DE seruo qui accusatur, si postuletur, quæstio habetur. quo absoluto, in duplum pretiũ "accusator domino damnatur. sed & citra pretij æstimationem quæritur de calumnia "eius: separatum est etenim calumniæ crimen à damno quod in seruo propter quæstionem domino datum est.

"per conditionẽ, vel ad exhibẽdum, vel furti. inquit Stephanus Græcus, ex l. 15. §. de condict. caus. dat.

"EX s.c. Turpiliano.

LIBER QVARTVS

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS.

VLPIANVS lib. vndecimo ad Edictum.

[a] Vulgata editio, De restitutione in integrũ.

VIta huius tituli nõ eget cõmendatione: ipse enim se ostendit. Nam sub hoc titulo pluriſariam prætor hominibus vel lapſis, vel circumſcriptis ſubvenit: ſiue metu, ſiue calliditate, ſiue ætate, ſiue abſentia inciderunt in captionem:

II. PAVLVS libro primo Sententiarum[b].

[b] Extat.

SIue per ſtatus mutationem, aut iuſtum errorem.

Reſtitutio conceditur cognito quòd cauſa ex qua petitur ſit iuſta & vera. Bart.

III. MODESTINVS libro octauo Pandectarum.

OMnis in integrum reſtitutiones cauſa cognita à prætore promittuntur: ſcilicet vt iuſtitiam earum cauſarum examinet, an veræ ſint quarum nomine ſingulis ſubueniat.

IIII. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

Scio

SCio [a] illud à quibuſdam obſeruatum, ne propter ſatis minimam rem vel ſummam, ſi maiori res vel ſummæ præiudicetur, audiatur is qui in integrum reſtitui poſtulat.

[a] l. 9. ſ. de dol. cc. l. 22. ſ. de dam. infect.

V. PAVLVS libro ſeptimo ad Edictum.

NEmo videtur excluſus quem prætor in integrum ſe reſtituturũ polliceatur.

Beneficium reſtitutionis in integrum tranſit ad heredes & cæteros ſucceſſores vniuerſales.

VI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

NOn ſolum minoris, verùm eorum quoq; qui reipublicæ cauſa abſuerunt, item omnium qui ipſi potuerunt reſtitui in integrum, ſucceſſores in integrum reſtitui poſſunt: & ita ſæpiſſime eſt conſtitutum. Siue igitur heres ſit, ſiue is cui hereditas reſtituta eſt, ſiue filiusfamilias militis ſucceſſor, in integrum reſtitui poterit. Proinde & ſi minor in ſeruitutẽ reducatur vel ancilla fiat: dominis eorũ dabitur non vltra tempus ſtatutum in integrum reſtitutio. Sed & ſi forte hic minor erat captus in hereditate quam adierit: Iulianus [a] libro ſeptimodecimo digeſtorum ſcribit, abſtinẽdi facultatem dominum poſſe habere non ſolum ætatis beneficio, verum & ſi ætas non patrocinetur: quia non adiſcendæ hereditatis gratia legem beneficio [b] vſi ſunt, ſed vindictæ gratia.

[a] In vulgatis eſt l. VII. IVLIANVS.

[b] In archetypo, Feneficio, per digãma Æolicũ. ſicuti & pluries talis ſcribendi modus reperitur. Taurel. in adnotat.

Centumuir veniens iudice sedente pro tribunali restituitur ad totam causam. Idem si dolo aduersarij, vel absque sui culpa abfuerit.

VII. MARCELLVS lib. III. Digestorum.

DIuus Antoninus Marcio Auito prætori de succurrendo ei qui absens rem amiserat, in hanc sententiam rescripsit. Et si nihil facile mutandum est ex sollemnibus: tamen vbi æquitas euidens poscit subueniendum est. itaque si citatus non respondit, & obhoc more pronuntiatum est, confestim autem pro tribunali te sedente adiit: existimari potest non sua culpa sed parum exaudita voce præconis defuisse: ideóq; restitui potest. Nec intra has solum species consistet huius generis auxilium: etenim deceptis sine culpa sua, maximè si fraus ab aduersario interuenerit, succurri oportebit: cum etiam de dolo malo actio competere soleat. & boni prætoris est potius restituere litem vt & ratio & æquitas postulabit, quàm actionem famosam constituere: ad quam tunc demum descendendum est cum remedio locus esse non potest.

Differentia minoris & absentis causa reipublicæ.

VIII. MACER libro secundo de Appellationibus.

INter minores vigintiquinque annis & eos qui rei publicæ causa absunt, hoc interest:

quòd minores annis etiã qui per tutores curatoresve suos defensi sunt, nihilo minus in integrum contra rempublicam restituuntur, cognita scilicet causa. ei verò qui reipublicæ causa absit, cæteris quoque qui in eadẽ causa habentur, si per procuratores suos defensi sunt, hactenus in integrum restitutione subueniri solet, vt appellare his permittatur.

"Sic Florét. & in manusc. remp. sed videtur legendũ rem iudicatam. vt continuò ex l. peréptorias. C. sentét. rescind. nõ possl.

QVOD METVS CAVSA GESTVM ERIT.

TIT. II.

Quod metus causa gestum est non habetur ratum. Bart.

VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

AIt prætor, QVOD METVS CAVSA GESTVM ERIT, RATVM NON HABEBO. Olim ita edicebatur, QVOD VI METVSVE CAVSA: vis enim fiebat mentio propter necessitatem impositam contrariam voluntati: metus, instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatione. sed postea detracta est vis mentio: ideo quia quodcunque vi atroci fit, id metu quoq; fieri videatur.

II. PAVLVS libro primo Sententiarum."

VIs autem est maior rei impetus, qui repelli non potest.

"tit. 6. vbi extat.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І.МЕЧНИКОВА

III. VLPIANVS lib. vndecimo ad Edictum.

COntinet igitur hæc clausula & vim & metum. & si quis vi compulsus aliquid fecit, per hoc edictum restituitur. Sed vim accipimus atrocem & eam quæ aduersus bonos mores fiat: non eam quam magistratus rectè intulit, scilicet iure licito & iure honoris quem sustinet. Ceterum si per iniuriam quid fecit populi Romani magistratus vel prouinciæ præses, Pomponius scribit hoc edictum locum habere: si fortè, inquit, mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorserit.

IIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

EGo puto etiam seruitutis timorem similúmque admittendum.

V. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

METum accipiendum Labeo dicit non quemlibet timorem sed maioris malitatis[a].

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

METum autem nō vani hominis sed qui meritò & in homine constantissimo cadat, ad hoc edictum pertinere dicemus.

VII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

NEc timorem infamiæ hoc edicto contineri Pedius dicit libro septimo: neque alicuius vexationis timorem per hoc edictum

[a] verisimile est, hoc verbo vsum fuisse Labeonem, per antiquo quidē & inusitato, sed apto ad significandam energiam maioris mali. Sic & Martianus in l. 3. §. de bon. cor. qui ante sent. facti sceleritatem dixit.

ctum restitui. Proinde si quis metvculosus rem nullam frustra timuerit, per hoc edictum non restituitur: quoniam neque vi neque metus causa factum est. Proinde si quis in furto vel adulterio deprehensus vel in alio flagitio, vel dedit aliquid vel se obligauit: Pomponius libro vicensimo octauo rectè scribit posse eum ad hoc edictum pertinere: timuit enim vel mortem vel vincula. quamquam non omnem adulterum liceat occidere vel furem, nisi se telo defendat: sed potuerunt vel non iure occidi, & ideo iustus fuerit metus. Sed & si ne prodatur ab eo qui deprehenderit, alienauerit: succurri & per hoc edictum videtur: quoniam si proditus esset, potuerit ea pati quæ diximus.

VIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

IStI quidem & in legem Iuliā incidunt, quòd pro conperto stupro acceperunt. prætor tamen etiam vt restituant interuenire debet: nam & gestum est malo more, & prætor non respicit an adulter sit qui dedit, sed hoc solum quòd hic accipit metu mortis illato. Si is accipiat pecuniam qui instrumenta stutus mei interuersaris est nisi dem: non dubitatur quin maximo metu compellat. vtique si iam in seruitutem petor, & illis instrumentis perditis liber pronūciari non possim. Quòd si dederit ne stupri patiatur vir seu mulier: hoc

edictum locum habet: cum viris bonis iste metus maior quàm mortis esse debet. Hæc quæ dicimus ad edictum pertinere, nihil interest in se quis veritus sit an in liberis suis: cum pro affectu parentes magis in liberis terreantur.

In hac actione debet probari metus periculi instantis, non suspicati in futuro. Bart.

IX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictũ.

METum autem præsentem accipere debemus, non suspicionem inferendi eius. & ita Pomponius libro vicensimo octauo scribit. ait enim metum illatum accipiendum, id est si illatus est timor ab aliquo. Denique tractat si fundum meum dereliquero audito quod quis cum armis veniret: an huic edicto locus sit. & refert Labeonem existimare edicto locum non esse. & VNDE VI interdictum cessare: quoniam non videor vi deiectus qui deici non expectaui sed profugi. Aliter atque si posteaquam armati ingressi sunt, tunc discessi: huic enim edicto locum facere.

Hæc actio concurrit cum interdicto quod vi aut clam. Bart.

Idem ait & si fortè adhibita manu in meo solo per vim ædifices: & interdictum QVOD VI AVT CLAM, *& hoc edictum locum habere: scilicet quoniam metu patior id te facere. Sed & si per vim tibi possessionem tradidero: dicit Pomponius hoc edicto locum esse.*

Contra

Contra vniuersitatem metum inferentem habet locum hoc edictum. Bart.

1 ¶ *Animaduertendum autem quod prætor hoc edicto generaliter, & in rem loquitur, nec adicit à quo gestum. & ideo siue singularis sit persona quæ metum intulit vel populus vel curia vel collegium vel corpus: huic edicto locus erit. Sed licet vim factam à quocumque prætor conplectatur: eleganter tamen Pomponius ait, si quo magis te de vi hostium vel latronum vel populi tuerer vel liberarem, aliquid à te accepero vel te obligauero: non debere me hoc edicto teneri, nisi ipse hanc tibi vim summisi. ceterum si alienus sum à vi, teneri me non debere: ego enim operæ potius meæ* GESTVM ERIT.

2 *mercedem accepisse videor.* ¶ *Idem Pomponius scribit quosdam bene putare etiam seruum manumissionẽ vel ædificij depositionem quam quis coactus fecit, ad restitutionem huius edicti porrigendam esse.* cc. l. ille. & l. si priuatus. j. qui & à quibus.

Ex hoc edicto in rebus seu negotiis perfectis oritur actio & exceptio. Bart.

3 ¶ *Sed quod prætor ait, ratum se non habiturum: quatenus accipiendum est videamus. Et quidem aut imperfecta res est, licet metus interuenerit, vtputa stipulationem numeratio non est secuta: aut perfecta, si post stipulationem & numeratio facta est aut per metum accepto debitor liberatus est, vel* RATVM NON HABEBO.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

ratus est vel quid simile contigerit quod negotium perficeret. Et Pomponius scribit in negotiis quidem perfectis & exceptionem interdum & actionem competere : in imperfectis autem solam exceptionem. Sed ex facto scio cum Campani metu cuidam illato extorsissent cautionem pollicitationis, rescriptum esse ab Imperatore nostro posse eum à prætore in integrum restitutionem postulare: & prætorem me adsidente interlocutum esse vt siue actione vellet aduersus Campanos experiri, esse propositam : siue exceptione aduersus petentes non deesse exceptionem. Ex qua constitutione colligitur, vt siue perfecta siue imperfecta res sit : & actio & exceptio detur.

Metum passo datur vtilis ex hoc edicto ipso iure: & per actionem ex hoc edicto restituitur directa. Bart.

4 ¶ *Volenti autem datur & in rem actio & in personam, rescissa acceptilatione vel alia liberatione.*

Metum inferens tenetur restituere & de dolo cauere. Bart.

¶ *Iulianus libro tertio digestorum putat eum cui res metus causa tradita est, non solum reddere, verùm & de dolo repromittere debere.*

6 ¶ *Licet tamen in rem actionem dandã existimemus, quia res in bonis est eius qui vim passus est : verùm non sine ratione dicetur si in quadruplum quis egerit, finiri in rem actionem vel con-*

vel contra.

Per hanc actionem debet res in pristinum restitui: aliàs contumax in quadruplum condemnabitur.

7 ¶ *Ex hoc edicto restitutio talis facienda est id est in integrum officio iudicis, vt si per vim res tradita est retradatur, & de dolo sicut dictum est repromittatur: ne forte deterior res sit facta. Et si acceptilatione liberatio interuenit, restituẽda erit in pristinum statum obligatio: vsque adeo, vt Iulianus scribat libro quarto digestorum si pecunia debita fuit quæ accepta per vim facta est, nisi vel soluatur vel restituta obligatione iudicium accipiatur, quadruplo eam condemnandum. Sed & si per vim stipulanti promisero, stipulatio accepto faciendã erit. Sed & si vsusfructus vel seruitutes amissæ sunt, restituendæ erunt.*

Hæc actio est in rem scripta : ideo datur contra omnes ad quos cõmodum peruenit ex metu.

8 ¶ *Cum autem hæc actio in rem sit scripta nec personam vim facientis coërceat, sed aduersus omnes restitui velit quod metus causa factum est: non inmeritò Iulianus à Marcello notatus est scribens si fideiussor vim intulit vt acceptio liberetur, rem non esse restituendam actionem : sed fideiussorem nisi aduersus reũ quoque actionem restituat debere in quadruplum condemnari. Sed est verius quod Marcellus*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

cellus notat, etiam aduersus reum competere hanc actionem, cum in rem sit scripta.

X. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

ILlud verum est, si ex facto debitoris metum adhibentis fideiussores acceptilatione liberati sunt: etiam aduersus fideiussores agi posse vt se reponant in obligationem. Si metu à te coactus acceptam tibi stipulationem fecerim: arbitratu iudicis apud quem ex hoc edicto agitur non solum illud cõsequetur vt in tua persona redintegretur obligatio, sed vt fideiussores quoque vel eosdem vel alios non minus idoneos adhibeas. præterea vt & pignora quæ dederas in eandem causam restituas.

Non tenetur quis ex metu illato per alium, nisi quatenus commodum ad eum peruenit. Bart.

XI. PAVLVS libro quarto Iuliani digestorum notat.

SI quis alius sine malitia fideiussoris vt fideiussori accepto fieret, vim fecit: non tenebitur fideiussor vt rei quoque obligationem restituat.

Acceptiones perceptæ, & quæ à petitore percipi potuerunt, veniunt in hac actione. Bart.

XII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SEd & partus ancillarum & fetus pecorum & fructus restitui & omnẽ causam oportet

oportet. nec solùm eos qui percepti sunt, verùm si plus ego percipere potui & per metum impeditus sum: hoc quoq; præstabit. ¶ Quæri poterit an etiam ei qui vim fecerat passo vim restitui prætor velit per hoc edictum ea quæ alienauit: & Pomponius scribit libro vicensimo octauo non oportere ei prætorem opem ferre: nam cum liceat, inquit, vim vi repellere, quod fecit passus est. Quare si metu te coëgerit sibi promittere, mox ego eum coëgero metu te accepto liberare: nihil esse quod ei restituatur. ¶ Iulianus ait eum qui vim adhibuit debitori suo vt ei solueret, hoc edicto non teneri propter naturam metus causa actionis quæ damnũ exigit: quamuis negari non possit in Iuliam eum de vi incidisse, & ius crediti amisisse.

Creditor qui per vim pecuniam vel rem sibi debitã accipit, vel sibi solui facit, ius debiti perdit, & omne ius quod habet in re vel pro re. Bart.

XIII. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

EXstat enim decretum Diui Marci in hæc verba. Optimum est vt si quas putas te habere petitiones, actionibus experiaris. cum Marcianus decreuit, vim nullam fieri: Cæsar dixit, tu vim putas esse solum si homines vulnerentur? vis est eo tunc quotiens quis id quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit

"repetitur l. 7. ff. ad legem Iul. de vi pub.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І. ФРАНКА

posit. Quisquis igitur probatus mihi fuerit rē „
vllam debitoris vel pecuniam debitam, non ab „
ipso sibi sponte datam, sine vllo iudice temere „
possidere vel accepisse, isque sibi ius in eam rē „
dixisse: ius creditii non habebit. „

XLIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

*In vulgata editione incipit, Si cū.

ITem * si cum exceptione aduersus te perpetua tutus essem coegero te acceptum mihi facere, cessare hoc edicto: quia nihil tibi abest. ¶ Si quis non restituat: in quadruplum in eum iudicium pollicetur. quadruplari autem omne quodcumque restitui oportuit. Satis clemēter cum reo prætor egit, vt daret ei resipiendi facultatem si vult pœnam euitare. Post annum vero in simplum actionem pollicetur: sed non semper sed causa cognita. ¶ In causæ autē cognitione versatur, vt si alia actio non sit, tunc hæc detur. & sanè cum per metum facta iniuria anno & quidem vtili exoleuerit: idonea esse causa debet vt post annum actio hæc dari debeat. Alia autem actio esse sic potest: si is cui vis admissa est decesserit, heres eius habet hereditatis petitionem: quoniam pro possessore qui vim intulit possidet. propter quod heredi non erit metus causa actio: quamuis si annus largiretur etiam heres in quadruplum experiri possit. Ideo autē successoribus datur, quoniam & rei habet persecutionem.

Qui

Qui agit hac actione duo debet probare, scilicet metum illatum, & ad inferētem metum commodum peruenisse.

3 ¶ In hac actione non quæritur vtrum is qui conuenitur an alius metum fecit: sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum vel vim: & ex hac re eum qui conuenitur & si crimine caret, lucrum tamen sensisse. nam cum metus habeat in se ignorantiam, meritò quis non adstringitur vt designet quis ei metum vel vim adhibuit. & ideo ad hoc tātùm actor adstringitur, vt doceat metum in causa fuisse vt alicui acceptam pecuniam faceret vel rem traderet vel quid aliud faceret. Nec cuiquam iniquum videtur ex alieno facto alium in quadruplum condemnari: quia non statim quadrupli est actio, sed si res non restituatur.

Actio arbitraria.

¶ Hæc autem actio cum arbitraria sit, habet reus licentiam vsque * ad sententiam ab arbitro datam restitutionem secundum quod supra diximus rei facere. quod si non fecerit, iure meritoque quadrupli condemnationem patietur.

*Hęc vox accipitur exclusiuè, quicquid glossa & Bartolus hic distinguant.

Is ad quem res peruenit ex metu illato, rei in eum liberatur. Bart.

4 ¶ Aliquando tamen & si metus adhibitus proponatur, arbitrium absolutionem affert. quid enim si metum quidem Titius adhibuit

me non

me non conscio, res autem ad me peruenit, & hæc in rebus humanis non est sine dolo malo meo: an ne iudicis officio absoluar? aut si seruus in fuga est, æque si cauero iudicis officio me si in meam potestatem peruenerit restituturum, absolui debebo. Vnde quidam putant bona fide emptori ab eo qui vim intulit comparantem non teneri: nec eum qui dono accepit vel cui res legata est. Sed rectissime Viuiano videtur etiã hos teneri: ne metus quem passus sum mihi captiosus sit. Pedius quoque libro octauo scribit arbitrium iudicis in restituenda re tale esse vt eum quidem qui vim admisit iubeat restituere etiam si ad alium res peruenit: eum autem ad quem peruenit etiam si alius metum fecit: nam in alterius præiudicium verti alienum metum non oportet.

Rescisso principali rescinditur accessorium: secus econuerso. Bart.

¶ Labeo ait si quis per metũ reus sit constitutus, & fideiussorem volentem dederit: & ipse & fideiussor liberatur. Si solus fideiussor metu accessit non etiam reus: solus fideiussor liberabitur. ¶ Quadruplatur autem id quanti ea res erit, id est cum fructibus & omni causa. ¶ Si quis per vim sisti promittendo postea præiussorem adhibeat: is quoque liberatur. Sed & si quis per vim stipulatus, cum acceptum non faceret fuerit in quadruplum condemnatus

demnatus: ex stipulatu eum agentem aduersus exceptionem replicatione adiuuari Iulianus putat: cum in quadruplo & simplum sit reus consecutus. Labeo autem etiã post quadrupli actionem nihilo minus exceptione summouẽdum eum qui vim intulit dicebat. quod cum durum videbatur, ita temperandum est vt tam tripli condemnatione plectatur quàm acceptilationem omnimodo facere compellatur. ¶ Quatenus autem diximus quadruplo simplum inesse, sic hoc disponendum est, vt in condemnatione quadrupli res quidem omnimodo contineatur & eius restitutio fiat, pœna autem vsque ad triplum stetur. ¶ Quid si homo sine dolo malo & culpa eius qui vim intulit & condemnatus est, periit? in hoc casu à rei condemnatione ideo relaxabitur si intra tempora iudicati actionis moriatur, quia tripli pœna propter facinus satisfacere cogitur. ¶ Pro eo autem qui in fugam esse dicitur, cautio ab eo extorquenda est quatenus & persequatur & omnimodo eum restituat: & nihilominus in rem vel ad exhibendum vel si qua alia ei competit actio ad eum recipiendum integra ei qui vim passus est seruabitur: ita vt si dominus eum quoquo modo receperit, is qui ex stipulatione conuenitur exceptione tutus fiat. Hæc si post condemnationem, si autem ante sententiam homo sine dolo malo & culpa mor-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І. ФЕЩЕНКОВА

tuus fuerit: tenebitur. & hoc fit his verbis edicti, NEQVE EA RES ARBITRIO IVDICIS RESTITVETVR. Ergo si in fuga sit seruus sine dolo malo & culpa eius cum quo agetur: cauendum est per iudicem vt eum seruum persecutus reddat. Sed & si non[a] culpa ab eo quo cum agitur aberit: si tamen peritura res non fuit si metum non adhibuisset, tenebitur reus: sicut in interdicto VNDE VI vel QVOD VI AVT CLAM obseruatur. Itaque interdum hominis mortui pretium recipit qui eum venditurus fuit si vim passus nõ esset.

In violentia compulsiua furtum non committitur, secus in ablatiua. Bart.

[a] Quibusdam videtur abundare negatio, quibus nõ assentior. nã ita interpretor, id est, si res periit sine culpa eius cum quo agetur.

[a] &c. l. j. §. rectissimè j. de vi & vi armat.

[a] l. 2. j. vi bo. rap.

[a] ¶ Qui vim intulit, cum possessionem à me sit consecutus, fur non est: quamuis qui* vi* rapuit, fur improbior esse videatur vt Iuliano[a] placet. 12

Hæc actio concurrit cum actione de dolo, sed vna per alteram tollitur. Bart.

¶ Eum qui metum fecit, & de dolo teneri certum est: & ita Põponius: & consumi alteram actionem per alteram exceptione in factum opposita. 13

In quo quis damnum patitur, quadruplatur. Bart.

¶ Iulianus ait quod interest quadruplari solum: & ideo eum qui ex causa fideicommissi quadraginta debebat, si trecenta promiserit per vim & soluerit, ducentorum sexaginta 14

qua

quadruplum consecuturum: in his enim cum effectu vim passus est. Secundum hæc si plures metum adhibuerint & vnus fuerit conuentus: siquidem sponte rem ante sententiam restituerit, omnes liberati sunt. sed & si id nõ fecerit sed ex sententia quadruplum restituerit: verius est etiam sic peremi aduersus ceteros metus causa actionem.

XV. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

AVt in id dabitur aduersus ceteros actio, quod minus ab illo exactum sit.

XVI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

QVod diximus si plures metum admiserunt, idem dicendum erit & si ad alium res peruenit, alter metum adhibuit.

Hæc actio ex facto seruorum est noxalis, & solutio facta tollit hanc actionem: secus si seruus pro noxa detur. Bart.

1 ¶ Sed si serui metũ adhibuerint, noxalis quidem actio ipsorum nomine erit: poterit autem quis dominum ad quem res peruenerit conuenire: qui conuentus siue rem siue secundum quod iam dictum est quadruplum præstiterit, proderit & seruis. Si verò noxali conuentus maluerit noxæ dedere: nihilo minus ipse poterit conueniri si ad eum res peruenit. ¶ Hæc actio heredi ceterisque successoribus datur, quoniam rei habet persecutionem. In heredem

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

autem & ceteros in id quod peruenit ad eos detur non iNmeritò: licet enim pœna ad heredem non transeat, attamen quod turpiter vel scelere quæsitum est, vt est & rescriptum, ad compendium heredis non debet pertinere.

Peruenisse ad heredem quomodo accipiatur.

XVII. PAVLVS libro primo Quæstionum.

VIdeamus ergo si heres ad quem aliquid peruenerit consumpserit id quod peruenit, desinat teneri, an verò sufficit semel peruenisse, & si consumpto eo decesserit, vtrum aduersus heredem eius omnimodo competit actio, quoniam hereditariam susceperit obligationem: an non sit danda, quoniam ad secundum heredẽ nihil peruenit. Et melius est omnimodo competere in heredem heredis actionẽ: sufficit enim semel peruenisse ad proximum heredem: & perpetua actio esse cœpit. alioquin dicendum erit nec ipsum qui consumpsit quod ad eum peruenit, teneri.

Si res per metum extorta perierit, possessor locupletior non videtur: secus si perierat res empta ex illa. Bart.

XVIII. IVLIANVS libro sexagensimo quarto Digestorum.

SI ipsa res quæ ad alium peruenit interiit; non esse locupletiorem dicemus. sin verò in pecuniam aliámue rem conuersa sit; nihil am

amplius quærendũ est quis exitus sit, sed omnimodo locuples factus videtur licet postea deperdat. Nam & Imperator Titus Antoninus Claudio Frontino de pretijs rerum hereditariarum rescripsit, ob id ipsum peti ab eo hereditatem posse, quia licet res quæ in hereditate fuerant, apud eum non sint: tamen pretium earum (quo) locupletem eum vel sæpius mutata specie faciendo, perinde obligat, ac si corpora ipsa in eadem specie mansissent.

XVIIII. GAIVS lib. quarto ad Edictum Prouinciale.

QVod autem in heredem eatenus pollicetur actionem procõsul quatenus ad eum peruenerit, intellegendum est ad perpetuò dandam actionem pertinere.

XX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

QVantum autem ad heredem peruenerit, litis contestatæ tempore spectari iur: si modo certum sit aliquid peruenisse. Idem & ipsius qui vim intulit, (si) sic in corpus patrimonij peruenit aliquid, vt certum sit ad heredem peruenturum: id est si debitor liberatus est.

Promissio facta metu iustè illato non rescinditur. Bart.

XXI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SI mulier contra patronum suum ingrata facta sciens se ingratam, cum de suo statu

periclitabatur, aliquid patrono dederit vel promiserit ne in seruitutem redigatur: cessat edictum, quia hunc sibi metum ipsa infert. ¶ Quod si metus causa gestum erit, nullo tempore prætor ratum habebit.

Alia est æstimatio possessionis, alia fundi seu proprietatis. Bart.

¶ Qui possessionem non sui fundi tradidit, non aliquanti fundus sed quanti possessio est, eius quadruplum vel simplum cum fructibus consequetur: æstimatur enim quod restitui oportet, id est quod abest. (abest) autem nuda possessio cum suis fructibus: quod & Pomponius.

Contractus dotis factus metu est ipso iure nullus. Bart.

¶ Si dos metu promissa sit, non puto me sci obligationem: quia est verissimum nec talem promissionem dotis vllã esse.* ¶ Si metu coactus sim ab emptione locatione discedere: videndum est an nihil sit acti, & antiqua obligatio remaneat: an hoc simile sit acceptilationi, quia nulla ex bonæ fidei obligatione possimus liti, cum finita sit dum amittitur. & magis est vt similis species acceptilationE sit: & ideo prætoria actio nascitur.

*Quia est bonæ fidei cõtractus talis promissio ex l. 1. C. de rei vxor. act.

Coacta voluntas voluntas est, & ideo quem hereditati obligat, licet per hanc actionem restituatur. Bart.

¶ Si metu coactus adij hereditatem, puto me s heredem effici: quia quamuis si liberum esset

noluissem, tamen coactus volui. sed per prætorem restituẽdus sum vt abstinendi mihi potestas tribuatur. Si coactus hereditatem repudiem, duplici via prætor mihi succurrit: aut vtiles actiones quasi heredi dando, aut actionem metus causa præstando: vt quam viam ego elegerim hæc mihi pateat.

Carcer est iustus metus, & promissio facta in carcere, nullius est momenti. Bart.

XXII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

QVi in carcerem quem detrusit vt aliquid ei extorqueret, quidquid ob hanc causam factum est nullius momenti est.

Vbi præsumptio est contra illum qui probare debebat, afficitur duriore probatione. Bar.

XXIII. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

NOn est verisimile compulsum in vrbe iniquè indebitum soluisse eum qui claram dignitatem se habere prætendebat: cum potuerit ius publicum inuocare & adire aliquem potestatem preditum, qui vtique vim eum pati prohibuisset. sed huiusmodi præsumptioni debet apertissimas probationes violentiæ opponere.

Factum metu ne quis ducatur ad iudicem, non rescinditur per hanc actionem, sed per officium iudicis.

¶ *Si iusto metu perterritus cognitionem ad quam vt vinctus iret, potens aduersarius minabatur, id quod habere licebat, compulsus vendidit: rei suæ æquitati per præsidem prouinciæ restituitur.* 1

Factum metu alicuius verecundiæ modicæ, officio iudicis rescinditur, non per hanc actionem. Bart.

¶ *Si fœnerator inciuiliter exhodiedo athletam & à certaminibus prohibendo, cauere compulerit vltra quãtitatem debitæ pecuniæ, his probatis competens iudex rem suæ æquitati restitui decernat.* 2

Exactum per vim ab apparitore indebitè illatam, iudicis officio rescinditur quatenus quis damnum patitur, & non vltra. Bart.

¶ *Si quis quod aduersario non debebat, delegante eo per vim apparitione præsidis interueniente, sine notione iudicis coactus est dare: iudex inciuiliter extortare stitui ab eo qui rei damnum præstiterit, iubeat. Quòd si debitã satisfecit simplici iussione & non cognitione habita: quamuis non extra ordinem exactionem fieri sed ciuiliter oportuit, tamen quæ solutioni debitarum ab eo quantitatium profecerunt, reuocare inciuile est.* 3

DE

DE DOLO MALO. TIT. III.

VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

HOC edicto prætor aduersus varios & dolosos qui aliis offuerunt calliditate quadam, subuenit: ne vel illis malitia sua sit lucrosa vel istis simplicitas damnosa. Verba autẽ edicti talia sunt: QVAE DOLO MALO FACTA ESSE DICENTVR, SI DE HIS REBVS ALIA ACTIO NON ERIT ET IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, IVDICIVM DABO.

1 ¶ *Dolum malũ Seruius quidem ita definit, machinationem quandam alterius decipiendi causa, cum aliud simulatur & aliud agitur. Labeo autẽ, posse & sine simulatione id agi vt quis circumueniatur: posse & sine dolo malo aliud agi aliud simulari: sicuti faciunt qui per eiusmodi dissimulationem deseruiant: & tuentur vel sua vel aliena. Itaque ipse sic definiit, dolum malum esse omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam. Labeonis definitio vera est.*

Bonus est dolus qui committitur aduersus hostes publicos. Bart.

2 ¶ *Non fuit autem contentus prætor do-*

"Dolus est vbi quid factum est quod legi dolet. Petronius apud Isidorũ lib. 5. cap. 26.

"l. 7. §. dolus. 7. de pact.

"Falliciã. in archetyp. Taurel.

LVM dicere, sed adiecit MALVM: quoniam veteres dolum etiam bonum dicebant, & pro sollertia hoc nomen accipiebant: maximè si aduersus hostē latronémue quis machinetur.[a]

[a] Ouid. epist. 1. Flebi successu posse carere dolos 1. stratagemata.

[a] l. 7. 7. de in integr. rest.

¶ Ait prætor, SI DE HIS REBVS ALIA ACTIO NON ERIT. Meritò prætor ita demum hanc actionem pollicetur, si alia non sit: quoniam famosa[a] actio non temere debuit à prætore decerni si sit ciuilis vel honoraria, qua possit experiri. Vsque adeo vt & Pedius libro octauo scribat: etiam si interdictū sit quo quis experiri, vel exceptio qua se tueri possit: cessare hoc edictum. Idem & Pomponius libro vicensimo octauo. & adicit, & si stipulatione tutus sit quis, eum actionem de dolo habere non posse: vtputa si de dolo stipulatū sit. 3

Ei qui est tutus ipso iure, vel per in integrum restitutionem, non competit hæc actio. Bart.

¶ Idem Pomponius ait & si actionem in nos dari non oporteat: veluti si stipulatio tam turpis dolo malo facta sit vt nemo daturus sit ex ea actionem: non debere laborare vt habeam de dolo malo actionem: cum nemo sit aduersus me daturus actionem. ¶ Idem Pomponius refert Labeonem existimare etiam si quis in integrum restitui possit, non debere ei hanc actionem competere. & si alia actio tēpore finita sit, hanc competere non debere: sibi im 4 5

imputaturo eo qui agere supersedit: nisi in hoc quoque dolus malus admissus sit vt tempus exiret.

Si actio quæ primo competebat, facto partis est sublata actio de dolo non competit. Bart.

6 ¶ Si quis cum actionem ciuilem haberet vel honorariam in stipulatum deductam, acceptilatione vel alio modo sustulerit: de dolo experiri non poterit, quoniam habuit aliam actionem: nisi in amittenda actione dolum malum passus est. cc. l. 4. C. de trāsac.

Si per aliam actionem contra alium idoneum competentem, potest esse consultum, cessat hæc actio. Bart.

6 ¶ Non solùm autem si aduersus eum sit alia actio aduersus quem de dolo quæritur,

II. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

VEl ab eo res seruari poterit.

III. VLPIANVS lib. XI. ad Edictum.

NOn habet hoc edictum locum: verumetiam si aduersus alium

IIII. PAVLVS lib. vndecimo ad Edictum.

SIt actio: vel si ab alio res mihi seruari potest.

V. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

IDeóque si quis pupillus à Titio, tutore auctore conludente circumscriptus sit: non

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

non debere eum de dolo actionē aduersus Titium habere, cum habeat tutelæ actionem per quam consequatur quod sua intersit. Planè si tutor soluendo non sit, dicendum erit de dolo actionem dari ei.

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

Nam " *is nullam videtur actionē habere cui propter inopiam aduersarij inanis actio est.*

Dolus tertij, contractum non vitiat, sed si dolus contrahentium dedit causam contractui bonæ fidei, illum reddit ipso iure nullum: secus si incidit in contractum. Bartol.

VII. VLPIANVS lib. vndecimo ad Edictum.

Et eleganter Pomponius hæc verba SI ALIA ACTIO NON SIT *sic excipit, quasi res alio modo ei ad quem ea res pertinet, salua esse non poterit. Nec videtur huic sententiæ aduersari quod Iulianus libro quarto scribit, si minor annis viginti quinq; cōsilio serui circumscriptus eum vendidit cū peculio, emptórq; eum manumisit, dandā in manumissum de dolo actionem: hoc enim sic accipimus, carere dolo emptorem, vt ex empto teneri non possit: * aut * nullam esse venditionē si in hoc ipso vt venderet circumscriptus est. & quòd minor proponitur, non inducit in integrū restitutionem: nam aduersus manumissum* " *nulla in*

* οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος. Menippus apud Lucianū.

* Fauor libertatis.

in integrum restitutio potest locum habere. Secundum quæ & si pœnali actione indemnitati eius consuli possit, dicendum erit cessare de dolo actionem. Pomponius autem etiam si popularis actio sit, cessare de dolo ait actionē.

1 ¶ *Non* " *solùm autem si alia actio non sit, sed & si dubitetur an alia sit, putat Labeo de dolo dandam actionem: & adfert talē speciem. Qui seruum mihi debebat vel ex venditione vel ex stipulatu, venenum ei dedit, & sic eum tradidit; vel fundum, & dum tradit imposuit ei seruitutem, vel ædificia diruit, arbores excidit vel extirpauit; ait Labeo siue cauit de dolo siue non, dandam in eum de dolo actionem: quoniam si cauit, dubium est an competat ex stipulatu actio. Sed est verius siquidem de dolo cautum est, cessare actionem de dolo, quoniam est ex stipulatu actio: si non est cautum, in ex empto quidem actione cessat de dolo actio, quoniā est ex empto: in ex stipulatu, de dolo actio necessaria est.*

* NON ERIT.

cc. l. 27. §. de solut.

Actio legis Aquiliæ & ad exhibendum, item actio ex testamento actionem de dolo excludunt. Bart.

2 ¶ *Si seruum vsuarium proprietarius occidit: legis Aquiliæ actioni & ad exhibendū accidit, si possidens proprietarius occidit; ideóque cessat de dolo actio. Item si seruum legatū heres ante aditam hereditatem occiderit: quoniam*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

atam prius quàm factus sit legatarij interemptus est, cessat legis Aquiliæ actio. de dolo autem actio * quocumque tempore eum occiderit cessat: quia ex testamento actio competit. Si quadrupes tua dolo alterius damnum mihi dederit: quæritur an de dolo habeam aduersus eum actionem. Et placuit mihi quod Labeo scribit: si dominus quadrupedis non sit soluendo dari debere de dolo: quamuis si noxæ deditio sit secuta, non puto dandam nec in id quod excedit.

Actio furti impedit hanc actionem, & vbi deest dolus & subest culpa, competit actio in factum. Bart.

Idem Labeo quærit, si compeditum seruum meum vt fugeret solueris, an de dolo actio danda sit. & ait Quintus apud eum notans: si non misericordia ductus fecisti, furti teneris: si misericordia, in factum actionem dari debere.

Subsidiariã legis Aquiliæ.

Qui non obseruat pactum ad quod naturaliter non ciuiliter est obligatus, tenetur læso actione de dolo, si aliud remedium deficit. Bart

¶ Seruus pactionis pro libertate reum * domino dedit ea condicione vt post libertatem transferatur in eũ obligatio: manumissus non patitur in se obligationem transferri. Pomponius scribit locum habere de dolo actionem. sed si per patronum stabit quo minus obligatio transferatur: dicendum ait patronum exceptione

* id est, principalé expromissoré. non adpromissorem, id est fideiussorem.

tione à reo summouendum. Ego mouebor: quemadmodum de dolo actio dabitur cum sit alia actio? nisi forte quis dicat, quoniam exceptione patronus summoueri potest si agat cum reo, debere dici, quasi nulla actio sit quæ exceptione repellitur, de dolo decernendam. Atquin patronus tunc summouetur, si noluit expromissorem ipsum manumissum accipere. expromissori planè aduersus manumissum dari debebit de dolo: aut si non sit soluendo expromissor, domino dabitur.

Si dolo malo procuratoris reus sit absolutus, nisi reus sit paratus iudicium recipere, tenetur de dolo si procurator non est soluendo. Bart

4 ¶ Si dolo malo procurator passus sit vincere aduersarium meũ vt absolueretur: an de dolo mihi actio aduersus eum qui vicit competat, potest quæri. & puto non competere si paratus sit reus trãsferre iudicium sub exceptione hac SI COLLVSVM EST. alioquin de dolo actio erit danda: scilicet si cum procuratore agi non possit quia non esset soluendo.

Simplex mendacium non præsumitur dolosè dictum, & ideo non inducit actionem de dolo, nisi causa sui lucri quis mentiatur. Bart.

5 ¶ Idem Pomponius refert Cæcidianum prætorem non dedisse de dolo actionem aduersus eum

enim qui adfirmauerat idoneum esse eum, qui multa pecunia dabatur: quod verum est. nam nisi ex magna & euidenti calliditate non debet de dolo actio dari.

VIII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

QVod si cum scires eum facultatibus labi, tui lucri gratia adfirmasti mihi idoneum esse: meritò aduersus te, cum mei decipiendi gratia alium falsò laudasti, de dolo iudicium dandum est.

Contra mentientem de substantia hereditatis datur actio ex eo contractu si intercesserit, aliàs de dolo.

VIIII. VLPIANVS lib XI. ad Edictum.

SI quis adfirmauit minimâ esse hereditatẽ, & ita eam ab herede emit: non est de dolo actio, cum ex vendito sufficiat. Si autem mihi persuaseris vt repudiem hereditatem, quasi minus soluendo sit: vel vt optem seruum quasi melior eo in familia non sit: dico de dolo dandam si callidè hoc feceris.

Actio criminalis hanc actionem non impedit, Bart.

* hic §. cessat post l. scimus. C. de inoffi. testa.

¶ Item* si tabulæ testamenti, ne de inofficioso diceretur, diu suppressæ sint, mox mortuo filio prolatæ: heredes filij aduersus eos qui suppresserunt, & lege Cornelia & de dolo posse experiri.

Sequester non tenetur rem restituere nisi finita lite vel cum per actorem steterit. Bart.

Labeo

2 ¶ Labeo libro trigensimo septimo posteriorum scribit, si oleũ * tuum quasi suum defendat Titius, & tu hoc oleum deposueris apud Seium vt is hoc venderet, & pretium seruaret donec inter vos deiudicetur cuius oleum esset: neque Titius velit iudicium accipere: quoniam neq; mandati neque sequestraria Seium conuenire potes nondum impleta condicione depositionis: de dolo aduersus Titium agendum. Sed Pomponius libro vicensimo septimo, posse cum sequestre præscriptis verbis actione agi: vel si is soluendo non sit, cum Titio de dolo. quæ distinctio vera esse videtur.

* In vulgata editione, est Lex, Si oleum.

Absolutus ab obseruatione iudicij, quia soluit, ratione deteriorationis de dolo non tenetur. Bart.

3 ¶ Et si seruum pigneratum noxæ mihi dederis per iudicem, & * it Absolutus: de dolo teneris si apparuerit esse eum pignori datum. Hæc de dolo actio noxalis erit. ideo Labeo quoque libro trigensimo prætoris peregrini scribit, de dolo actionem serui nomine interdũ de peculio interdũ noxalẽ dari. Nã si ea res est in quam dolus commissus est, ex qua de peculio daretur actio: & nunc in peculio dandam. sin vero ea sit ex qua noxalis: hoc quoq; noxale futurũ. Hæc actio non datur pro modica quantitate, nec contra parentes vel patronos vel personas honestiores, sed per actionem in factum succurritur. Bart.

* Sic puto distinguendum. & ita absolutus, de dolo teneris si apparuerit eũ pignori datum, nxc de dolo actio noxalis erit.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

¶ *Meritò causæ cognitionem prætor inseruit: neque enim passim hæc actio indulgenda est. nam ecce in primis si modica summa sit,*

XI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

ID est vsque ad duos aureos:

XII. VLPIANVS lib. vndecimo ad Edictum.

NOn debet dari. Quibusdã personis non dabitur: vt puta liberis vel libertis aduersus parẽtes patronosue, cum sit famosa. Sed nec humili aduersus eum qui dignitate excellet, debent dari puta plebeio aduersus consularem receptæ auctoritatis: vel luxurioso atque prodigo aut alias vili aduersus hominẽ vitæ emendatioris. & ita Labeo, Quid ergo est? in horum persona dicendum est, IN FACTVM verbis temperandam actionem dandam, vt bonæ fidei mentio fiat;

XII. PAVLVS lib. XI. ad Edictum.

NE ex dolo suo lucrentur,

XIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

HEredibus tamen harum personarum, item aduersus heredes de dolo actio erit danda,

Pupillus potest conueniri de dolo ex persona defuncti, Item si est proximus pubertati, & ex persona tutoris, in quantum factus est locupletior.

¶ *Item*

° inclusiuè. vt & in l. 1. §. an per al. caus. appel. resc. & l. 2. §. de his qui not. infa.

¶ *Item in causæ cognitione versari Labeo ait ne in pupillum de dolo detur actio, nisi fortè nomine hereditario conueniatur, Ego arbitror & ex suo dolo cõueniendum si proximus pubertati est: maximè si locupletior ex hoc factus est.*

XIIII. PAVLVS lib. vndecimo ad Edictum.

QVid enim si impetrauerit à procuratore petitoris vt ab eo absolueretur: vel si de tutore mentitus pecuniam accepit: vel alia similia admisit quæ non magnam machinationem exigunt?

XV. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SEd & ex dolo tutoris si factus est locupletior, puto in eum dandam actionem, sicut exceptio datur.

Contra vniuersitatem nõ datur de dolo actio, quia dolum non potest committere de facili nisi ex persona administrantium. Bart.

Sed an in municipes de dolo detur actio, dubitatur. Et puto ex suo quidẽ dolo nõ posse dari: quid enim municipes dolo facere possunt? sed si quid ad eos peruenit ex dolo eorum qui res eorum administrant: puto dandam. De dolo autem decurionum in ipsos decuriones dabitur de dolo actio.

Dominus tenetur de dolo procuratoris in quantum ad eum peruenit. Bart.

Itẽ si quid ex dolo procuratoris ad dominum

perue nit, datur in dominum de dolo actio in quantum ad eum peruenit: nam procurator ex dolo suo procul dubio tenetur.

Quando ex edicto agitur ciuiliter actione famosa, debent particulariter omnia designari, sicut quando quis criminaliter accusatur. Bart.

¶ *In hac actione designari oportet cuius dolo factum sit: quamuis in meru non sit necesse.*

XVI. PAVLVS lib. vndecimo ad Edictum.

ITem exigit prætor vt comprehendatur quid dolo malo factũ sit: scire enim debet actor in qua re circumscriptus sit: nec in cauto crimine vagari.

Plures dolum committentes tenentur in solidum: tamen vnius solutione cæteri liberantur. Bart.

XVII. VLPIANVS lib. XI. ad Edictum.

SI plures dolo fecerint, & vnus restituerit: omnes liberantur. quòd si vnus quãti ea res est præstiterit: puto adhuc ceteros liberari.

¶ *Hæc actio in heredem & ceteros successores datur dũtaxat de eo quò ad eos peruenit.*

Hæc actio est arbitraria: & ideo contra non restituentem iuratur in litem, si restempore condemnationis extabat. Bart.

XVIII. PAVLVS lib. vndecimo ad Edictum.

ARbitrio iudicis in hac quoque actione restitutio comprehenditur: & nisi fiat restitutio, sequitur condemnatio quanti ea res est.

est. Ideo autẽ & hic & in metus causa actione certa quantitas nõ adicitur, vt possit per contumaciam suam tanti reus condemnari quanti actor in litem iurauerit. Sed officio iudicis debet in vtraque actione taxatione iusiurandum refrenari. ¶ *Non tamen semper in hoc iudicio arbitrio iudicis dandum est. quid enim si manifestum sit restitui non posse? veluti si seruus dolo malo traditus defunctus sit, ideóque protinus cõdemnari debeat in id quod interfit actoris.*

Fructuario contra dominum non datur hæc actio, quia aliæ competunt. Bart.

2 ¶ *Si dominus proprietatis insulam, cuius vsusfructus legatus erat, incenderit: non est de dolo actio: quoniam aliæ ex hoc oriuntur actiones.*

Contra commodantem falsa pondera, non datur hæc actio de dolo, si inter contrahentes aliis actionibus potest esse consultum. Bart.

3 *De eo qui sciens commodasset pondera vt venditor emptori merces adpenderet, Trebatius de dolo dabat actionem. Atquin si maiora pondera commodauit: id quod amplius mercis datum est, repeti condictione potest. si minora: vt reliqua merx detur ex empto agi potest: nisi si ea condictione merx venit vt illis ponderibus traderetur, cũ ille decipiendi causa adfirmasset se æqua pondera habere.*

Ad causam seu litis instantiã peremptam non datur restitutio: sed per actionem de dolo succurritur contra eum cuius dolo factum fuerit. Bart.

¶ *Dolo cuius effectum est vt lis temporibus legitimis transactis pereat, Trebatius ait de dolo dandum iudicium, non vt arbitrio iudicis res restituatur, sed vt tantum actor consequatur quanti eius interfuerit id non esse factum: ne alter obseruantibus lex circumscribatur.* ¶ *Si seruũ quẽ tu mihi promiseras, alius occiderit: de dolo malo actionem in eum dandam plerique rectè putant: quia tu à me liberatus sis. ideóque legis Aquiliæ actio tibi denegabitur.*

Dolus solius fideiussoris non perpetuat obligationẽ eius, sed parit actionem de dolo. Bart.

XVIIII. PAPINIANVS libro trigensimo septimo Quæstionum.

SI fideiussor promissum animal ante morã occiderit: de dolo actionem reddi aduersus eum oportere Neratius Priscus & Iulianus responderunt: quoniam debitore liberato, per consequentias ipse quoque dimittitur.

Dominus cuius hortatu seruus accepit pecuniam vt sibi soluatur, actione de dolo tenetur. Bart.

XX. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

Seruus

SEruus tuus cum tibi deberet nec soluẽdo esset, hortatu tuo pecuniam mutuam à me accepit & tibi soluit: Labeo ait de dolo malo actionem in te dandam: quia nec de peculio vtilis sit cum in peculio nihil sit: nec in rem domini versum videatur cum ob debitum dominus acceperit.

Si dolus rei dederit causam absolutioni, de dolo tenetur. Bart.

¶ *Si persuaseris mihi nullam societatem tibi fuisse cum eo cui heres sum: & ob id iudicio absolui te passus sim: dandam mihi de dolo actionem Iulianus scribit.*

Quod est iuramento decisum, ratione periurij actione de dolo non retractatur. Bart.

XXI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictũ.

QVod si deferente me iuraueris & absolutus sis, postea periurium fuerit adprobatum: Labeo ait de dolo actionem in eum dandam. Pomponius autem per iusiurandum transactum videri, quam sententiam & Marcellus libro octauo digestorum probat: sta enim religioni debet.

XXII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

NAm sufficit periurij pœna.

Contra eum cuius persuasione indebitum soluitur, actione de dolo succurritur. Bart.

XXIII. GAIVS libro quarto ad Edictũ Prouinciale.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І. ФРАНКА

SI legatarius cui supra modum legis Falcidiæ legatum est, heredi adhuc ignoranti subsit antiam hereditatis vltro iurãdo vel quadam alia fallacia *persuaserit, tamquam satis abundeque ad solida legata soluenda sufficiat hereditas, atque eo modo solida legata fuerit consecutus: datur de dolo actio.

*Pallicia. in archetypo. Taurelli. & ita debuit excudere cũ totiés ita constãter scriptum reperiatur. Contius.

Contra eum cuius dolo sententia pro libertate in absenté prolatur, actione de dolo succurritur. Bart.

XXIIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

*SI dolo acciderit eius qui verba faciebat pro eo qui de libertate contendebat, quo minus præsente aduersario secundum libertatem pronuntietur: puto statim de dolo actum in eum actionem: quia semel pro libertate dictam sententiam retractari non oportet.

Absolutio dolo facta.

XXV. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

*CVm à te pecuniam peterem, eóq; nomine iudicium acceptum est, falsò mihi persuasisti, tamquam eam pecuniam seruo meo aut procuratori solvisses: eóq; modo consecutus es vt consentiente me absolvereris: quæsentibus nobis an in te dolo iudicium dari debeat, placuit de dolo actionem non dari: quia alio modo mihi succurri potest. nam ex integro agere possum, & si obiciatur exceptio rei iudicatæ,

C.l.10.§. vlt.ĩ.cod.

*dicatæ, replicatione iure vti potero.

Hæc actio datur in heredem perpetuo, quatenus ad eum peruenit. Bart.

XXVI. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

*IN heredem eatenus daturum se eam actionem proconsul pollicetur, quatenus ad eum peruenerit: id est quatenus ex ea re locupletior ad eum hereditas venerit:

XXVII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictũ.

*DOlóue malo eius factum est quo minus peruenerit.

Hæc actio contra dolosum finitur anno: postea perpetuò datur in factum contra heredem, & est perpetua, quia non est famosa. Bart.

XXVIII. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

*ITaque si accepto lata sit tibi pecunia: omnimodo cum herede tuo agetur. At si res tibi tradita sit: siquidem mortuo te ea res extet, agetur cum herede tuo: si minus, non agetur. Sed vtique in heredem perpetuò dabitur: quia non debet lucrari ex alieno damno. Cui conueniens est vt & in ipso qui dolo commisit, in id quod locupletior esset, perpetuò dando sit in factum actio.

XXVIIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. МЕЧНИКОВА

Sabinus putat calculi ratione potiꝰ quàm maleficij heredem conueniri: denique famoſum non fieri: ideóque in perpetuum teneri oportere.

XXX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

Neque causæ cognitio in heredis persona erit neceſſaria.

Contra perſuadentem furem datur actio de dolo ad intereſſe.

XXXI. PROCVLVS libro ſecundo Epiſtularum.

Cum quis perſuaſerit familiæ meæ vt de poſſeſſione decedat: poſſeſſio quidem non amittitur, ſed de dolo malo iudicium in eum competit ſi quid damni mihi acceſſerit.

Qui ſeruum in perniciem heredum ante tempus manumittit, actione de dolo tenetur. Bart.

XXXII. SCAEVOLA libro ſecúdo Digeſtorú.

ᵃAl. Si filius. al. Si filius familias. in vulgatis.

Filius ᵃlegatum ſibi ſeruum per præceptionem, rogatus manumittere poſt certum tempus poſteaquam rationes ipſi & coheredibus fratribus reddidiſſet: ante diem & ante redditas rationes ad libertatem vindicta manumittendo perduxerat. quæſitum eſt an ex fideicommiſſo fratribus tenetur vt rationes eorum pro portionibus redderet. Reſpondi cum liberum feciſſet, ex cauſa quidem fideicommiſſi non teneri: verùm ſi ideo feciſſet manumittere ne rationes fratribus redderet, poſſe de dolo actionem in eum exercere.

Qui rei tuæ venditionē impedit, tibi actione de dolo vel actione in factum tenetur. Bart.

XXXIII. VLPIANVS libro quarto Opinionū.

Rem quam venalem poſſeſſor habebat, item proprietatis aduerſarius mouere cœpit, & poſteaquam oportunitatem emptoris, cui venundari potuit peremit, deſtitit: placuit poſſeſſori hoc nomine actionem in factum cum ſua indemnitate competere.

Qui opus cœptum in ſuo ad mei vtilitatem non permittit perficere, actione de dolo tenetur. Bart.

XXXIIII. IDEM libro quadrageſimo ſecundo ad Sabinum.

Si cum mihi permiſiſſes ſaxum ex fundo tuo eicere, vel cretam vel harenam fodere, & ſumptum in hanc rem fecerim, & non patiaris me tollere: nulla alia quàm de dolo malo actio locum habebit.

Qui teſtamentum deleuit, tenetur legatario & heredi de dolo.

XXXV. IDEM libro trigeſimo ad Edictum.

Si quis tabulas teſtamenti apud ſe depoſitas, poſt mortē teſtatoris deleuit vel alio modo corruperit: heres ſcriptus habebit aduerſus eum actionem de dolo. Sed & his quibus legata data ſunt dandam erit de dolo actio.

Dolus cum dolo compenſatur. Bart.

XXXVI.

XXXVI. MARCIANVS libro secundo Regularum.

Si duo dolo malo fecerint, invicem de dolo non agent.

Quæ dicta sunt animo commendandi rem, actionem de dolo non pariunt, nisi causa decipiendi emptorem sint dicta. Bart.

XXXVII. VLPIANVS libro quadragensimo quarto ad Sabinum.

Quod venditor vt commendet dicit, sic habendum, quasi neque dictum neque promissum, est. Si verò decipiendi emptoris causa dictum est: æquè sic habendum est, vt non nascatur aduersus dictum promissúmve actio, sed de dolo actio.

Qui prætextu falsarum literarum est liberatus actione de dolo tenetur. Bart.

XXXVIII. IDEM libro quinto Opinionum.

Quidam debitor epistulam quasi à Titio missi creditori suo effecit vt ipse liberetur: hac epistula creditor deceptus, Aquiliana stipulatione & acceptilatione liberauit debitorem: postea epistula falsa vel mani reperta, creditor maior quidem annis vigintiquinque de dolo habebit actionem, minor autem in integrum restituetur.

XXXVIIII. GAIVS libro vicensimo septimo ad Edictum Prouinciale.

Si te Titio optuleris de ea re quam non possidebas, in hoc vt alius vsucapiat: & iudicatum solui satisfecederis: quamuis absolutus sis, de dolo malo tamen teneberis. & ita Sabino placet.

Contra eum cuius dolo quis adit hereditatē, succurritur per hanc actionem: vel si est creditor, per doli exceptionem. Bart.

XL. FVRIVS Antianus lib. 1. ad Edictum.

Is qui decepit aliquem vt hereditatem non idoneam adiret, de dolo tenebitur: nisi forte ipse creditor erat: & solus erat: tunc enim sufficit contra eum dolis mali exceptio.

DE MINORIBVS VIGINTIQVINQVE ANNIS.

TIT. IIII.

Interpretatio edicti prætorij.

VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

Hoc edictum prætor naturalem æquitatem secutus proposuit: quo tutelam minorum suscepit. nam cū inter omnes cōstet fragile esse & infirmū huiusmodi ætatium consilium, & multis captionibus suppositum, multorum insidiis expositum: auxilium eis prætor hoc edicto pollicitus est & aduersus captiones opitulationem.

¶ Prætor edicit, QVOD CVM MINORE QVAM VIGINTIQVINQVE ANNIS NA-

TV

TV GESTVM" ESSE DICETVR: VTI" QVAEQVE RES ERIT ANIMADVERTAM. *Apparet minoribus annis vigintiquinque eum opem polliceri: nam post hoc tempus compleri virilem vigorem constat. Et ideo hodie" in hanc vsque ætatem adulescentes curatorum auxilio reguntur. nec" ante rei suæ administratio eis committi debebit, quamuis bene rem suam gerentibus.*

Numerus liberorum nõ supplet ætatẽ quoad impediendam in integrum restitutionem, sed quoad decernendum honores.

II. IDEM libro nonodecimo ad legem Iuliam & Papiam,

NEc per liberos suos rem suam maturius à curatoribus recipiat. Quod enim legibus cauetur vt singuli anni per singulos liberos † demittãtur, ad honores pertinere Diuus Seuerus ait non ad rem" suam recipiendam.

Princeps potest minori administrationẽ bonorum suorum concedere, non iudex inferior. Bart,

III. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

DEnique Diuus Seuerus & "Imperator noster huiusmodi consulum vel præsidum decreta quasi ambitiosa esse interpretati sunt. Ipsi" autẽ perrarò minoribus rerum suarum administrationem extra ordinem indulserunt. & eodem iure vtimur.

Quod

"l. Labeo. ĵ. de verb. sign. l. 7. ĵ. eod.
"i. cum causæ cognitione.
Post D. Marci cõstitutionem. Capitol. in Marco,
"cc. Inst. de curat.

† permittantur, rectè, id est, remittantur.
"l. de his. C. de admin. tut.
"Antoninus eius filius.
"Imperatores.

Quod cœptum est à minore si fuerit à maiore perfectum, initúmve, an finis spectabitur?

1 ¶ *Si quis cum minore contraxerit, & contractus inciderit in tempus quo maior efficitur: vtrum initium spectamus an finem? & placet vt est & constitutum, si quis" maior factus conprobauerit quod minor gesserat: restitutionem cessare. Vnde illud non ineleganter Celsus epistularum libro vndecimo & digestorum secundo tractat, ex facto à Flauio Respecto prætore consultus. Minor annis vigintiquinque annos fortè vigintiquattuor agens iudiciũ tutelæ heredi tutoris dictauerat: mox factum vt non finito iudicio iam eo maiore effecto vigintiquinque annis, tutoris heres absolutus proponeretur: in integrũ restitutio desiderabatur. Celsus igitur Respecto suasit, non facilè hunc quondam minorem in integrum restitui: sed si ei probaretur calliditate aduersarij id actum vt maiore eo facto liberaretur. neque enim extremo, inquit, iudicij die videtur solùm deceptus hic minor, sed totum hoc structum vt maiore eo facto liberaretur. Idem tamen confitetur si leuior sit suspicio aduersarij quasi dolosè versati: non debere hunc in integrum restitui.* 2 ¶ *Scio etiam illud aliquando incidisse: Minor vigintiquinque annis miscuerat se paternæ hereditati: maiorque factus exegerat*

aliquid

CVM MINOREM.

"l. j. & 2. C. Si maior fact.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

aliquid à debitoribus paternis: mox desiderabat restitui in integrum quo magis abstineret paterna hereditate. contradicebatur ei, quasi maior factus comprobasset quod minori sibi placuit. putauimus tamen restituendum in integrum initio aspecto. Idem puto & si alienã adiit hereditatem.

Minor ætas inspicitur de momento ad momentum: & dies bissextilis cum præcedenti computatur pro vno. Bart.

CVM MINORE. ¶ Minorem autem viginti quinque annis natu, videndum an etiam diem natalis sui adhuc dicimus ante horam qua natus est, vt si captus sit restituatur: & cum nondum compleuerit, ita erit dicendum: vt à momento in momentum tempus spectetur. Proinde & si bissexto natus est, siue priore siue posteriore die, Celsus scripsit nihil referre: nam id biduum pro vno die habetur, & posterior dies Kalendarum intercalatur.

*Die quidã legendũ putãt. sed Flor. & manus. habeat, diem.

Minor etiam filiusfam. aduersus obligationẽ restituitur etiamsi iussu patris contraxerit, præterquam in mutuo & beneficium filij minoris ad patrem non porrigitur. Bart.

CVM MINORE. ¶ Sed vtrum solis patribusfamiliarũ an etiam filiisfamiliarum succurri debeat, videndum. Monet dubitationem quod si quis dixerit etiã filiisfa

filiisfamiliarum in re peculiari subueniẽdum, efficiet vt per eos etiam maioribus subueniatur, id est patribus eorum: quod nequaquam fuit prætori propositum: prætor enim minoribus auxilium promisit non maioribus. Ego autem verissimam arbitror sententiam existimãtium filiumfamilias minorem annis in integrum restitui posse ex his solis causis quæ ipsius intersint: puta si sit obligatus. Proinde si iussu patris obligatus sit, pater vtique poterit insolidum conueniri: filius autem cum & ipse possit vel in potestate manens conueniri, vel etiam emancipatus vel exheredatus, in id quod facere potest, & quidẽ in potestate manens etiam minuto patre ex cõdemnatione conueniri: auxilium impetrare debebit si ipse conueniatur. Sed an hoc auxilium patri quoque prosit, vt solet interdum fideiussori eius prodesse, videamus. & non puto profuturum. Si igitur filius conueniatur, postulet auxilium: si patrem conueniat creditor, auxilium cessat, excepta mutui datione: in hanc enim si iussu patris mutuam pecuniam accepit, non adiuuatur. Proinde & si sine iussu patris contraxit & captus est: siquidem pater de peculio conueniatur, filius non erit restituendus: si filius cõueniatur, poterit restitui. Nec eo mouemur, quasi interfit filij peculiũ habere: magis enim patris quam filij interest, licet aliquo casu ad

filium peculium spectet. vtputa si patris eius bona à fisco propter debitum occupata sunt: nam peculium ei ex constitutione Claudij separatur. ¶ Ego etiam filiamfamilias in dote captam cum patri consentit stipulanti dotem non statim quam dedit, vel adhibenti aliquē qui dotem stipularetur, puto restituendam: quoniam dos ipsius filiæ proprium patrimonium est.

Aduersus arrogationem minor restituitur. Bart.

6 ¶ Si quis minor viginti quinque annis adrogandum se dedit, & in ipsa adrogatione se circumuentum dicat: finge enim a prædone eum hominem locupletem adrogatum: dico debere eum audiri in integrum se restituentem.

Id est, restitui volēte. quod & in quibusdā libris, & exemplari Victoriano legitur.

Aduersus liberationem legati conditionalis vel coherentis personæ filiusf. minor restituitur. Bart.

7 ¶ Si quid minori fuerit filiofamilias legatum post mortem patris, vel fideicommissum relictum, & captus est, fortè dum consentit patri paciscenti ne legatum peteretur: potest dici in integrum restituendum: quoniam ipsius interest propter spem legati quod ei post mortem patris competit. Sed & si ei legatū sit aliquid quod personæ [a] eius cohæret, puta ius militiæ, dicendum est posse eum restitui in integrum: interfuit enim eius non capi, cum hanc patri non adquireret sed ipse haberet.

[a] l. vl. C. de pignor.

Ad

Aduersus negligentiam in non denuntiando adhibitam minor restituitur. Bart.

8 ¶ Et si heres sit institutus si à patre in diebus centum sit emancipatus: mox patrem debuerit certiorare nec fecerit cum posset, qui eum emancipasset si cognouisset: dicēdum erit posse eum restitui in integrum parato patre eum emancipare.

Pater vt successor filij, item ipse filius minor in castrensi peculio restituitur. Bart.

9 ¶ Pomponius adicit, ex his causis ex quibus in re peculiari filifamilias restituuntur, posse & patrem quasi heredem nomine filij post obitum eius impetrare cognitionem. Si autem filiusfamilias sit qui castrense peculiū habeat: procul dubio ex his quæ ad castrense peculiū spectant, in integrum restituendus erit quasi in proprio patrimonio captus.

De seruo minore.

10 ¶ Seruus autem Minor annis viginti quinq; nullo modo restitui poterit: quoniam domini persona spectatur, qui sibi debebit imputare cur minori rem commisit. Quare & si per impuberem contraxerit, idem erit dicendum: vt & Marcellus libro secundo digestorum scribit. Et si forte liberi peculij administratio minori seruo sit concessa, maior dominus ex hac causa non restituetur.

IIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І. ФРАНКА

ET enim quodcumque seruus ita gerit, vo luntate domini gerere intellegendus est. & magis hoc apparebit si aut de institoria actione quæratur, aut si proponatur maiorem annis viginti quinque negotium aliquod gerendum minori mandasse, & illum in ea re deceptum esse.

V. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI tamen is seruus fuit, cui fideicommissaria libertas debebatur præsens, & fuit captus cum re mora ei fit, potest dici prætorem ei succurrere oportere.

Licet quis non lædatur in commodo pecuniario, sed vexetur litibus, potest restitui. Bart.

VI. IDEM libro decimo ad Edictum.

MInoribus viginti quinque annis subuenitur per in integrũ restitutionem non solum cum de bonis eorum aliquid minuitur, sed etiam cum interest ipsorũ litibus & sumptibus non vexari.

Aliorum edicti verborum interpretatio.

VII. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

GESTVM. l. Labeo, 7. de verb. signifi.

AIt prætor, GESTVM ESSE DICETVR: GESTVM "sic accipimus, qualiterqualiter, siue cõtractus sit siue quid aliud contigit. proinde si emit aliquid, si vendidit, si societatem coit, si mutuam pecuniam accepit, & captus est: ei succurretur. ¶ Sed & si ei pecunia

cunia à debitore paterno soluta sit vel proprio, & hanc perdidit: dicendum est ei subueniri, quasi gestum sit cum eo. Et ideo si minor conueniat debitorem, adhibere debet curatores vt ei soluatur pecunia, ceterum non ei compelletur soluere. Sed hodie solet pecunia in ædeo deponi, vt Pomponius libro vicensimo octauo scribit, ne vel debitor vltra vsuris oneretur, vel creditor minor perdat pecuniam: aut curatoribus solui, si sunt. Permittitur etiã ex constitutione principum debitori compellere adulescentem ad petendos sibi curatores. Quid tamen si prætor decernat soluendam pecuniam minori sine curatoribus, & soluerit: an possit esse securus dubitari potest. Puto autem si allegans minorem esse compulsus sit ad solutionem, nihil ei imputandum: nisi forte quasi aduersus iniuriam appellandum quis ei putet. Sed credo prætorem hunc minorem in integrum restitui volentem auditurum non esse.

o Olim Saturni. Varro. hodie in ecclesia Christiana. ex mente Iustiniani.

Minori quasi cum eo gestum sit succurritur, siue intercedat, siue litiget, vel hereditatem vel aliam successionem apprehendat. Bart.

2 ¶ Non solum autem in his ei succurritur, sed etiam in interuentionibus: vtputa si fideiussorio nomine se vel rem suam obligauit. Pomponius autem videtur adgraescere distinguentibus arbiter ad fideiussores probandos consti-

tus eum probauit, an verò ipse aduersarius. mihi autem semper succurrendum videtur si minor sit & se circumuentum doceat. Sed & in iudiciis subuenitur: siue dum agit siue dum conuenitur captus sit. Sed & si hereditatem minor adut minus lucrosam, succurritur ei vt se possit abstinere: nam & hic acceptus[a] est. Idem & in bonorum possessione vel alia successione.

[a] Id est, captus. obseruãdus est rarus vsus huius significationis.

Minor aduersus fideiussionem restituitur, etiamsi sit tanquam idoneus per iudicem approbatus. Bart.

3 ¶ Non solum autem filius qui se miscuit paternæ hereditati, sed & si aliquis sit ex necessariis minor annisimili modo restitutionem impetrabit. veluti si seruus sit cum libertate institutus: dicendum enim erit si se miscuit, posse ei subueniri ætatis beneficio vt habeat bonorum suorũ separationem. Planè qui post aditam hereditatem restituitur, debet præstare si quid ex hereditate in rem eius peruenit, nec periit per ætatis INbecillitatem.

Minoribus decepti in eo quod non sunt lucrati succurritur. Bart.

4 ¶ Hodie certo iure vtimur vt & in lucro minoribus succurratur. Pomponius quoque libro vicensimo octauo scribit, [b] & si sine dolo cuiusquam legatum repudiauerit vel in optionis legato captus sit dum elegit deteriorem, vel si duas

[b] In vulgatis est lex octaua, Et si sine.

duas res promiserit illam aut illam, & pretiosiorem dederit, debere subueniri: & subueniendum est. ¶ Quæsitum est ex eo quod in lucro quoque minoribus subueniendum dicitur: si res eius venierit, & existat qui plus liceatur: an in integrum propter lucrum restituendus sit. & cottidie prætores eos restituũt vt rursum admittatur licitatio. Idem faciunt & in his rebus quæ seruari eis debent. quod circumspectè erit faciendum. Ceterum nemo accedet ad emptionem rerum pupillarium nec si bona fide distrahantur. Et districtè probandum est in rebus quæ fortuitis casibus subiectæ sunt, non esse minori aduersus emptorem succurrendum: nisi aut sordes aut euidens gratia tutorum siue curatorum doceatur.

Restitutus vt adeat potest restitui vt repudiet, & econtra. Bart.

6 ¶ Restitutus autem, cum se hereditati miscuerat vel eam adeat quam repudiauit, rursus restitui poterit vt se abstineat: & hoc & rescriptum & responsum est.

Substitutio vulgaris expirat adita hereditate, & ea per restitutionem repudiata in herede necessario vires reassumit, si hereditas non est soluendo. Item qui semel est heres, non desinit esse heres directò, sed vtiliter. Bart.

7 ¶ Sed quod Papinianus libro secundo responsorum ait, minori substitutum seruum necessa-

c. l. ex cõtractu. ff. de re iudi ca.

rium repudiante quidem hereditatem minore necessarium fore: & si fuerit restitutus minor, liberum nihilo minus remanere: si autem prius minor adiit hereditatem, mox abstentus est, substitutum pupillo seruum cum libertate, non posse heredem existere neque liberũ esse: non per omnia verum est. Nam si non est soluendo hereditas, abstinente se herede & Diuus Pius rescripsit & Imperator noster & quidem in extraneo pupillo, locum fore necessario substituto. Et quod ait LIBERVM MANERE, tale est, quasi nõ * & * heres maneat, cum pupillus impetrat restitutionem posteaquam abstentus est: cum enim pupillus heres non fiat, sed vtiles actiones habeat: sine dubio heres manebit qui semel extitit. Item si non prouocauit intra diem, subuenitur vt prouocet: finge enim hoc desiderare.

Si propter absentiam minoris instantia sit perempta, minor restituitur item maior ex causa. Bar.

¶ Item & in eremodiciis ei subuenitur. constat autem omnis ætatis hominibus restaurationem eremodicij præstari si se doceant ex iusta causa afuisse. 8

VIII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum.

Minor etiam si quasi contumax condẽnatus sit in integrum restitutionis auxilium implorabit.

Mi

Minore restituto aduersus sententiam, intelligitur restitutus aduersus executionem, & etiam aduersus venditionem.

VIIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

Si ex causa iudicati pignora minoris capta sint & distracta: mox restitutus sit aduersus sententiam præsidis vel procuratoris Cæsaris: videndum an ea reuocari debeãt quæ distracta sunt. nam illud certum est, pecuniam ex causa iudicati solutam ei restituendum. sed interest ipsius corpora potius habere. & puto interdum permittendum, id est si grãde damnum sit minoris.

Aduersus dotis constitutionem mulieri lege subuenitur. Bar.

1 ¶ In dotis quoque modo mulieri subuenitur, si vltra vires patrimonij vel totum patrimoniũ circumscripta in dotem dedit.

Aduersus delictum dolo commissum minor non restituitur nisi vt habeatur pro confesso vel transacto. Bart.

2 ¶ Nunc videndum minoribus vtrum in contractibus captis dumtaxat subueniatur, an etiam delinquẽtibus. * vtputa dolo aliquid minor fecit in re deposita vel commodata, vel aliàs in contractu: an ei subueniatur si nihil ad eum peruenit? & placet in delictis minoribus non subueniri. nec hic itaque subuenietur. * Nam & si furtum fecit vel damnum iniu-

* l. auxiliũ. j. eod.

ria dedit: non ei subuenietur. Sed si cum ex damno dato confiteri possit ne dupli teneatur, maluit negare: in hoc solum restituendus sit vt pro confesso habeatur. Ergo & si potuit pro fure damnum decidere magis quàm actionem dupli vel quadrupli pati: ei subuenietur. si mulier cum culpa aduertisset velit sibi subueniri: vel si maritus: puto restitutionem non habendam: est enim delictum non modicum. nam & si adulterium minor commisit, ei non subuenitur.

Aduersus actum per quem status alicuius perimitur, restitutio non conceditur. Bart.

¶ Papinianus ait, si maior annis viginti minor 3 viginti quinque se in seruitutem venire patitur: id est si pretium participatus est, non solere restitui. sed hoc meritò: quoniam res nec capit restitutionem cum statum mutat.

Aduersus commissum vectigal minor debet restitui. Bart.

Si in commissum incidisset vectigalis dicatur, erit in integrum restitutio. quod sic erit accipiendum, si non dolus ipsorum interueniat: ceterum cessabit restitutio. Aduersus libertatem quoque minori à prætore subueniri impossibile est:

X. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

NIsi ex magna causa hoc à principe fuerit consecutus.

XI.

XI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

VErùm vel de dolo vel vtilis actio erit in id quod minoris interfuit non manumitti. proinde quidquid hic haberet si nõ manumississet, id ei nunc præstabitur.

Aduersus manumissum competunt actiones in rem pro rebus in seruitute distractis: non actiones ex delicto. Bart.

Sed & nomine earum rerum quas dominicas seruus manumissus supprimebat, competunt aduersus eum actiones ad exhibendũ, & furti, & condictio: videlicet quoniam & manumissus eas contrectabat. Ceterum ex delicto in seruitutem facto, domino aduersus eum post libertatem actio non competit: & hoc rescripto Diui Seueri continetur.

Aduersus libertatem iam competentem minor non restituitur, sed aduersus competituram. Bart.

¶ Quid si minor viginti quinque annis, maior viginti hac lege vendiderit, vt manumittatur? ideo proposui maiorem viginti, quoniam & Scæuola scribit libro quartodecimo quæstionum. & magis est vt sententia cõstitutionis Diui Marci ad Aufidium Victorinũ hũc id est minorẽ viginti annis non complectatur. quare videndũ an minori viginti annis subueniatur. & si quidẽ ante desideret quàm libertas competat, audietur: sin verò postea, non

possit.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

possit. Item quæri potest si is qui emit hac lege minor sit, an restitui possit. & si quidem nondum libertas competit, erit dicendum posse ei subueniri: sin verò posteaquam dies venit, voluntas maioris venditoris libertatem imponit.

Aduersus sententiam ipso iure nullam minor non restituitur, sed res in pristinum statum reducitur per iudicem competentem. Bart.

¶ Ex facto quæsitum est, adulescentes quidam acceperant curatorem Saluianum quendam nomine: hic cum curam administrasset, beneficio principis vrbicam procurationem erat adeptus: & apud prætorem se à cura adulescentium excusauerat absentibus eis. adulescentes adierant prætorem, desiderantes in integrum aduersus eum restitui, quòd esset contra constitutiones excusatus: cum enim susceptam tutelam non alij soleant deponere quàm qui trans mare reipublicæ causa absunt, vel hi qui circa principem sunt occupati, vt in consiliarij Menandri Arrij persona est indultum, meruisset autem Saluianus excusationem, adulescentes quasi capti in integrum restitui à prætore desiderauerãt: Aetrius Seuerus quia dubitabat, ad Imperatorẽ Seuerũ rettulit: ad quã consultationem successor eius Benidio Quieto rescripsit, nullas partes esse prætoris: neq; enim cõtractũ proponi cũ minore annis viginti quinq; sed

sic in archetypo. rectius videtur successori. Taurel. in adnotat.

sed principes interuenire, & reducere hunc ad administrationem qui perperam esset à prætore excusatus.

Restitutio ex hoc edicto conceditur causa cognita, hoc est si est minor, & læsus sui facilitate: secus si casu fortuito. Bart.

¶ Sciendum est autem non passim minoribus subueniri sed causa cognita, si capti esse proponantur. Item non restituetur qui sobriè rem suam administrans occasione damni non inconsultè accidentis sed fato, velit restitui: nec enim euentus damni restitutionem indulget sed inconsulta facilitas. & ita & Pomponius libro vicensimo octauo scripsit. Vnde Marcellus apud Iulianum notat, si minor sibi seruum necessarium comparauerit, mox decesserit, non debere eum restitui: neque enim captus est emendo sibi rem perneccssariam, licet mortalem. ¶ Si locupleti heres extitit, & subitò hereditas lapsa sit: puta prædia fuerunt quæ chasmate perierunt, insulæ exustæ sunt, serui fugerunt aut decesserunt: Iulianus quidem libro quadragensimo sexto sic loquitur, quasi possit minor in integrum restitui. Marcellus autem apud Iulianum notat, cessare in integrum restitutionem: neque enim ætatis lubrico captus est adeundo locupletem hereditatem. & quod fato cõtingit, cuiuis patrifamilias quamuis diligentissimo posset contingere. Sed

hæc

hæc res adferre potest restitutionem minori, si adiit hereditatem in qua res erant multæ mortales, vel prædia vrbana, æs autem alienum graue: quod nõ prospexit posse euenire, vt demoriantur mancipia, prædia ruant. vel quòd non cito distraxerit hæc quæ multis casibus obnoxia sunt.

Si minor aduersus minorem restitui desideret.

¶ *Item quæritur, si minor aduersus minorem restitui desiderat, an sit audiendus. & Pomponius simpliciter scribit non restituendũ. Puto autem inspiciendum à prætore qui captus sit. proinde si ambo capti sunt, verbi gratia minor minori pecuniã dedit, & ille perdidit: melior est causa secundum Pomponium eius qui accepit, & vel dilapidauit vel perdidit.*

¶ *Planè si minor annis cum filiofamilias maiore contraxerit, & Iulianus libro quarto digestorum & Marcellus libro secundo digestorum scribit posse in integrum restitui: vt magis ætatis ratio quàm senatusconsulti habeatur.* 6

XII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

SI apud minorem mulier pro alio intercesserit, non est ei actio in mulierẽ danda, sed perinde atque ceteri per exceptionem summoueri debet: scilicet quia communi iure in priorem debitorem ei actio restituitur. hæc si soluendo

uendo sit prior debitor: alioquin mulier non vtetur senatusconsulti auxilio.

Minor restituitur non autem fideiussor. Item restituitur aduersus principalem creditorem, & aduersus fideiussorem actione mandati agentem. Bart.

XIII. VLPIANVS lib. XI. ad Edictum.

IN causa cognitione versabitur vtrũ soli ei succurrendũ sit, an etiã his qui pro eo obligati sunt: vt puta fideiussoribus. itaque si cum scirem minorẽ & ei fidem non haberem, tu fideiusseris pro eo, non est æquum fideiussori in necem meam subueniri: sed potius ipsi denegãda erit mandati actio. In summa perpendẽdum erit prætori, cui potius subueniat, vtrũ creditori an fideiussori: nã minor captus neutri tenebitur. facilius in mandatore dicendũ erit non debere ei subuenire: hic enim velut adfirmator fuit & suasor vt cum minore contraheretur. ¶ Vnde tractari potest, minor in integrum restitutionem vtrum aduersus creditorem, an & aduersus fideiussorem implorare debeat. & puto tutius aduersus vtrumque. Causa enim cognita & præsentibus aduersariis, vel si per contumaciã desint, in integrum restitutiones perpendendæ sunt.

In integrum restitutio est scripta in rem: & ideo datur in subsidium contra eum ad quem res peruenit, licet cum minore non contraxit. Bart.

¶ *Inter*

Interdum autem restitutio & in rem datur a minori, id est aduersus rei eius possessorem, licet cum eo non sit contractum. vt puta rem à minore emisti & alij vendidisti: potest desiderare interdum aduersus possessorem restitui, ne rem suam perdat vel re sua careat. & hoc vel cognitione prætoria, vel rescissa alienatione dato in rem iudicio. Pomponius quoque libro vicesimo octauo scribit Labeonem existimasse si minor viginti quinque annis fundum vendidit & tradidit, si emptor rursus eum alienauit, si quidem emptor sequens scit rem ita gestam, restitutionem aduersus eũ faciendam: si ignorauit, & prior emptor soluẽdo esset, non esse faciendam. Sin verò non esset soluendo, æquius esse minori succurri etiam aduersus ignorantem: quamuis bona fide emptor est.

XIIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

PLanè quamdiu is qui à minore accepit, aut heres eius idoneus sit, nihil noui constituendum est in eum qui rem bona fide emerit: idque & Pomponius scribit.

XV. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

SEd vbi restitutio datur, posterior emptor reuerti ad auctorem suum poterit. Per plures quoque personas si emptio ambulauerit, idem iuris erit.

Auxil

Auxilium extraordinarium in subsidium introductum non concurrit cum ordinario. Bart.

XVI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

IN causæ cognitione etiam hoc versabitur, num fortè alia actio possit competere citra in integrum restitutionem. Nam si communi auxilio & mero iure munitus sit, non debet ei tribui extraordinariũ auxilium. vtputa cum pupillo contractum est sine tutoris auctoritate, nec locupletior factus est. Item relatum est apud Labeonem, si minor circumscriptus societatem coierit, vel etiam donationis causa, nullam esse societatem nec inter maiores quidem: & ideo cessare partes prætoris. idem & Ofilius respondit: satis enim ipso iure munitus est. Pomponius quoque refert libro vicensimo octauo, cum quidam heres rogatus esset fratris filiæ complures res dare ea condicione, vt si sine liberis decessisset restitueret eas heredi: & hæc defuncto herede heredi eius cauisset se restituturam: Aristonem putasse in integrum restituendam. Sed & illud Pomponius adicit, quòd potuit incerti condici hæc cautio etiam à minore: non enim ipso iure sed per condictionem remouetur est. Et generaliter probandum est vbi contractus non valet, pro certo prætorẽ se non debere interponere. Idem Pomponius ait, in pretio emptionis, & ven-

A

ditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire."

Qui habent merum & mixtũ imperium, possunt in integ. restituere etiam contra suam sententiam: & minor iudex non potest restituere contra sententiam maiorum.

¶ *Nunc videndum qui in integrum restituere possunt. Et tam præfectus vrbi quàm alij magistratus pro iurisdictione sua restituere in integrum possunt tam in aliis causis quàm contra sententiam suam.*

* l. 22. j. locat. Nou. 97. vbi dicitur hanc circumuentionẽ seu dolũ fieri ἐμπορικῶς.

XVII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

PRæfecti " *etiam prætorio ex sua sententia in integrum possunt restituere, quãuis appellari ab his non possit. Hæc idcirco tam variè, quia appellatio quidem iniquitatis sententiæ querellam, in integrum verò restitutio erroris proprij veniæ petitionem vel aduersarij circumuentionis allegationem continet.*

* l. j. §. de offic. pp. l. j. C. de sent. pp.

XVIII. VLPIANVS lib. XI. ad Edictum.

MInor autem magistratus contra sententiam maiorum non restituet." *Sin autem princeps sententiam dixit, perraro solet permittere restitutionẽ, & induci in auditoriũ suum eũ qui per infirmitatẽ ætatis captum se dicat, dum ea quæ pro causa sunt, dicta nõ allegat, vel ab aduocatis proditũ queratur. Denique Glabrionem Acilium Diuus Seuerus*

* quia par in parem nõ habet imperiũ. l. 4. §. de arbit.

& Imperator Antoninus non audierunt, incoloratè restitui desiderantem aduersus fratrem post speciem in auditorio eorum finitam. Sed & Percennio Seuero contra res bis iudicatas in integrum restitui, Diuus Seuerus & Imperator Antoninus permiserunt in auditorio suo examinari. Idẽ Imperator Licinnio Frontoni rescripsit, insolitum esse post sententiam vice sua ex appellatione dictã alium in integrum restitutionem tribuere nisi solum principem. Sed & si ab Imperatore iudex datus cognoscat, restitutio ab alio nisi à principe qui iudicem destinauit non fiet.

Restitutio transit ad heredem: & si quidem est heres minor, non currit tempus restitutionis nisi finita minori ætate. Bart.

Non solùm autem minoribus, verùm successoribus quoque minorum datur in integrum restitutio, & si sint ipsi maiores.

XVIIII. IDEM lib. tertiodecimo ad Edictum.

INterdum tamen successori plus quàm annum dabimus, vt est edicto expressum: si fortè ætas ipsius subueniat, nam post annum vicensimum quintum habebit legitimum tempus: hoc enim ipso deceptus videtur, quòd cũ posset restitui intra tẽpus statutũ ex persona defuncti, hoc non fecit. Planè si defunctus ad in integrũ restitutionẽ modicũ tempus ex anno vtili habuit, huic heredi minori post annũ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

vicensimum quintum completum, non totum statutum tempus dabimus ad in integrum restitutionem, sed id dumtaxat tempus quod habuit is cui heres extitit.

Absens ex causa necessaria tantum non restituitur, si potuit procuratorem dimittere. Bar.

XX. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

PApinianus libro secundo responsorũ ait, exuli reuerso non debere prorogari tẽpus in integrum restitutionis statutum quia afuit, cum potuerit adire prætorem per procuratorem: nec dixit, vel præsidẽ vbi erat. Sed quod idem dicit, & indignum esse propter irrogatam pœnam, non rectè: quid enim commune habet delictum cum venia ætatis? Si quis tamen maior vigintiquinque annis intra tempus restitutionis statutum contestatus postea destiterit, nihil ei proficit ad in integrum restitutionem cõtestatio: vt est sæpissimè rescriptum.

XXI. IDEM libro decimo ad Edictum.

DEstitisse * *autem is videtur non qui distulit, sed qui liti renuntiauit in totum.*

* l. destitisse. j. de iudic.

Quando minor est restitutus aduersus aditionem, gesta per eum non rescinduntur. Bart.

XXII. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

IN integrũ verò restitutione postulata aduersus aditionem à minore factam, si quid legatis

legatis expensum est, vel pretia eorum qui ad libertatem aditione eius peruenerunt, à minore refundenda non sunt. quemadmodum per contrarium cum minor restituitur ad adeundam hereditatem, quæ antea gesta † erũt per curatorem bonorum decreto prætoris ad distrahenda bona secundum iuris formam constitutum, rata esse habenda Calpurnio Flacco Seuerus & Antoninus rescripserunt.

† erant

De eo quod à minore gestum est non suo sed alieno nomine.

XXIII. PAVLVS lib. XI. ad Edictum.

CVm mandatu patris filiusfamilias res administraret, non habet beneficiũ restitutionis: nam & si alius ei mandasset, non succurreretur: cum eo modo maiori potius consuleretur, cuius damno res sit cessura. Sed si euentu damnum minor passurus sit, quia quod præstiterit seruare ab eo cuius negotia gessit non potest, quia is non erit soluendo, sine dubio prætor interueniet. Si autem ipse dominus minor sit, procurator verò maioris ætatis, non potest facilè dominus audiri: nisi si mandatu eius gestum erit; nec à procuratore seruari res possit. Ergo & si procuratorio nomine minor circumscriptus sit, imputari debet hoc domino qui talis commisit sua negotia. idq; & Marcello placet.

Si minor aliena negotia gesserit absque mandato, potest restitui. Bart.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

XXIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

Quod si minor sua sponte negotiis maioris interuenerit, restituendus erit ne maiori damnũ accidat. Quòd si hoc facere recusauerit, tunc si conuentus fuerit negotiorum gestorum, aduersus hanc actionem non restituitur. sed compellendus est sic ei cedere † auxilium in integrum rescissionis, vt procuratorem eũ in rem suam faciat: vt possit per hunc modum damnũ sibi propter minorem contingens resarcire.

Gesta cum minoribus rescinduntur si æquitas suadet, quod est quando sui facilitate minor decipitur. Bart.

¶ Non semper autem ea quæ cum minoribus geruntur rescindenda sunt, sed ad bonum & æquum redigenda sunt ne magno incommodo huius ætatis homines adficiantur nemine cum his contrahente: & quodammodo commercio eis interdicetur. Itaque nisi aut manifesta circumscriptio sit, aut tã neglegenter in ea causa versati sunt, prætor interponere se non debet.

¶ Scæuola noster aiebat, si quis iuuenili leuitate ductus omiserit vel repudiauerit hereditatem vel bonorum possessionem, si quidem omnia in integro sint, omnimodo audiendus est: si verò iam distracta hereditate & negotiis finitis ad paratam pecuniam laboribus substituti veniat repellendus est: multóq; parcius

titulo 9. extat hodie. Vide Ant. Augustinum lib. 1. cap. 8. Baro auté putat legendum lib. 2. ad edictũ. propter verba §. vlti. ibi, ex hoc edicto.

† auxilio

eius ex hac causa heredem minoris restituendum esse.

Hoc corrigitur in l. vlt. C. de repud. he red.

Minor circumscriptus à seruo.

3 ¶ Si seruus vel filiusfamilias minorem circumscripserit, pater dominúsve quod ad eum peruenerit restituere iubendus est: quod non peruenerit, ex peculio eorum præstare: si ex neutro satisfiet, & dolus serui interuenerit, aut Berberibus castigandus, aut noxæ dedendus erit. sed & si filiusfamilias hoc fecit, ob dolum suum condemnabitur.

Effectus restitutionis.

4 ¶ Restitutio autem ita facienda est, vt vnusquisque † in integrum ius suum recipiat. Itaque si in vendendo fundo circumscriptus restituatur, iubeat prætor emptorem fundum cum fructibus reddere & pretium recipere: nisi si tũc dederit, cum eum perditurum non ignoraret: sicuti facit in ea pecunia quæ ei consumpturo creditur. Sed parcius in venditione, quia æs alienum ei soluitur: quod facere necesse est. credere autem non est necesse. Nam & si origo contractus ita constitit vt infirmanda sit, si tamen necesse fuit pretium solui, non omnimodo emptor damno adficiendus est.

† integrum

Hæc restitutio petitur per officium iudicis, non iure actionis. Bart.

5 ¶ Ex hoc edicto nulla propria actio vel cautio proficiscitur: totum enim hoc pendet ex

prætoris cognitione.

Si minor soluit indebitum, persona interdum facit locum repetitioni. Bart.

XXV. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

ILlud nullam habet dubitationem, quin minor si non debitum soluerit ex ea causa ex qua iure ciuili repetitio non est danda, sit ei vtilis actio ad repetendum: cum & maioribus viginti quinque annis iustis ex causis dari solet repetitio.

An restitutio per procuratorem petatur.

¶ Si talis interueniat iuBENIS, cui præstanda sit restitutio: ipso postulante præstari debet, aut procurator eius QVI idipsum nominatim mandatum sit. qui verò generale mandatum de vniuersis negotijs gerendis alleget, non debet audiri.

XXVI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

QVod si de speciali mandatu dubitetur cum restitutio postuletur, interposita stipulatione ratam rem dominum habiturum, rei potest mederi. Quòd si is qui circumscriptus esse dicitur absit, defensor eius satis iudicatum solui dare debebit.

In casibus in quibus requiritur speciale mandatum, coniuncta persona admittitur, si futurum erat vt teneretur. Bart.

XXVII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

Patri

PAtri pro filio omnimodo præstanda restitutio est, licet filius restitui nolit, quia patris periculum agitur qui de peculio tenetur. Ex quo apparet ceteros adgnatos vel adfines alterius esse condicionis: nec aliter audiri oportere quàm si ex voluntate adulescentis postulent, aut eius vitæ sit iste adulescens vt meritò etiam bonis ei debeat interdici.

Si aduersus creditorem.

1 ¶ Si pecuniam quam mutuam minor accepit, dissipauit, denegare debet proconsul creditori aduersus eum actionem. Quòd si egenti minor crediderit, vlterius procedendum non est quàm vt iubeatur iuuenis actionibus suis quas habet aduersus eum cui ipse credidisset, cedere creditori suo. Prædium quoque si ex ea pecunia pluris quàm oporteret emit, ita tēperanda res erit, vt iubeatur venditor reddito pretio reciperare prædium, ita vt sine alterius damno etiam creditor à iuuene suum consequatur. Ex quo scilicet simul intellegimus quid obseruari oporteat si sua pecunia pluris quàm oportet emerit: vt tamen hoc & superiore casu venditor qui pretiū reddidit, etiam vsuras quas ex ea pecunia percepit aut percipere potuit reddat: & fructus, quibus locupletior factus est iuBENIS, recipiat. Item ex diuerso si minore pretio quàm oportet vendiderit adulescens: emptor quidem iuberi debebit

prædia cũ fructibus restituere, inuenis autem eatenus ex pretio reddere quatenus ex ea pecunia locupletior est.

Minori restituitur actio contra ipsum creditorem & fideiussorem & correos, si aliquem liberauit accepti latione. Bart.

¶ *Si minor annis viginti quinque sine causa debitori acceptum tulerit, non solum in ipsum sed & in fideiussores & in pignora actio restituti debet. Et si ex duobus reis alteri acceptum tulerit, in vtrumq; restituenda est actio. Ex hoc intellegimus si damnosam sibi nouationem fecerit, forte si ab idoneo debitore ad inopem nouandi causa transtulerit obligationem, oportere eum in priorem debitorem restitui.* 2

Restitutio etiam datur aduersus eos qui de dolo non conueniuntur, excepto patre & patrono. Bart.

¶ *Aduersus eos quoque restitutio præstanda est, quorum de dolo agere non permittitur: nisi quædam personæ speciali lege exceptæ sint.* 3

Restituta actione tutelæ, non restituitur contraria. Bart.

XXVIII. CELSVS libro secundo Digestorũ.

CVm minor quàm quinque & viginti annis aduersus eum cum quo tutelæ egit restituitur, non ideo tutori contrarium tutelæ iudicium restituendum est.

Etiam

Etiam vbi interuenit patris auctoritas minor restituitur. Bart.

XXVIIII. MODESTINVS libro secundo Responsorum.

ETiam si patre eodémque tutore auctore pupillus captus probari possit: curatorem postea ei datum, nomine ipsius in integrum restitutionem postulare non prohiberi.

Effectus restitutionis.

1 ¶ *Ex causa curationis condemnata pupilla aduersus vnum caput sententiæ restitui volebat: & quia videtur in ceteris litis speciebus relenata fuisse, actor maior ætate qui adquieuit tunc temporis sententiæ, dicebat totam debere litem restaurare. Herennius Modestinus respondit si species in qua pupilla in integrum restitui desiderat, ceteris speciebus nõ cohæret, nihil proponi cur à tota sententia recedi actor postulans audiendus est.*

Restitutio concessa non citatis his quorum interest, in eorum præiudicium nihil operatur. Bart.

2 ¶ *Si hereditate patris ætatis beneficio in integrum restitutus abstinuit se, nemine de creditoribus paternis præsente vel ad agendum à præside euocato, an ex restitutio rectè facta videatur, quæritur. Herennius Modestinus respondit, cum non euocatis creditoribus in integrum restitutionis decretum interpositum proponatur,*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОРУ імені І. МЕЧНИКОВА

proponatur, minimè id creditoribus præiudicasse.

Per vnum actum contrarium quis videtur renunciare in integrum restitutioni. Bart.

XXX. PAPINIANVS libro tertio Quæstionũ.

SI filius emancipatus contra tabulas non accepta possessione, post inchoatam restitutionis quæstionem legatum ex testamento patris maior viginti quinque annis petisset, liti renuntiare videtur: cum & si bonorum possessionis tẽpus largiretur, electo iudicio defuncti repudiatum beneficium prætoris existimaretur.

Minore restituto aduersus aditionem hereditatis, libertates datæ, & solutiones creditoribus factæ non rescinduntur. Bart.

XXXI. IDEM libro nono Responsorum.

SI mulier postquam heres extitit, propter ætatem abstinendi causa in integrum restituta fuerit: seruos hereditarios ex fideicommisso ab ea rectè manumissos retinere libertatem respondi: nec erunt cogendi viginti aureos pro libertate retinenda dependere, quam iure optimo consecuti videntur. Nam & si quidam ex creditoribus pecuniam suam ante restitutionem ab ea recipera ssent, ceterorum querella contra eos qui acceperunt, vt pecunia communicetur non admittetur.

Ætas

Ætas ex aspectu iudicis probatur, & pronuntiatio ex aspectu non prodest eis qui sciebant contrarium, sed ignorantes & pronunciationi acquiescentes excusat. Bart.

XXXII. PAVLVS libro primo Quæstionum.

MInor viginti quinque annis adito præside ex aspectu corporis falsò probabit perfectam ætatem: curatores cum intellexissent esse minorem perseuerauerunt in administratione: medio tempore post probatam ætatem ante impletum vicensimum quintum annum solutæ sunt aduleſcenti pecuniæ debitæ, easque male consumpsit. quæro cuius sit periculum. Et quid si curatores quoque in eodem errore perseuerassent vt putarent maiorem esse & abstinuissent se ab administratione: curationem etiam restituissent: an periculum temporis, quod post probatam ætatem cœpit, ad eos pertineat? Respondi, bi qui debita exsoluerunt, liberati iure ipso non debent iterum conueniri. Planè curatores qui scientes eum minorem esse perseuerauerunt in eodem officio non debuerunt eum pati accipere pecunias debitas: & debebunt hoc nomine conueniri. Quod si & ipsi decreto præsidis crediderunt & administrare cessauerunt, vel etiam rationem reddiderunt: similes sunt ceteris debitoribus: ideóque non conuenientur.

Minorẽ

Minori per restitutionem remittitur onus manumissionis, si est paratus restituere legatum quod accepit. Bart.

XXXIII. ABVRNIVS VALENS libro sexto Fideicommissorum.

SI minor vigintiquinq; annis seruum suũ, qui pluris quam in testamento ei legatum sit, manumittere rogatus fuerit, & legatum acceperit: non cogendum præstare libertatem si legatum reddere paratus sit, Iulianus respondit: vt quemadmodum maioribus liberum sit non accipere si nolint manumittere: sic huic reddenti legatum necessitas manumittendi remittatur.

Inter duos minores melior est causa contenti si vterque certat. Bart.

XXXIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

SI minor vigintiquinq; annis filiofamilias minori pecuniam credidit, melior est causa consumentis: nisi locupletior ex hoc inueniatur litis contestatæ tempore is qui accepit.

Eo ipso quòd minor compromittit, videtur læsus. Bart.

¶ *Minores si in iudicem compromiserunt & cum tutore auctore stipulati sunt integri restitutionẽ aduersus talem obligationẽ iure desiderãt.*

Propter interesse affectionis minor restituitur. Bart.

XXXV. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum.

*SI in emptionem penes se collatam minor adiectione ab alio superetur: implorans in integrum restitutionem audietur, si eius interesse emptam ab eo rem fuisse adprobetur: veluti quod maiorum eius fuisset: *ita * tamen vt id quod ex licitatione accessit, ipse offerat venditori.*

Minor restituitur vt omissam allegationẽ seu restitutionem iterum inducat. Bart.

XXXVI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

MInor vigintiquinque annis omissam allegationem per in integrum restitutionis auxilium repetere potest.

Quibus ex causis minor non restituitur.

XXXVII. TRYPHONINVS libro tertio Disputationum.

AVxilium in integrum restitutionis executionibus pœnarum paratũ non est: ideoque iniuriarum iudicium semel omissum repeti non potest. sed & in sexaginta diebus præscriptis, in quibus iure mariti sine calumnia vti accusare mulierem adulterij potest, denegatur ei in integrum restitutio. quod ius omissum si nunc repetere vult, quid aliud quàm delicti veniam id est calũniã deprecatur? & cum neque in delictis neque in calumniatoribus prætorem succurrere oportere certi iuris sit, cessabit in integrum restitutio. In delictis autem minor annis vigintiquinque non meretur in

* Secus in principe.

retur in integrum restitutionem, vtique atrocioribus: nisi quatenus interdum miseratio ætatis ad mediocrem pœnam iudicem produxerit. Sed vt ad legis Iuliæ de adulteriis coërcendis præcepta veniamus: vtique nulla deprecatio adulterij pœnæ est, si se minor annis adulterum faciatur. Dixi nec si quid eorum commiserit quæ pro adulterio eadē lex punit: veluti si adulterij damnatam sciens vxorem duxerit, aut in adulterio deprehensam vxorem non dimiserit, quæstúmve de adulterio vxoris fecerit, pretiúmve pro comperto stupro acceperit, aut domum præbuerit ad stuprum adulteriúmve in eam committendum. & non sit ætatis excusatio aduersus præcepta legum ei qui dum leges inuocat contra eas committit.

Pupillo non succurritur in his, quæ ex contractu defuncti descendunt, nisi euidens æquitas id suadeat.

XXXVIII. PAVLVS libro primo Decretorū.

AEmilius Larianus ab Obinio fundum Rutilianum lege commissoria emerat data parte pecuniæ: ita vt si intra duos menses ab emptione reliqui pretij partē dimidiam non soluisset, inemptus esset: item si intra alios duos menses reliquum pretium non numerasset, similiter esset inemptus. intra priores duos menses Lariano defuncto Rutiliana pupillaris ætatis

ris ætatis successerat: cuius tutores in solutione cessauerunt. venditor denuntiationibus tutoribus sæpe datis, post annum eandem possessionem Claudio Telemacho vendiderat, pupilla in integrum restitui desiderabat. vicla tam apud prætorem quàm apud præfectum vrbi pro Bocauerat. Putabam bene iudicatū quòd pater eius non ipsa cōtraxerat. Imperator autem motus est quòd dies committendi in tempus pupillæ incidisset, eáque effecisset ne pareretur legi venditionis. Dicebam posse magis ea ratione restitui eam, quòd venditor denuntiando post diem quo placuerat esse commissum, & pretium petendo recessisse à lege sua videretur. non me moueri quòd dies postea transisset: non magis quàm si creditor pignus distraxisset post mortem debitoris, die solutionis finita. Qua tamen lex commissoria displicebat ei, pronuntiauit in integrum restituendam. Mouit etiam illud Imperatorem, quòd priores tutores qui non restitui desiderassent, suspecti pronuntiati erant. ¶ Quod dicitur non solere filisfamilias post emancipationem adhuc minoribus succurri in his quæ amisissent manentes in potestate, tunc rectè dicitur cum patri adquirere possint.

&c. l. post diem. ff. de leg. commiss.

Restitutionis tempus non currit, pendente cognitione appellationis.

XXXVIII. SCAEVOLA libro secundo Digestorum.

INtra vtile tempus restitutionis apud præsidem petierunt in integrum restitutionem minores, & de ætate sua probauerunt: dicta pro ætate sententia, aduersarij vt impedirent cognitionem præsidis ad Imperatorem appellarunt: præses inuentum appellationis cetera cognitionis distulit. quæsitum est si finita appellationis apud Imperatorem cognitione & iniusta appellatione pronuntiata, egressi ætatem deprehendantur, an cetera negotij implere possint, cum per eos non steterit quo minus res finem accipiat. Respondi secundū ea quæ proponuntur, perinde cognosci atque si nunc intra ætatem essent.

Vendito fundo à curatore an minor restituatur.

¶ Vendentibus curatoribus minoris fundum emptor extitit Lucius Titius, & sex ferè annis possedit & longe longéque rem meliorem fecit. quæro cum sint idonei curatores, an minor aduersus Titium emptorem in integrum restitui possit. Respondi ex omnibus quæ proponerentur, vix esse eum restituendum: nisi si maluerit omnes expensas quas bona fide emptor fecisse adprobauerit, ei præstare: maximè cum sit ei paratum promptum auxilium, curatoribus eius idoneis constitutis.

Stipulatio per quam nouatur obligatio non habet paratam exequutionem, & ad hoc minor potest restitui. Bart.

XL.

XL. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

MInor annis vigintiquinque, cui fideicommissum solui pronuntiatum erat, cauerat id se accepisse: & cautionem eidem debitor quasi creditæ pecuniæ fecerat. in integrum restitui potest: quia partam* ex causa iudicati persecutionem noua contractu ad initium alterius petitionis redegerat.

*Sic Flo. & manuscrip. sed glossatores aptarunt, paratam.

Vsuræ ab vno debitæ, cum fructibus perceptis ab aliis compensantur. Bart.

¶ Prædia patris sui minor annis vigintiquinque ob debita rationis tutelæ aliorum quam pater administrauerat, in solutum inconsultè dedit. ad suam æquitatem per in integrum restitutionem reuocanda res est, vsuris pecuniæ quam constiterit ex tutela deberi reputatis & cum quantitate fructuum perceptorum compensatis.

Beneficio mihi competente ex persona tua non vtor te inuito. Bart.

XLI. IVLIANVS lib quadragensimo quinto Digestorum.

SI iudex circumuento in venditione adulescēte iussit fundum restitui, cúmque pretium emptori reddere, & hic nolit* hac in integrum restitutione pœnitentia acta exceptionem vtilem aduersus petentem pretium, quasi ex causa iudicati adulescens habere poterit: quia vnicuiq; licet cōtinere hæc quæ pro se in-

*vti, additur in manuscrip. quod hîc erit subaudiendum.

traducta sunt. nec queri poterit venditor" si restitutus fuerit in eam causam in qua se ipse constituit: & quam mutare non potuisset si minor auxilium prætoris non implerasset.

Iudex potest restituere contra sententiam suam vel prædecessoris sui. Bart.

XLII. VLPIANVS libro secundo de Officio proconsulis.

PRæses" prouinciæ minorem in integrum restituere potest etiam contra suam vel decessoris sui sententiam. quod enim appellatio interposita maioribus præstat, hoc beneficio ætatis consecuuntur minores.

Ea quæ pariunt magnum præiudicium, sunt cum plena causæ cognitione tractanda. Bart.

XLIII. MARCELLVS libro primo de Officio Prædis.

DE ætate eius qui se maiorem annis viginti quinque dicit, causa cognita probandum est: quia per eam probationem in integrum restitutionis eiusdem adulescentis & aliis causis præiudicatur.

Minores restituuntur cum læduntur, aliàs secus. Bart.

XLIIII. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

NON omnia quæ minores annis viginti quinque gerunt irrita sunt, sed ea tantùm quæ causa cognita eiusmodi deprehensa sunt: vel ab aliis circumuenti vel sua facilitate de

"Sic Flor. & manuscrip. Vbi glossa interlinearis interpretatur id est, emptor. potest tamē & de adolescente intelligi, vt nō habeat postea aliā restitutionē aduersus pœnitentiā suam. "l. 1. C. Séresc. non poss.

decepti aut quod habuerunt amiserunt aut quod adquirere emolumentum potuerūt omiserint aut se oneri quod non susciperē licuit obligauerunt.

Aduersus præscriptionem completam dum quis erat in viero restituitur Bart.

XLV. CALLISTRATVS libro primo Edicti Monitorij.

ETiā ei qui prius quàm nasceretur vsucaptum amisit, restituendam actionem Labeo scribit. ¶ Imperator" Titus" Antoninus rescripsit, eum qui fraude tutoris aduersarium suum diceret absolutum & agere cum eo ex integro vellet, licentiam habere prius cum tutore agere.

Defensor condemnatus non restituitur.

XLVI. PAVLVS libro secundo Responsorum.

EVm qui ex sua voluntate minorem annis in iudicio defendit & condemnatus est, ex causa iudicati posse conueniri, nec eius" quem defendit ætatem ad restitutionem impetrandam ei prodesse, cum causam iudicati recusare non possit. Ex quo apparet nec eum cuius nomine condemnatus est, auxiliū restitutionis propter eam sententiam implorare posse.

Contra bonæ fidei contractum minor restituitur. Bart.

XLVII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

"In vulgatis est lex, Imperator. cū inscriptiōe Vlpiani. sed Flor. & in manumisc. est paragraphus. "Diuus Pius. "l. Plautius. ff. de procur.

TVtor vrguentibus creditoribus rem pupillarem bona fide vendidit, denuntiante tamen matre & emptoribus, quæro cum vrguentibus creditoribus distracta sit, nec de sordibus tutoris meritò quippiam dici potest, an pupillus in integrũ restitui potest. Respondi cognita causa æstimandum: nec idcirco si iustum sit restitui denegandum id auxilium, quòd tutor delicto vacaret."

"In manusc. caret.

Si per restitutionem à parte contractus receditur, potest ille contra quem agitur à toto recedere. Bart.

¶ *Curator adulescentium prædia communia sibi & his quorum curã administrabat, vendidit. quæro si decreto prætoris adulescentes in integrum restituti fuerint, an eatenus venditio rescindenda sit quatenus adulescentium pro parte fundus communis fuit. Respondi eatenus rescindi, nisi si emptor à toto contractu velit discedi, quòd partem empturus non esset. Item quæro emptor vtrum à Seio & Sempronio pupillis pretium cum vsuris recipere deberet, an vero ab herede curatoris. Respondi heredes quidem curatoris teneri: verùm in Seium & Sempronium pro parte qua eorum fundus fuit actiones dandas: vtique si ad eos accepta pecunia pro eadem parte peruenisset.*

Restituto fideiussore non videtur restitutus principalis. Bart.

XLVIII.

XLVIII. PAVLVS libro primo Sententiarum."

"Extat hodie.

MInor se in id quod fideiussit vel mandauit in integrum restituendo, reum principalem non liberat.

Per restitutionem non reuocatur libertas concessa per emptorem. Bart.

1 ¶ *Minor ancillam vendidit: si eam emptor manumiserit, ob hoc in integrum restitui non poterit:*" *sed aduersus emptorem quanti sua interest actionem habebit.*

"Sic l. 31. §. eod.

Aduersus pactum circa dotem appositum minor restituitur. Bart.

2 ¶ *Mulier minor vigintiquinque annis si pactione dotis deterior condicio eius fiat, & tale pactum inierit quod numquam maioris ætatis constitutæ paciscerentur, atque ideo reuocare velit, audienda est.*

Aduersus venditionem validam minor restituitur. Bart.

XLVIIII. VLPIANVS libro trigensimo quinto ad Edictum.

SI res" *pupillaris vel adulescentis distracta fuerit, quam lex distrahi nõ prohibet: venditio quidem valet, verumtamen si grande damnum pupilli vel adulescentis versatur, etiam si collusio non intercessit, distractio per in integrum restitutionem reuocatur.*

"l. 1. §. de reb. eor.

Si minor nouandi causa intercedat, restituitur actio in priorem debitorem, & in pristinam causam.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

I. POMPONIVS libro nono Epistularum & variarum lectionum.

Invulgat & manuscri. incipit, Iunius.

IVnius Diophantus Pomponio suo salutem. Patronor vigintiquinque annis nouandi animo intercessit pro eo qui temporali actione tenebatur, tunc cum adhuc supererant decem dies, & postea in integrum restitutus est: vtrũ restitutio quæ creditori aduersus priorem debitorem datur, decem dierum sit an plenior? Ego didici ex tempore in integrum restitutionẽ tantundem temporis præstandum quantum supererat: tu quid de eo putas velim rescribas. Respondit, sine dubio quod de temporali actione in qua interceſit minor sensiſti, puto verius esse: ideóque & pignus quod dederat prior debitor manet obligatum.

DE CAPITE MINVTIS*.

*Vulgata editio, De capitis diminutione.

TIT. V.

CAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

*Lib. 46. βασιλ. tit. 1.

CAPITIS *minutio est status per mutatio.*

Minima capitis diminutio causa est restitutionis.

II. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

PErtinet hoc edictum ad eas capitis deminutiones quæ salua ciuitate contingunt. ceterum siue amissione ciuitatis siue libertatis

eis amissione contingat capitis deminutio, cessabit edictum: neque possunt hi penitus conueniri. dabitur planè actio in eos, at quos bona

1 *peruenerunt eorum.* ¶ *Ait prætor,* QVI QVAEVE POSTEAQVAM QVID CVM HIS ACTVM CONTRACTVMVE SIT, CAPITE DEMINVTI DEMINVTAE ESSE DICENTVR, IN EOS EASVE PERINDE QVASI ID FACTVM NON SIT, IVDICIVM DABO.

Capitis diminutio non liberat quem à naturali obligatione, nec eum impedit postea ciuiliter obligari. Bart.

2 ¶ *Hi qui capite minuũtur, ex his causis quæ capitis deminutionem præcesserunt manent obligati naturaliter. ceterum si postea, imputare quis sibi debebit cur contraxerit, quantum ad verba huius edicti pertinet. Sed interdum si contrahatur cum his post capitis deminutionem, danda est actio. Et quidem si adrogatus sit nullus labor: nam perinde obligabitur vt*

3 *filius familias.* ¶ *Nemo delictis exuitur, quãuis capite minutus sit. Ei qui debitorem suum adrogauit, non restituitur actio in eum postquam sui iuris fiat. Hoc iudicium perpetuum est, & in heredes & heredibus datur.*

Adrogatione patris filij capite minuũtur. Bar.

III. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

LIberos qui adrogati parentem sequuntur placet minui capite, cum in aliena po

testate sint, & cum familiam mutauerint.

Emancipatione capitis diminutio contingit. Bart.

¶ *Emancipato filio, & ceteris personis capitis diminutio manifestò accidit: cũ emancipari nemo possit nisi in imaginariũ seruilem causam deductus. Aliter atque cum seruus manumittitur: quia seruile caput nullum ius habet. ideo nec minui potest:*

IIII. MODESTINVS lib. primo Pandectarũ.

HOdie enim incipit statum habere.

V. PAVLVS lib. XI. ad Edictum.

AMissione ciuitatis fit capitis minutio, vt in aqua & igni interdictione.

Qui ciuitatem Romanam perdunt capite minuuntur. Bart.

¶ *Qui deficiunt, capite minuuntur. deficere autem dicuntur qui ab his quorum sub imperio sunt desistunt & in hostium numerum se conferunt. sed & hi quos senatus hostes iudicauit vel lege lata: vtique vsque eò vt ciuitatem amittant.*

Capitis diminutio quæ publici iuris sunt non perimit. Bart.

¶ *Nunc respiciendum quæ capitis deminutione pereant: & primò de ea capitis deminutione quæ salua ciuitate accidit. per quam publica iura non interuerti constat: nam manere magistratum vel senatorem vel iudicem certum est.*

VI.

VI. VLPIANVS lib. quinquagensimo primo ad Sabinum.

NAm & cetera officia quæ publica sunt, in eo non finiuntur: capitis enim minutio priuata hominis & familiæ eius iura non ciuitatis amittit.

Tutelarum differentia.

VII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

TVtelas etiam non amittit capitis minutio: exceptis his quæ in iure alieno personis positis deferuntur. Igitur testamẽto dati vel ex lege vel ex senatusconsulto, erunt nihilo minus tutores. Sed legitimæ tutelæ ex duodecim tabulis interuertuntur eadem ratione qua & hereditates exinde legitimæ: quia adgnatis deferuntur, qui desinunt esse, familia mutati. Ex nouis autem legibus & hereditates & tutelæ plerumque sic deferũtur, vt personæ naturaliter designentur. vt ecce deferũt hereditatem senatusconsulta matri & filio. in quorum & actionum ex delicto venientium obligationes cum capite ambulant.

In eum qui maximam, magnam, vel mediam capitis diminutionem patitur, ex hoc edicto nulla actio restituitur. Bart.

¶ *Si libertate adempta capitis deminutio subsecuta sit, nulli restitutioni aduersus seruum locus est: quia nec prætoria iurisdictione ita seruus obligatur, vt cum eo actio sit, sed vtilis actio aduersus dominum data est, vt Iulianus scri*

"Id est, ad gnatis & cognatis, qui in iure alieno, id est, in spe hereditatis alienæ per l. 12. tab. ponũtur. Itaque supramodũ displicet ea lectionis immutatio, quã ingenioſi quidã ex notarum prætextu commenti sunt. Contius.

scribit. & nisi insolidum defendatur, permittendum mihi est in bona quæ habuit mitti. Item cum ciuitas amissa est, nulla restitutionis æquitas est aduersus eum qui amissis bonis & ciuitate relicta nudus exulat.

Obligationes quæ causam naturalem respiciunt, capitis diminutione non pereunt. Part.

VIII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

EAs obligationes, quæ naturalem præstationem habere intelleguntur, palam est capitis deminutione non perire: quia ciuilis ratio naturalia iura corrumpere non potest. Itaque de dote actio quia in bonum & æquum concepta est, nihilo minus durat etiam post capitis deminutionem:

VIIII. PAVLVS lib. vndecimo ad Edictum.

VT quandoque [a] emancipata agat.

Annuum legatum.

X. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

LEgatum in annos singulos vel menses singulos relictum, vel si habitatio legetur, morte quidem legatarij legatum interciditcapitis deminutione tamen interueniente perseuerat: videlicet quia tale legatum in facto potius quàm in iure consistit. Diuilio.

[a] In vulgat. Et quandoque.

XI.

XI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum. &c. l. 5. de var. extraordin. cognit.

CApitis deminutionis tria genera sunt: maxima, media, minima. tria enim sunt quæ habemus: libertatem, ciuitatẽ, familiam. Igitur cum omnia hæc amittimus, hoc est libertatem & ciuitatem & familiã: maximam esse capitis deminutionem. Cum verò amittimus ciuitatem, libertatem retinemus: mediam esse capitis deminutionem. Cum & libertas & ciuitas retinetur, familia tantùm mutatur: minimam esse capitis deminutionem constat.

EX QVIBVS CAVSIS MAIORES VIGINTI quinque annis in integrum restituuntur.

[a] Tractat hic titulus de actione rescissoria, quę & restitutoria dicitur, l. 3. ff. de eo per quem fact. erit.

TIT. VI.

Interpretatio edicti prætorij, cuius duo sunt præcipua capita.

VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

HVius edicti causam nemo non iustissimam esse confitebitur: læsum enim ius per id tempus quo quis reipublicæ operã dabat vel aduerso casu laborabat corrigitur, nec non [*] aduersus eos succurritur: ne vel obsit vel prosit quod euenit. Verba autem edicti talia sunt: SI CVIVS QVID DE BONIS CVM IS MINOR AVT SINE DOLO

DOLO MALO REI PVBLICAE CAVSA ABESSET: INVE VINCVLIS SERVITVTE HOSTIVMQVE POTESTATE ESSET: SIVE CVIVS ACTIONIS EORVM CVI DIES EXISSE DICETVR. ¶ITEM SI QVIS QVID VSV SVVM FECISSET, AVT QVOD NON VTENDO AMISIT CONSECVTVS: ACTIONEVE QVA SOLVTVS OB ID QVOD DIES EIVS EXIERIT CVM ABSENS NON DEFENDERETVR, INVE VINCVLIS ESSET, SECVMVE AGENDI POTESTATEM NON FACERET: AVT CVM EVM[a] INVITVM IN IVS VOCARI NON LICERET, NEQVE DEFENDERETVR: CVMVE MAGISTRATVS DE EA RE APPELLATVS ESSET, SIVE CVI PRO MAGISTRATV SINE DOLO IPSIVS ACTIO EXEMPTA ESSE DICETVR: EARVM RERVM ACTIONEM INTRA ANNVM QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS ERIT. ¶ITEM[a] SI QVA ALIA MIHI IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM: QVOD EIVS PER LEGES[a], PLEBIS SCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA, DECRETA PRINCIPVM LICEBIT.

[a] l. 26. §. j. j. eod.

[a] Generalis clausula.

[a] id est, si leges non prohibeãt. l. 28. j. eod.

II. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

Id

HOc edictum, quod ad eos pertinet qui ei continentur, minus in vsu frequentatur. huiusmodi enim personis extra ordinẽ ius dicitur ex senatusconsultis & principalibus constitutionibus. Hoc autem capite adiuuantur in primis hi qui metus causa afuissent: scilicet si non superuacuo timore deterriti afuissent.

De metu.

III. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

METus autem causa abesse videtur qui iusto timore mortis vel cruciatus corporis conterritus abest: & hoc ex affectu eius intellegitur. Sed non sufficit quolibet terrore abductum timuisse sed huius rei disquisitio iudicis est.

De absentia.

IIII. CALLISTRATVS lib. II. Edicti monitorij.

ITem hi qui reipublicæ causa sine dolo malo afuissent. Dolũ malum eò pertinere accepi vt qui reuerti potest neq; reuerteretur, in eo quod per id tempus aduersus eum factũ est nõ adiuuetur. Veluti si alterius grandis cõmodi captandi gratia id egerit vt reipublicæ causa abesset, (&) reuocatur ab isto priuilegio:

V. VLPIANVS lib. XII. ad Edictum.

ET qui data opera & sine lucro hoc affectauerit vel q maturius profectus est vel

litis

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

*Sic Flo. & in manuscr. rectè. perperam emẽdat Duarenus, dicis gratia.

litis " gratia cœpit reipublicæ causa abesse. Sed hæc adiectio doli mali ad reipublicæ causa absentes refertur nõ etiam ad eum qui metus causa: quoniam nullus metus est si dolus intercedit. Sed qui Romæ reipublicæ causa operam dant, reipublicæ causa non absunt:

VI. PAVLVS lib. XII. ad Edictum.

ꝛc. l. 38. j. eod.

VT sunt magistratus.

VII. VLPIANVS lib. XII. ad Edictum.

MIlites planè qui Romæ militant, pro reipublicæ causa absentibus habentur.

VIII. PAVLVS libro tertio Breuium.

LEgatis quoque municipiorum succurritur ex principum Marci & Commodi constitutione."

*l. j. C. eo.

VIIII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

SVccurritur etiam ei qui in vinculis fuisset. quod non solùm ad eum pertinet qui publica custodia coërcetur, sed ad eum quoq; qui à latronibus aut prædonibus vel potẽtiore vi oppressus, vinculis coërcebatur. Vinculorum autem appellatio latius accipitur: nam etiam inclusos veluti lautumiis vinctorũ numero haberi placet: quia nihil intersit parietibus an compedibus teneatur. Custodiam autem solam publicam accipi Labeo putat,

X. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

In

IN eadem causa sunt & qui à militibus statoribúsque " vel à municipalibus ministeriis adseruantur si probentur rei suæ superesse non potuisse. In vinculis autem etiam eos accipimus qui ita alligati sunt vt sine dedecore in publico parere non possint.

"in l. 4. ī. de offic. proconſ. stratores vocauit.

XI. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

EI quoq; succurritur qui in seruitute fuerit: siue bona fide seruiat homo liber siue detentus sit.

XII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

IS autem qui de statu suo litigat, ex quo lis inchoata est, hoc edicto non continetur. tamdiu igitur in seruitute esse videtur quamdiu non est eiusmodi lis cœpta.

XIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

RECTè labeo ait eum non contineri qui liber & heres institutus sit, antequam sit heres: quia nec bona habeat & prætor de liberis hominibus loquatur. puto tamen filiumfamilias in castrensi peculio pertinere ad hoc edictum.

XIIII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

ITem ei succurritur qui in hostium potestate fuit, id est ab hostibus captus. Nam transfugis nullum credendum est beneficium tribui, quibus negatum est postliminium. Poterant

C

HAYKOVA DIGITALIZACE OHY IMOVI I. MEDIA VIKOBA

tamen qui in hostium potestate essent illa parte edicti contineri, qua loquitur de his qui in seruitute fuerint.

XV. VLPIANVS lib. XII. ad Edictum.

AB hostibus autem captis postliminio reuersis succurritur aut ibi mortuis, quia nec procuratorem habere possunt: cum aliis suprascriptis etiam per procuratorẽ possit subueniri, præter eos qui in seruitute detinentur. Ego autem etiã nomine eius qui hostium potitus [a] *est, si curator, vt plerumq;, fuerit bonis constitutus, auxilium competere existimo.*

[a] passiuè. Sic Plautus in Captiuis. sic l. facere. ĵ. de testa. milit. l. j. C. de captiu. l. Diuus. ĵ. de capt. Vide August. lib. 4. capit. 10.

¶ *Non minus autem ab hostibus capto quàm* 1 *ibi nato qui postliminium habet succursum videtur.* ¶ *Si damni infecti missus sit in ædes* 2 *militis, si quidem præsente eo iussit prætor possideri, non restituitur. sin verò absente eo, dicendum subueniri ei debere.*

Quod disponitur de tempore absentiæ, intelligitur de modico tempore quod excurrit postea, si in eo quis non fuit negligens, quod iudicis arbitrio committitur. Bartol.

¶ *Sed quod simpliciter prætor edixit,* POSTEAVE, *ita accipiendũ est, vt si inchoata sit bonæ fidei possessoris detentatio ante absentiam, finita autem reuerso, restitutionis auxiliũ locũ habeat non quandoque, sed ita demum si intra modicum tempus quàm rediit, hoc contigit:* 3

id est dum hospitium quis conducit, sarcinulas componit, quærit aduocatum. nam eum qui differt restitutionem non esse audiendum Neratius scribit:

XVI. PAVLVS lib. duodecimo ad Edictum.

NOn enim neglegentibus subuenitur sed necessitate rerum impeditis. Totúmque istud arbitrio prætoris temperabitur; id est vt ita demũ restituat si non neglegentia sed temporis angustia non potuerunt litem contestari.

Miles absens restituitur aduersus possessorem hereditatis, vel emptorem ab eo si adeat, aliàs secus. Bart.

XVII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

IVlianus libro quarto scribit non solùm aduersus possessorem hereditatis succurrẽdum militi, verùm aduersus eos quoq; qui à possessore emerunt: vt vindicari res possint si miles hereditatem adgnouerit. quòd si non adgnouerit, ex post facto vsucapionem processisse manifestatur.

Absens restituitur vt capiat legatum quod amisit propter conditionis defectum. Bart.

1 ¶ *Eum quoque cui sic legatum sit,* VEL IN ANNOS SINGVLOS QVIBVS IN ITALIA ESSET; *restituendum vt capiat atque si in Italia*

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

fuisset & Labeo scribit, & Iulianus libro quarto & Pomponius libro trigensimo primo probant: non enim dies actionis exit vbi prætoris auxilium necessarium erat, sed condicio in causa est.

An lucri ratio habeatur.

XVIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

&. l. 27. ff. eod. *Sciendum est quòd in his casibus restitutionis auxilium maioribus damus in quibus rei dumtaxat persequendæ gratia quæruntur: non cum & lucri faciendi ex alterius pœna vel damno, auxilium sibi impertiri desiderant.*

Possessio.

XVIIII. PAPINIANVS lib. III. Quæstionum.

Denique si emptor prius quàm per vsum sibi adquireret ab hostibus captus sit, placet interruptam possessionem postliminio non restitui: quia hæc sine possessione nō constituit, possessio autem plurimum facti habet, causa vero facti non contineatur postliminio.

XX. IDEM libro tertiodecimo Quæstionum.

Nec vtilem actionem ei tribui oportet: cum sit iniquissimum auferre domino quod vsus non abstulit. neque enim intelligitur amissum quod ablatum alteri non est.

Quod quis acquisiuit propter suam absentiam cum non esset defensus, in integrum restituitur. Bart.

XXI.

XXI. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictū.

ITEM, ait prætor, SI QVIS VSV SVVM FECISSET, AVT QVOD NON VTENDO SIT AMISSVM CONSECVTVS: ACTIONEVE QVA SOLVTVS OB ID QVOD DIES EIVS EXIERIT CVM ABSENS NON DEFENDERETVR. Quam clausulam prætor inseruit vt quemadmodum succurrit suprascriptis personis ne capiantur, ita & aduersus ipsas succurrit ne 2 *capiant.* ¶ *Et erit notandum quòd plus prætor expressit cum aduersus eos restituit quàm cum ipsis subuenit: nam hic non certas personas enumerauit aduersus quas subuenit, vt supra: sed adiecit clausulam qua omnes qui absentes non defenduntur complexus est.* 3 ¶ *Hæc autem restitutio locum habet siue per se siue per subiectas sibi personas vsu adquisierunt qui absentes nō defendebantur. & ita, si nemo eorum erat defensor. Nam si fuit procurator, cum habueris quem conuenias, non debet inquietari. Ceterum si non existebat defensor, æquissimum erat subueniri: eo potius quòd eorum qui non defenduntur, si quidem latitent, prætor ex edicto pollicetur in bona eorum mittere, et si res exegerit etiam distrahantur. si verò non latitent, licet non defendantur, in bona tantùm mittit.* ¶ *Defendi autem non is videtur cuius se defensor ingerit, sed*

"Nunc explicat secundum caput edicti positū l. j. ff. eod.

qui requisitus ab actore non (est) defensioni defuturus. Plenáque defensio accipietur si & iudicium non detrectetur, & iudicatum solui satisfietur.

XXII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

ERgo sciendum est non aliter hoc edictum locum habere quam si amici eius interrogati fuerint an defendat: aut si nemo sit qui interrogari potest. Ita enim absens defendi non videtur si actor vltro interpellat nec quisquam defensioni se offerat. eáque cessatione complecti oportet. Sicut igitur damno * eos * adfici non vult, ita lucrum facere non patitur. Quod edictum etiam ad furiosos & infantes & ciuitates pertinere Labeo ait.

XXIII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

[a] in secundo capite edicti: quamuis hæc verba essent etiam in primo capite.

AIt prætor, INVE VINCVLIS ESSET SECVMVE AGENDI POTESTATEM NON FACERET. hæc persona meritò adiecta est: fieri enim poterat vt quis in vinculis præsens esset vel in publica vel in priuata vincula ductus. nam & eum qui in vinculis est, si modo non sit in seruitute, posse vsu adquirere constat. sed & is qui in vinculis est si defendatur cessat restitutio.

Captus ab hostibus non potest vsucapere. Bart.

¶ Is autem qui apud hostes est, nihil per vsum sibi

sibi adquirere potest. nec cœptam possessionem poterit implere dum est apud hostes. hoc amplius nec postliminio reuersus reciperabit per
2 vsum dominij adquisitionem. ¶ Item ei qui per captiuitatem fundi [b] possessionem vel vsusfructus quasi possessionem amisit succurrendū esse Papinianus ait. & fructus quoque medio tempore ab alio ex vsufructu perceptos debere captiuo restitui æquum putat. ¶ Hi planè qui fuerunt in potestate captiui vsu rem adquirere possunt ex re peculiari. & æquum erit ex hac clausula præsentibus, id est qui non sunt in captiuitate, subueniri si cum non defenderentur vsu captum quid sit. Sed & si dies actionis quæ aduersus captiuum competebat
4 exierit, succurretur aduersus eum. ¶ Deinde adicit prætor, SECVMVE AGENDI POTESTATEM NON FACERET: vt si dum hoc faciat, per vsum adquisitio impleta vel quid ex suprascriptis contigit, restitutio concedatur: meritò. nec enim sufficit semper in possessionem bonorum eius mitti: quia ea interdum species esse potest vt in bonis latitantis mitti non possit, aut non latitet. finge enim dū aduocationes postulat diem exisse: vel dum alia mora iudicij contingit.

[b] id est, domini pleni.

XXIIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

SEd & ad eos pertinet qui consenti fu-

id est, morantur. l. Si caluitur. j. de verb. signifi.

strantur" & qualibet tergiuersatione & sollertia efficiunt ne cum ipsis agi possit.

XXV. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

QVod quidem simili modo ad eum quoque pertinere dicemus, qui non frustrandi gratia id faceret sed quòd multitudine rerum distringeretur.

XXVI. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

SEd & si per prætorem stetit, restitutio indulgebitur. ¶ Aduersus relegatum re- 1
stitutionem faciendam ex generali clausula Pomponius ait: sed non & ipsi concedendam: quia potuit procuratorem relinquere. ex causa tamen puto etiam ipsi succurrendum.

Contra eum qui non potest vocari in ius, restitutio conceditur. Bart.

¶ Ait prætor, AVT CVM EVM IN- 2
VITVM IN IVS VOCARE NON LICERET NEQVE DEFENDERETVR. hac clausula ad eos pertinet quos more maiorum sine fraude in ius vocare non licet: vt consulē, prætorem, ceterósque qui imperiū potestatémve quam habent. Sed nec ad eos pertinet hoc edictum quos prætor prohibet sine permissu suo vocari: quoniam aditus potuit permittere: patronos puta & parentes. ¶ Deinde adicit, 3
NEQVE DEFENDERETVR: quod ad omnes suprascriptos pertinet præterquam ad eum

ad eum qui absens quid vsucepit: quoniam plenè supra de eo cautum est.

Si negligentia vel dolo iudicis ius agendi perit, restituitur. Bart.

4 ¶ Ait prætor, SIVE CVI PER MAGISTRATVS SINE DOLO MALO IPSIVS ACTIO EXEMPTA ESSE DICETVR: hoc quo? vt si per dilationes iudicis effectum sit vt actio eximatur, fiat restitutio. Sed & si magistratus copia non fuit, Labeo ait restitutionem faciendam. Per magistratus autem factum, ita accipiendum est, si ius non dixit. alioquin si causa cognita denegauit actionē, restitutio cessat. & ita Seruio videtur. Item per magistratus factū videtur si per gratiam aut sordes magistratus ius nō dixerit. & hæc pars locum habebit, nec non & superior SECVMVE AGENDI POTESTATEM NON FACIAT: nam id egit litigator ne secum agatur, dum iudicem corrumpit. ACTIO EXEMPTA sic erit accipienda, si desiit agere posse. & adicitur SINE DOLO MALO IPSIVS: videlicet vt si dolus eius interuenit, ne ei succurratur: ipsis enim delinquentibus prætor non subuenit. Proinde si dū vult apud sequentem prætorem agere, tempus frustratus est, non ei subuenietur. Sed & si dum decreto prætoris non obtemperat iurisdictionem ei denegauerit, non esse eum restituendum Labeo

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

scribit. Idémque si ex alia iusta causa non fuerit ab eo auditus. ¶ Si feriæ extra ordinem sint edictæ, ob res puta prosperè gestas vel in honorem principis, & propterea magistratus ius non dixerit, Gaius Gasius nominatim edicebat restituturum se: quia per prætorem videbatur factum. Solemnium enim feriarum rationem haberi non debere: quia prospicere eas potuerit & debuerit actor ne in eas incidat quod verius est, & ita Celsus libro secundo digestorum scribit. Sed cum feriæ tempus eximunt, restitutio dumtaxat ipsorum dierum facienda est non totius temporis. & ita Iulianus libro quarto digestorum scribit. Ait enim rescissionem vsucapionis ita faciendam, vt hi dies restituantur quibus actor agere voluit & interuentu feriarum impeditus est.

Vsucapione rescissa, tempus absentiæ tantum restituitur. Bart.

¶ Quotiens per absentiam quis non toto tempore aliquem excluſit, vtputa rem tuam possedi vno minus die statuto in vsucapionibus tempore, deinde reipublicæ causa abesse cœpi: restitutio aduersus me vnius diei facienda est.

C. l. 39. ff. cod. ¶ ITEM, inquit prætor, SI QVA ALIA MIHI IVSTA CAVSA VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM. Hæc clausula edicto inserta est necessariò: multi enim casus euenire potuerunt qui deferrent restitutionis auxilium

auxilium: nec † singulatim enumerari potuerunt. vt quotiens æquitas restitutionem suggerit, ad hanc clausulam erit descendendū. vtputa legatione quis pro ciuitate functus est, æquissimum est eum restitui licet reipublicæ causa non absit. & sæpissime constitutum est adiuuari eū debere siue habuit procuratorem siue non. Idem puto & si testimonij causa sit euocatus ex qualibet prouincia vel in vrbem vel ad principem: nam & hic sæpissime est rescriptum subueniri. Sed & his qui cognitionis gratia vel appellationis peregrinati sunt, similiter subuentum. Et generaliter quotienscumque quis ex necessitate non ex voluntate afuit, dici oportet ei subueniendum. † singillatim

XXVII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

ET siue quid amiserit vel lucratus nō sit, restitutio facienda est, etiam si non ex bonis quid amissum sit. C. l. 18. ff. cod.

XXVIII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

NEc non & si quis de causa probabili afuerit, deliberare debet prætor an ei subueniri debeat, puta studiorum causa, fortè procuratore suo defuncto: ne decipiatur per iustissimam absentiæ causam. ¶ Item si quis nec in custodia nec in vinculis sit sed sub fideiussorum satisdatione: & dum propter hoc

hoc recedere non potest captus sit, restituetur: ex aduersus eum dabitur restitutio. ¶ QVOD IVS, inquit prætor, PER LEGES, PLEBIS SCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA, DECRETA PRINCIPVM LICEBIT. quæ clausula non illud pollicetur, restituturum si leges permittant: sed si leges non prohibeant. ¶ Si quis sæpius reipublicæ causa afuit, ex nouissimo reditu tempus restitutionis ei computandum Labeo putat. Sed si omnes quidem absentiæ annum colligant, singulæ minus anno: virum annum ei damus ad restitutionem an vero tantum temporis quantum nouissima eius absentia occupauit videndum. & puto annum dandum. ¶ Si cum in prouincia domicilium haberes esses autem in vrbe, an mihi annus cedat quasi experiundi potestatem habeam? & ait Labeo non cedere. Ego autem puto hoc ita verum si ius reuocandi domum aduersarius habuit: si minus, videri esse experiundi potestatem: quia & Romæ contestari litem potuit.

Rescissoria actio, in qua veniunt fructus. Bart.

¶ Exemplo rescissoriæ actionis etiam exceptio ei qui reipublicæ causa afuit competit: sorte si res ab eo possessionem nancto vindicetur. In actione rescissoria quæ aduersus militem competit æquissimum esse Pomponius ait eius quoque

quoque temporis quo absens defensus nō est, fructus eum præstare. Ergo & militi debebūt restitui: vtrimque actio erit.

XXVIIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

VIdelicet ne cui officium publicum vel damno vel compendio sit.

Tempus vsucapionis cœptæ à defuncto continuatur heredi.

XXX. PAVLVS libro duodecimo ad edictum.

CVm miles qui vsucapiebat decesserit, & heres impleuerit vsucapionē, æquum est rescindi quod postea vsucaptum est: vt eadem in heredibus qui in vsucapionem succedunt seruanda sint. quia possessio defuncti quasi iuncta descendit ad heredem, & plerumque nondum hereditate adita completur.

¶ Si is qui reipublicæ causa afuit vsucepit, & post vsucapionem alienauerit rem, restitutio faciendæ erit: & licet sine dolo afuerit & vsuceperit, lucro eius occurri oportet. Item ex reliquis omnibus causis restitutio faciendæ erit: veluti si aduersus eum pronuntiatum sit.

Sunt qui legēdum putent, Vincta. sed nos Florentinā lectionē sequimur.

XXXI. IDEM libro quinquagensimo tertio ad Edictum.

SI is cuius rem vsucepit reipublicæ causa absens, possessionem suæ rei ab illo vsucaptæ nanctus sit: & si possessa amiserit, non temporalem sed perpetuam habet actionem.

Hactenus

Hactenus explicatum est edictum, nunc variæ species vel interpretationes commiscentur.

XXXII. MODESTINVS libro nono Regularum.

*Abesse reipublicæ causa intellegitur & is qui ab vrbe profectus est licet nõdum prouinciam excesserit. sed is qui † excesserit, donec in vrbem reuertatur. & hoc ad proconsules legatósque eorum & ad eos qui prouinciis præsunt procuratorésve principum qui in prouinciis tenentur pertinet: & ad tribunos militum & præfectos & comites *legatorum qui ad ærarium delati aut in commentarium principis delati sunt.*

† excessit

*Nomina eorum actis publicis inscripta in ærario adseruabantur. Cic. epist. ad Torquatum.

XXXIII. IDEM libro singulari de Enucleatis casibus.

Inter eos qui ex generali clausula adiuuantur & fisci patronus connumeratur. Eos qui notis scribunt acta præsidum, reipublicæ causa non abesse certum est. Militum medici quoniam officium quod gerunt & publicè prodest, & fraudem eis adferre non debet, restitutionis auxilium implorare possunt.

XXXIIII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

Miles cõmeatu accepto si domo sua est, reipublicæ causa abesse non videtur. Qui

Qui operas in publico quod vectigalium causa locatum est dat, reipublicæ causa non abest.

XXXV. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

*Qui mittuntur vt milites ducerẽt aut reducerẽt, aut legẽdi *curarẽt, reipublicæ causa absunt. hi quoq; qui missi*
1 *sunt ad gratulandum principi. ¶ Itẽ procurator Cæsaris non solùm cui rerũ prouinciæ cuiusque procuratio mandata erit: sed & is cui rerum quamuis non omnium. Itaque plures ibi procuratores diuersarum reipublicæ causa abesse intelleguntur. Præfectus quoque Aegypti reipublicæ causa abest; quiue aliam ob causam reipublicæ gratia extra vrbem aberit. Sed & in vrbanicianis militibus*
2 *idem Diuus Pius constituit. ¶ Quæsitum est de eo qui ad cõpescendos malos homines missus est an reipublicæ causa abesset. & placuit reipublicæ causa eum abesse. Item paganum qui in expeditione consularis iussu trãsierat ibiq; in acie ceciderat: heredi enim eius sue*
3 *currendum est. ¶ Qui reipublicæ causa Romam profectus est, abesse reipublicæ causa videtur. Sed & si extra patriam suam reipublicæ causa profectus sit etiam si per vrbem ei iter competit, reipublicæ causa abest. Similiter qui in prouincia est, vt primùm aut domo sua profectus est, aut cum in eadem prouincia*

*Ratio latinitatis videtur exigere vt legamus, legendos.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

uincia degit reipublicæ administrandæ causa: simul agere rempublicam cœpit, ad similitudinem absentis habetur. Et dum eat in castra & redeat reipublicæ causa abest: quòd & eundum sit in castra militaturo & redeundum. Vmanus scribit Proculum respondisse militem qui commeatu abiit, dum domum vadit aut redit, reipublicæ causa abesse: dum domi sit, non abesse.

XXXVI. VLPIANVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

[a] l. 3. ff. l. 42. ff. eod. REipublicæ[a] causa abesse eos solos intelligimus qui non suæ commodi causa sed coacti absunt.

XXXVII. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

HI qui in prouincia sua vltra tempus à constitutionibus concessum adsident, publica causa abesse non intelleguntur.

XXXVIII. VLPIANVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SI cui in prouincia sua princeps adsidere speciali beneficio permiserit, puto eum reipublicæ causa abesse. quòd si non ex permissu hoc fecerit, consequenter dicemus cum crimen admisit non valere eum priuilegia eorum qui reipublicæ causa absunt. ¶ Tamdiu reipublicæ causa abesse quis videbitur quamdiu officio aliquo præest. quòd si finitum fuerit officium, iam desinit abesse reipublicæ causa. Sed

Sed ad reuertendum illi tempora computabimus statim atque desiit reipublicæ causa abesse ea quibus reuerti in vrbem potuit: & erit moderatum, tempora ei dare quæ lex reuertentibus præstitit. Quare si quo deflexerit suæ rei causa, nō dubitamus id tempus ei non proficere: habitáque dinumeratione temporis quo reuerti potuit, statim eum dicemus desisse reipublicæ causa abesse. Planè si infirmitate impeditus continuare iter non potuit, habebitur ratio humanitatis: sicuti haberi solet & hiemis & nauigationis & ceterorum quæ casu contingunt.

XXXVIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

IS qui reipublicæ causa asturus erat, si procuratorem reliquerit per quem defendi potuit, in integrum volens restitui non auditur. cc. l. 26. §. 6. ff. eod.

Militi militanti tempus accusationis non currit. Bart.

XL. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

SI qua militi accusatio competat tempore quo reipublicæ operam dedit, non remittur. Quod eo tempore quo in insula aliquis fuit, ex pœna ei irrogata cuius restitutionem impetrauit, ab alio occupatum ex bonis quæ non erant adempta probatum fuerit, suæ causæ restituendum est.

Absenti restituitur actio cum onere suo. Bart.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. Франка НАН УКРАЇНИ КОВА

XLI. IVLIANVS libro trigensimo quinto Digestorum.

SI quis Titio legauerit si mortis suæ tempore in Italia esset, aut in annos singulos quod in Italia esset, & ei succursum fuerit quia ob id quod reipublicæ causa afuit exclusus fuerit à legato fideicommissum ab eo relictum præstare cogitur. Marcellus notat: quis enim dubitauit salua legatorum & fideicommissorum causa militi restitui hereditatem, quam ob id perdidit quòd reipublicæ causa afuit?

XLII. ALFENVS libro quinto Digestorum.

NOn vere dicitur reipublicæ causa abesse eum qui sui primati negotij causa in legatione est.

XLIII. AFRICANVS lib. septimo Quæstionũ.

SI quis stipulatus sit in annos singulos quoad in Italia esset vel ipse vel promissor, & alteruter reipublicæ causa abesse cœperit, officium prætoris est introducere vtilem actionẽ. Eadem dicemus & si ita concepta stipulatio fuerit, si quinquennio proximo Romæ fuerit, vel ita, si Romæ non fuerit: centum dare spondes?

"Cùm directa deficiat, deficiente cõditione stipulatiõis. sic in l. 17. ff. eod.

XLIIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IS qui reipublicæ causa abest in ea re læsus non restituitur, in qua etiam si reipublicæ causa non afuisset, damnum erat passurus.

XLV.

XLV. SCAEVOLA libro primo Regularum.

MIlites omnes qui discedere signis sine periculo non possunt, reipublicæ causa abesse intelleguntur.

Absens contra absentem restituitur. Bart.

XLVI. MARCIANVS libro secundo Regularum.

QVi reipublicæ causa afuit etiam" aduersus eũ qui pariter reipublicæ causa afuerit restituendus est si aliquid damni inde queritur.

"vt minor læsus aduersus minorẽ illæsum. l. verum. 5. de minor.

DE ALIENATIONE IVdicij mutandi causa facta. TIT. VII.

Qui rem alienat causa mutandi iudicium, actori ad interesse tenetur. Bart.

GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

OMNIBVS modis proconsul id agit ne cuius deterior causa fiat ex alieno facto. Et cum intellegeret iudiciorũ exitum interdum duriorem nobis constitui opposito nobis alio aduersario, in eã quoque rẽ prospexit: vt si quis alienando rẽ aliũ nobis aduersarium suo loco substituerit idq; data opera in fraudẽ nostrã fecerit, tanti nobis in factũ actione teneatur quanti nostra interfuit aliũ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. МЕЧНИКОВА

aduersarium nos non habuisse, itaque si alterius prouinciæ hominem aut potentiorem nobis oppofuerit aduersarium, tenebitur:

II. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

AVt alium qui vexaturus sit aduersarium.

III. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

QVia etiam si cum eo qui alterius prouinciæ sit experiar, in illius prouincia experiri debeo: & potentiori pares esse non possumus. ¶ Sed & si hominem 1
quem petebamus manumiserit, durior nostra condicio fit, quia prætores faueant libertatibus. ¶ Item si locum, in quo opus feceris cuius 2
nomine interdicto QVOD VI AVT CLAM vel actione AQVAE PLVVIAE ARCENDAE tenebaris, alienaueris, durior nostra condicio facta intellegitur: qua * si tecũ ageretur, tuis impensis id opus tollere deberes: nunc verò cum incipiat mihi aduersus alium actio esse quàm qui fecerit, compellor meis impensis id tollere: quia qui ab alio factum possidet, hactenus istis actionibus tenetur vt patiatur id opus tolli. ¶ Opus quoque nouum si tibi nuntiaue- 3
rim túque eum locum alienaueris, & emptor opus fecerit: dicitur te hoc iudicio teneri, quasi neque tecum ex operis noui nuntiatione agere possim, quia nihil feceris: neque cum eo cui id

*Ant. August. li. 2. cap. 2.

id alienaueris, quia ei nuntiatum non sit.

Quid veniat in hanc actionem.

4 ¶ Ex quibus apparet quòd proconsul in integrum restituturum se pollicetur: vt hac actione officio tantum iudicis consequatur actor, quantum eius intersit alium aduersarium nõ habuisse: fortè si quas inpensas fecerit, aut si quam aliam incommoditatem passus erit alio aduersario substituto. Quid ergo est si is aduersus quem talis actio competit, paratus sit vtile iudicium pati perinde ac si possideret? rectè dicitur denegandam esse aduersus eum ex hoc edicto actionem.

IIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ITem si res fuerint vsucaptæ ab eo cui alienatæ sint, nec peti ab hoc possint, locum habet hoc edictum.

Prætor exigit dolum.

1 ¶ Itémque fieri potest vt sine dolo malo quidem possidere desierit, verùm iudicij mutandi causa id fiat. Sunt & alia complura talia. Potest autem aliquis dolo malo desinere possidere nec tamen iudicij mutãdi causa fecisse: nec hoc edicto teneri: neque enim alienat qui dumtaxat omittit possessionem. Non tamen eius factum improbat prætor, qui tanti habuit recarere ne propter eam sæpius litigaret: hæc enim verecunda cogitatio eius qui lites exse-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

tatur non est vituperanda: sed eius dumtaxat qui cum rem habere vult, litem ad alium transfert vt molestum aduersariū pro se subiciat. ¶ Pedius libro nono nō solùm ad dominij translationem hoc edictum pertinere ait, verùm ad possessionis quoque: alioquin cū quo in rem agebatur, inquit, si possessione cessit nō tenebitur. 2

In vulgata editione est lex, Non solum.

Qui alienauit ex iusta causa, non tenetur hac actione. Bart.

¶ Si quis autem ob valetudinem aut ætatem aut occupationes necessarias litem in alium transtulerit, in ea causa non est vt hoc edicto teneatur: cum in hoc edicto doli mali fiat mētio. Ceterum erit interdictum & per procuratores litigare dominio in eos plerumque ex iusta causa translato. Ad iura etiam prædiorū hoc edictum pertinet: modo si dolo malo fiat alienatio. 3

Quid petatur hac actione.

¶ Hæc actio in id quod interest cōpetit. proinde si res non fuit petitoris, aut si is qui alienatus est sine culpa decessit, cessat iudicium: nisi si quid actoris præterea interfuit. Hæc actio non est pœnalis sed rei persecutionem arbitrio iudicis continet. quare & heredi dabitur. in heredem autem 4

V. PAVLVS lib. vndecimo ad Edictum.

VEl similem,

VI.

VI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictū.

VEl post annum, non dabitur:

VII. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

QVia pertinet quidem ad rei persecutionem, videtur autem ex delicto dari.

VIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

EX hoc edicto tenetur & qui rem exhibet si arbitratu iudicis pristinam iudicij causam non restituit. ¶ Ait prætor, QVAEVE ALIENATIO IVDICII MVTANDI CAVSA FACTA ERIT. id est si futuri iudicij causa, non eius quod iam sit. Alienare intellegitur etiam qui alienam rem vendidit. Sed heredem instituendo vel legando si quis alienet, huic edicto locus non erit. Si quis alienauerit deinde receperit non tenebitur hoc edicto. Qui venditori suo redhibet non videtur iudicij mutandi causa abalienare: 2

VIIII. PAVLVS libro primo ad Edictum ædilium curulium.

QVia redhibito homine omnia retro aguntur. & ideo non videtur iudicij mutādi causa alienare qui redhibet, nisi si propter hoc ipsum redhibet nō redhibiturus alias.

X. VLPIANVS lib. duodecimo ad Edictum.

NAm & si obligatus soluero quod à me petere velles, huic edicto locus non

rit. Si tutor pupilli vel adgnatus furiosi alienauerit, vtilis actio competit: quia consilium huius fraudis inire non possunt.

Actor in quem facta est alienatio causa mutandi iudicium, exceptione repellitur. Bart.

XI. IDEM libro quinto Opinionum.

CVm miles postulabat suo nomine litigare de possessionibus quas sibi donatas esse dicebat, responsum est si iudicij mutandi causa donatio facta fuerit, priorem dominum experiri oportere: vt rem magis quàm litem in militem transtulisse credatur.

XII. MARCIANVS libro quarto decimo Institutionum

SI quis iudicij communi diuidundo euitandi causa rem alienauerit, ex lege Licinnia ei interdicitur ne communi diuidundo iudicio experiatur. verbi gratia vt potetior emptor per licitationem vilius eam accipiat & per hoc iterum ipse recipiat. Sed ipse quidem qui partem alienauerit, communi diuidundo iudicio si agere velit non audietur. Is verò qui emit si experiri velit, ex illa parte edicti vetatur qua cauetur ne qua alienatio iudicij mutandi causa fiat.

DE RECEPTIS QVI ARbitrium receperunt vt sententiam dicant. TIT. VIII.

PAV

*Cũ nullæ fuerint huius nominis, videtur agraria huius nominis significare Marcianus.

*Vulgata edit. De receptis arbitris, &c.

*Receptũ appellat, acceptatione arbitri, & cõsensum & quasi pactũ iudicandi. Cõpromissũ autem est stipulatio inter litigatores vltro citro interposita. Cont.

PAVLVS libro secundo ad Edictum.

COMPROMISSVM ad similitudinẽ iudiciorum redigitur: & ad finiendas lites pertinet.

II. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

EX compromisso placet exceptionem non nasci sed pœnæ petitionem.

III. IDEM libr. decimo ad Edictum.

LAbeo ait si compromisso facto sententia dicta est, quo quis à minore viginti quinque annis tutelæ absolueretur, ratũ id à prætore non habendum: neque pœnæ eo nomine commissæ petitio dabitur. ¶ Tametsi neminẽ prætor cogat arbitrium recipere, quoniã hæc res libera & soluta est & extra necessitatem iurisdictionis posita, attamen vbi semel quis in se receperit arbitrium, ad curam & sollicitudinem suam hanc rem pertinere prætor putat, non tantùm quòd studeret lites finiri verum quoniam nõ deberent decipi qui eũ quasi virum bonum disceptatorem inter se elegerũt: finge enim post causam iam semel atque iterum tractatam, post nudata vtriusque intima & secreta negotij aperta, arbitrum vel gratiæ dantem vel sordibus corruptum vel alia qua ex causa nolle sententiam dicere: qui squamne potest negare æquissimum fore prætorem interponere se debuisse, vt officium quod in se recepit impleret?

Maior iudex cogit minorem, non maiorem vel parem. Bart.

¶ Ait prætor, QVI ARBITRIVM PECVNIA COMPROMISSA RECEPERIT. Tractemus de personis arbitrantium. Et quidem arbitrum cuiuscunque dignitatis coget officio quod susceperit perfungi: etiam si sit consularis: nisi fortè sit in aliquo magistratu positus vel potestate, consul forte vel prætor: quoniã in hoc imperium non habet. 1

IIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

NAm magistratus superiore aut pari imperio nullo modo possunt cogi. nec interest ante an ipso magistratu arbitrium susceperint. inferiores possunt cogi.

V. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd & filiusfamilias compelletur.

VI. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale.

QVinetiam de re patris dicitur filiumfamilias arbitrum esse: nam & iudicem eũ esse posse plerisque placet.

Potest compromitti in libertum, & etiam in infamem. Bart.

VII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

PEdius libro nono & Pomponius libro trigẽsimo tertio scribunt parui referre inge

genuus quis an libertinus sit: integræ famæ quisit arbiter an ignominiosus. In seruũ Labeo compromitti nõ posse libro vndecimo scribit: & est verum. Vnde Iulianus ait si in Titium & seruũ compromissum sit, nec Titium cogendum sentẽtiam dicere quia cum alio receperit: quamuis serui, inquit, arbiterium nullum sit. Quid tamen si dixerit sententiam Titius? pœna non committitur: quia non vt receperit dixit sententiam.

VIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd si ita compromissum sit vt vel alterutrius sentẽtia valeat, Titium cogendum. Vulgata editio, Sed & si.

Conditio arbitri inspicitur tempore compromissi. Bart.

VIIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd si in seruum compromittatur, & liber sententiam dixerit, puto si liber factus fecerit consentientibus partibus valere. ¶ Sed neque in pupillum neque in furiosum aut surdum aut mutum compromittetur, vt Pomponius libro trigensimo tertio scribit.

In iudicem ordinarium illius causæ non potest compromitti etiam eo iubente. Barr. &c. capit. cum tempore. & c. cũ olim. & cap. ex parte. ext. de arbitr.

2 ¶ Si quis iudex sit, arbitrium recipere eius rei de qua iudex est, inuitus compromitti iubere prohibetur lege Iulia: & si sententiam dixerit

serit non est danda pœnæ persecutio. ¶ Sunt 3
& alij qui non coguntur sententiam dicere:
vtputa si sordes aut turpitudo arbitri manifesta sit, Iulianus ait si eum infamauerunt litigatores, non omnimodo prætorem debere eum excusare, sed causa cognita. Idem & si spreta auctoritate eius ad iudicium

X. PAVLVS lib. XIII. ad Edictum.
El alium arbitrum.

XI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

LItigatores ierint, mox ad eundem arbitrum redierint: prætorem nõ debere eum cogere inter eos disceptare qui ei contumeliam hanc fecerunt vt eum spernerent & ad alium irent. ¶ Arbitrum autem cogendum non esse 2
sententiã dicere nisi compromissum interuenerit. ¶ Quod ait prætor PECVNIAM COM-
PROMISSAM, accipere nos debere non si vtrimque pœna nummaria sed si & alia res vice pœnæ, si quis arbitri sententia non steterit, promissa sit. & ita Põponius scribit. Quid ergo si res apud arbitrum depositæ sunt eo pacto vt ei daret qui vicerit, vel vt eam rem daret si non pareatur sententiæ, an cogendus sit sententiam dicere? & puto cogendum. tantundem & si quantitas verta ad hoc apud eum deponatur. proinde & si alter rem alter pecun

pecuniam stipulanti promiserit, plenum compromissum est: & cogetur sententiam dicere.
3 ¶ Interdum, vt Pomponius scribit, rectè nudo pacto fiet compromissum: vt puta si ambo debitores fuerunt & pacti sunt ne petat quod sibi debetur qui sententiæ arbitri non paruit. Item Iulianus scribit non cogendum arbitrum sententiam dicere, si alter promiserit alter non. Idem dicit & si sub condicione fuerit pœna compromissa: veluti si nauis ex Asia venerit, tot milia: non enim prius arbitrum cogendum sententiam dicere quàm condicio exstiterit: ne sit inefficax deficiente condicione. & ita Pomponius libro trigensimo tertio ad edictum scribit.

XII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

QVo casu ad prætorem pertinebit in eo forsitan solo vt si possit dies compromissi proferri, proferatur.

XIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

POmponius ait & si alteri accepto lata sit pœna compromissi, non debere eum
1 compelli sententiam dicere. ¶ Idem * Pomponius scribit si de meis solis cõtrouersiis sit compromissum, & de te pœnã sim stipulatus, videndum ne non sit compromissum, sed cui rei moueatur non video: nam si ideo quia de vnius controuersiis solum compromissum est, nulla

* In vulgatis est lex, Idem Pomponius.

nulla ratio est: licet enim & de vna re compromittere. si verò ideo quia ex altera dumtaxat parte stipulatio interuenit, est ratio, quamquam si petitor quis stipulatus est, possit dici plenum esse cõpromissum; quia is qui conuenitur, tutus est veluti pacti exceptione: is qui conuenit, si arbitro non pareatur habet stipulationem. Sed id verum esse non puto: neque enim sufficit exceptionem habere vt arbiter sententiam dicere cogatur.

Arbiter est qui inter partes iudicis assumit officium, non qui amicè componit. Bart.

RECEPERIT. ¶ Recepisse autem arbitrium videtur, vt Pomponius libro nono dicit, qui iudicis partes suscepit, finémque se sua sententia controuersiis impositurum pollicetur. Quòd si, inquit, hactenus interuenit, vt experiretur an consilio suo vel auctoritate discuti litem paterentur; non videtur arbitrium recepisse. 2

Arbiter non cogitur sententiam dicere die feriata, nisi ex causa. Bart.

¶ Arbiter ex compromisso his diebus non cogitur sententiam dicere quibus iudex non cogetur: nisi dies cõpromissi exitura sit nec proferri possit. Proinde si fortè vrgueatur à prætore ad sententiam, æquissimum erit si iuret sibi de causa nondum liquere, spatium ei ad pronuntiandum dari. 3

XIIII.

XIIII. POMPONIVS libro vndecimo ad Quintum Mucium.

Sed si compromissum sine die confectum est, necesse est arbitro omnimodo dies statuere partibus scilicet consentientibus, & ita causam disceptari. quòd si hoc prætermiserit, omni tempore cogendus est sententiam dicere.

XV. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

Licet autem prætor destrictè edicat sententiam se arbitrum dicere coacturum, attamen interdum rationem eius habere debet, & excusationem recipere causa cognita: vtputa si fuerit infamatus à litigatoribus: aut si inimicitiæ capitales inter eum & litigatores aut alterum ex litigatoribus interceserint: aut si ætas aut valetudo quæ postea contigit, id ei munus remittat: aut occupatio negotiorum propriorum vel profectio vrgueus aut munus aliquod reipublicæ. & it Labeo.

XVI. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

Et si qua alia incommoditas ei post arbitrium susceptum incidat. Sed in causa valetudinis similibúsue, causa cognita differre cogitur. ¶ Arbiter iudicij sui nomine, quod publicum aut priuatum habet, excusatus esse debet à compromisso: vtique si dies compromissi proferri non potest. Quòd si potest, quare 1

quare non cogat eum cum poteſt proferre? quod ſine vlla diſtrictione ᵘ ipſius interdũ futurum eſt. Si tamen vterque velit eum ſententiam dicere, * an * quamuis cautum non ſit de die proferenda, non aliàs impetret, quia iudicium habeat, ne cogatur, quàm ſi conſentiat denuo in ſe compromitti? hæc ſcilicet ſi dies exitura eſt.

ᵘ ſic edidit Taurell, contra fidem archetypi, in quo eſt diſtinctione, vt ipſe ait.

XVII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ITem ſi vnus ex litigatoribus bonis ſuis cedat, Iulianus libro quarto digeſtorũ ſcribit non eſſe cogendum arbitrum ſententiã dicere: cum neque agere neque conueniri poſſit. ¶ Si multò poſt reuertantur ad † arbitrium litigatores, non eſſe cogendum ſententiam dicere Labeo ſcribit.

† arbitrũ

Non poteſt vnus arbiter ſine alio ſententiam ferre. Bart.

¶ Item ſi plures ſunt qui arbitrium receperunt, nemo vnus cogendus erit ſententiam dicere, ſed aut omnes aut nullus. Inde Pomponius libro trigenſimo tertio quærit, ſi ita ſit compromiſſum vt quod Titio diſceptatori placet, id Seius pronuntiet; quis ſit cogendus. Et puto tale arbitrium non valere in quo libera facultas arbitri ſententiæ non eſt futura. Sed ſi ita ſit compromiſſum, arbitratu Titij aut Seij fieri, Pomponius ſcribit & nos putamus com

compromiſſum valere. ſed is erit cogendus ſententiam dicere in quem litigatores conſenſerint. ¶ Si in duos fuerit ſic compromiſſum, vt ſi diſſentirent tertiũ adſumant, puto tale compromiſſum non valere: nam in adſumẽdo poſſunt diſſentire. Sed ſi ita ſit, vt eis tertius adſumeretur Sempronius, valet compromiſſum: quoniam in adſumendo diſſentire non poſſunt.

¶ Principaliter tamen quæramus ſi in duos arbitros ſit compromiſſum an cogere eos prætor debeat ſententiam dicere: quia res ferè ſine exitu futura eſt propter naturalem hominum ad diſſentiendum facilitatem. In impari enim numero idcirco compromiſſum admittitur non quoniam conſentire omnes facile eſt, ſed quia & ſi diſſentiant inuenitur pars maior cuius arbitrio ſtabitur. Sed vſitatum eſt etiam in duos compromitti. & debet prætor cogere arbitros ſi non cõſentiant, tertiã certam eligere perſonam cuius auctoritati pareatur.

Duo poſſunt iudicare tertio contradicente vel tacente: ſecus eo abſente. Bart.

¶ Celſus libro ſecũdo digeſtorum ſcribit, ſi ᵘ in tres fuerit compromiſſum, ſufficere quidem duorum conſenſum ſi præſens fuerit & tertius: alioquin abſente eo licet duo conſentiant, arbitrium non valere: quia in plures fuit compromiſſum & potuit præſentia eius trahere eos in eius ſententiam.

ᵘ In vulg. eſt lex, Si in tres. cc. c. vlti. ext. eod. in 6.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

XVIII. POMPONIVS libro septimodecimo Epistularum * & variarum lectionum.)

*l. duo. j. de re iud.

SIcuti tribus iudicibus " datis quod duo ex consensu absente tertio iudicauerunt, nihil valet: quia id demũ quod maior pars omnium iudicauit ratum est, cum & omnes iudicasse palam est.

XVIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

* Iustã an iniustam. Balsamon ad canones.

QValem " autem sententiam dicat arbiter, ad prætorem non pertinere Labeo ait: dummodo dicat quod ipsi videtur. Et ideo si sic fuit in arbitrum compromissum vt certam sententiam dicat, nullum esse arbitrium nec cogendum sententiam dicere Iulianus scribit libro quarto digestorum. ¶ Dicere " autẽ sententiam existimamus eum qui ea mente quid pronuntiat, vt secondum id discedere eos à tota controuersia velit. Sed si de pluribus rebus sit arbiterium receptum, nisi omnes controuersias finierit non videtur dicta sententia: sed adhuc erit à prætore cogendus.

" In vulgata editione est lex, Dicere.

Mutatio sententiæ.

¶ Vnde videndum erit an mutare sententiam 2
possit. & alias quidem est agitatum si arbiter iussit dari mox vetuit, vtrum eo quod iussit an eo quod vetuit, stari debeat. Et Sabinus quidẽ putauit posse. Cassius sententiã magistri sui bene excusat: & ait Sabinũ non de ea sensisse

sisse sentẽtia quæ arbitrium finiat, sed de præparatione causæ: vtputa si iussit litigatores calendis adesse, mox idibus iubeat: nam mutare eum diem posse. Ceterum si condemnauit vel absoluit, dum arbiter esse desierit, mutare (se) sententiam non posse:

XX. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

QVia arbiter " & si errauerit in sententia dicenda corrigere eam non potest.

" vt & iudex. l. iudex. l. Paulus. j. de re iudic.

XXI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

QVid tamen si de pluribus controuersiis sumptus est nihil sibi communibus, & de vna sententiam dixit de aliis nondũ: numquid desiit esse arbiter? videamus igitur an in prima controuersia possit mutare sententiam de qua iam dixerat. Et multum interest de omnibus simul vt dicat sententiam compromissum est, an non: nam si de omnibus, poterit mutare: nondũ enim dixit sententiam. quòd si & separatim, quasi plura sunt compromissa: & ideo quantum ad illam controuersiã pertinet arbiter esse desierat.

Qui pronuntiat nihil videri debitum, debitorem absoluere videtur. Bart.

1 ¶ Si arbiter ita pronuntiasset, nihil videri Titium debere Seio: tametsi Seium non vetuisset petere, tamen si quid petisset videri contra

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

sententiam arbitri fecisse. & id Ofilius & Trebatius responderunt. ¶ Solutioni diem 2
posse arbitrum statuere puto. & ita & Trebatius videtur sentire. ¶ Pomponius ait, inuti- 3
liter arbitrum incertam sententiam dicere: vt-puta quantum ei debes redde. diuisioni vestræ stari placet. pro ea parte quam creditoribus tuis soluisti accipe. ¶ Item arbiter pœnam 4
ex compromisso peti vetuerit, in libro trigensimo tertio apud Pomponium scriptum habeo non valere. & habet rationem: quia non de pœna compromissum est. ¶ Papinianus libro 5
tertio quæstionum ait, * si cum die compromissi finiretur, prolato die litigatores denuo in eum compromiserint, nec secundi compromissi arbitrium receperit, non esse cogendũ recipere si ipse in mora nõ fuit quo minus partibus suis fungeretur. quòd si per eum factũ est, æquissimum esse cogi eũ à prætore sequens recipere. quæ quæstio ita procedit, si nihil in priore compromisso de die proferendo caBeatur. cæterum si caBeatur & ipse protulit, manfit arbiter. ¶ Plenum compromissum appellatur quod de 6
rebus controuersiis iure compositum est: nam ad omnes controuersias pertinet. sed si fortè de vna re sit disputatio, licet pleno compromisso actũ sit, tamen ex ceteris causis actiones superesse: id enim venit in cõpromissum de quo actũ est (vt) veniret. Sed est tutius, si quis de certa

* In vulgata editione est lex, Si cũ dies.

certa re compromissum facturus sit, de ea sola exprimi re in compromisso. Nõ debent autem obtemperare litigatores si arbiter aliquid non 7
honestum iusserit. ¶ Si intra diem compromissi aditus arbiter post diem compromissi adesse 8
iusserit, pœna non committetur. ¶ Si quis ex litigatoribus ideo non adfuerit quòd valetudine vel reipublicæ causa absentia impeditus sit, aut magistratu aut alia iusta de causa: pœnam committi Proculus & Atilicinus aiunt. sed si paratus sit in eundẽ cõpromittere, actionem denegari, aut exceptione tutum fore. Sed hoc ita demũ verũ erit, si arbiter recipere in se arbiteriũ fuerit paratus: nã inuitũ non esse cogendũ Iulianus libro quarto digestorũ rectè scribit. ipse autem nihilo minus pœna absoluitur.

De loco.

¶ Si arbiter iussit puta in prouincia adesse li- 9
tigatores cum Romæ esset in eum compromissum, an ei impune non pareatur quæritur. Est & verius quod Iulianus ait libro quarto, eum locũ compromisso inesse de quo actum sit vt promitteretur. Impune igitur ei non parebitur si alio loci adesse iusserit. Quid ergo si nõ appareat de quo loco actum sit? melius dicetur eum locũ contineri vbi cõpromissum est. Quid tamen si in eo loco qui sit circa vrbem adesse iusserit? Pegasus admittit valere iussum. Quod puto ita verum esse si & eius sit auctoritatis

arbiter vt in seceſſibus ſoleat agere, & litigatores facilè eò loci venire poſſint. ¶ Sed ſi in aliquē locū inhoneſtū adeſſe iuſſerit, puta in popinā, vel in lupanariū: vt Iulianus ait ſine dubio impune ei non parebitur. quam ſententiam & Celſus libro ſecundo digeſtorum probat. Vnde elegantèr tractat, ſi is ſit locus in quem alter ex litigatoribus honeſtè venire non poſſit alter poſſit. & ſi non venerit qui ſine ſua turpitudine eò venire poſſit, is venerit qui inhoneſtè venerat: an committatur pœna compromiſſi an quaſi operis non præbita. & rectè putat non committi: abſurdum enim eſſe, iuſſum in alterius perſona ratum eſſe in alterius non.

De morę purgatione inſignis locus.

¶ Intra quantum autem temporis niſi detur ei quod arbiter iuſſerit committatur ſtipulatio videndum eſt. Et ſi quidem dies adiectus non ſit, Celſus ſcribit libro ſecundo digeſtorum inesſe quoddam modicum tempus: quod vbi præterierit, pœna ſtatim peti poteſt. & tamē, inquit, & ſi dederit ante acceptum iudicium, agi ex ſtipulatu non poterit:

XXII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

VTique niſi eius interfuerit tunc ſolui.

XXIII. VLPIANVS lib. tertiodecimo ad Edictum.

Celſus

cc. l. & ſi poſt tres. ſ. ſi quis cautio.

CElſus ait ſi arbiter intra Kalendas ſeptembres dari iuſſerit nec datum erit: licet poſtea offeratur, attamen ſemel commiſſam pœnam compromiſſi non euaneſcere: quoniam ſemper verū eſt intra Kalendas datum non eſſe. Sin autem oblatum accepit, pœnam petere non poteſt doli exceptione remouēdus. 1 Contra vbi dumtaxat dare iuſſus eſt. ¶ Idem ait, ſi iuſſerit me tibi dare & valetudine ſis impeditus quo minus accipias aut alia iuſta ex cauſa, Proculum exiſtimare pœnam non committi nec ſi poſt Kalendas te parato accipere non dem. Sed ipſe rectè putat duo eſſe arbitri præcepta: vnum pecuniam dari, aliud intra Kalendas dari. licet igitur in pœnam nō committas quòd intra Kalendas nō dederis, quoniam per te non ſtetit: tamen cōmittis in eam 2 partem quod nō das. ¶ Idem ait nihil aliud eſſe ſententiæ ſtare poſſe, quàm id agere, quantum in ipſo ſit, vt arbitri pareatur ſententiæ. Idem Celſus ait, ſi arbiter me tibi certa die pecuniam dare iuſſerit, tu accipere noluiſti, poſſe defendi ipſo iure pœnam non committi.

XXIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd ſi poſtea die paratus ſit accipere, non impune me non daturum: non enim ante feceram.

De proferenda die compromiſſi.

XXV. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

LAbeo ait, si arbiter cum in compromisso cautum esset vt eadem die de omnibus sententiam diceret & vt posset diem proferre, de quibusdam rebus dicta sententia de quibusdam non dicta diem protulit, valere prolationem: sententiæque eius posse impune non pareri. & Pomponius probat Labeonis sententiam. quod & mihi videtur: quia officio in sententia functus non est. Hæc autem clausula DIEM COMPROMISSI PROFERRE, nullam aliam dat arbitro facultatem quàm diem prorogandi. & ideo conditionem primi compromissi neque minuere neque immutare potest. & ideo cetera quoque discutere & pro omnibus vnam sententiam ferre debebit. ¶ Si per fideiussorem fuerit cautum[1] in primo compromisso: & sequens similiter proferendum Labeo dicit. sed Pomponius dubitat vtrum isdem, an & aliis tam idoneis. quid enim, inquit, si idem fideiubere noluerint? sed puto si noluerint fideiubere, tunc alios non absimiles adhibendos:

XXVI. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

NE in potestate sit fideiussorum postea se non obligantium, vt pœna committatur. Idemque & si decesserint.

XXVII.

XXVII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

DIem proferre vel præsens[a] vel per nuntium vel per epistulam potest.

Compromissum non transit ad heredem nisi sit actum. Bart.

[a] In vulgata editione addebatur, vel absens. sed id cõtinetur sub verbis sequẽtibus.

1 ¶ Si heredis mentio vel ceterorum facta in compromisso non fuerit, morte soluetur compromissum. nec vtimur Labeonis sententia, qui existimauit si arbiter aliquem pecuniam dare iusserit, & is decesserit antequam daret, pœnam committi, licet heres eius paratus sit offerre.

Effectus sententiæ.

2 ¶ Stari autem debet sententiæ arbitri quam de re dixerit, siue æqua siue iniqua sit: & sibi imputet qui compromisit. Nam & Diui Pij rescripto adicitur, vel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet. ¶ Si tres arbitri fuerint & diuersas sententias dixerint, licebit sententia eorum non stari. sed si maior pars consentiat, ea stabitur. alioquin pœna committetur. Inde quæritur apud Iulianum, si ex tribus arbitris vnus quindecim alius decem certus quinque condemnent, qua sententia stetur. & Iulianus scribit quinque debere præstari. quia in hanc summã omnes 4 consenserunt. ¶ Si qui litigatorum decesserit: quia per eũ factum est quo minus arbitretur.

pœna committetur. Proinde sententia quidem dicta non coram litigatoribus non valebit: nisi in compromissis hoc specialiter expressum sit vt vel vno vel vtroque absente sententia promatur. pœnam autem is qui defuit committit: quia per eum factum est quo minus arbitretur. ¶ Coram autem dicere sententiam videtur qui sapientibus dicit. ceterum coram furioso vel demente non videtur dici. Item coram pupillo non videri sententiam dictam nisi tutor præsens fuit. & ita de his omnibus Iulianus libro quarto Digestorum scribit. ¶ Et si quis præsens arbitrum sententiam dicere prohibuit, pœna committetur. Sed si pœna non fuisset adiecta compromisso sed simpliciter sententia stari quis promiserit: incerti aduersus eum foret actio.

XXVIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

NOn autē interest certa an incerta summa compromissa sit: vtputa QVANTI EA RES ERIT.

XXVIIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ADuersus sententiam arbitri fit, si petatur ab eo à quo arbiter peti vetuit. Quid ergo si à fideiussore eius petatur, an pœna committatur? & puto † committitur. & ita Sabinus scribit. nam τῇ αὐτάμει "à reo petit. Sed si cum fideiussore compromisi & à reo peta

† cōmitti "id est, ipso effectu & tacitè.

reo petatur, nisi intersit fideiussoris non committetur.

Is cuius facto soluitur compromissum, incidit in pœnam. Bart.

XXX. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SI quis rem de qua compromissum sit, in iudicium deducat, quidam dicunt prætorem non interuenire ad cogendum arbitrum sententiam dicere: quia iam pœna non potest esse, atque si solutum est compromissum. Sed si hoc optinuerit, futurum est vt in potestate eius quem pænitet compromisisse sit compromissum eludere. Ergo aduersus eum pœna committenda est lite apud iudicem suo ordine peragenda.

XXXI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ITa demum autem committetur stipulatio cum aduersus eā quid fit, si sine dolo malo stipulantis factum est: sub hac enim cōdicione committitur stipulatio, ne quis doli sui præmium ferat. Sed si quidem compromisso adiciatur, VT SI QVID DOLO IN EA RE FACTVM SIT: ex stipulatu conueniri qui dolo fecit potest. & ideo si arbitrum quis corrupit vel pecunia vel ambitione, vel aduocatum diuersæ partis vel aliquē ex his quibus causam suam cōmiserat, ex doli clausula poterit conueniri, vel si aduersarium

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

rium callidè circumuenit. Et omnino si in hac ute dolosè versatus est, locum habebit ex stipulatu actio. & ideo si velit de dolo actionem exercere aduersarius, nõ debebit cum habeat ex stipulatu actionem. Quòd si huiusmodi clausula in compromisso adscripta non est, tũc de dolo actio vel exceptio locum habebit. Hoc autem compromissum plenum est, quod & doli clausulæ habet mentionem.

XXXII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum

NOn distinguemus in compromissis minor an maior sit pœna quàm res de qua agitur.

Quibus ex causis non cogitur arbiter sententiam dicere.

¶ Non cogetur arbiter sententiam dicere si pœna commissa sit. Si mulier alieno nomine compromittat, non erit pecunia compromissa, propter intercessionẽ. ¶ Summa rei est vt prætor se non interponat siue initio nullũ sit compromissum, siue sit sed pendeat an ex eo pœna exigi potest, siue postea deficiat pœna compromisso soluto die, morte, acceptilatione, iudicio, pacto. ¶ Sacerdotio " obueniente videbimus an cogatur arbiter sententiam dicere: id enim non tantùm honori personarum sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris vacare sacerdotes oportet. Ceterum si postea sustepit, iste

" Episcopatu. ex mente Iustiniani.

iste quoque omnimodo sententiam ferre debet.

4 ¶ Item non est cogendus si de negotio transactum est, vel homo mortuus est de quo erat compromissum: nisi si posteriore casu aliquid 5 litigantium interest. ¶ Iulianus indistinctè scribit si per errorem de famoso delicto ad arbitrum itum est, vel de ea (re) de qua publicum iudicium sit constitutum, veluti de adulteriis, sicariis, & similibus: vetare debet prætor sententiam dicere, nec dare dictæ exsecutio 6 nem. ¶ De liberali causa compromisso facto, rectè non compelletur arbiter sententiam dicere: quia fauor libertatis est vt maiores iudices habere debeat. Eadem dicenda sunt siue de ingenuitate siue de libertinitate quæstio sit: & si ex fideicommissi causa libertas deberi dicatur. Idem dicendum est in populari actione.

7 ¶ Si seruus compromiserit, non cogendum dicere sententiam arbitrum, nec si dixerit pœnæ exsecutionem dandam de peculio putat Octauenus. Sed an si liber cum eo compromiserit exsecutio aduersus liberum detur videamus. sed magis est vt non detur.

De legatione.

8 ¶ Item si qui Romæ compromiserit mox Romam in legationem venerit, non est cogendus arbiter sententiam dicere: non magis quàm cogeretur si litem ante contestatus esset nunc eam exercere. nec interest hunc quoque in legatione

gatione fuerit an non. Sed si nunc in legatione compromittat, puto cogendum arbitrum sententiam dicere: quia & si iudicium sponte accepisset cogeretur peragere. Sunt tamen qui de isto non recte dubitant: qui vtique nullo modo dubitabunt si de care in legatione compromisit quam in legatione contraxit: quia & iudicium eo nomine accipere cogeretur. Illud in prima specie potest dispici, an si ante compromisit legatus, cogēdus sit arbiter sentētiam dicere si ipse legatus postulet. quod prima ratione poterit videri iniquum, vt in ipsius potestate sit. sed hoc tale erit, quale si actionem velit dictare: quod facere ei licet. Sed compromissum istud comparabimus ordinari actioni vt non aliàs audiatur desiderans vt arbiter sententiā dicat quàm si se defendat. ¶ Si is faciat cōtrouersiam hereditatis qui cum defuncto cōpromiserat, futurū est præiudicium hereditati si arbiter sententiam dicat. ergo interea inhibendus est arbiter. ¶ Dies cōpromissi proferri potest, non cum ex conuentione sed cum iussu arbitri eam proferri necesse est, ne pœna cōmittatur. ¶ Si arbiter sese celare tēptauerit, prætor eū inuestigare debet: & si diu non paruerit, multa aduersus eum dicēda est. ¶ Cum in plures compromissum est ea condicione vt quilibet vel vnus dixisset sententiam, eo stare iur, absentibus ceteris nihilo minus qui præsens est cogetur. At si ea condicione vt omnes dicant, vel quod de maioris partis sentētia placuerit, nō debet singulos separatim cogere: quia singulorum sententia ad pœnam non sacit. ¶ Cum quidam arbiter ex aliis causis inimicus manifestè apparuisset, testationibus etiā conuentus ne sententiam diceret nihilo minus nullo cogente dicere perseueraſſet, libello cuiusdam id querentis Imperator Antoninus subscripsit posse eum vti doli mali exceptione. & idem, cum à iudice consuleretur apud quem pœna petebatur, rescripsit etiam si appellari non potest, doli mali exceptionem in pœnæ petitione obstaturam. Per hanc ergo exceptionem quædam appellandi species est, cum liceat retractare de sententia arbitri.

Officium arbitri.

¶ De officio arbitri tractātibus sciendum est omnem tractatum ex ipso cōpromisso sumendum: nec enim aliud illi licebit quàm quod ibi vt efficere possit cautū est. non ergo quodlibet statuere arbiter poterit nec in quamlibet, nisi de qua re compromissum est & quatenus compromissum est. ¶ Quæsitum est de sententia dicenda & dictum non quamlibet: licet de quibusdam variatum sit. & puto verè non committi si dicat ad iudicē de hoc eundum vel se vel alium: (in) se vel in alium compromittendum. Nam & Iulianus impune nec

ne non pareri, si iubeat ad alium arbitrum ire ne finis non sit. quòd si hoc modo dixerit, vt arbitrio Publij Mæuij fundus traderetur aut satisdatio detur, parendum esse sententiæ. idem Pedius probat: ne propagentur arbitria, aut in alios interdum inimicos agentium trãsferantur, sua sententia finẽ controuersiæ eum imponere oportet: non autem finiri controuersiam cum aut differatur arbitriũ, aut in alium transferatur, partémque sententiæ esse, quemadmodum satisdetur, quibus fideiussoribus. ídque delegari non posse nisi ad hoc compromissum sit, vt arbiter statueret cuius arbitratu satisdaretur. Item si iubeat sibi alium coniungi cum id in compromisso non sit, non dicit sententiam: nam sententia esse debet de re compromissa, de hoc autem compromissum nõ est. ¶ Si domini qui inuicem stipulati sint, pro 16
curatores suos agere apud arbitrum velint, potest iubere ipsos etiam adesse. Sed si & heredis in compromißis mentio fit, potest iubere etiam heredem eorum adesse. ¶ Arbitri of- 17
ficio continetur & quemadmodum detur vacua possessio. An & satis ratam rem habiturum? Sextus Pedius putat. quod nullam rationem habet: nam si ratum non habeat dominus, committetur stipulatio. ¶ Arbiter nihil 18
extra compromissum facere potest: & idco necessarium est adici de die compromißi proferenda.

rẽda. ceterum impune iubenti non parebitur.

XXXIII. PAPINIANVS libro primo Quæstionum.

ARbiter ita sumptus ex compromisso vt & diem proferre poßit, hoc quidem facere potest: referre* autem contradicentibus litigatoribus non potest.

*id est anteuertere.

De duobus reis.

XXXIIII. PAVLVS libro tertio decimo ad Edictum.

SI duo rei sunt aut credẽdi aut debendi, & vnus cõpromiserit, ísq; vetitus sit petere, aut ne ab eo petatur: vidẽdũ est an si alius petat vel ab alio petatur: pœna cõmittatur. idem in duobus argentariis quorum nomina simul eunt. & fortasse poterimus ita fideiussoribus coniungere. si socij sunt. aliàs nec à te petitur, nec ego peto, nec meo nomine petitur, licet à te petatur.

De pœna.

Semel commissa pœna solui compromissum rectius puto dici: nec amplius posse committi, nisi id actum sit vt (in) singulas causas totiens committatur.

Pupillo compromittente non cogitur arbiter sententiam dicere, nisi fideiussor intercessisset. Eart.

XXXV. CAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

SI pupillus sine tutoris auctoritate compromiserit, non est arbiter cogendus pro-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

nuntiare: quia si contra eũ pronuntietur, pœna non tenetur, præterquam si fideiussorem dederit à quo pœna peti possit. idque & Iulianus sentit.

Sententia dicta die feriata.

XXXVI. VLPIANVS libro septuagesimo septimo ad Edictum.

SI feriatis diebus cogente prætore arbiter dicat sententiam, & petatur ex compromisso pœna, exceptionem "*locum non habere constat: nisi alia lege eadem dies feriata, in qua sententia dicta, est excepta.*

*Quasi nulla ipso iure sententia l. 1. §. de feriis.

Effectus sententiæ arbitri transit ad heredes, licet de eis mentio facta non fuerit. Bart.

XXXVII. CELSVS libro secundo Digestorum.

QVamuis arbiter alterum ab altero petere vetuit, si tamen heres petit, pœnã committet: non enim differendarum litium causa sed tollendarum ad arbitros itur.

XXXVIII. MODESTINVS libro sexto Regularum.

CVm pœna ex cõpromisso petitur, is qui commisit damnandus est. nec interest an aduersarij eius interfuit arbitri sententia stari nec ne.

XXXVIIII. IAVOLENVS libro vndecimo ex Cassio.

NOn ex omnibus causis ex quibus arbitri paritum sententiæ non est, pœna ex com

compromisso committitur: sed ex his dumtaxat quæ ad solutionem pecuniæ aut operam præbendam pertinẽt. IDem contumaciam litigatoris arbiter punire poterit, pecuniam eum aduersario dari iubendo quo in numero haberi non oportet si testium nomina ex sententia arbitri exhibita non sunt. Cum arbiter diem compremissi proferre iussit cum hoc ei permissum est, alterius mora alterius ad pœnã committendam prodest.

XL. POMPONIVS libro vndecimo ex Variis lectionibus.

*ARbiter calendis Ianuariis adesse iussit & ante eum diem decessit, alter ex litigatoribus non adfuit. procul dubio pœna minimè commissa est. Nam & Cassium audisse *se* dicentem Aristo ait in eo arbitro qui ipse non venisset nõ esse commissam. quemadmodum Seruius ait, si per stipulatorem stet quominus accipiat, non committi pœnam.*

Minor viginti annis non potest esse arbiter. Bart.

XLI. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

CVm lege Iulia "*cautum sit ne minor viginti annis iudicare cogatur,* "*nemini licere minorem viginti annis compromissarium iudicem eligere, ideóq; pœna ex sententia eius nullo modo committitur. Maiori tamẽ viginti annis si minor viginti quinque annis sit,*

*Iudiciorũ. l. 9. §. eod. l. 2. §. de iudic.

*Si igitur velit, valebit sententia. l. Quidam. §. de re. iudic.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

ex hac succurẽdum si temere auditorium receperit multi dixerunt.

Pœna fisco adiudicata.

XLII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

ARbiter intra certum diem seruos restitui iussit: quibus non restitutis, pœnæ causa fisco secundum formam compromissi condemnauit. ob eam sententiam fisco nihil adquiritur: sed nihilo minus stipulationis pœna committitur quòd ab arbitro statuto non sit obtemperatum.

Compromissum generale.

XLIII. SCAEVOLA libro primo Responsorũ.

DE rebus controuersiisq; omnibus compromissum in arbitrum à Lucio Titio & Mæuio Sempronio factum est: sed errore quædam species in petitionem à Lucio Titio deductæ non sunt, nec arbiter de his quicquã pronuntiauit. quæsitum est an species omissæ peti possint. Respondit peti posse: nec pœnam ex compromisso cõmitti. quòd si malignè hoc fecit, petere quidem potest, sed pœnæ subiugabitur.

XLIIII. IDEM libro secundo Digestorum.

INter Castellianum & Seium cõtrouersia de finibus orta est & arbiter electus est vt arbitratu eius res terminetur: ipse sententiam dixit præsentibus partibus & terminos posuit. quæsitum est an si ex parte Castelliani arbitro

tro paritum non esset, pœna ex compromisso commissa est. Respondi, si arbitro paritũ non esset in eo quod vtroque præsente arbitratus esset, pœnam commissam.

XLV. VLPIANVS libro vicensimo octauo ad Sabinum.

IN compromissis arbitrium personæ insertum personam non egreditur.

Compromissum factum simpliciter, non porrigitur ad lites futuras. Bart.

XLVI. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

DE his rebus & rationibus & controuersiis iudicare arbiter potest, quæ ab initio fuissent inter eos qui compromiserunt, non quæ postea superuenerunt.

Si compromissum trãseat in pupil. vel furios. præsentia tutoris vel curatoris, requiritur. Bart.

XLVII. IVLIANVS libro quarto Digestorum.

SI compromissum [a] *ita factum est, vt præsente vtroque aut heredibus eorum arbiter sententiam dicat, & alter ex litigatoribus decesserit pupillo herede relicto: non aliter videtur sententia dicta esse, nisi tutoris auctoritas interposita fuerit. Item si alter ex compromittentibus furere cœperit,*

[a] idest, hoc expresso, alias secus. l. Diẽ. §. 1. ff. eod.

XLVIII. MODESTINVS libro quarto Regularum.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

ARbiter ad ferendam sententiam non compelletur.

XLVIIII. IVLIANVS libro quarto Digestorum.

l.27.§.co rã.ī. eod. *SEd & interpellatur quo minus sententiã dicat: quia nihil coram furioso fieri intellegitur. Quòd si furiosus curatorem habet vel habuerit adhuc litigio pendente potest præsente curatore sententia dici. ¶ Arbiter adesse li-* 1 *tigatores vel per nuntium vel epistulam iubere potest. ¶ Si ab altera dũtaxat parte heredis* 2 *mentio comprehensa fuerit, compromissum soluetur morte cuiusque ex litigatoribus: sicut solueretur altero mortuo si neutrius heredis persona compræhenderetur.*

Arbitro vltra quàm possit imperanti impunè non paretur.

L. ALFENVS libro septimo Digestorum.

ARbiter ex compromisso sumptus cum ante eum diem qui constitutus compromisso erat, sententiam dicere non posset, diem compromissi proferri iusserat: alter ex litigatoribus dicto audiens non fuerat: consulebatur possétne ab eo pecunia ex compromisso peti. respondi non posse: ideo quòd non esset arbitro compromissum vt id haberet.

In re sua nemo potest esse arbiter. Bart.

LI. MARCIANVS libro secundo Regularum.

Si

SI de re sua quis arbiter factus sit, sententiam dicere nõ potest, quia se facere iubeat aut petere prohibeat: neque autem imperare sibi neque se prohibere quisquam potest.

Moræ purgatio.

LII. IDEM libro quarto Regularum.

SI qui iussus est arbitro ex cõpromisso soluere pecuniam, moram fecerit, pœnam ex compromisso debet: sed postea soluendo pœna liberatur.

NAVTAE" CAVPONES STABVLARII VT RECEPTA RESTITVANT.

"Duplex hîc proponitur actio. 1. in factum ex cõtractu. 2. in factũ ex delicto.

VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

AIT prætor, NAVTAE CAVPONES STABVLARII QVOD CVIVSQVE SALVVM FORE CEPERINT NISI RESTITVENT, IN EOS IVDICIVM DABO. Maxima vtilitas est huius edicti: quia necesse est plerumq; eorum fidem sequi, & res custodiæ eorum committere. Ne quisquam putet grauiter hoc aduersus eos constitutum: nam est in ipsorum arbitrio ne quem "recipiant. & nisi hoc esset statutum, materia daretur cũ furibus aduersus eos quos recipiunt coëundi: cum ne nunc quidem abstineãt huius- 1 *modi fraudibus. ¶ Qui" sunt igitur qui teneãtur videdum est. Ait prætor, NAVTAE. Nau-*

"Fortè legendum, ne quicquã. arg. l. vlt. ĵ. hoc tit.

"cc. l. 1. ĵ. furti aduers. nautas caup. stab.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І.І. МЕЧНИКОВА

tam accipere debemus eum qui nauem exercet: quamuis nautæ appellãtur omnes qui nauis nauigandæ causa in naue sint. sed de exercitore solummodo prætor sentit: nec enim debet, inquit Pomponius, per remigem aut mesonautã obligari: sed per se vel per nauis magistrum. quamquã si ipse alicui è nautis committi iusserit, siue fabio debeat obligari. ¶ Et sunt quidam in nauibus qui custodiæ gratia nauibus præponuntur vt παυφύλακες, id est, nauium custodes. & dictarij. " Si quis igitur ex his receperit, puto in exercitorẽ dandam actionem: quia is qui eos huiusmodi officio præponit, committi eis permittit quãquam ipse nauicularius vel magister id faciat quod χειρόβολον, id est immissionem manus appellant. sed & si hoc nõ extet, tamẽ de recepto nauicularius tenebitur. ¶ De exercitoribus ratium item lyntrariis nihil cauetur. sed idem constitui oportere Labeo scribit. & hoc iure vtimur. ¶ Caupones autem & stabularios æquè eos accipiemus qui cauponam vel stabulum exercent, institoréſve eorũ. Ceterum si qui opera mediastini fungitur non continetur: vt puta atriarij & focarij & his similes. ¶ Ait prætor, QVOD CVIVSALVVM FORE-SCEPERINT: hoc est quamcumque rem siue mercem receperint. Inde apud Viuianum relatum est, ad eas quoque res hoc edictum pertinere

"Id est, qui administrant annonã nauis.

tinere quæ mercibus accederent: veluti vestimenta quibus in nauibus vterentur, & cetera quæ ad cottidianũ vsum habemus. ¶ Item Pomponius libro trigensimo quarto scribit, parui referre res nostras an alienas † intulimus: si tamẽ nostra interſit saluas esse: etenim nobis magis quàm quorum sunt debent solui. et ideo si pignori merces accepero ob pecuniam nauticam, mihi magis quàm debitori nauta tenebitur, si ante eas suscepit. Recipit autem saluum fore, vtrum si in nauẽ res missæ ei adsignatæ sunt, an & si non sint adsignatæ, hoc tamen ipso quòd in nauem missæ sunt, receptæ videntur? Et puto omnium eum recipere custodiam quæ in nauem illatæ sunt. & factum non solùm nautarum præstare debere sed & vectorum:

† intulerimus:

II. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

Sicut & caupo viatorum.

III. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

ET ita de facto vectorum etiam Pomponius libro trigẽsimo quarto scribit. Idem ait, etiam si nondum sint res in nauem receptæ sed in litore perierint quas semel recepit: periculum ad eum pertinere. ¶ Ait prætor, NISI RESTITVENT, IN EOS IVDICIVM DABO. Ex hoc edicto in factum actio proficiscitur. sed

an sit necessaria videndū: quia agi ciuili actione ex hac causa poterit. si quidem merces interuenerit, & locato vel conducto. sed si tota nauis locata sit, qui conduxit, ex conducto etiā de rebus quæ desunt, agere potest. si verò res perferendas nauta conduxit, & locato conuenietur. sed si gratis res susceptæ sint, ait Pomponius depositi agere potuisse. Miratur igitur cur honoraria actio sit inducta cum sint ciuiles: nisi fortè, inquit, ideo vt innotesceret prætor curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum: & quia in locato conducto culpa, in depositio dolus dútaxat præstatur. at hoc edicto omnimodo qui recepit tenetur, etiā si sine culpa eius res periit, vel damnū datum est: nisi si quid dāno fatali cōtingit. Inde Labeo scribit, si quid naufragio aut per vim piratarū perierit, nō esse iniquū exceptionē ei dari. Idē erit dicēdū & si in stabulo aut in caupona vis maior contigerit. ¶ Eodē modo tenētur 2 caupones & stabularij, quo exercentes negotiū suū recipiunt. Ceterū si extra negotium receperint, non tenebūtur. ¶ Si filiusfamilias aut 3 seruus receperit, & voluntas patris, domini interuenit, in solidum erit conueniēdus. Itē si seruus exercitoris subripuit vel damnū dedit, noxalis actio cessabit, quia ob receptū suo nomine dominus conuenitur. Sin verò sine voluntate exerceant, de peculio dabitur. ¶ Hæc autem rei

tē rei persecutionē continet, vt Pomponius ait. & ideo & in heredem & perpetuò dabitur.

De concurrentibus actionibus.

§ ¶ Nouissimè videndum an eiusdem rei nomine & de recepto honoraria actione & furti agendum sit. & Pomponius dubitat. sed magis est vt vel officio iudicis vel doli exceptione alterutra esse contentus debeat.

IIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd & ipsi nautæ furti actio cōpetit, cuius sit periculo: nisi si ipse subripiat & postea ab eo subripiatur: aut alio subripiente ipse nauta soluēdo non sit. ¶ Si nauta nautæ, stabularius stabularij, caupo cauponis receperit: æquè tenebitur. Vlpianus dixit etiam ad eas res hoc edictum pertinere quæ post impositas merces in naucm locatásque inferentur, & si earum vectura non debetur: vt vestimētorum, penoris cottidiani. quia hæc ipsa ceterarum rerum locationi accedunt.

V. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

NAuta & caupo & stabularius mercedem accipiunt nō pro custodia, sed nauta vt trahat vectores, caupo vt viatores manere in cauponā patiatur, stabularius vt permittat iumenta apud eum stabulari: & tamen custodiæ nomine tenētur. Nā & fullo & sarcinator non pro custodia sed pro arte mercedem

"Vector, quasi vehitor. est autē vector, & qui vehit, & qui vehitur. Isid. lib. 10. etymol.

cedem accipiunt, & tamen custodiæ nomine ex locato tenentur. ¶ Quæcumque de furto di- 1
ximus, eadem & de damno debent intellegi: non enim dubitari oportet quin is qui saluum fore recipit, nõ solùm à furto sed etiam à damno † recedere videatur.

†recipere

Interpretatio secundi capitis edicti.

VI. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

Licet gratis nauigaueris, vel in caupona gratis deuerteris: non tamen in factum actiones tibi denegabuntur si damnum iniuria passus es. ¶ Si seruo meo in naue vel in caupo- 1
na vtaris, & damnũ mihi det vel furtum faciat, quamquam & furti actio & damni iniuria mecum sit, hæc tamen actio quia in factum est, etiam serui mei nomine aduersus te competit. Idem dicetur & si communis sit, tu tamen quod mihi præstiteris eius nomine, vel communi diuidundo vel pro socio actione, aut si partem eius vel totum conduxisti, etiam ex conducto habebis me obligatum. Sed si damnum in eo datum sit ab alio qui in eadem naue vel caupona est, cuius factum prætor æstimare solet, non putat Pomponius eius nomine hanc actionem vtilem futuram.

Altera actio ob furtum factum aut damnum datum in duplum.

¶ In factum actione caupo tenetur pro his qui 2
habitandi causa in caupona sunt. hoc autem non

non pertinet ad eum qui hospitio repentino recipitur, veluti viator. Possumus autem furti vel damni iniuriæ actione vti cum nautis, vt certi hominis factum arguamus. sed vna contenti esse debebimus. Et si cum exercitore egerimus, præstare ei debemus actiones nostras: quamuis ex conducto actio aduersus eos competat exercitori. Sed si absolutus sit exercitor hac actione, deinde agatur cũ nauta, exceptio dabitur: ne sæpius de eiusdem hominis admisso quæratur. Et contra, si de admisso vnius hominis actum sit, deinde in factum actione agatur, exceptio dabitur.

VII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Debet exercitor omniũ nautarum suorum, siue liberi siue serui, factũ præstare: nec immeritò factum eorum præstat, cum ipse eos suo periculo adhibuerit. sed non aliàs præstat quàm si in ipsa naue damnum datum sit. Ceterum si extra nauem, licet à nautis, non præstabit. Item si prædixerit vt vnusquisque vectorum res suas seruet, neq; damnũ se præstaturum, & consenserint vectores prædictio- 1
ni, non conuenitur. ¶ Hæc actio in factũ in duplum est. Sed si quid nautæ inter se damni dederint, hoc ad exercitorem non pertinet. Sed si quis sit nauta & mercator, debebit illi dari. Quod si quis quos volgo ναυτεπιβατὰς dicũt, &

Porphyrius lib. 1. quæst. Homericarũ explicat quæst. 1. eos esse qui seruiũt nauibus vt suũ naulum lucrentur.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Adoptionib. — 45
Alienationes — 419
eo qui tacti — 133
attendo — 151

feriis et dilationib. — 147

Constit. principii — 32
Calumniatorib. — 301
Cap. diminut. — 393

Dirupt. rer. — 57
Dolo malo — 329

Iuris qui sunt nel cl. — 40
Iuris qui nota int. — 217

iud. et iurisd. — [illegible]
iurisdictione — 99
in ius vocando — 108
in ius vocati — 118
ex integ. rest. — 307

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

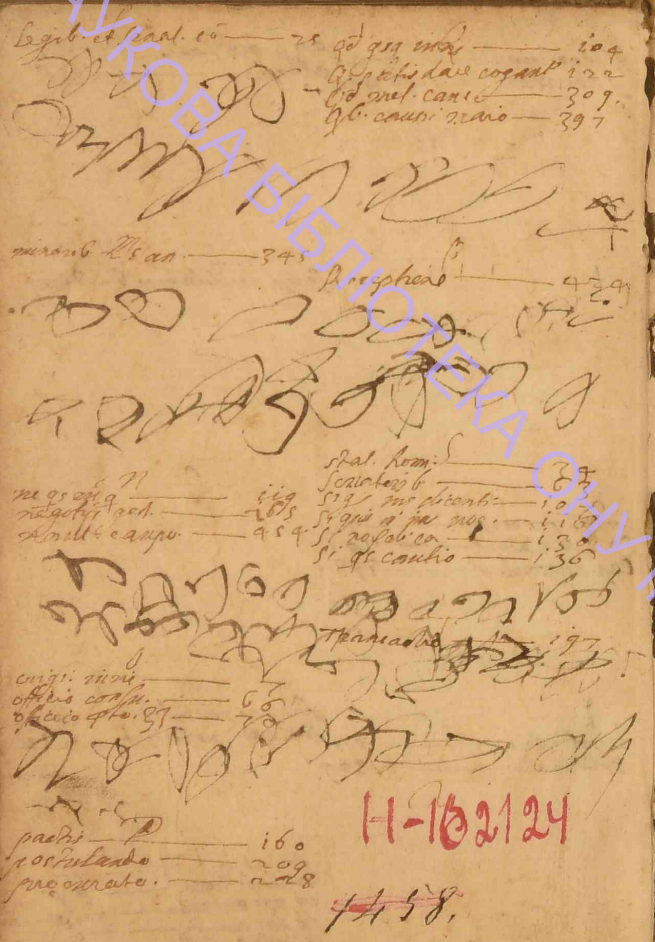

I-I-162124

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА